T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Bildirimi viii
Tez Kabul Ve Onay ix
Özet xii
Summary xiiii
Kısaltmalar xiv

1.GİRİŞ 1
2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR 5
2.1.Fenâyî 6
2.2.Hisâli 8
2.3.Hâfız Ahmed Paşa 9
2.4.Bahtî 10
2.5.Hâfız Ahmed Paşa 13
2.6.Siyahi Dede 14
2.8.Üsküdarlı Sırrî 17
2.9.Şeyh Mehmet Nazmi 19
2.10.Gevherî 23
2.11.Âşık Ömer 24
2.12.Nâ'ilî -i Kadîm 26
2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit 28
2.14.Abdülbâki Arif 31
2.15.Bursalı Tâlib 33
2.16.Kâşif 34
2.17.Mehmet Adlî 36
2.18.Vecdî 38
2.19.Sükkerî 42
2.20.Ereğlili Türabi 43
2.21.Nâlî 47
2.22.Neşâtî 52
2.23.Sâbir Mehmed 54
2.24.Ferîdûn 55
3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR 58
3.1.Şehrî 59
3.2.Şeyhülislam Bahâyi 60
3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî 61

3.4.Seyyid Nakıb-zâde Ni'metî 63
3.5.Hikmetî 64
3.6.Cem'î 66
3.7.Şeyhülislam Yahya 73
3.8.Diyarbakırlı Mâlî 77
3.10.Cevrî 93
3.11.Nâ'ilî Kadîm 101
3.12.Nef'î 104
3.13.Nev'î-zâde Atâyî 106
3.14.Râmî 120
3.15.Sıdkî Pâşâ 127
3.16.Gani-zâde Nâdirî 131
3.17.İsmetî 137
3.18.Fehîm-i Kadîm 138
3.19.Ereğlili Türabi 142
3.20.Neşâtî 145
3.21.Ahmet Nâmî 147
3.22.Sâbrî Mehmed Şerif 148
4.LEHİSTAN iLE YAPILAN SAVAŞLAR 151
4.1.Fevzi 152
4.2.Sahhâf Rüşdî 153
4.3.Kadrî 155
4.4.Şeyhülislam Yahya 156
4.5.Nef'î 157
4.6.Nev'î-zâde Atâyî 160
4.7.Hâşimî 176
4.8.Şu'ûrî 180
4.9.Sükkerî 187
4.10.Behçetî Hüseyin Efendi 188
4.11.Nâlî 203
4.12.Sâbir Mehmed 207
5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR……208
5.1.Sahhâf Rüşdî 210
5.2.Rehâyî 211
5.3.Cem'î 211
5.4.Dürrî 212

5.5.Âşık Ömer **212**
5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit **218**
5.7. Birrî Mehmet Dede **225**
5.8. Ahmet Nâmî **230**
5.9. Sâbir Mehmed **233**
6.AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR 236
6.1. Nazîf **236**
6.3. Şerif Nehcî **238**
6.4. Fevzi **240**
6.5. Hikmetî **243**
6.6. Nâci Ahmed Dede **244**
6.7. Nazîf **245**
6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî **249**
6.9. Cem'î **253**
6.10. Kelim **255**
6.11. Nehcî Mustafa Dede **256**
6.12. Siyahi Dede **261**
6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîçâre **262**
6.14. Âşık Ömer **263**
6.15. Cevrî **264**
6.16. Bursalı Tâlib **267**
6.17. Mehmet Adlî **268**
6.18. Sükkerî **270**
6.19. Ganî-zâde Nâdirî **271**
6.20. Sıdkî Paşa **275**
6.21. Nâlî **275**
6.22. Sâbir Mehmed **276**
7. DİĞER UNSURLAR 279
7.1. İsyanlar 279
7.1.1. Bahtî **280**
7.1.2. Vecihi **282**
7.1.3. Kadrî **287**
7.1.4. Şeyhi Mehmet **288**
7.1.5. Nef'î **288**
7.1.6. Râmî **293**
7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî **309**

7.1.8. Ereğlili Türabi **318**
7.1.9. Nâlî **325**
7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü 327
7.2.1. Hâfız Ahmed Paşa **329**
7.2.2. Nuri İbrahim **331**
7.2.3. Dânişî **334**
7.2.4. Hisâli **337**
7.2.5. Dürrî **338**
7.2.6. Medhî **342**
7.2.7. Şeyhülislam Yahya **345**
7.2.8. Bahtî **347**
7.2.9. Gevherî **350**
7.2.10. Âşık Ömer **352**
7.2.11. Cevrî **357**
7.2.12. Nef'î **360**
7.2.13. Nev'î-zâde Atâyî **365**
7.2.14. Hâşimî **367**
7.2.15.Bosnalı Alaeddin Sabit **370**
7.2.16.Kafzâde Fâ'izî **372**
7.2.17.Behçeti Hüseyin Efendi **376**
7.2.18.Ereğlili Türabi **379**
8.SONUÇ **381**

KAYNAKÇA……..….**387**
ÖZGEÇMİŞ **398**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "*17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar"* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mehmet ÖZER

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet ÖZER tarafından hazırlanan *"17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar"* başlıklı bu çalışma, 13.08.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	:	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL	İmza:
Üye	:	Prof.Dr. Muhittin ELİAÇIK	İmza:
Üye	:	Dr.Öğr. Üyesi Fatih SONA	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19/O7/ 2018 tarih ve 2018/24-08 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdür V.

ÖNSÖZ

Klâsik Türk Edebiyatı'na getirilen en büyük eleştiri bu edebiyatın halka hitap etmemesi şeklindedir. Yalnız son zamanlarda yapılan bilimsel çalışmalar bu algının değişmesine sebep olmuştur. Yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, Divân Edebiyatı sahasında ürün veren şairlerin sosyal hayata kayıtsız kalmadıklarını göstermiştir.

Sosyal hayatı ilgilendiren en önemli konulardan biri de hiç şüphesiz savaşlardır. Bu tezin amacı Divan Edebiyatı'nın sosyal hayatla ilgili yönünü ortaya koyan çalışmalara katkı sağlamaktır. Yapmış olduğumuz bu tez çalışması 17.yy. da yazılmış divanlarda yer alan savaşlar ile sınırlandırılmıştır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi; Osmanlı tarihinin ve edebiyatının tümünün tek bir çalışma ile incelenmesinin imkânsız oluşudur. İkincisi ise 17.yy'ın Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olması hasebiyledir. İkinci sebep aynı zamanda ikinci bir amaç ile de ilgilidir. Buna göre seçilen yüzyılda artık Osmanlı Devleti eski ihtişamından uzaklaşmaya başlamıştır. Dönemin padişahları (I.Ahmed, I.Mustafa, II.Osman, IV.Murat, IV.Mehmet, II.Süleyman, II.Ahmed, II.Mustafa) bir çok sorun ile uğraşmıştır. Orta Asya'da Rusya, Azerbaycan yöresinde Safevi faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni bir hayli güç durumda bırakmıştır. Avusturya, Lehistan ve Venedik ile yapılan savaşların yanında, içeride de isyanlar ile uğraşılmıştır. Peki, tarih ve edebiyat araştırma kitaplarının dışında dönemi yaşayan insanlar olarak şairler bize neler söylemektedir? Dünya'ya hükmeden bir devletin tebâsından olan ve halkın sesi konumunda bulunan şairler, duraklama devrinde sosyal hayatı etkileyen siyasal olaylara ne kadar ilgili olmuşlardır? Kazanılan zaferler veya kaybedilen savaşlar nasıl görülmüştür? Zirveden yavaş yavaş inişin devri olan 17.yy. da yaşayan ve divan sahibi olan şairlerin kaleminden dönemin fotoğrafı görülmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamında ana omurgayı çalışılmış divanlar oluşturmuştur. Öncelikle bu yüzyılda yaşamış Divan sahibi şairler tespit edilmiştir. Tespit edilen şairlerin çalışılmış Divânlarına ulaşılmış ve inceleme safhasına geçilmiştir. Divanlar içerisinde yazılmış "savaş" konulu şiirler tespit edilerek tez metni için alınmıştır. Alınan şiirlerin kimlerle yapılan hangi savaş olduğu tespit edilmiş ve böylece

sınıflandırılmıştır. Daha sonra ise tespit edilen şiirlerde anlatılanlar kısaca açıklanmıştır.

Tez çalışması yedi başlık halinde oluşturulmuştur. Bu başlıkları savaş yapılan ülkeler, iç isyanlar ve kızıl elma hedefi belirlemiştir. Buna göre, Avusturya-Macaristan, Safavî (İran), Lehistan, Rusya, Venedik, İsyanlar ve Kızıl Elma Ülküsü, ana başlıklar olmuştur. Bu ana başlıkların altına onlarla ilgili olarak alt başlıklar açılmıştır. Açılan alt başlıklar, şairlerin o savaş ile ilgili yazdıkları şiirler şeklinde sıralanmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren, hiçbir yardımı esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL'a vermiş olduğu emeklerden dolayı çok teşekkür ederim.

Aynı zamanda her konuda olduğu gibi bu çalışma esnasında da benden desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Ummuhan ÖZER'e, bugüne kadar maddi ve manevi olarak hep yanımda olan canım annem Lütfiye ÖZER'e, babam Gazi ÖZER'e ve tüm aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Tezin Başlığı: 17.Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar
Tezin Yazarı: Mehmet ÖZER
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı: Eski Türk Edebiyatı
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı:
Tarih boyunca birçok devlet kuran Türkler, geniş bir coğrafi alana hâkim olarak farklı devletlerle etkileşim içerisine girmişlerdir. Savaş, barış, din, edebiyat, resim, müzik, el sanatları, giyim, yemek kültürü ve daha birçok konuda bu etkileşimden söz etmek mümkündür. Yalnız hiç kuşku yok ki bahse konu karşılıklı etkileşimlerin en yıkıcısı ve en belirleyicisi olarak savaş olgusunu göstermek doğru olacaktır. Nitekim Türklerin İslamiyet'e geçişi bile Müslüman Araplar ile Çinliler arasında yapılan bir savaşın sonucunda olmuştur. Bu yeni din doğal olarak yeni bir kültürü de getirmiştir. Türklerin tanıştığı yeni kültür içerisinde, edebiyat önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde gelişen ve büyüyen Divan Edebiyatı'nın etkisi günümüze kadar ulaşmıştır. Yalnız bu büyük edebiyat için özellikle tanzimatla birlikte "halktan ve sosyal hayattan kopuk" eleştirisi yapılmıştır. İşte bu çalışma, halkın sosyal yaşantısını derinden etkileyen savaşların Divan edebiyatına ne denli yansıdığını görmek için yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı olarak 17.yy. seçilmiştir. Buradaki amaç ise cihan devleti Osmanlı, gücünden uzaklaşırken dönemin şairlerinin kaleminden zirvede tutunma çabalarını görmektir. Çalışmamıza ilk olarak 17.yy.da yaşamış ve divan yazmış olan şairlerin tespiti yapılarak başlanılmıştır. Daha sonra tespit edilen çalışılmış divanlarda yer alan savaşlar ele alınmıştır. Hangi devletler ile hangi savaşların yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. "İsyanlar" ve "Kızıl Elma Ülküsü" başlığı altında da şiirler incelenmiştir. Sonuç kısmında bu veriler sayılara dökülerek, genel bilgiler verilmiştir.
Anahtar Kelimeler:17.yy., Divan, Savaş, Kızıl Elma.

SUMMARY

Title of thesis: The Wars Centioned in 17 th Century Divans
Author: Mehmet ÖZER
Supervisor: Assist. Prof. Dr. İbrahim AKYOL
Department: Turkish Language and Literature
Sub-field: Old Turkish Literature (Classical Turkish Literature)
Date:
Turks who established many states throughout history have interacted with different stattes, dominated by a wide geographical area. War, peace, religion, literatüre, painting, music, handicrafts, clothing, food culture and many more… Definetely, interactions that the most destructive and determinant of the mutual interactions is war. Indeed, even the Islamic transition of the Turks is the result of a war between the Muslim Arap and Chinese. This new religion has naturally brought a new culture. In the new culture that Turks have met literature has taken an important place. Particularly, the effect of the divan literature that has developed and growing in the period of the ottoman state reached to today. But in this great literature, especially, with tanzimat, there is a disconnected criticism from “the public and social life”. This work was done to see how the wars that deeply affect the social life of the people reflect on divan literature. The 17th century was chosen as the content of the work. The aim is to see the efforts of the poets of the period to climb to the top while away from the ottoman power of the world state. My work was initiated by first identifying the poets who lived in the 17th century and wrote the divan. Later, the battles taking place in the studied divans were examined. I revelaled which battles have been made with which states. Poetry has been viewed “rebellion” and “red apples ideals” under the title. In the conclusion section, general information was gived by using numerical data.
Keywords: 17 th century, Divan, War, Red Apple.

KISALTMALAR

Türkçe	**Bibliyografik Bilgiler**
Adı geçen eser	a.g.e.
Adı geçen makale	a.g.m.
Adı geçen tez	a.g.t.
Gazel	G.
Hicrî	H.
Kaside	K.
Kıt'a	k.
Miladi	M.
Tarih	T.
Sayfa	s.

1.GİRİŞ

Savaş, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarih boyunca yöntem ve uygulamaları değişmesine rağmen canlı bir şekilde günümüze kadar ulaşmış,ilk çağlardan bugüne devletler ve milletler için kaçınılmaz bir gerçeklik olmuştur. Kimi zaman devletlerin varlığını sürdürmesi amacıyla kimi zaman ise devletleri refaha kavuşturma amacıyla karşımıza çıkan savaşlar, milletlerin hayatında hep varolmuştur. [1]Hayatın bir parçası konumunda olan savaşlar insanları birçok alanda etkilemiştir. Hiç şüphesiz ekonomik, sosyolojik ve pskolojik etkiler bu alanaların başında gelmektedir. Sosyal hayata büyük etkileri olan savaşlar doğal olarak kendilerini edebî ürünlerde de göstermişlerdir.

Bilindiği gibi Türk Edebiyatı'nda ilk olarak sözlü ürünler verilmiştir. Destanlar bu sözlü ürünlerin en hacimlisi olmuştur. Bir milleti derinden etkileyen olayların nesilden nesile ağızdan ağıza geçerek, zamanla doğaüstü olaylarında eklendiği destanlar bize o milletin geçmişi hakkında da bilgi vermektedir. İslâmiyet öncesi Türk Edebiyatı'nda da bu bakımdan destanların önemli bir yeri vardır. Özellikle Alp Er Tunga ve Oğuz Kağan destanları birer milli kahraman etrafında gelişmiş ve bu kahraman önderliğinde düşmanla yapılan savaşlar ön plâna çıkmıştır. Nitekim nasıl ki savaşlar milletimizi etkilemişse aynı ölçüde bizim ile savaşan milletleri de etkilemiştir. İşte bu yüzden İran millî tarihinin önemli bir kısmını Efrasiyab (Alp Er Tunga) efsaneleri oluşturmuştur. O dönem Türkler ve İranlılar arasındaki diğer tüm mücadeleler Alp Er Tunga'nın adıyla anılmıştır. Yani Sasanilerin Saka Türkleri'nin dışında Hunlar, Ak Hunlar ve Göktürkler ile yaptığı savaşlarda Efransiyab efsanelerinin içerisine dâhil edilmiştir.[2]

Milletlerin hafızalarında derin izler bırakan savaş gerçeği, Türk Milleti'nin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren kaderi olmuştur. Türklerin ilk yazılı kaynağı olarak kabul edilen, bir tarihi vesika olmasının yanında ilk edebî metinleride içinde

[1]Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.33, 2015, (Erişim Tarihi: 19.05.2018) http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014

[2]Varis Abdurrahman, "Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında", s.2, Erişim Tarihi: 25.05.2018) ,http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf

barındıranOrhun Âbidelerinde de bu gerçek görülmektedir. Bu yazıtlarda Göktürklerin gücü, bağımsızlık mücadelesi, Çin ve diğer düşmanlar hakkında uyarı ve yapılan mücadeleler anlatılmaktadır:

> *"Orhun Âbidelerinde geçen bir diğer önemli mesajlar da bağımsızlık üzerinedir. Bilindiği üzere; I.Köktürk Kağanlığının egemenliğine, Çin son vermiş ve Köktürkler, Çin egemenliği altına girmiş ve bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu hadiseden sonra Türkler, bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve bu mücadelelerinin sonucunda bağımsızlıklarını kazanıp,II.Köktürk Kağanlığını kurmuşlardır.İşte yazıtlarda geçen bir diğer önemli husus da,bağımsızlık mücadelesidir.*
>
> *...Tengri yarlıkaduk üçün illigigilsiretmiş, kaganlıgıg kagansıratmış, yagıg baz kılmış, tizligig sökürmiş, başlıgıg yükündü[rmiş.Kangım kagan ança ilig] törüg kazganıp uça barmış...*
>
> *(...Tanrı lûtfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış,dizliye diz çöktürmüş,başlıya baş eğdirmiş.Babam kağan öylece ili,töreyi kazanıp,uçup gitmiş(vefat etmiş)...) [KT D 15-16]"*[3]

Türkler'in savaşçı yapısı İslamiyet ile tanıştıktan sonra da devam etmiştir. Doğal olarak Türklerin İslâmi devir edebiyatı bu durumdan etkilenmiştir. İslâmiyet etkisinde gelişen Türk Edebiyatı'nın en önemli eserlerinden birisi olan Dîvânu Lugâti't-Türk'te bu etki görülmektedir.

> *"Türkçe kelimelerin açıklanışı sırasında 400 dolayında dörtlükten oluşan manzume ve atasözleri(sav) örnek verilmiştir. Bu manzum parçalar, Türk topluluklarının yaşam tarzları hakkında bilgi verdikleri gibi geçmişin destan konusu olabilecek savaş v.b. olaylarından da izler taşırlar. Destan parçaları Müslüman Türk boyları ile Müslümanlığı henüz kabul etmemiş*

[3] Erdem Konur, "Orhun Yazıtlarında Sosyal Ve Siyasi Mesajlar, s.11-12., (Erişim Tarihi:25.05.2018), http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/erdem_konur_orhun_yazitlari.pdf

olan Türk boyları arasındaki mücadeleleri anlatması bakımından ilginçtir." [4]

Türkler için İslâmiyet'in kabulünden sonra savaş algısı yeni bir şekil almıştır. Din için "gaza" olgusu meydana çıkmıştır.

"Gaza, cenge gitmek ve cenk etmek anlamına gelir. Din düşmanlariyle yapılan cenge 'cihad' denilir ki, sonradan 'gaza' da bu anlamda kullanılmıştır. Arap edebiyatında gazaları ve gazilerin kahramanlıklarını hikâye eden eserler 'megazi' adını alır.

Türk edebiyatında bu gibi eserler 'gaza-name' yahut 'gazavat-name' adı altında toplanır. Gaza-namelerde, düşmanla yapılan tek bir savaş, gazavat-namelerde ise, savaşlar veya akınlar silsilesi tasvir edilir."[5]

Bu şekilde konusu savaş olan gaza-name, gazavat-name, fetih-name gibi müstakil eserler meydana getirilmiştir.

Türkler, kurmuş oldukları Osmanlı Devleti ile tarih sahnesinde zirveye ulaşmışlardır. Bu durum hemen hemen her alanda kendini göstermiştir. Hiç kuşku yok ki "Edebiyat" da bunlardan birtanesidir. Altı asır boyunca dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti, etkisi günümüze kadar uzanacak olan "Divan Edebiyatı" nı bize miras bırakmıştır.

Divan Edebiyatı ortaya çıkan bu edebiyatın en bilinen ismidir. Ancak ifade edilen genel tabirin dışında başka isimlerle de anılmıştır.

1)Saray Edebiyatı: Ağırlıklı olarak saray, konak ve medrese etrafında geliştiği için bu ismi almaktadır.

[4] Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012, s.32.
[5] Agâh Sırrı Levend, Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000, s.1.

2)Yüksek Zümre Edebiyatı: Okumuş kesime seslenmesi ve daha çok okumuş kesimin ilgilenmesi sebebiyle "Yüksek Zümre Edebiyatı" denilmiştir.[6]

Bu isimlerin yanında yine halk ile aradaki mesafeyi belirtmek için; havas edebiyatı, skolâstik edebiyat, klasik edebiyat, klasik Türk edebiyatı gibi isimlerle anılmaktadır.[7]

Kullanılan bu isimler Divan Edebiyatını halktan ayrı tutma çabası gibi görülmektedir. Bunun böyle olup olmadığını ise kuşkusuz bu edebiyatı icra eden sanatçıların tumumu belirleyecektir. İşte bu maksat ile bahsi edilen edebiyata adını veren şairlerin divanlarını incelemek gerekmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi büyük bir sosyal olay olan ve halkı derinden etkileyen "savaş" gerçeğine Divan şairlerinin ne derece ilgili olduğu önem arzetmektedir. Osmanlı Devleti Avusturya-Macaristan, Venedik, Lehistan, Rusya, İran ve İsyanlar ile uğraşırken, yaşananları bize dönemin şairleri aktarmıştır.

[6] Mine Mengi, a.g.e., s.23.
[7]Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı" TDV İslam Ansiklopedisi, s.389, (Erişim Tarihi:25.05.2018) ,http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090306.pdf

2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR

OsmanlıDevleti ile Avusturya-Macaristan arasında yıllardan beri süregelen mücadele 17.yy.'a girilirken şiddetli bir şekilde devam etmiştir. 17.yy'da bu mücadele döneminde Eğri, Estergon, Vişegrad ve Uyvar gibi kaleler savaşların gerçekleştiği yerler olmuşlardır. Şairler özellikle bu kaleler için yapılan savaşlara büyük ilgi göstermişlerdir.

Söz konusu savaşlar şairler tarafından kimi zaman doğrudan anlatılmış olup, kimi zaman ise dolaylı olarak anlatılmıştır. Alınan kalelerin zorluğu anlatılırken bir yandan da kalelerin bulunduğu muhilerin güzellikleri anlatılmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise şairlerin genellikle Macar Kıralı hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olmasıdır. Macar Kıralı birçok şiirde "kötü huylu" olarak adlandırılmıştır. Bazı şiirlerde fethin kaç günde tamamlandığına varıncaya kadar detaya inilmesine karşın bazı şirlerde çok genel ifadelerle fetihler anlatılmıştır. III.Mehmet'in Eğri seferine bizzat katılması şairler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

> *"Osmanlılar'la Habsburglar arasında 1593'te başlayan "On Beş Yıl Savaşları" veya "Uzun Harp Dönemi" Eğri'nin tarihibakımından bir dönüm noktası oldu.1596 yılında III. Mehmed ordunun başındaMacar topraklarına doğru sefereçıktığında bu seferin ana hedefini Eğri teşkil etti. Bu sırada kalenin kumandanı Pal Nyary adlı bir Macar asilzadesiydi; yardımcılığına ise Claudio Cogonara adlıbir İtalyan askeri mühendis tayin edildi. Muhafızların sayısı 3400 civarındaydı; ayrıca Osmanlılar' ın kuşatmada kullandıkları 170 topa karşılık kalede yedi top bulunuyordu. Üç hafta süren mücadele kısmen Osmanlı kuwetlerinin sayı ve silah üstünlüğü, kısmen de Türk lağımcılarının bir burcu havaya uçurmaları sonucundakale muhafızlarının teslim olmasıile neticelendi (12 Ekim 1596)"*[8]

[8] Geza David, "Eğri" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.489., (Erişim Tarihi: 10.11.2016), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100426.pdf

1604 yılında düzenlenen yeni bir Macaristan seferinde Lala Mehmet Paşa sırasıyla Peşte ve Vaç kalelerini, bir yıl sonrada Vişegrad, Tepedelen ve Estergonu teslim almıştır.[9]

Daha sonraki yıllarda da bu mücadele devam etmiştir. Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan Saint Gotthard savaşından sonra 10 Ağustos 1664'te Vasvar barış antlaşması imzalanmıştır. Savaştan Avusturya galip çıkmasına rağmen masadan Osmanlı kazançlı ayrılmıştır. Çünkü Avusturya Serinwar'ı ve Macaristan Krallığı'nın anahtarı olan Uyvar Kalesi'ni kaybetmiştir.[10]

Bu yüzyılda Osmanlı ile Avusturya -Macaristan arasında geçen en önemli olaylardan biriside 1683 II. Viyana kuşatmasıdır. Bilindiği üzere bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.1.Fenâyî

"Kasîde der-hakk-ı Sultân Muḥammed Ḫân
Nümâyân oldu ʿâlemde yine gör ṣunʿ-ı Raḥmânı
İrişdi berr ile baḥre Ḫudânuñ luṭf u iḥsânı

Çü mihr-i devletüñ oldı ṭulûʿı burc-ı nuṣretden
ʿAdû-yı bed-nihâd görse nola envâʿ-ıḫüsrânı

Şeref burcında bedr ola dem-â-dem ṭâliʿ-i baḫtı
Hilâl-âsâ teraḳḳîde ola ʿünvân-ı ʿOṣmânî

Cenâb-ı hażret-i Sulṭân Muḥammed Ḫân-ı Ġâzî kim
Cihânı eyler âsûde anuñḥükm-i humâyûnı

[9] Bilgehan Pamuk vd., Osmanlı Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.286.
[10] J.Von Hammer, Osmanlı Tarihi, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kamer Yayınları, İstanbul 2013, s.366-367.

Ne canibe saʿâdetle ḳudûmı eyleye iḳbâl
Hıżır İlyâs refiḳ olup ola Bârî nigeh-bânı

Mübârek ide bu fetḥi Cenâb-ı Ḥażret-i Raḥmânî
Umarız ʿan-ḳarîb ola nice nuṣretler erzânî

İki ʿâlem merâmıyla hemîşe olısar mesrûr
Müsaḫḫar eyleyüp Bârî yedüñde kâfiristânı

Nihâl-i ḫoş ḫırâmuñla cihân gülzârı vâr ola
Müsellem şânuña ancaḳ bu üslûb-ı cihân-bânî

Semâ-yı evc-i rifʿatde hümâ-veş ʿâlî-pervâz ol
Münevver eyleye vechüñ bu nüh-firûze eyvânı

Fenâyî gonca-ı baḫtı ola güller gibi ḫandân
Cihân durduḳca âbâdan ola âyîn ü erkânı "(261)[11]

III. Mehmet'in Eğri fethi üzerine yazılmış kasidedir. III. Mehmet Eğri Fatihi olarak anılmaktadır ve bu savaşa bizzat katılmıştır.[12]

Fenâyî, Eğri gazası üzerine yazmış olduğu bu şiirde, somut savaş sahneleri yerine daha çok gazanın başarısını ve fethin haberini vermiş, bu fetihten dolayı Allah'a hamdetmiş, sultan III. Mehmet'i övüp fetihlerin devamını istemiş, içeriği bu yönde ele almıştır.

Birinci beyitten bu yana şair bu fetihte "Allah'ın yardımını" ön plâna çıkarmıştır. Buna göre Allah'ın kudreti yine görünmüştür ve O'nun lütfu denizi ve yeryüzünü

[11]Alim Yıldız, Fenâyî Dîvânı), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, s.424-425.
[12] Alim Yıldız, a.g.t., s.182.

doldurmuştur. Çünkü Allah'ın yardımıyla Osmanlı Devleti'nin güneşi yeniden doğmuştur ve soysuz düşman hüsranın her çeşidini tatmıştır. Bu gazadan sonra şair artık Osmanlı'nın şeref burcunun yeniden yükselmesini mutlulukla karşılamaktadır. Bu bağlamda Sultan Mehmet'i öven şair, karada ve denizde Allah'ın yardımının onunla olduğunu belirterek, Hızır (a.s.) ve İlyas (a.s.)'ın Sultan Mehmet'e yol arkadaşlığı ettiğini vurgulamaktadır.

Şair, "Kâfiristan'a" yapılan seferlerde insanların iki cihanını kurtarmaya yöneliktir, demektedir. Şiirin sonunda ise yine bu durumun devamını dilemektedir, dünya döndüğü sürece Osmanlı hanedanlığı nezdinde Türk Milleti'nin, yaptığı fetihlerle İslam'ın sancaktarlığını yapmasını yüce Allah'tan niyaz etmektedir.

2.2.Hisâli

"Ḥüsn-i ḫulḳ aṣḥâbıdur bây u gedâsı Egrinüñ
Meskenet erbâbıdur ehl-i ġınası Egrinüñ

ʿÂşıḳ-ı bîçâreye ʿarż-ı cemâl itmez ḳaçar
Her perî-sîmâsı vü ḥûrî-liḳâsı Egrinüñ

Gül-ruḫ u ġonca-dehen bir şûḫ u şengül yârile
ʿİşret eyler bülbül-i naġme-serâsı Egrinüñ

Gûyiyâ ṭûfân-ı Nûḥ u fitne-i Cengîzdür
Tîg-ı ḫûn-efşân ile feṭḥ ü ġazâsı Egrinüñ

Ḳanlar aġladur ḳıral-ı bed-fiʿâle dem-be-dem
Yâda geldükçe Ḥiṣâlî mâcerâsı Egrinüñ (G.252)"[13]

[13]Özlem Ercan, Peşteli Hisâlî Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, S.188.

Eğri halkını tasvir ile başlayan gazelde, şair Eğri halkının vasıflarını överek, Eğri'nin zenginlerinin ve fakirlerinin güzel huylu olduğunu ifade etmektedir. İkinci dizede kelimelerin ikinci anlamlarını da şiirdeki anlam içerisine sokarak, burada yaşıyan zengin halkın aslında mütevazı kişiler olduğu belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü beyitlerde Eğri'ninâşık ile mâşukları arasındaki ilişkiyi anlatan Hisâlî, peri ve hûrî yüzlü bu güzellerin biçare âşıklara yüzlerini göstermediklerini söylemektedir.

Daha sonra konuyu asıl anlatmak istediği yere getiren Hisâlî, kan saçan kılıçla yani şavaşarak alınan Eğri'nin bir Cengiz fitnesi gibi yıkıcı çetin bir mücadele ile adeta Nuh tûfânına denk felaket sonucu fethinin mümkün olduğunu anlatmaktadır.

2.3.Hâfız Ahmed Paşa

"Târih-i Feṭḥ-i Usṭurgon 'Ale"t-tarîk-ı Ṭa'miye

Döge döge çünki Usturgonu alduḳ ṭop ile
Kâfirüñ ḳalmadı şimden girü 'âlemde yeri

Ḳıldılar serdârdan nâ-çâr olup vire ṭaleb
Vire virilmek ile ḳurtardılar cân u seri

Pâdişâhuñ devletinde ḳal'ayı żabṭ eyleyüp
Ḍarbet-i şemşîr ile sürdük çıḳarduḳ kâferi

Ḥażret-i sulṭân Aḥmed Ḫan-ı 'âdil devridür
Feṭḥ olursa ṭañ mı Usturġon gibi ḳal'aları

Ḥâfiẓâ cânlarına minnet bilüp târîḫ içün

Çıḳdı Usturġondan cân ile kâfir 'askeri (k.5)"[14]

Hâfız Ahmed Paşa, şiirin ilk beyitinde Estergon kalesini top ile döverek aldığımızı ve kâfir olan düşmanın âlemde yerinin kalmadığını söylemektedir. Artık çaresiz kalan düşman askerlerinden bazıları teslim olarak canlarını kurtarmışlardır. Padişahın verdiği emirle, şair, kalenin zaptedilip düşmanın kılıç zoruyla kaleden atıldığı tarihi gerçekliği şiir diliyle ifade etmektedir.

Sultan Ahmed Han'ın bu sefer sırasında devletin başında olduğunu ve onun adil bir hükümdar olduğunu söyleyen Hâfız Ahmed Paşa, Estergon gibi başka kalelerin fethini de beklemektedir. Sonuç olarak düşman askeri Estergon'dan savaşarak çıkarılmıştır. Hâfız Ahmed Paşa'da bu gerçeği son beyitte işlemiştir.

2.4.Bahtî

"Diger
Minnetullah ki irişdi beşâret ḫaberi
Geldi cân kulaġuna yine meserret ḫaberi

Mâl ü rızḳıyla iki ḳa'le bıraḳmış küffar
İrdi ḫoş peyk-i ṣabâ ile ġanîmet ḫaberi

Münhezim ola yaḳında umaram küfr ehli
Tâ ire şâh-ı ḳızılbâşa hezîmet ḫaberi

Râfiżî kâvmini dâḫı ide ḳâhir maḳhûr
Ki ḳrala ire andan da muṣîbet ḫaberi

[14] Âdem Uysal, Hâfız Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, S.161.

Cünd-i İslâm'a duʿâ itmededür çün Baḫtî

Ey ṣabâ ṭurma hemân anlara ilet ḫaberi " [15]

Bilindiği gibi Bahtî mahlasıyla tanıdığımız şair, Sultan I.Ahmet'tir. Divanı olan şair padişahlardandır. Onun döneminde Osmanlı Devleti daha çok Avusturya-Macaristan, İran ve İç İsyanlar ile uğraşmıştır. Bu ve bu başlık altında aldığımız diğer iki şiirde, Sultan Ahmet'in padişahlığında Macaristan ile yapılan mücadeleyi ve Estergon Kalesi'nin fethini anlatmaktadır.

Şiir işte bu müjde ile başlamaktadır. Şair padişaha müjde gelmiş, başarı haberi kendisine yetişmiştir. Kâfir düşman malıyla birlikte iki kale bırakmıştır. Bu ganimet haberi ise padişah tarafından sevinçle karşılanmıştır.

Bahtî, daha sonra temennide bulunarak, tüm küfür ehlinin bu bozgunu yaşamasını istemektedir, hatta öyle ki bu hezimet haberinin dönemin İran şahına kadar ulaşmasını belki de böylelikle bir küfür ehli olarak onun da korkması gerektiğini söylemektedir. İran şahını ve başında bulunduğu kavmi, İslam'ın başında bir musibet olarak gören şair tez zamanda böylesi bir hezimeti onlarında yaşamasını ister. Bir şîî fırkası olan "Râfıza" nın tarafları olan Râfizîler, Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in halifeliğini kabul etmedikleri için ve dahası onlara dil uzattıkları için bir fitne unsuru olmuşlardır.[16]

Son beyitte Bahtî bir şair olarak, I.Ahmet bir padişah olarak İslam askerine yani ordusuna dua etmektedir. Saba rüzgârını elçi tayin eden şair padişah bu durumu askerlerine iletmesini istemektedir.

"Dîger

Şükr ü ḥamdüm añadur cân ü göñülden ki Şekûr

Ehl-i İslâm'uñ olup yâveri ḳılmış manṣûr

[15] İsa Kayaalp, Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.209.
[16] Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, "Râfıza ve Râfizî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008, s.872.

Peşte'nüñ fetḥi Budin ehline cân-baḫş oldı
Bu beşâret ḫaberi ḳıldı cihânı mesrûr

Lîk ḳâniʿ degülem ben buña Ḥaḳ'dan umaram
Engürüs'üñ ḫaber-i fetḥi daḫı ide ẓuhûr

Münhezim eyleyeler ġayret ile küffârı
Cünd-i İslâm'a vire furṣat ü nuṣret o ġayûr

Aḥmedâ ẓulmet-i küfri giderüp ol Hâdî
Mihr-i îmân ile küffâr iline ṭoldura nûr "[17]

Şiirine Allah'a şükür ile başlayan şair, yüce Allah'ın İslam Ehline yani Osmanlı askerine yardımı ile düşmana karşı galip geldiğini haber verir. Peşte yakınlarındaki Estergon kalesinin fethiyle şehir kontrolü Osmanlı'nın eline geçmiş böylelikle Budin halkı rahat bir nefes almıştır. Bu güzel haberin devamını bekleyen şair, tüm Macar ülkesinin fethini istemektedir. Çünkü Macar diyarı bir küfür diyarıdır, İslam askeri burayı zaptetmelidir.

Bundan sonra şair padişah kendisine seslenerek "Ey Ahmet sen bu küfrün karanlığını gidermede öncü ol, mazluma yardım et bu sayede iman güneşi ile kâfir iline nur dolar" demektedir.

"Diger
Bi-ḥamdillâh ki ḳılmış dîn-i İslâm'ı Ḫudâ manṣûr
Dışıġrad ile Estergon'ı almışlar olup mesrûr

Ġuzât-ı müslimîne irişüp 'avni o Ḳahhâruñ
Urup küffâra ṭop-ı ḳahrı ḳılmışlar yine maḳhûr

[17]İsa Kayaalp, a.g.e., s.210.

Çü küffâr iline ateş bırakdılar idüp nâgeh
'Aceb mi bu ḥarâretden ḳral olsa yine maḫrûr

İṭâʿat eyleyüp serdâra cân ile çalışmalar
Duʿâm oldur ki ʿindellah olalar cümlesi meʾcûr

Çün irdi müjde-i fetḥi bu iki ḳalʿanuñ Baḫtî
ʿAceb mi ehl-i İslâmʾuñ şebi Ḳadr olsa rûzı sûr " [18]

Dışıgrad diyarı ve Estergon Kalesi alınmıştır. Şair Allah'ın yardımı ile alınan bu yerler için şükür etmektedir. Bir savaş terimi olarak aşinası olduğumuz "top vurma" olayını şair soyutlaştırarak "kahır topları" şeklinde kullanmış ve bu gazada düşman bu toplarla yıkılmıştır.

Üçüncü beyitte belkide iliginç bir şekilde bir gerçeği mizahi olarak öğrenmekteyiz. Buna göre şair padişah şöyle demektedir: "Kâfir iline ansızın ateş bırakıldı, acaba bıraktığımız bu ateşten midir ki Macar kralıda ateşlenmiştir." Elimizde hiçbir tarihi veri olmasa dahi buradan Bahtî'nin deyişi ile Macar kralının savaş esnasında ateşli bir hastalığa yakalandığı sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Daha sonra askerini öven şair padişah, bir nizam sonucu başarılı çıkılan bu savaş sonucu onların mükâfat almaları için dua eder. Sonuç olarak bu iki kalenin fetih müjdesi gerçekleşmiştir.

2.5.Hâfız Ahmed Paşa

"Tārīḫ-i Fetḥ-i Vişaġrad ʿAleṭ-ṭarīḳ-i Ṭaʿmiye
Vişeġrad ḳalʿaşını aldı ḍarbī
Ḳırala eyleyüp serdār tevbīḫ

[18] İsa Kayaalp, a.g.e., s.210-211.

Müdām olsun cihānda Ḫan Aḥmed

ʿAdūsınuñ urulsun başına miḫ

Kökini kesdi andan her pelīdüñ

Ki ṣalmışlar idi her cānibe biḫ

Görüp serdāruñ erligini Ḥāfıẓ

Nola taḥsīn iderse gökde mirrīḫ

Bu fetḥ içün Vişeġradʾuñ içinde

Sürüp küffār ḳavmin ḳıldı tārīḫ (sene 1015) (k.6)[19]

Vişegrad kalesinin alınmasını anlatan bu şiirde, şair, Osmanlı padişahının Macar kıralına bir ceza kestiğini söylemektedir. Hâfız Ahmed Paşa, Sultan Ahmed'in cihanda devamlı olarak ulu bir hân olarak kalmasını isterken, düşmanın da başında bir çivi gibi çakılı olmasını yani düşmana hep üstünlük sağlamasını istemektedir. Düşmanı bir pelid ağacına benzeten şair, bu gaza ile kökü her yöne salınmış bu ağacın kesildiğini söylemektedir. Ayrıca burada pelit kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şair pelit kelimesi ile aynı zamanda düşmanın inatçılığını anlatmak istemiştir. Şiirin devamında Padişahın erliğini öven şair, son beyitte Vişegrad'ın alınmasını "*Sürüp küffār ḳavmin ḳıldı tārīḫ*" diyerek gazanın vaktini bize haber vermektedir.

2.6.Siyahi Dede

"TÂRÎḪ-İ CÜLÛS-I ṢULṬÂN AḤMED ḪÂN ṢÂNÎ

(…)

Ne vezīr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrüñ

Eyledi fetḥ Beliġradı o şîr-i ġarrân

[19] Adem Uysal, a.g.t., s.162.

Ya‘nî ol Muṣṭafâ Paşa ki vezîr ibn-i vezîr

Ṣa‘ıḳâ melce’-i ẓâlim-keş-i bî-reyb u gümân

Nâ’il-i ‘ilm ü hüner âṣaf-ı ṣânî gûyâ

Mâ’il-i ‘adl-i ‘Ömer ṣâḥib-i ḳuṭb-ı devrân

Böyle bir pâdişehüñ böyle vezîr-i kâmil

Ola raḫş-ı ẓafer encâmı olınca pûyân

Ṭuramaz himmet-i ‘azminde anuñ bir lahẓa

Sedd-i İskender olursa da eger Efrengân

Ḥâṣılı bu durur ol pâdişeh-i ẕi-ḳudret

K’olusar tîġi ile ḫûn-ı ‘adû seyl-i revân

Zelzele-sâz-ı esâs-i milel-i düşmen-i dîn

Raḫne-endâz-ı ḥaṣîn-i ḳılel-i fitne-künân

Nuṣret-i ‘avn-i Ḫuda ola ‘alemdârı anuñ

Himmet-i âl-i ‘abâ hem-pes ü pîşende revân

Lafẓen ü ma‘nen aña didi Siyâhî târîḫ

Düvel-ârâ idi bin yüz ikide Aḥmed Ḫân /1102(T.2)"[20]

Bilindiği gibi “cülûs” Osmalı Padişahları’nın tahta geçtikten sonra dağıttıkları bahşişin adıdır. Bu bahşişle, artık bir dönemin sona erip yeni bir padişah döneminin başladığının haberi verilmektedir. Bu şiirde de şair bize Sultan II. Ahmet’in tahta

[20] Gülşah Cangöz, Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme,Transkripsiyonlu Metin, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, s.162-163.

geçtiğini, tarihini düşerek haber vermektedir. İşte burada somut bir savaştan ziyade yeni padişahın başarılı olması için ona dular edilmektedir. Şiirde en çok ilgimizi çeken husus ise, padişahtan yeni fetihler bekleyen şairin geçmişe atıfta bulunarak bunu istemesidir. Şair yalnızca padişahtan değil onun veziri Mustafa Paşadan'da umutludur. Nasıl ki Kanunî devrinde Rüstem paşa Belgradı Macarlardan aldıysa, II. Ahmet zamanında da Mustafa Paşa böyle fetihler yapabilir. Çünkü şaire göre II. Ahmet'in devri, Hz.Ömer (r.a) devri gibi bir adalet devridir. Onun ve kudretli vezirinin karşısında, Avrupalıların direnmesi imkânsızdır. Hatta öyle ki Avrupa orduları, İskenderin orduları gibi dahi olsa Osmanlı'nın kılıcı karşısında boyun eğecektir.

Son beyitte şair, II. Ahmet'in saltanatının tarihini verirken onu "düvel-ârâ" yani zamanı süsleyen olarak nitelendiriyor. Oysa Sultan II. Ahmet'in saltanat tarihine gelene kadar (1691) devletimiz zor zamanlar geçirmiş ve geçirmeye de devam etmektedir. Ancak yine de Osmanlı'nın o nizam ülküsü halka da o kadar sirayet etmiştir ki, devlet büyüklüğünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Her ne olursa olsun devletin başına geçen Osmanlı hanedanı üyesi her zaman için cihan devletinin cihan padişahıdır.

2.7.İzzetî

"Vezîr-i Aʿẓam Aḥmed Paşanuñ Macar Seferine Târîḫdür
(…)
Râh-ı Ḥaḳda ḫuluṣ-ı niyyet ile
İdüp emr-i cihâdda iḳdâm

Düşmen-i dîni ḫub ḳahr itdüñ
Ḥaḳ Taʿâlâ muʿînüñ ola müdâm

Bu fütûḥatuñ oldı târîḫi

Aldık iḳlim-i …tamâm (T:1/5)"[21]

Düşülen tarihin başlığından da anlaşılacağı gibi, Vezir-i Âzam Ahmet Paşa bir Macar seferine çıkmıştır. Vezir, İslam milleti için cihat emri doğrultusunda Allah yolunda hâlis bir niyetle sefere çıkar.

Bundan sonra şair bize seferin akıbetini anlatır. Din düşmanları yani kâfir ordusu, kahraman ordumuz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bu güzel haberi alan şair bize Macar illerinin fethinin tamam olduğunu söylemektedir.

2.8.Üsküdarlı Sırrî

"Der-vaṣf-ı Vezîr-i Aʿżam ʿAli Paşa
Sefer mübarek ola ey vezîr-i bî-hemtâ
Hemîşe nuṣrete reʿyûñ muvaffaḳ ide Ḫudâ

Sen ol mü'eyyed-i Ḥaḳ'sın ki itdiler tebşir
Musaḥḥar olacaġın feṯḥ-i Engürûs'ı saña
(…)
Düşirdi saṭveti iḳlîm-i Engürûs'a hirâs
Bırakdı ṣavleti ḳalb-i ʿadûya ruʿb-ı ḳażâ

İderdi nâf-ı ġazâli revâcdan ʿâtıl
Şemîm-i ḫulḳını Çîn'e iletse bâd-ı ṣabâ

Taʿalluḳ eylese nehyi ḫavâṣṣ-ı eşyâya
Mü'eṩṩer olmaz idi dest-i ḫûba reng-i Ḥıṭâ
(…)

[21] Adnan Çağlı, Vişne-zâde İzzetî, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), s.143.

Bu teng-desti ile ḳalmayup seferlerden

Hemîşe eyler idüm iktisâb-ı ecr-i ġazâ

(…)

Şikâyet itme yeter ṭâliʿüñden ey Sırrî

Duʿâ-yı devletine eyle saʿy ṣubḥ u mesâ

Hemîşe tâ ki bu gülşen-serâ-yı ʿâlemde

Biri birini teʿâḳub ki ide ṣayf u şitâ

Vücûd-ı pâküñi âsîbden idüp sâlim

Kemâl-i ʿavn ile tevfîḳ-ı Ḥaḳ refîḳuñ ola

Ḫudâ muẓaffer ü manṣur eyleyüp her ân

Vücûd-ı düşmen-i bed-ḫ âhuñ eyleye ifnâ

Maḳâmına ide ʿavdet muẓaffer ü manṣûr

Be-ḥaḳḳ-ı ḫaṣṣa-i Yâsin ü sûre-i Ṭâhâ "(K.6)[22]

Vezir-i Âzam Ali Paşa 'nın vasıflarını övmek için yazılan bu otuz üç beyitlik kaside *"Sefer mübarek ola…"* dizesiyle başlamaktadır. Şiirin devamında ise bu seferin Engürûs yani Macar illerine olduğu söylenmektedir. Yeni başlamış yada başlayacak olan bu seferde, şiirin ilk bölümlerinde şairin yapmak istediği şey Ali Paşa'yı överek onu cesaretlendirme olarak görülmektedir. Onun bir eşinin olmadığı, bu seferde muhakkak fetih müjdesi ile döneceğini söylemektedir. İlk on altı beyitte yani şiiri iki parçaya böldüğümüzde ortaya çıkan ilk bölümde şair bu şekilde sefer için Ali Paşa'yı onun eşsiz vasıflarını överek cesaretlendirmektedir.

[22] Şevkiye Kazan, Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı-Tenkitli Metin,İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî , Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.213-215.

On yedinci beyitte şairin verdiği habere göre, vezirin ani saldırısıyla Macar illerine bir korku düşmüştür. Bu ani saldırma ile düşman kalbini korku salmıştır. Bu beyite dayanarak diyebiliriz ki artık savaş başlamıştır. İşte bu noktadan sonra şair detaya girmeden seferin başarılı olduğunu anlatmaktadır. Bu zaferde ise Ali Paşa'nın kabiliyetinin yanında iyi ahlakı ve ganimet hevesiyle bu savaşa girmediğini söylemektedir.

Daha sonra ise şair Ali Paşa'dan yardım istemektedir. Eskisi gibi sağlam bir insan olsa kendisinin de bu seferlere katılmaktan geri kalmayacağını ifade etmektedir. Kendisinin yardıma muhtaç olduğunu söyledikten sonra Ali Paşa'dan himaye bekleyen şair sonunda devletinin bekâsı için Allah'a dua etmektedir.

2.9.Şeyh Mehmet Nazmi

"Kasîde Der Medh-i Merhum Vezîr-i A'zam Hazreti Fazıl Ahmed Paşâ

Ḫoşâ ḳudûm-ı saʿâdet rüsûm-ı ṣadr-ı ṣudûr
Ki maḳdemiyle cihân ḫalḳı oldular mesrûr

Ḫoşâ ḳudûm-ı memâlik-güşâ ẓafer âyîn
Ki ide tehniyetin ḳudsiyân-ı ʿâlem-i nûr
(…)
Siyâh-mest-i kerem oldı cümle-i ʿâlem
Cihânda ḳalmadı aṣlâ ṭabîʿat-ı maḫmûr

Zehî vezîr-i şecâʿat-medâr-ı Rüstem ḫû
Mûseḫḫar oldı aña kişver-i kemâl-ı ẓuhûr

O deñlü kişver-i küffâr eyledi ġâret
Kim oldı nâmı añılmaz vaḳâyiʿ-i Timur

Alınca ḳalʿa-i Uyvârı dest-i aʿdâdan

Ḥasedle yandı dil-i zâr-ı düşmen-i maḳhûr

Ne saʿy u kûşiş olur böyle ḳalʿa-i Saʿbuñ
Ki ḳırḳ günde ide fetḥini Ḫüdâ maḳdûr
(…)
Hem eyledi Ḳanije ḳalʿasını istiḫlâṣ
Yed-i teṭâvül-i Mâcârdan yaḳup vüzûr

Yeñi Ḥiṣârı bir ay içre eyleyüb ber-bâd
O ṭâblarla ki andan nişânedir dem şûr

Olunca fetḥi müyesser yaḳub ḫarâb itdi
İçindeki kefere geçdi tîġdan cumhûr

Niçe ḳılâʿı daḫi itdi nâr ile iḥrâḳ
Ḥisâbsız kefere itdiler caḥîme ʿubûr

Bu iki yılda anuñ itdügin budur inṣâf
Ki niçe pâdişeh-i dehre olmadı maḳdûr

Ḳırâl-ı Nemṣeye olmuş cihâd-ı sâbıḳda
Ne iftiḫâra münâsib ne ġazve-i meşhûr

Niçe ḥiṣâr-ı metîn u ʿasâkiri olmuş
Ḫarâb-ı pey siper-i esb-i ʿasker-i manṣur

Cenâb-ı Ḥażret-i Bârî idüb aña yârî
Bu ol ġazâlara oldı muvaffaḳ u meʾmûr

Ne itdi Rüstem u Zâl u ne eyledi Dârâ
Lisân-ı ḫalḳda tâ yevm-i ṣûr ola meẕkûr

Kim eyledi iki yılda bu deñlü fetḥ u fütüḥ
Kim oldı Nemṣe ile iki yılda ṣulḥ-ı umûr

Ne Rüstemâne reviş Ḳahramân-ı vâdîdür
ʿAdû idi kefere cümle oldılar maḳhûr

Pes an ki eyledi idrâk-ı ḳuvvetin çâsâr
Ḳabâḥatine olub nâdim ol ẓalûm u kefûr

Recâ idüb olıcaḳ ṣulḥa ṭâlib u râġıb
Anuñ meramına oldı müsâʿid ol destûr

Bu ṣulḥ ile bu ġanîmetle minnetu'lil-lâh
Maḳarr-ı devlete geldi yine o faḫr-ı dühûr

Ḫulûṣ-i ḳalbile itdi duʿâ cihân ḫalḳı
Ḥużûr-ı Şehde hem oldı muʿazzez u manẓûr
(…)
Niçe ṣevâb-ı cezîl ide ṣulḥ ile taḥṣîl
Niçe fütûḥ ile ola mübeşşer u mesrûr " (K.5)[23]

Fazıl Ahmet Paşa'yı övmek için yazılan bu kaside de şair insanlara bir müjde vermektedir. Bu müjde Fazıl Ahmet Paşa'nın kendisidir. Ne hoş ki o gelmiştir ve insanalar sevince boğulmuştur. Onun zaferleri o kadar büyüktür ki herkes tarafından takdir edilmektedir ve buna fazlası ile layıktır. Devletin bekâsı için çaba sarfeden

[23]Halime Bektaş, Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, s.551-559.

Paşa, şaire göre başarılı olmştur. Onun devrinde bir rahatlama söz konusudur. Çünkü kendisi çok çalışan, çokça şükreden bir yöneticidir. Paşa'nın büyükte bir ordusu vardır, bu ordunun en büyük silahı ise duadır. O, aynı zamanda ilim sahibidir ve çok adildir, bu yüzden dokunduğu yerler imar olmuştur.

Bu övgülerden sonra şair düşmanla girişilen mücadeleyi anlatmaktadır. Buna göre mücadelenin sebebi, düşman askerinin Timur olayını aratmayacak derecede yağma, yakıp-yıkma işine girişmesidir. Bundan dolayı askerimiz düşmanın elinde Uyvar kalesini alır ve düşmanın içine bir ateş düşürür. Uyvar kalesinin alınması şairi heycanlandırmıştır ve bu azimle Allah kırk günde Sa'bun kalesi'nin fethinide nasip edecektir. Bunun yanısıra Kanije kalesi de Macar zulmünün elinden kurtarılmıştır. Bu uğraş esnasında kalenin surları toplarla dövülmüş ve düşman askeri kılıçtan geçirilmiştir. Savaş meydanını tasvire devam eden şair nice hisarların ateş ile yandığını ve sayısız kâfir askerin cehennemi yaşadığını söylemektedir.

Paşa, bunları iki yıl gibi bir sürede yapmıştır ve şaire göre nice padişah zamanında bu nasip olmamıştır. Nemse Kıralı bu savaşlardan hezimetle ayrılmıştır ve barışa zorlanmıştır. Allah, bu gazalarda Osmanlı'yı üstün kılmıştır. Elde edilen başarıda en büyük pay ise Fazıl Ahmet Paşa'nındır. Çünkü daha önce hiç kimse iki yıl gibi bir zaman diliminde Avusturya karşısında böyle başarı sağlayamamıştır. Kazanılan bu savaşlar sonucunda da hazineye ganimetler gelmiştir.

Bundan sonra şair şirini sonlandırırken devletin bekâsının daim olmasını ve yeni zaferler kazanılmasını ister, Allah'a dua eder.

"Berây-ı Feth-î Kal'a-i Uyvâr
O vezîr ibn-i vezîr-i aʿẓam âsaf tedbir
ʿİlm u ḥikmetle Arisṭoyı fazîlet-âṣâr

Ṣadr-ı aʿlâda felek görmedi böyle destur
Ki ola câmiʿ-i seyf u ḳalem-i maʿnâ-dâr

İtdi tekmîl mühimmât-ı fütûḥât-ı celîl
Saʿy kûşişde ḳuṣûr eylemedi leyl ü nehâr

Viricek ḳalʿayı küffâr didim târîḫin
Naẓmiyâ Uyvârı Aḥmed Paşaya virdi Macar "(T:25/4)[24]

Vezir Fazıl Ahmet Paşa'nın ilmini onu Aristo'ya benzeterek ifade eden şair, Allah'ın yardımının kendisiyle olduğunu ifade eder. O, eskiden kalma büyük fetihlerin tamamlayıcısı olmuştur. Geçmişin zaferlerle dolu olduğunu hatırlatan şair, Paşa'nın büyük bir azimle, gece gündüz çalışarak ve hata yapmayarak bu başarıya ulaştığını anlatmaktadır. Son beyitte şair, bu uğraş sonucu kâfir düşman askerinin yenildiğini ve Macar'ın Uyvar Kalesi'ni Fazıl Ahmet Paşa'ya verdiğini söylemektedir.

2.10.Gevherî

"*Gazi Hân Muhammed gazâ kasdına*
Cem'etti kulların bir divan oldu
Hazırlanup herkes Nemçe üstüne
Devr-i İskenderden bir nişan oldu

Çıkup tahta İslâmın pâdişâhı
Derildi nücûm ve hurşîd ü mâhı
Bay ü gedâ şâh ü mîr ve sipâhı
Cümleye ihsan bî-giran oldu

Pâyitaht-ı adle pîr ü civanlar
Hızır ve İlyas cümle ulu sultanlar
Cem' oldu dilîrler sâhib-kıranlar
Hünkârım tahtında Süleyman oldu

[24] Halime Bektaş, a.g.t., s.598-599.

Tîg-zenlik fârislik tîr-endâzlık

Cür'et-i salâbet hem tüfenk-bâzlık

Hâsılı her kande bu ser-efrâzlık

Meydân-ı halide râyegân oldu

Gevherî bu nazma kâmil bakınca

Bilür ehl-i mâh-ı Sîni yakınca

Bâb-ı Humâyun'a tuğlar çıkınca

Âdûların aklı perişan oldu" (591.Şiir)[25]

Şâir ilk dörtlükte bize bir savaşın yakın olduğunu haber etmektedir. Padişah Gazi Mehmet Han gaza kasdıyla Avusturya üzerine sefer yapmak niyetindedir. Bu sebepten dolayı herkes toplanarak Avusturya üzerine yapılacak seferi ne kadar çok istediklerini göstermişlerdir. Şaire göre bu İskender'in devrine bir işarettir.

Tahta çıkan İslam Padişahı Mehmet Han yıldız,ay ve güneş gibi zengin fakir her şeyi ve herkesi etkisi altına almıştır. Şair Sultan Mehmet'in tahta geçişine ve Avusturya üzerine yapacağı sefere çok sevinmektedir. Padişahın vermiş olduğu bu sefer kararı ile şair onu Süleyman Peygambere benzetmiştir. Mehmet Han'ın kılıç kullanma ve ok atmadaki hünerini anlatan şair, padişahın sağlam bir cesarete sahip olduğunu ifade etmektedir. Nitekim her alandaki bu üstünlük kendini meydanda da göstermiştir.

Son beyitte sanatını da öven şair, Padişah kapısında tuğların çıktığını gören düşmanın aklının perişan olduğunu söylemektedir.

2.11.Âşık Ömer

"Aç gözün Nemçe kralı Gâzi Sultândır varan

Ser halâs olmaz elinden bir aç arslandır varan

Dem çeker ejder gibi hem gâziler her subh u şâm

[25] Şükrü Elçin, Gevherî Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II.Baskı, Ankara 1998, s.423.

Niçe yüz bin kahramanla Âl-i Osmân'dır varan

Hey dîni kara münâfık durmadın sen ahdına
Yürüdü asker-i İslâm hâzır ol sen vaktına
Katline femân olundu Nemçe tâc u tahtına
Ellerinde tîr ü kemân ol Tatar Han'dır varan

Lütf-ı Hak imdâd edicek alırız cephâneni
Câmi ü mescid yaparız kilise vü meyhâneni
Hutbe ezânlar okunup kıralar put-hâneni
Sancağ-ı şerîfte mestur hatm-i Kur'ân'dır varan

Yâ İlâhî kıl hidâyet hürmetiyçün ol Habîb
Ol la'in-i bed-fiâli makhûr eyle an-karîb
Der ki Ömer bu sene de umarız fethin nasîb
Hazret-i Sultân vekili Ahmed Han'dır varan" (1052.Şiir) [26]

Şiir savaşı arzulayan bir çağrı ile başlamaktadır. Şair Avusturya kıralının gaflet uykusunda olduğunu "Aç gözünü, Ahmet Han geliyor" diye haber etmektedir. O pençesinden başların eksik olmadığı bir aslandır. Bu aslanın ise gece gündüz cengi arzulayan ejderleri vardır ki onlar nice yüz bin kahramanlı Osmanlı erleridir.

İkinci dörtlükte anlıyoruz ki Avusturya kralı var olan bir antlaşmayı bozmuştur. Kırala "dini kara münafık" diye seslenen şair, İslam askerinin sefere çıktığını ve hedefte kıralın tacının ve tahtının olduğunu anlatmaktadır. Katline verilen ferman ile Tatar Han elinde kılıç, meydana gelmektedir.

[26] Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s.707.

Allah'ın izniyle ilk hedef düşmanın cephanedir ve burası ele geçirilecektir. Daha sonra kâfir düşmanın kilise ve meyhanesi cami ile mescit yapılacaktır. Düşman mülkü içindeki puthaneler yıkılıp burada hutbe ve ezanlar okunacaktır.

Son olarak bu seferin başarıya ulaşması için Allah'a yalvaran şair fethin bu sene nasip olmasını istemektedir.

2.12.Nâ'ilî -i Kadîm

"Târîḫ-i feṯḥ-i ḳalʿa-i Uyvâr
Ḫıdîv-i muḥterem sulṭân-ı aʿẓam ḫusrev-i ʿalem
Şehinşâh-ı ser-âmed pâdişâh-ı maʿdelet-girdâr

Mücedded fâtiḥ-i kişver-güşâ Dârâ-yı mülk-ârâ
Muḥammed Ḫân-ı Ġazî Ḳahraman-ı Keyḳubâd-âṣâr

Semiyy-i faḫr-ı ʿâlem ḥażret-i pâşây-ı Aḥmed-nâm
Sipeh-sâlâr-ı ṣâḥib-rüşd ü himmed dâver i dindâr

Ḳılâʿ-ı millet-i küffâr-ı bed-girdârı taḫrîbe
Mübârek bir maḥalde ḳıldı ṣadr-ı aʿẓamın serdâr

Otâġın ḳurdı pşî-i ḳalʿa-i Uyvâra şevketle
Ser-i küffâra aḫker-riz olup her ṭûp-ı âteş-bâr

Çözüldi perçem-i ṭûġ-i ẓafer bâd-ı hidâyetle
Nesîm-i ṣubḥ-ı nuṣret oldı ḥaşma ṣarşar-ı idbâr

Ḳıyâmetler ḳopardı ṭûġlar başına küffâruñ
Giriftâr-ı ʿaẕâb-ı dûzaḫ oldı ölmedin çâsâr

Kuruldı ḫaymeler sermâda ol ṣaḥrâya reng-â-reng
K'eder naḳş-ı derûnı nevbâhâruñ luṭfını ıẓhâr

Siyeh bayraḳları gör kim otâġın almış eṭrâfın
Şitâda lâlezâr olmaḳʿacebdür dâmen-i kûhsâr

Ḳabûl oldı duʿâsı pâdişâh-ı mülk-i islâmuñ
Alındı böyle bir ḥışn-ımetîn maḫẕûl olup küffâr

Görüp mesrûr dünyâyı dedüm ey Nâ'ilî târîḫ
Ṭonandı sû-be-sû ʿâlem alındı ḳahr ile Uyvâr" (T.47) [27]

Şiirin ilk beyitleri önce Mehmet Han daha sonra ise vezir-iʿazam Ahmet Paşa'nın vasıflarını övmek için yazılmıştır. Padişah mübarek bir sefer için Paşa'yı görevlendirmiştir. Paşa tüm kudreti ile düşmana bir kor düşüren ateş saçan hamlesini yapmış ve çadırını Uyvar önüne kurmuştur. Hidayet rüzgârı ile zafer tuğunun perçemi çözülmüş ve düşman bu sarsıntı ile dehşete düşmüştür. Tuğlar düşmanın başında kıyametler koparmıştır. Bu manzara karşısında Çar ölmemiş fakat bir cehennem azabına tutulmuştur.

Şair bundan sonra Osmanlı askerinin renk renk çadırlar kurduğunu söyleyerek bu manzarayı bahar ile ilişkilendirmiştir. Yine çadırların etrafında açılan siyah bayrakları kışın dağ eteklerinde boy veren lalelere benzetmektedir.

İslam mülküne padişahlık eden Mehmet Han'ın duası kabul olunmuştur. Alınması zor olan kale alınmıştır. Nâ'ilî ise Uyvar Kalesi'nin alınışını sevinçle karşılamaktadır.

[27] Halûk İpekten, Nâéilî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.497-498.

2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit

TÂRÎḪ-İ FETḤ-İ ṬÂBÛR-I NEMÇE DER-VAḲT-İ SULṬÂN MUṢṬAFÂ

Ḥabbeẕâ seyf-i yedu 'llâhî ki Sulṭân Muṣṭafâ
Ḍarbet-i ḳahr ile bozdı Nemçenüñṭâbûrını

Ḥabbeẕâ germ-âteş-i peykâr-ı şâm-ı târ kim
Rûz-ı rûşenden münîr itdi şeb-i deycûrını

Sancaḳ-ı Sulṭân-ı kevneyni alup âġûşına
Ṣaldı ḳol ḳol cenge şehbâzân-ı nâ-maḥṣûrını

Perr ü bâl-i aḫżerin açmış melek ṣanur gören
Bâd taḥrîk eyledükçe şuḳḳa-ı pür-nûrını

Ḥabbeẕâ sâḳi ki zehr-âşâm-ı câm-ı ḳahr olan
Kâfirüñ yek-reng ḳıldı mest ile maḫmûrını

Râh-ı Ḥaḳda tîġı ḫûn-ı düşmeni idüp sebîl
Kûh ü deştüñ cümle sîr-âb itdi mâr ü mûrını

Ḥażret-i Allâh şâhinşâh-ı islâmuñ yine
Ġâlib itdi kâfir üzre ʿasker-i maḥṣûrını

Âteş-i ḳahrı İlâhî ḥizb-i şeyṭânuñ temâm
Yaḳdı yetmiş biñden artuḳ kâfir-i maḳhûrını

Bal yemezden atılan saçma degül ürkitdiler
Dûd ile gendû-yı derd ü miḥnetüñ zebûrını

Nev-nihâl-i nîzeye o dik gelen bân-ı pelîd
Eğdi şemşîr-i ġuzâta gerden-i meksûrını

Böyle bir âşûbı îrâd itmemiş Şehnâmenuñ
Ṣebt idenler Dâsitânı Rüstem-i pür-zûrını

Zırh-ı aʿdâ dîdesinden ḫûn-ı nâb olur
Aġlasun bu mâcerânuñ mürde vü rencûrını

Ol pelîde tîġ-i per-ebrû ile îmâ ḳılup
ʿArż ider duzaḫdeki biʾsel-maṣir-i şûrını

Bu şehîde tîr engüşt-i şehâdet ḳaldurup
Gösterür cennetdeki niʿmen-naṣîr-i ṣûrını

Misketüñ bir misk ile maḫtûm câmın nûş iden
Aldı serden-geçdikle destine memhûrını

Nâr ü nûruñ ḫışmına uġradıh her bir bî-devletüñ
Başına urduḳça ġâziler yâlün sâṭûrını

Bir müseddes vefḳ gibi Rûm ili serverleri
Kellesine ḳondururdı şeş-per-i tîmûranı

Raḫm idüp dikdi ten-i düşmende cerrâḥ-ı ḳażâ
Sûzen-i tîr ile tîġüñ zaḫm-ı pür-nâsûrını

Âferin ḫamm-ı kemende ḫidmete bel baġlayup
Yola çekdi kâfirüñ çoḳ güm-reh-i maġrûrını

Minnete geçse ʿaceb mi ḫançerüñ de ḫidmeti
ʿIrḳına girmekde pek ṣarf eyledi maḳdûrını

Ḥaḳ taʿâlâ ḫüsrev-i ṣâḥib-ḳırân-ı ʿâlemüñ
Müstezâd itsüñ ṣevâb-ı kûşiş-i meşkûrını

Der-ʿaḳeb teʾyîd-i Rabbâniyle sulṭân eylesün
Taḫt-ı Çâ-sâra bir ednâ-bende-i meʾmûrını

Cengde burnı külüng-âsâ ḳırıldı kâfirüñ
Sîl-i şemşîr-i bozdı çehre-i menfûrını

Yazdı Ṣâbit levḥ-i maḥfûẓa ḳalem târîḫini
Bozdı sulṭân Muṣṭafâ bu düşmanıñ ṭâbûrını (1108) (T.VIII)"[28]

Ne hoş ki Sultan Mustafa kılıcından çıkan kahır darbesi ile Avusturya taburunu bozguna uğratmıştır. Ne hoş ki savaş ateşinin sıcaklığı, gecenin karanlığını gündüzün nuru gibi ışıklandırmıştır. Padişah, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sancağını kucağına alıp askerini gazaya salmıştır. Askerimiz, Allah yolunda savaşmış ve düşmanın kanını kılıcı ile sebil etmiştir. Öyle ki dağda taşda yaşayan yılan ve karınca suya doymuştur. Burada şair bize savaşın ne kadar şiddetli geçtiğini anlatmıştır.

Yüce Allah, lütfuyla kâfir karşısında İslam askerini galip kılmıştır. Şeytanın takımı İlâhî kahrın ateşi ile yanmış ve hezimete uğramıştır. Şair daha sonra "balyemez" toplarından bahsetmiştir. Balyemez Osmanlı ordusunca kullanılan, ismi ve kaynağı belli olmayan toplardır. Bu topların ağırlığı 6-27 kg arasında değişmektedir. Dökme demir taneler atan parçalardan oluşmaktadır.[29]

[28] Turgut Karacan, Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, s.322-324.
[29] Gabor Agoston, "Top" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.241., (Erişim Tarihi:23.03.2018), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410132.pdf

Bundan sonra mızrak, kılıç ve ok gibi aletlerle savaş maydanından bize bir kesit sunulmuştur. İslam askeri olan Osmanlı neferi, kâfir düşman askeriyle gazaya girişmiştir. Mücadele devam ederken Osmanlı askeri ve düşman askeri yara alıp ölmüşlerdir. Ancak şair bu noktada; Osmanlı askerinin cennete, düşman askerinin ise cehenneme gideceğini belirtmiştir. İslam askeri zafer için azmederek serden geçmiştir. Bu ahval ile devletsizlerle mücadele etmiştir. Anadolu'nun aslanları baş koydukları bu yolda nice düşmanın başını almıştır.

Avusturya üzerinde hâkimiyet isteyen şair, bundan sonra Avusturya kıralı olacak kişinin bir Osmanlı memuru seviyesinde olması gerektiğini ifade eder. Çünkü savaşta kâfirin burnu kırılmış, yediği tokatın şiddetiyle çehresi değişmiştir. Sâbit şiiri bitirirken bu zaferin tarihini vermiştir.

2.14.Abdülbâki Arif

"MERHUM KÖPRÜLÜ-ZÂDE FÂZIL AHMED PAŞA UYVAR FETHİNDE İSTANBUL'A ʿAVDET İTDÜKDE VİRİLEN KUDÛMİYYEDÜR

(…)

İden taḥrîk-i dâim raʾyet-i iʿlâm-ı iḳbâlin
Ne yaña cezm-i ʿazm itse nesim-i feṯḥ u nuṣretdür

Ġubar-ı mevkib-i Manṣurı hengâm-ı tevecühde
ʿAdûya gerçi kim sermâye-i ṣad-gûne ḥayretdür

Olup ḫayl-i duʿâ gûyâne zîb-efzâ-yı pîşânî
Ḥaḳîḳatde cevâhiri sürme-i ehl-i baṣiretdür

(…)

O ser ḫayl-i ġazâtuñ kesr-i ḳalb-i ṣaf-ı düşmenden
Murâdı beyżâ-ı İslâmı aʿdâdan himâyetdür

Bu ġarm u ḫarm ile mekîn itmekde imhâli
Bir iki gün ʿadû-yı kîne-cûya istimâletdür

ʿAceb mi olsa aʿdâ ḫâk-mâl ol ṣadr-ı ẕi-şâna
Muḫâlif pîşekânuñ ḥâsıl-ı kârı ḫasâretdür

O mihr-i evc-i iḳbâlüñ miṣâl-i sâye ḳahrından
Yeri dâim ḥażîż-i ḫâksârî vü mezelletdür

Eḥibbâya olup luṭf üzre bâm-ı âşinâ pâdur
Adûya ṣaf-şiken bir kahramân-ı şîr-i ṣavletdür
(…)
Hemîşe mehce-i zerrîn-i şâh-ı ḫâverüñ tâ kim
Ẓuhûrı münhezim-sâz-ı sipâh-ı jeng-i ẓulmetdür

Adû makhûr olup her dem aḥibbâ şâd-kâm olsun
Ḳudûmuñla senin kim müjde-i iḳbâl ü devletdür

Ola dâim mebânî mesned-i rıfʿat u cûduñla
Ki ẕâtun Ḥaḳ bilür şâyeste-i sadr-ı saʿâdetdür (K.2)"[30]

Bilindiği gibi "kudûmiyye" savaştan dönen devlet büyüklerine sunulan kasidenin adıdır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu kudûmiyye Uyvar seferinden dönen Fâzıl Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. Divan Edebiyatında bu şekilde yazılmış çok sayıda kudûmiyye vardır.

"*Divan şairleri, fetih-nâme özelliğindeki bu eserlerin bir kısmını savaşı kazanan kişiyi tebrik için sunmuştur. Genellikle tehniyet-nâme başlığı*

[30] Ali Şahin, Abdülbâki Ârif Efendi-Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, s.60-66.

altında yazılan bu şiirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda olarak verilmiştir.

(...)

1.Bâkî

Der-Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Süleymân Hân ez-Sefer-i Huceste-eser

2.Bâkî

Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî ez-Seferi Huceste-eser

3 Bâkî

Der-medh-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-Rahmetü ve'l-Gufrân Berâ-yı Tehniye-i Kudûm-ı Ciger-Gûşe-i Şâh-ı 'Acem

(...)

6 Nev'î Berây-ı Sultân Mehemmed Der Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Egri

(...)"[31]

Abdülbâki Ârif Efendi, yazmış olduğu bu uzun kudûmiyye ile seferin başarı ile sonuçlanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Şiirin büyük bölümünde savaştan galip gelen Fâzıl Ahmet Paşa'yı övmüştür.

2.15.Bursalı Tâlib

"TÂRÎḪ FETḤ-İ BELGRAD

Şâhinşeh-i rûy-ı zemîn Ḫân Ahmed-i Ṯânî ki Ḥaḳ

Fânûs-ı dehre ẕâtını bir şemme-i nûr eyledi

Emr etti ol ẓıll-ı Ḫudâ kim bu sene ede ġazâ

Yaʿnî vezîri Muṣṭafâ Pâşâyı meʾmûr eyledi

O Âsaf-ı ʿâlî-himem Rüstem-dil ü Ḥâtem-şiyem

Edip vüfûr üzre kerem aʿdâyı maḳhûr eyledi

[31] İbrahim Halil Tuğluk, "Divan Şiiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler", s.62., (Erişim Tarihi:25.03.2018),http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_İbrahim%20Halil%20TUĞLUK.pdf , Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:42, 2010.

Ol dâver-i ṣâḥib-nigîn aʿdâya çekti tîġ-ı kîn
Maḥzûn idi hep mûminîn memnûn u mesrûr eyledi

Top u tüfeng-i âheni aldı miyâna düşmeni
ʿAdâya rûz-ı rûşeni çün şâm-ı deycûr eyledi

Gör feyż-i ebr-i rahmeti sebz etti bâġ-ı nuṣreti
Çeşm-i ḥasûd-ı devleti ḫâr-ı elem gör eyledi

Bu müjdeyi gûş eyleyip Ṭâlib dedi târîḫini
ʿAvn-ı İlâhî ʿasker-i islâmı manṣûr eyledi (T.3)1105"[32]

Yüce Allah, yeryüzüne padişah olarak Sultan İkinci Ahmet'i seçmiştir. Allah'ın kulu olan Sultan Ahmet almış olduğu bu hükümdarlık beratıyla, vezir Mustfa Paşa'yı gazâ için görevlendirmiştir. Üstün vasıflara sahip olan vezir düşmanı bozguna uğratmıştır. Düşmana çektiği kin kılıcı ile mahzun olan Müslümanları sevince boğmuştur. Top ve tüfekle saldırdığı düşmanın, aydınlık gününü karanlık bir geceye çevirmiştir. Paşa, devletine kötü gözle bakan düşmanı mahvetmiştir. Şair bu müjdeyi sevinçle karşılamıştır.

2.16.Kâşif

" TARİḪ-İ DİGER FETḤ-İ NEMÇE
Ḫayr maḳdem ey hümâm-ı kâmil-i muʿciz-eda
Ḫayr maḳdem ey mübeyyen-sâz-ı ahkâm-ı Ḫudâ
(…)
Levḥaş-Allâh pâdişeh kim râhatın terk eyleyüp
Mülk-i âʿdâya şitâbân oldı çün bâd-ı sabâ

[32] Melike Erdem, Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s.146.

Ḥamle-i evvelde bir ḳaç ḳalʿasın fetḥ eyleyüp
Kâm-ı İslâma şemîm-i nuṣret oldı müşg-sâ

Baʿdehu Erdilde tâbûrın dahî tâlân idüp
Şeş-cihetden dehri lebrîz itdi taḥsîn ü duʿâ

Milket-i âʿdâyı taḫrîb eyledi yek-mâhda
Böyle ister ḫabbeẕâ iḳdâm u himmet hebbeẕâ

Dâʾimâ Mevlâ vücûdın ḥıfẓ idüp âfâtdan
Ceyş-i İslâm üzre olsun sâyesi reşk-i hümâ

Ṣaḥn-ı ʿalemde bu feth-i dilgüşâ maʿrûf olup
Fikr-i târiḫ eyledükde ehl-i dâniş Kâşifâ

Cümleden evvel dimişler ḳudsiyân taḥsîn idüp
Nemçeyi fetḥ eyledüñ seyf ile Sultan Muṣṭafâ (2.Şiir)"[33]

Şair şiirin başından ortalarına kadar "Hayr makdem" sözcüklerini ısrarla ve tekrar ederek kullanmıştır. Buradan anlıyoruz ki şair hayırlı ve güzel bir haber almıştır. Nitekim artık şiirin sonuna doğru şair bize bu hayırlı haberi vermektedir. Bu hayırlı haberin bir gaza sonucu olduğunu yine şair bize hissettirmektedir. Nihayet on beşinci beyitte, anlıyoruz ki padişah ordunun başında düşman mülküne bir sefer düzenlemektedir. Padişah rahatını bozarak tahtından kalkmıştır. Yapılan hamleler başarılı olmuş, düşmanın çevresi sarılmış, taburu dağıtılmış ve kaleleri alınmıştır. Ne hoş ki düşman karşısında bir zafer kazanılmıştır. Bunun sebebi ise Allah'ın yardımı ve askerin azmidir.

[33] Ayşe Büyükyıldırım, Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni Ve Tahlili, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998, s.267-269.

Şair bu fetih haberine sevinmiş ve zaferin unutulmaması için bir tarih atmıştır. Sultan Mustafa'nın Nemçe fethini kutlamıştır.

2.17.Mehmet Adlî

Mehmet Adlî'nin Divanında yer alan beşinci kaside Sultan II. Mustafa'nın 1695 yılında çıktığı Avusturya seferinden dönüşünü üzerine kaleme alınmıştır.[34]

"Dîger sitâyiş-i cenâb-ı Sulṭan Muṣṭafâḫân behcet-i avdet-i sefer-i hümâyûn
Sefer mübârek ola ey şahenşeh-i devrân
Öñünce rehber ola ḫızr-ı ḳudret-i Yezdân

Yed-i taṣarrufa al tîġ-i ḫâhişi itsün
Ser-i münâfıḳıçevgân-ı himmetiñġalṭân

Vezîr-i aʿẓam-ıṣadr-ı güzîniñe emr it
Nevâziş eylesün ʿibâd dergehüñ her ân

Kemân-ı saḫt nevâziş görüp mülâyim olur
Tamâmḳabżada Rüstemlenür kemân-keşân

Saḳîmi menzil oḳı ile bir seg rû(?) olamaz
Sihâm-ı râst olur cân-sitân-ı sem-peykân

O şaṣta kim ola üstâd-ı himmetiñ maẓhar
Ki Rüstem itmedi ol terbiyetle saʿy-i kemân

Miṣâl-i çille ider murġ-peçe-i sûfâr
Ġıdâ-yı yek-deme ser-rişte-i ʿadûyı hemân

[34] Seval Baltalı, Mehmed Adlî Divanı, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016, s.18.

Cemîʿ-i seng-i mezâr-ı gürûh-ı aʿdâya
Raḳam ider bunıḫûn-ı cigerle kilk-i beyân

Bu deşti itdi bir üstâd Oḳ Meydânı
Bu rezmgâha dikildi bu deñlü seng-i nişân

Ḳoluna ḳuvvet eyâşâh-ı nâm-dâr-ı felek
Kemânıñ eylediñâvîze-i revâḳ-ı cihân

Felekde ḳavs-ıḳuzaġ menziline ḥayrândır
Kemân-ıḳudreti ʿâlemde itmeyen iẕʿân

O burc kim ola necm-i sitâreñe maẕhar
Olur semâda serîr-i simâk ile yeksân

Olursa nâẕır-ı necm-i sitâre-i baḫtuñ
Müneccime Şeref-i Şems olur o demde „ayân

Miṣâl-i Rüstem olur her biri şecî-i hüner
Ricâl-i ḫâhişe luṭfuñ virirse şöhret ü şân

Ḳuvâ-yı devlet-i ẕî-ḳudretiñ iderse nʾola
Kemîne mûrçe-i dehri Ḳahramân-ı zamân
(…)
Miṣâl-i mûr tehî-saʿy-i pây-mâl oldum
Gel eyle baña Süleymânlıḳ el-amân amân
(…) (K.5)"[35]

[35] Seval Baltalı, a.g.t., s.43-46.

Şair, Sultan Mustafa'ya, seferin mübarek olsun ey zamanın ulu Padişahı, bu seferde Allah yardımcın olsun, diye seslenmektedir. Şaire göre padişahın bu seferde yapması gereken eline kılıcı arzu ile alıp münafik düşmanın kafası ile çevgân oynamaktır. Çevgân, Türkler'in oynamış olduğu bir oyunda kullanılan başı eğri sopadır. Gûy adı verilen bir topu çevgân marifetiyle hedefe sürüklemek, oyunun temel amacıdır. Bu oyun Avrupa'da "Polo" adıyla bilinmektedir ve günümüzde de oynanmaktadır. Divan şiirinde savaş sahnelerinde kullanıldığı zaman insan kafası topa, atların ayağıda çevgâna benzetilir.[36] Bu şekilde padişahın düşmana karşı sert bir tutum takınmasını isteyen şair, vezirlere verilecek emirle disiplini elden bırakmadan kesin bir zafer istemektedir. Bu savaş meydanında yiğitlerimiz kuvvetli olmalıdır. Zaten onların her biri Rüstem gibi marifetli erlerdir. Bu düstûr üzerine hareket eden ordumuz seferden başarı ile dönmüştür.

Sefer sonucu gelen başarıyı kutlayan şair daha sonra halini arz etmiştir. Padişah'a "Süleyman" diyen şair kendini karıncaya benzetmiş ve padişahtan lütûf beklemiştir. Şiirin sonunda ise devlet için dua etmiştir.

2.18.Vecdî

"Ḳasîde Der Vaṣf-ı Serdâr-ı Ekrem Köprili Meḥmed Paşa vü Târiḫ-i Feṯḥ-i Kalʿa-i Yanova

Merḥabâ Ḥimmet-i sulṭân-ı memalik-ârâ
Habbeẕâ şevket-i şâhen-şeh-i iḳlîm-güşâ

Bu ne ḥimmet bu ne şevket bu ne ṣafvetdir kim
Nâm-ı pâküñ işidüb cân virür oldı âʿdâ

Ceddi bü-l-feṯḥ ile etmişdi tekennî gerçi

[36] İskender Pala, "Çevgân" Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.102.

Bü-l-fütûḥât gerekdir ki ola künyet aña

Bü-l-fütûḥât dinilmez mi o şâhen-şehe kim
Ger murâd eylese bir düşmene tertîb-i cezâ

Hareket eylemeden taḫt-ı hümâyûnundan
Bir işâretle eder emr-i şerifin icrâ

Oldı Erdel naẓar-ı ḳahrına çünkim maẓhar
Etdi fermân ki saṭvetî iʿcâz-nümâ

Rûm-ili Anaṭolı ʿaskerini gönderdi
Oldı serdârları haẓret-i ṣadr-ı vüzerâ

Nice ṣadr-ı vüzerâ görmedi böyle devlet
Âṣaf-ı ṣaf-şiken ü ṣâḥib-i sâhib-tuġrâ

Pîr-i Bistâm-ı ʿibâdât u Felâṭûn-tedbîr
Bû-Bekir Ṣıdḳ u ʿÖmer-ġayret ü Ḥayder-heycâ

Nefesi öyle müʾeṯṯir ki kılıc gibi keser
Reddolunmaz yine kim ṣıdḳ ile eylerse duʿâ

Yüridi ʿasker-i İslâmla dîn-i düşmenine
Ederek nuṣret içün Haẓret-i Allah'a recâ

Yedi günde Tuna'nıñ üstine bir köpri ḳurub
Şâh-râh oldı ḳamû ʿaskere rûy-ı deryâ

Fevc fevc andan ʿubûr eyleyüb ehl-i İslâm
Dâr-ı ḥarbe yüridi her yañadan mevc-âsâ

Yanova ḳalʿası altına nüzûl itdikde
Ḫayme-zâr oldı cevânibdeki kûh ü ṣahrâ

Zîr ü bâlâ o ḳadar ḫayme ile ṭoldı baḳub
Ṣandı düşmen ṭolıdur ʿasker ile arż u semâ

Meterisler ḳazılub ḳalʿanıñ eṭrâfında
Düşmeniñ ḳazdı kökin yaʿni dilîrân-ı veġa

Dizilüb ṭoplaruñ cümlesi yirlü yirine
Cebe-hâne dökilüb ṭoldı ṣanasın dünya

Ṭoplar aġzın açub ḳalʿaya gûyâ oldı
Her biri âteş ile ṭopṭolu bir ejderhâ

Bu hücûmı vü bu tedbiri görünce küffâr
Burc u bârûda hemân eylediler vâveylâ

Gerçi mustaḥkem idi kalʿa vü aṣlâ yoġidi
Hiç mühimmât ü levâzımda kuṣûrı amma

Böyle serdâr u bu ʿasker bu mühimmât-ı ẓafer
Kalʿa nitsün buna pûlâddan olmış farżâ

Bîm-i cân ile amân diyü fiġân eylediler
Gelmesün kimselerin başına bir böyle belâ

Çıḳdılar ditreşerek berg-i ḫazân gibi edüb
Ḥażret-i pâd-şehiñ devlet ü ʿömrine duʿâ

Pâd-şâha vü vezire virecek ʿömr-i ṭavîl
İde dünyâyı musaḫḫar bi-haḳın nûr-ı ḍuḥâ

Kalʿadan eylediler pâk çü levṣ-i küfri
Kalʿa vü anda olan cümle nevâḥî vü ḳurâ

Oldı ey Vecdî şeh-i ʿâleme bu mülk-i cedîd
Namına eylediler anda daḫı ḫutbe edâ

Yazdılar defter-i emlâk-ı şehe târiḫin
'Mülk-i pâk-i Yanova feṭḥ-i Muḥammed Paşa' (K.1)(1658) 1068"[37]

Padişaha övgü ile başlayan şiirde, onun şehirleri süsleyen büyük bir hükümdar olduğundan bahsedilmektedir. Padişahın adını duyan düşman askeri korkudan can vermektedir. Ceddine yakışır şekilde fetihler yapan Sultan, şairin verdiği habere göre bunu tahtından ayrılmadan yapmaktadır. Yani padişahın bir emri ile fetihler gerçekleşmektedir. Yeni fetih noktası olarak Erdel'i göstermiştir ve bunun için Köprülü Mehmet Paşa görevlendirilmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa büyük bir sadrazamdır. Paşa emri alınca Anadolu'dan topladığı askerlerle sefer çıkmıştır. Dilinde dua ile İslam askerine komuta edip din düşmanlarının üzerine yürümüştür. Paşa ilk olarak Tuna üzerine yedi günde bir köprü kurdurmuştur, bu sayede asker nehri kolaylıkla geçmiştir. Bu sefere her taraftan dalga dalga İslam askeri katılmıştır. Öyle ki Yanova kalesinin altına gelen askerlerin çöle ve dağa kurduğu çadırlar bir bahçe görüntüsü vermiştir. Ordumuz

[37] Eşref Yanmaz, Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı'nın Karşılaştırmalı Metni, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s.46-49.

buraya bir çadır bahçesi kurmuştur. Çadır bahçesini gören düşman askeri ise yeryüzünün tamamının askerimizle dolduğunu düşünmüştür. Kalenin etrafına siperler kazan askerlerimiz, topları da ateşlemek üzere yerlerine dizmiştir. Ateşlenen toplar bir ejderha gibi ateş saçmış, düşman askeri korkudan çığlıklar atmışlardır. Şaire göre bu ordu ve mühimmat karşısında, kale çelikten olsa dahi dayanması zordur.

Zorlu mücadele sonucu kale düşmüştür. Vecdî, dehşet veren bu savaşın boyutlarını, düşmanı dahi olsa kimsenin başına böyle bir bela gelmesin, sözleriyle anlatmıştır. Yanova, bundan sonra Osmanlı'nın yeni mülküdür. Yapılan ilk iş ise padişah adına hutbe okutulması olmuştur.

2.19.Sükkerî

" Merḥabā ey ser-ber-i çāpük-süvār-ı ṣaf-derān
Merḥabā ey ḳahramān-ı şir-dil-i Rüstem-naẓîr

Mîr-i ṣaf-ārā-yı Bosnā olduġuñ güş eyleyüp
Bîm-i cāna düşdi küffār-ı cihān eyler nefîr

Âb-ı tîz-i tîġ-i ḫun-rîzüñ bilür aʿdā-yı dîn
Şimdi urduñ maḳdemüñle onlara zehr-āb-ı tîr

Kâfir-i bî-dil nice ṭāḳat getürsüñ ḍarbuña
Sende rezm-i ḳahramân u rūz u şâm-ı ceng-i şîr

Nitekim luṭfuñ dil-i aḥbâbı eylerse şikâr
Dâʿimâ aʿdâ-yı dîn olsun rikâbuñda esîr

Böyle ilhâm itdi hâtif SÜKKERÎ târîḫini
'Devlet'ûñ pâyende olsun dil-nüvâz ol ey dilîr'

H. 1075 – M.1664 (T.2)"[38]

Sükkerî, şiirinde adını vermediği bir paşayı sevinçle selamlamaktadır. Anlıyoruz ki bu paşa bir seferden dönmektedir.

İkinci beyitte bu sevincin sebebi açıklanmıştır. Bosna diyarının paşa tarafından, düşmandan temizlendiği ifade edilmektedir. Düşman, ecdadın su gibi kan saçan keskin kılıcını bilmektedir. Şimdi ise zehirli sular saçan o kılıç geri dönmüştür. Kâfir düşman yemiş olduğu darbelerle sindirilmiştir

2.20.Ereğlili Türabi

" Târîḫ Berây-ı Feṯḥ-i Egri (Sulṭân Muḥammed'e)
Devlet ile Ḥażret-i Sulṭân Muḥammed bin Murâd
Egri üstinde idüp özge ġazâ-yı ekberi

Gelmedi dünyâ ṭuraldan böyle bir ṣâḥib-ḳırân
Düşmenüñ başın kesüp oldı cihânuñ serveri

İtdi ıl şâh-ı cihân emr-i ricâle inḳıyâd
Ḳuṭb-ı aḳṭâb-ı felek olsa yiridür yâveri

Ḥażret-i Ḫâce Efendi istimâletler virüp
Pâdişâh-ı rubʿ-ı meskûnuñ olupdur reh-beri

Dîn uġurında ġazâlar eyleyüp oldı şehîd
Ḫıżr elinde Şeyḫ efendi içdi âb-ı kevṯeri

[38] Eda Tuncer, Sükkerî Divânı'nı Sözlüğü- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük-, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

Ḥażret-i Fetḥ Girây Ḫân işidüp çapdı revân
İki ḳonaġı bir itdi ol ġuzâtuñ ejderi

Her ṭarafdan irişüp yaġma idüp düşmenlerüñ
Şeş cihâtı başına ṭar itdi ġarb-ı şeş-peri

Ṣadr-ı aʿlâyı ḳılıçla çaldı ol gürg-i veġâ
Şîrveş oldı Çıġâl-zâde zamânuñḤayderi

Ġayret-i İslâm içün çaldı ʿadûya tîr teber
Leşker-i dînüñḤasan Pâşâ olup ser-ʿaskeri

Caʿfer-i Ṣâdıḳʿadûnuñḥîlesin baṭṭâl idüp
Ḥażret-i Seyyîd gibi oldı bu devrüñ Caʿferi

Dâyimâ olsun serîr-i devlet üzre ber-murâd
Ceyş-i aʿdânuñ Murâd Pâşâ olupdur ṣaf-deri

Bir yaña Ferhâd-Pâşâ-oġlı bu günden hemân
Urdı aʿdâ-yı laʿîne tîşe ile ḫançeri

Cünd-i Yûnânıyla bir yirden yetişdi ḥażreti(?)
Ḳorḳusundan kâfirüñṣuya dökildi ekṣeri

Sancaḳ-ı Faḫr-ı cihân öñinde ḳanlar dökdiler
ʿAsker-i Şâm oldılar ṣâḥib-ḳırânuñ çâkeri

Dökdiler ṭopraġa ḳanın düşmen-i dînüñ bular
Ḫâke yeksân eylediler niçe yüz biñ kâfiri

Devr-i Âdemden beru olmış degüldür bu ḳıtâl
Ṭuʿme-i şemşîr-i tîz oldı ʿadûnuñ leşkeri

Ey Türâbî irdi hâtifden nidâ târîḫ içün
'Âl-i ʿOṯmân eyledi âyâ cihâd-ı ekberi' sene 1005 (T.109)"[39]

Sultan Mehmet, gaza kastıyla Eğri üzerine büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu seferle düşmanın başı kesilmiş, zafer kazanılmıştır. Kazanılan büyül başarıda bir çok kişinin emeği vardır. Şair bu kişilerin isimlerinden bahsetmiştir: Hâce Efendi, Şeyh Efendi, Giray Han, Hasan Paşa, Murat Paşa, Ferhat Paşa ve Cığâl-zâde" bu kişilerdir. Türabi, Eğri seferinde Şeyh Efendi'nin şehit olduğunu ifade etmiştir. Kırım Hanı Girây Han ise askerleri ile savaşa destek vermiştir. Bu noktadan sonra Paşalar'ın da savaşa destek vermesi ile düşman suya dökülmüştür. Nice yüz bin kâfir yerle bir edilip, toprağa kanları dökülmüştür. Düşman askeri daha önce böyle bir hezimete uğramamıştır. Osmanlı Devleti büyük savaşı kazanmıştır.

" Târîḫ-i Berây-ı Egri
(..)devletle bu gün Sulṭân Muḥammed bin Murâd
Ḳalʿa-i Egriye ʿazm itdi idüp özge cihâd

(Hay)l-i aʿdâyı ḳıldı ṭuʿme-i şemşîr-i tîz
Nola eylerse anuñ emrine şâhân inḳıyâd

(Yâ)veridür ḳuṭb-ı aḳṭâb-ı felek ol serverüñ
Ceyş-i aʿdâyı ḳırup olsun hemîşe ber-murâd

(Ba)şı ḫoşdur ol cihân-gîrüñ ricâlullâh ile
Rezmine hergiz muḳâbil olmaz erbâb-ı fesâd

[39] Cihan Okuyucu, Ereğlili Türabi Divanı, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.176-177.

(Gö)rdi iḳdâmın firâr itdi ḳral-ı bed-fiʿâl
Gerçi eylerdi binâ-yı ḳalʿasına istinâd

Cehd idüp hâtif ḳrala didi ol dem târîḫi
'Aldı fiʿl-ḥâl Egriñi Sulṭân Muḥammed bin Murâd' sene 1005 (T.111)"[40]

Devletin başına geçen Sultan Mehmet, Eğri Kalesi için bir sefer düzenlemiştir. Ordunun başında bulunan Sultan bu savaşta nice düşmana kılıç sallamış ve onları alt etmiştir. Karşısındaki şahan olsa, O'na boyun eğmek zorundadır. Nitekim bu güç karşısında düşman askeri direnememiş ve yenilmiştir. Askerinin dağıldığını gören kıral ise tahtını bırakıp kaçmıştır. Kıral çok güvendiği kalesini kaybetmiştir. Şair son beyitte bu fethe tarih düşmüştür.

"(Sultân ʿOṯmâna)
Eyledi ʿazm-i ġazâ Ḥażret-i Sulṭân ʿOṯmân
Azaḳa ceddi gibi çaldı çü Egri ḳılıcın

Ayaġ altında ḳalup oldı ʿadû zîr ü zeber
Gebr ü tersâ çekemez bir daḫı ġayrı ḳılıcın

Dehr-i fânîye niçe Sâm u Nerîmân geldi
Âl-i ʿOṯmânuñ elinden yidi bögri ḳılıcın

Ṭarf-ı hâtifden aña dindi Türâbî târîḫ
'Şeh-i İslâm Azaḳa çü Egri ḳılıcın' sene 1030 (T.162)"[41]

Türabi, Sultan Osman'ın başarılı bir gaza sonucu Azak'ı aldığını haber etmektedir. Ancak, Azak fethini verirken Egri fethine telmihte bulunmuştur. Sultan Osman, dedesi Sultan Mehmet'in kılıç zoruyla Egri'yi aldığı gibi, Azak'ı almıştır. Egri

[40] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.177-178.
[41] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.209-210.

fethinin üzerinde yirmi beş yıl gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, şair bu büyük savaşı unutamamış ve Azak'ın fethinde geçmişe telmihte bulunmuştur.

2.21.Nâlî

" Tâze cân virdi yine ʿâleme feyż-i Mevlâ
Müjde-i fetḥ ü ẓafer ḳıldı cihânı iḥya

Ġâlib oldı yine küffâra ġuzât-ı İslâm
Pây-mâl oldı ser-â-ser yine ḥizb-i aʿdâ

Devr-i ʿadlinde yine pâdişeh-i baḥr u berüñ
Bir ġazâ oldı ki gûş itmedi hergiz dünyâ

Ḍarb-ı şemşîr ile üç günde vezîr-i aʿẓam
Dögerek aldı ḥişârın Macaruñ bî-pervâ

Bozdı taburı kimin ḳatl ü kimin itdi esîr
İtdürüp mâ-melekin ʿaskere cümle yaġma

Ḳullaruñ pâdişehüm görse idüñ ceng içre
Ḳaġan Arslana dönüp her biri vaḳt-i heycâ

Olmış idi kimisi ḫûn-ı ʿadüvvile peleng
Od ṣaçardı kimisi kâfire çün ejderhâ

Saña bir fetḥ ü ẓafer virdi Cenâb-ı Bârî
Görmediler bunı ecdâd-ı ʿiẓâmuñ aṣlâ

Ḥaḳ saña ḳıldı müyesser iki bâzû-yı ḳavi

Birisi ṣadr-ı vazâret biri ṣadr-ı fetevâ

Selefüñ görmediler böyle vezîr ü müftî
Pâdişâhum niçe târiḫ oḳudum ṣubḥ u mesâ

Yanvaya Ḥażreti Sulṭan Süleymân evvel
Yetmiş üç günde ẓafer bulduġı olmış imlâ

Saña üç günde müyesser olıcaḳ fetḥi bunuñ
Ṭuramaz ḳarşuña Sâm olsa da düşmen farżâ

Şarḳ u ġarba ḳılıc ur şimdi Sikender sensin
Ṣaġ u ṣola yüri żabṭ eyle miṣâl-i Dârâ
(…)
Ġaybdan geldi beşâretle nidâ-yı târîḫ
Yanvayı aldı sühûletle Muḥammed Paşa 1068 (T.2)"[42]

Mehmet Paşa'nın, Macar mülkü Yanva'yı fethinden dolayı yazılmıştır. Şairin ilk beyitte yer verdiği "müjde" kelimesi; ikinci beyitte İslam askerinin düşman karşısında galip geldiğini ve elde ettiği başarıyı bize haberdar etmiştir. Kara ve denizlerin padişahı, devrinde adaletle hükmetmiştir. O'nun devrinde olan bu büyük savaş ise dünyada daha önce duyulmamış büyüklükte olmuştur. Mehmet Paşa, başarılı bir mücadele sonunda kaleyi döve döve Macarlar'dan üç günde almıştır. Düşmanın taburunu bozan Paşa, kâfirlerin kimini katletmiş kalanları ise esir almıştır. Savaş meydanını tasvir eden şair bu noktada Padişah'a seslenerek, askerlerinin birer aslan gibi savaştığını söylemeştir. Her biri ejderhalar gibi ateş saçmıştır.

Nâlî, bu zaferin kazanılmasını Mehmet Paşa ve adını vermediği bir müftüye bağlamaktadır. Padişah'a bu iki güçlü kişinin, Allah tarafından bir lütûf olarak

[42] Bahattin Kahraman, Nâlî Dîvânı,[http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/, Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005, s.111-113.

gönderildiğini anlatmaktadır. Şair, sabah akşam tarih okuduğunu ancak böyle dirayetli vezir ve müftüye daha önceki devirlerde rastlanmadığını söylemektedir. Öyle ki yine okuduğu eski tarihte Yanva'nın daha önce Sultan Süleyman tarafından yetmiş üç günde alındığını; ancak şimdi sadece üç günde alındığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Paşa, üstün bir başarı göstererek Yanva'yı fethetmiştir.

" TÂRÎḪ-İ BERÂY-I FETḤ-İ VARAD
Müjde âfâḳa yine feyż-i ʿammîm-i Mevlâ
Eyledi kişver-i İslâmı ser-â-ser iḥyâ
(…)
Oldı manṣûr u maẓaffer yine cünd-i İslâm
Oldı maḳhûr u şikeste yine ḫayli aʿdâ

Varadı varmadan aldı yine ṣadr-ı aʿẓam
Bu ne teshîr ü ne ḳuvvet bu ne fetḥ ü ne ġazâ

Böyle bir ḥışn-ı ḥaṣînі alamazdı bî-şek
Girde-pîç eylese İskender ü Sâm u Dârâ

Ḳalmadı şâyibe âṯâr-ı kerâmetdür bu
Kef-i ḥarbe nice teslîm ide fetḥin ʿuḳalâ

Münkir-i keşf ü kerâmât olana yoḳ mı delîl
ʿArż-ı burhân ideyüm eyle kelâmum ışġâ

Otururken ser-i engüşt ile Yeṯribde ʿÖmer
Nice itdi gözini Ḳayṣar-ı Rûmuñ aʿmâ

Mesnedinde otururken n'ola ṣadr-ı aʿẓam
Yed-i ṭûlâ ile fetḥ ise niçe ḳalʿa revâ

(…)

Az zamân içre şehâ gör ne ġazâlar itdi

Görmedi böyle fütûḥâtı muḥaṣṣal dünyâ

Limye vü Bozcaaṭa feṭḥ-i Celâli Yanova

Ġarḳ-ı başdarda-i Efrenc ü ḳıtâl-i deryâ

Ḳalʿ-i Eflâḳla Boġdan fütûḥât-ı Tatar

Ḳatl-i küffâr-ı Girid feṭḥ-i Varad cümle şehâ

Ḥüsn-i tedbîr-i vezîrüñle müyesser oldı

Bildiler semt-i vezâret nicedür hep vüzerâ

Nâliyâ menḳabetin yazmada ʿâciz ḳalemün

Devlet-i pâdişeh-i dehre hemân eyle duʿâ

Ḥaḳ müyesser ide sulṭân-ı cihâna her dem

Niçe teshîr-i memâlik niçe feṭḥ-i ġarrâ

Tâ ḳıyamet ola evreng-i saʿâdetde muḳîm

Mâlik-i feṭḥ ẓafer şâh-ı memâlik-pîrâ

(…)

Ḳalʿanuñ feṭḥine hâtif didi târîḫ-i ṣaḥîḥ

Aldı şâhâ Varadı yümn-i Muḥammed Paşa 1070 (T.5)"[43]

Şair şiirin ilk dört beyitinde ısrarla müjdeli bir haberin varlığından söz etmektedir. Beşinci beyitte ise bu müjdenin bir fetih olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız bu fetih öyle büyülü bir şeydir ki daha Paşa Varat'a varmadan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Öte

[43] Bahattin Kahraman, a.g.e., 115-116.

yandan şair bu zorlu kalenin alınmasını bir kerâmet olarak görmektedir. Bu kerâmetin devamını isteyen şair, Paşa böyle oturduğu yerden nice kale fethetsin, demektedir. Mehmet Paşa, bu devlet için kıymetli bir hazinedir. Akıllı ve kılıcı keskindir. Az zamanda çok gazalar edip, fetihler yapmışdır. Bu fetihler arasında: Limye, Bozcaada, Yanova, Eflâk, Boğdan, Girit gibi yerler vardır. Bu başarıları yazmakda kaleminin aciz düştüğünü söyleyen şair devlet için duaya başlamıştır. Daha nice fetihler isteyen şair, her daim devletin bâki olmasını istemiştir. Çünkü bu devlet mazlumların umududur. Nice fakir ve korunmasız insanlar, Osmanlı'nın gölgesi altında huzur içinde yaşamaktadır. Şair son beyitte kalenin fethine tarih düşürmüştür.

" TÂRÎḪ-İ DÎGER BERÂY-I VARAṬ

Bârekallâh ne ʿaceb feṯḥ-i mübîn oldı yine

ʿÂleme eylediler müjde-i feṯḥin iʿlâm

Girde-pîç oldı Varaṭ Ḳalʿası ḳırḳ beş günde

Gerçi çoḳ eylediler almaġa ʿasker iḳdâm

Ḳalʿanuñ feṯḥini ammâ ki Cenâb-ı Bârî

Ḳalbine eyleyicek âṣaf-ı dehrüñ ilhâm

Eyledi ʿaskere elṭâf-ı nevâziş bî-ḥad

Ḳıldı ser-dâra da imdâd ile ḫayli ibrâm

Ḳırk sekiz günde Varaṭ Ḳalʿasınuñ fi'l-cümle

Cünd-i İslâma Ḫudâ eyledi feṯḥin iʿlâm

Eṯer-i meymenet-i ṣadr-ı vezâretdür bu

Müttefiḳdür bu kelâmumda ḫavâs ile ʿavâm

Yoḫsa bir böyle ḥiṣâruñ nice mümkin feṭḥi
Niçe yıl farż idelüm dögse eger Rüstem ü Sâm

Devlet ile ola manṣur u muẓaffer dâʿim
Ḥaḳ müyesser ide feṭḥ eyleye eṭrâfı tamâm

Ber-devâm eyleye Ḥaḳ ṣadr-ı vezâret üzre
Nâlîyâ eyle duʿâ ile kelâmuñ itmâm

Ḳalʿanuñ feṭḥine hâtifden işitdüm târîḫ
Aldı ḳahrâ Varaduñ ḳalʿasın ehl-i İslâm 1070 (T.6)"[44]

Nâlî, Varat Kalesi'nin fethi için yazmış olduğu bu ikinci şiirde de kalenin zorluğundan dem vurmuştur. Kırk beş günlük çetin mücadeleler sonucu Osmanlı askeri zafere yaklaşmıştır ancak kale tam olarak alınamamıştır. Bundan sonra Allah'ın da yardımıyla kale üç gün içersinde alınmıştır. Toplamda kırk sekiz gün süren mücadele sonucu zafer kesinleşmiştir. Tabi ki bu zafer Allah'ın izniyle olmuştur. Aksi takdirde bu kalenin zaptı mümkün değildir. Rüstem ve Sâm bu kaleyi yıllarca kuşatma altında tutsa bile fethetmeleri imkânsızdır.

O dönemde yaşayan her insan biliyor ki Varat'ın Allah'ın yardımı olmadan alınması olanaksızdır. İslam askerleri bu lütûf ile fethi gerçekleştirmiştir. Şairin temennisi bu fetihlerin devam etmesi ve devletin kıyamete kadar yaşaması yönündedir.

2.22.Neşâtî

"BERA-YI YENİ KAL'A
Minnet Allaha saʿâdetle vezîr-i aʿẓam
Eyleyüp cânib-i küffâra yine kaṣd-ı ġazâ

[44] Bahattin Kahraman, a.g.e., s.117.

Kıldı bir kalʿasını ḫâk ile yeksân devrüñ

Ne deri kaldı ne dîvârı idüp cümle hebâ

Düşdi bu fetḥ ile şevḳ heme ʿâleme kim

Olmada zühre yine çeng be-kef naġme-serâ

Tutdı nâr-ı şafaḳ daʿiresin mâh-ı felek

Ca-be-ca yandı degül anda kelefler peydâ

Çâr dîvârı düşüp ḫâke didüm târîḫin

Kâfirüñ aldı Yeñikalʿasın Aḥmed Paşa (T.1)"[45]

Sadrazam Ahmet Paşa'nın düşmanla yaptığı savaş anlatılmaktadır. Düşmanın elinde bulunan Yeni Kale'nin alınması için yapılan bu savaş çok şiddetli olmuştur. Şair kalenin yıkıldığını ve yerle bir olduğunu ifade etmektedir. Bu haber yeryüzünde sevinçle karşılanmıştır. Şiirin sonunda şair, fetih için tarih düşürmüştür.

"BERÂY-I ḲAL'A-İ YANOVA

Ḥamdüli'llâh irüşüp peyk-i ḫaber

Müjde-i fetḥ ile ʿâlem toldı

Ḫâtıra geldi bir aʿlâ târîh

Ṣındı kâfir Yanova fetḥ oldı (T.2)"[46]

Neşâtî, ilk beyitte gelen müjdeli bir haber sonucu Allah'a şükretmektedir. Kâfirin Yanova'da yenildiğini ve kalenin fethedildiğini söylemektedir.

[45] Mahmut Kaplan, Neşâtî Divanı, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s.167-168.
[46] Mahmut Kaplan, a.g.e., s.168.

2.23.Sâbir Mehmed

“TÂRÎḪ-İ FETḤ-İ UYVÂR Zİ-SEYF SULṬÂN MEḤEMMED ḪÂN ALEYHİ’R-RAḤME VE’L ĠUFRÂN

Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed ḫân-ı ġâzî kim odır
Pâd-şâh dîn u devlet sâye-i luṭf-ı ilâh

Ḥaḳ teʿâlâ ʿömrin efzûn ʿaskerin menṣûr idüb
Pây-i esbinde ser-i aʿdâsı olsun ḫâk-râh

Eyledi maḥżâ rıżâ-yı Ḥaḳḳ içün teçhiz-i ceyş
Tâ ide ḳahrıyla aʿdâ-yı tebah-kârı tebâh

Ṣad hezârâ şükr olsun kim ġazâ-yı müslimîn
Ġâret idüb milk-i küfri bozdılar pençe-sipâh

Aldılar Uyvar ḥiṣârını Ḳıral-ı Nemçeden
Ḥaddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibâh

ʿAsker-i İslâmdan bir mertebe ḫavf itdi kim
Taḫtını terk eyleyüp semt-i girîzi ṭutdırâh

Cümle şâhân-ı cihân engüşt-ber-dendân idüb
Dehşet ile didiler kim ey Ḳıral-ı dil-siyâh

Ḥaddiñi bil kim bu fetḥe bir güzel târîḫdür

Ḳahr ile Uyvaruñ aldı pâd-şâh-ı dîn-penâh1075-1664 (T.2)"[47]

Sâbir Mehmet, başlıktada belirttiği gibi bu şiiri Sultan Mehmet'in Uyvar'ı fethetmesinden dolayı Sultan'a hitaben yazmıştır. Padişah bu seferde başarılı olmuştur çünkü seferin amacı, Allah için din yolunda hizmettir. Bu niyetle yola çıkan ordumuza Allah yardım etmiş ve küfür mülkü olan Uyvar, İslam'ın hizmetine girmiştir. Müslümanlar gaza fikriyle mücadele edip düşmanı altetmiştir. Avusturya kıralının elinden kalesi alınmıştır. İslam askerinden korkan kıral tahtını bırakıp kaçmıştır. Cümle cihan padişahı dehşet ile parmağını ağzına götürüp kalbi kararmış Kıralın bu halini gördüler. Bu şekilde Kırala haddini bildiren Padişah, Uyvar Kalesi'ni almıştır.

2.24.Ferîdûn

"Berây-ı İbrâhîm Paşa ki der Budin Muḥâṣara Budeest
Merḥaba ey ṣafder Hayder dil ü leys-i intikâm
Âṣifâ şâh ḳader ḳudret Ferîdûn iḥtişâm

Merḥabâ ey Rüstem-i sâḥib-ḳırân-ı ḥarb-ı ḍarb
Merḥabâ ey ḳahramân-ı ḳulle-i ḳâf iltizâm
(…)
Şu'le-i şemşîr-i âteş-rîz berḳ-âyînile
Ḥırmen-i ṣabr u ḳarâr-ı düşmeni yakduñ tamâm

Rû-be-rû şemşîr cevherdâruña gelmez adû
Tîġ-i ḫûrşîd-i cihân-tâba tayansun mı ẓalâm

Ehl-i küfre dest-i berdi şöyle gösterdüñ mi hiç
Görmemişdür öyle cengi Behmen ü Behrâm u Sâm

[47] Necip Fazıl Duru, Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1994, s.32.

Taʿma-i şemşîrin oldı leşker-i aʿdâ-yı dîn
Ol sükkânın lâşesinden kalmadı illâ ʿiẓâm

Rümḥ-i ser-tîzüñ hücûm-ı ehl-i küfrü ḳamʿ idüp
Buldu dîn polâd-ı şemşîrüñle istihkâm-ı tâm

Âftâb-ı mülk ü millet berḳ-i ʿadâ-sûzdur
Olmasun yârab ol tîġ-i mücellâdur niyâm

Hiddet-i reʾy-i rezîn ü ṣavlet-i şimşîrile
Eyledüñḥısn-ı Budinden defe-i küffâr-ı liʿam

Ḥayra dest olmazdı ġâziler ʿadûya olmasa
Ey vezîr-i ḥazret-i Ḥâḳân-ı İskender nizâm

Vefk-i taḳdîr üzre reʾyüñḫırz-ı bâzû-yı ġuzât
Leşker-i ʿadâya tîğin nüsḫa-yı merg irtisâm

Ser-girân idi ʿadû mest-i mey-i naḫvet olup
Ânlara tîğüñ içürdü bir gelû-sûzende câm

Yekte-tâz-ı rûz-ı heycâ mihr-i çarh-evrengsin
ʿÂlemi tutsa nʾola destinde tîġ-i şuʿle-hâm

Ḥamleñe tâb-âver olmaz ey vezîr-i ṣaf-şiken
Her ne denlü eylese küffâr-ı bî-dîn izdiḫâm

Tîġüñʿadâ cevşenünden hiç döndürmez yüzün
Cân alur zırhdan geçüp peykân-ı anḳa pür-sihâm

(…)

Hâfiz-ı ḥışn-ı Budîn-i pirâye-baḫş-ı mülk ü dîn

Maẓhar-ı feṯḥ-i mübîn serdar-ı nuṣret-iġtinâm

Ġâzî İbrâhîm Pâşâ seyf-i meslûl-ı Ḫudâ

ʿArş-ı temkîn âsmân rifʿat melâik ihtirâm

(…) (K.3)" [48]

"Merhaba"larla karşılanan İbrahim Paşa'nın oldukça hünerli bir yönetici olduğunu şairin övgülerinden anlaşılmaktadır. Kendisi savaşta Rüstem; akıl ve bilgide Aristo ile Felâtun gibidir. Rüstem:

> *"İran'ın ünlü kahramanı. Adı Şehnâmedeövgü ile anılır. (...) Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özelikkle kasîdelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Nerimân'ın torunu ve Sam'ın oğlu olan Sicistân ve Seyistân Zâl'ın oğludur. (...)"*[49]

Şair, İbrahim Paşa'yı Rüstem'e benzetmiş ve savaş meydanında büyük kahramanlık gösterdiğini ifade etmiştir. Paşa'nın kullandığı kılıç karşısında düşman şaşkın ve çaresiz kalmıştır. Din düşmanı askerler bu gazada dehşete düşmüştür. Verilen amansız mücadele sonucu Budin Kalesi'nden kâfir def edilmiştir. Başı sert olan düşman kibir içkisinden içip mest olmuş vaziyetteyken; onun bu gafletinin sonunda kılıcımız boğazına dayanmıştır.

İbrahim Paşa'nın karşısında düşmanın durması imkânsızdır. Çünkü o kılıca bir tane baş yetersizdir. İbrahim Paşa'nın övgüsü ile devam eden şiirde daha sonra devletin bekâsı için duâya geçilmiştir.

[48] Kadriye Şimşek, Ferîdûn Dîvânı-Transkripsiyonlu Metin, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, s.33-37.
[49] İskender Pala, a.g.e., s.382.

3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR

İran ile yapılan uzun soluklu savaş dönemini üç aşama ile anlatan Halil İnalcık 17.yy. için şunları ifade etmektedir:

> *"(...) II. Aşama: Şah Abbas karşı saldırıya geçti, Osmanlı fetihlerini geri aldı. Anadolu'ya perişan dönen dirliksiz asker Celâli eşkıyası olarak karışıklıklara neden oldu. Şah, ipek ihracatını yasaklayarak Osmanlı ekonomisine büyük zarar verdi. Osmanlı Devleti de karşı önlem olarak İran'ın şiddetle muhtaç olduğu kıymetli madenlerin ve bakırın İrana ihracını yasakladı. İran'da para buhranı kendini gösterdi. Osmanlıların Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan'daki fütühatını geri almış olan Abbas, bu yerler için yılda iki yüz yük ipek göndermek şartıyla barış teklif etmişti (1610). (...) Osmanlılar sonuçsuz seferlerden sonra nihayet 1555 Amasya Antlaşması esas olmak üzere ve yüz ipek gönderilmek şartıyla barışı kabule mecbur oldular (1618).*
>
> *III. Aşama: Şah, Bağdad'ı, Kerkük'ü, Musul şehirlerini ve bütün Irak'ı Osmnalılardan aldı (1623).Şimdi Diyarbekir'i üs yapan Osmnalıların Bağdad'ı geri almak için yaptıkları girişimler (Kasım 1625 ve 1630) sonuç vermedi. Bu devirde Osmanlı Devleti içerde anarşi içinde bocalamakta idi. II. Osman'ın katlini (1622), kapıkulunun devlete tam anlamıyla tahakküm etmesi, yeniçerilere karşı sekban askerini yanına toplayan Abaza Mehmed Paşa'nın isyanla Erzurum'u üs yapması izledi. Bu isyan, devleti temellerinden sarsmakta idi. 1632-1635'te IV.Murad, şiddetli icraatla devlet içinde pâdişahın mutlak otoritesini tekrar tanıttı ve ordunun başına geçerek İran üzerine yürüdü; Bağdad'ı geri aldı (24 Aralık1638). Ertesi sene iki memleket arasında sınırları kesin şekilde tespit eden bir anlaşma yapıldı (1639 Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması). Buna göre, Osmanlılar, Osmanlılar Bağdad, Şehrizor, Van, Kars*

vilayetlerini muhafaza ediyor, fakat Azerbaycan üzerindeki bütün iddialarından vazgeçiyordu."[50]

Şiirlerde de görüleceği gibi, yüzyılın şairleri daha çok Osmanlı Devleti'nin IV. Murat ile yakaladığı başarıyı şiirlerinde işlemişlerdir. Bunun yanında IV. Mehmet devrinde gerçekleşen mücadeleler de şiirlerde görülmektedir.

Bu başlık altında toplanan şiirler hacim olarak en fazladır. Şairler İran ile yapılan savaşlara büyük ilgi göstermişlerdir. Özellikle Bağdat'ın fethi şiirlerde en çok işlenen konu olmuştur. Bağdat'ın güzel ve mukaddes şehir olması gibi birçok özelliği şairler tarafından ele alınmıştır. Şairler, İrandan bahsederken "Kızılbaş" ifadesine şiirlerinde oldukça fazla yer vermişlerdir.

3.1.Şehrî

"Tarih-i Beray-ı Feth-i Bağdâdî
Fetḥ-i Baġdâda şeh-i bâriḳa-rev
Der-miyân eyledi tîġ-ı ṭalebi

Râkib-i tevsen-i ʿazm itdi ḳażâ
Ceyş-i himmet ile o Nusret-nesebi

Ḥızr-ı tevfîḳ-rikâbında revân
Âyet-i fetḥ ü ẓafer-ḫ'ân-lebi

Ezmine gerd-semend-i ʿazmîn
Eyledi çeşmine kuḫl-ı ṭurabı

[50] Halil İnalcık, Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014, s.182-183.

Açmadın dîde-i kuḥl-ı âlûdın

Çekdi maṭlebde ʿinân-ṭalebi

Göricek Şehrî didüm târîḫin

Bu ʿazîmetle o himmet-hasebi

İtdi-i 'câm-ı bed-âyini- birûn

Şâh-ı Rûm aldı 'Irâk u ArabıH.1048-M.1638-39" (T.2)[51]

Bağdat seferinin sebeplerini ilk beyitlerde bize açıklamaya çalışan şair, benzetmeler yardımı ile"yıldırım" gibi olan padişahın ordunun başında önden giderek Bağdat'ı fethetme düşüncesiyle sefere çıktığını anlatır. Padişahın sefere çıkma "dik başlı" rakibin yani İran şahının tavırlarının etkili olduğu şair tarafından ifade edilmektedir. Bir tarafta bu fitneci, dik başlı İran şahına karşı diğer tarafta İslam'ın üstün gelmesi için mücadele eden Osmanlı Padişahı bulunmaktadır. Fetih sûresine atıfta bulunan şair, ordusunun başında sefere giden Osmanlı Padişahı'nın bu seferden Allah'ın yardımıyla zaferle döndüğünü anlatır.

Son beyitlerde Bağdat'ın fetih tarihini veren şair, Rum Şahı diyerek Osmanlı Padişahını kastetmiş ve onun Irak ve Arab diyarını aldığını söylemiştir.

3.2.Şeyhülislam Bahâyi

"*Kıt'a Ki Şâh-ı Cihân Der Sefer Bağdât Der Menzil-i Eregli Bedîha Gofte-Şod*

Der Hakk-ı Cûybâr u Kûhsâr

Sanmanuz kim cûybâr-ı dest ü sahradan eden

Rûy-mâl-ı hâk-i pây-ı sâh-ı gerdûn-iktidâr

Ma´zeret-hˇâhâne sâhâ rif´atinden serm edüp

Âb-ı rûyin dergeh-i vâlâna dökdi kûhsâr

[51]Şener Demirel, 17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s.384.

"(Felek gibi kudretli padisahın ayagı topragına yüz sürenleri (sadece) çöl veovanın nehridir zannetmeyin. Ey padisah, dagın zirvesi yüksekliginden utanıp özürdilercesine yüksek dergâhına yüzsuyu döktü.) (k. 3)"[52]

Yapılan sefer edebî bir şekilde tasvir edilir. Ayrıca bundan başka, şair IV. Murat'ın annesinin adına yapılan bir çeşmeye tarih düşerken yazdığı şiirin 10. beyitinde de padişanın Bağdat seferini övmektedir:

"10.Feth-i Bagdâd ile zammeyledi mülk-i Rûma
Darb-ı semsîri anun memleket-i esyâfi (T:1/16)"[53]

3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

"Ḳaṣide der ḥaḳḳ-ı Ṣulṭan Murad Ḫan beray-ı ṭonanma-yı feṭḥ-i Kal'a-i Revan
Ta'ala'l-lah zihi peyġam-ı feṭḥ-i memleket-ârâ
Ḳulûb-ı mürdeye oldı ṣafâ-baḫş ü ḥayat-efzâ

Bi-ḥamdillâh ki 'ahdinde yine bir şâh-ı Cem-câhuñ
Nüvîd-i feṭḥ ü nuṣretden şeref buldı bugün dünyâ
(…)
O sulṭân-ı 'aẓîmü'ş-şân o ḫâkân-ı felek-'unvân
Sa'adetle revân oldu Revân üstüne bî-pervâ

Cenâb-ı Ḥażret-i Bârî ḳılup ol dem aña yâri
Ṭokuz günde Revân feṭḥin müyesser eyledi Mevlâ

İrince müjde-i nuṣret açıldı gül gibi 'âlem

[52] Muhbet Toprak, Şeyhülislam Bahayi Divanı Şerhi, Pamukkale Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2006 , s.303.
[53] Muhbet Toprak, a.g.t., s.308-313.

Cihâna ḥaḳ bu kim oldı meserret-baḫş ü rûḥ-efzâ

(…)

Murâda ten virüp dâ'im murâdı üzre şâd idüp

Sürûr-ı fetḥü nuṣretle daḫı mesrûr ide Mevlâ

Yeter ey Ni'metî şimden gerü taṣdî'a ruḫṣat yok

Du'â eyle Ḫudâ'ya diye âmîn pîr ile bernâ

(…)

Sühuletle naṣîb eyle aña fetḥini Baġdâd'ıñ

Be-ḥaḳḳ-ı sûre-i Meryem be-fażl-ı sûre-i Ṭâhâ" (K.11)[54]

Revan Kalesi'nin fethinin anlatıldığı bu şiir, sevinç veren zafer olayının haberi ile başlamaktadır. Bu haber sonucunda "ölü gönüllere" hayat gelmiştir. Bu fetihle dünya şereflenmiştir, çünkü kazanan İslam devletidir. Bu devletin başında ise IV.Murat vardır. Şair padişahın cengâverliğini överek onun üstün vasıflara sahip olduğunu söylemektedir. O vasıflardan birisi de adaletli olmasıdır ki bu devirde emniyet içinde bir yönetim içerisinde olmuştur ve bu yüzden insanlar rahat bir hayat sürmüşlerdir.

Şairin aktardığına göre, Sultan Murat Revan üzerine düzenlediği seferi dokuz gün içinde neticelendirmiştir. Yani Revan, Allah'ın izniyle, dokuz gün içerisinde alınmıştır. Bu fetih haberi, doğaya dahi bir canlılık getirmiştir. Âdeta baharın geldiğini söyleyen şair, Allah' a şükretmektedir. Nihayet Osmanlı eski başarılarını hatırlatan bir zafer almıştır. Bu zaferin mimarı olan Sultan Murat'ın azmi şairce övülmüştür.

Şiirin son bölümünde şair Allah'tan İslam askerinin her daim galip gelen taraf olmasını istemektedir. Öyle ki Bağdat seferi henüz tamamlanmamıştır, işte bu yüzden Allah'ın yardımının kesilmesini istemeyen şair, fethin tamamlanması için

[54] Ahmet Gülen, Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s.132-133.

dua etmektedir. Zira bu, Yüce Allahiçin zor değildir. Şair bu noktada sözünü desteklemek için Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine atıfta bulunur.

Bilindiği gibi Meryem sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in on dokuzuncu sûresidir. Hz.Meryem'in insan eli değmeden hamile kalması, Hz.İsa (r.a.) 'nın beşikteyken konuşması gibi olayları anlatmaktadır. Bu olaylar üzerinden Allah'ın gücünün büyüklüğü bize anlatılmaktadır.[55] Yine Tâ Hâ Sûresinde de Allah'ın kudreti anlatılmaktadır. Meryem sûresinin hemen ardından gelen bu sûrede Hz.Musa (r.a)' nın Firavunla olan mücadelesi anlatılmıştır. Hz.Meryem olayında olduğu gibi burada da insan aklının açıklayamayacağı olaylar olmuştur. Hz.Musa (r.a)'nın asası yılana dönüşmüş, koynuna sokup çıkardığı eli bembeyaz bir hale gelmiştir.[56] Şair bu sûrelere atıfta bulunarak Bağdat'ın fethinin Allah isterse asla zor olmayacağını anlatmaktadır. Çünkü Allah; çalışıp, sabredip, tevekkül edene yardımını ulaştırmaktadır.

3.4.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

"Târîḫ li-kâtîbîhi berây-ıḳal'â-i feṯḥ-i Baġdâd
Ḥażret-i Sulṭân Murâd ol ḫusrev-i âlî-nijad
Oldı ma'mûre zamân-ı devletüñde her şehir

Feṯḥ-i Baġdâd'ıḪudâ ḳıldı müyesser ẕâtına
Düşmen-i bed-ḫ'âh-ı dîn ü devletiñ idüp ḳahır

Ni'metî târiḫ olur aña ḥurûf-i mu'ceme
Sa'y idüp Baġdâd'ı aldıḥâkim-i berr ü baḥir" (T.1)[57]

Ni'metî, Revan'ın alınmasını anlattığı yukarıdaki şiirinin sonunda Bağdat'ın fethini istemiş, bunun Allah'ın yardımıyla zor olmayacağını Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine

[55] Hayrettin Karaman vd., Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meâli, "Meryem Sûresi", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015, s.290-298.
[56] Hayrettin Karaman, a.g.e., "Tâ Hâ Sûresi", s.299-309.
[57] Ahmet Gülen, a.g.t., s.298.

atıfta bulunarak ifade etmiştir. Bu şiirde de anlaşılacağı üzere, şairin duasındaki gibi, Allah Sultan Murat'a yardımıyla Bağdat'ın fethini Osmanlı devletine yeniden nasip etmiştir. Bu fetihi Allah'ın izniyle yapan Sultan Murat'ın azmi ve çalışkanlığı da şair tarafından anlatılmaktadır. Sultan'ın döneminde elindeki tüm yerler imar edilmiştir. Denizler ve karalar fetheden bu çalışkan padişah Bağdat'ı da almıştır.

3.5.Hikmetî

"Târiḫ-i Bağdâd Be-dest-i Sulṭan Murad Ḫan-ı Ġâzî
'Tûti'l-mülke limen' olduḳda istiṯnâ-yı Ḥaḳ
Evliyâ burcın görüp Sulṭan Murad'a müstaḥa
(…)
Geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı dîn penâh
Virdi ol ṣubḥ-ı saʿâdet ṣan ḳudûmından şafaḳ

Leşker-i encüm-şümâr ile ḳuşatdı ḳalʿayı
Ol meh burç-ı saʿâdet ʿ âlem üzre ẓıll-ı Ḥaḳ

Ḳulle-i eflâke iletdi ġubârın ḳalʿanuñ
Burc-ı bâr ṭob-ı âteş-bârdan buldı rehaḳ

Ḳalʿa içre sürḫ dirler idi el-amân (amân)
Birimüzüñ ḳalmadı yâ Rab ḥayâtından ramaḳ

Sâbıḳa fetḥ olduġı-tek oldı ḳurʿadan emân
Ḳalʿa içre ṣoñra barut-ḫâne k'oldı muḥterıḳ

Tîġ-ı ḳaṣr-ı dökdi ḳanın şöyle kim sürḫ-serüñ
Ṣafḥa-i rûy-ı zemîni ḳıldı ṣan al varaḳ

İltifât-ı pâdişâhî kâdrini ol ḳavm-i şum

Bilmeyüp nâr-ı caḥîme başdılar bir bir ayak

Ṭoġru dirler eski düşmen degmede olmaz mı dost

Dost olınca bir ṭarafdan gösterür lâ-büd rehaḳ

(…)

Ḳalʿa-i burc-ı evliyâdan fırḳa-i sürḫ-serüñ

Refʿine ey Ḥikmetî târiḫ düşdi ḥaşem-i haḳ (H1048-M1638)

Başumuzdan sâyesin Sulṭan Murad-ı Ġazi'nün

Bir zaman dûr itmeye Perverdigâr mâ-ḫalaḳ" (282.Şiir)[58]

Şiir, Âl-i İmrân sûresinin yirmi altıncı ayeti ile başlamıştır. Bu ayet bize şöyle buyurmaktadır:

> *"(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin."*[59]

Bu şekilde Bağdat'ın fethini haber eden şair, Allah'ın takdiriyle Sultan Murat'ın galebe geldiğini anlatmaktadır. Padişah İslâm için savaşan bir komutandır. Dinimizi ayakta tutmak için mücadele veren Sultan Murat'a biat etmek Hak ehlinin görevidir. Şair, o olmasaydı heryerin karanlığa boğulacağını söylemektedir.

Dinin koruyucusu olan Halife Murat Han ordusuyla Bağdat'a gelmiştir, asker kaleyi kuşatmıştır. Ateşlenen toplar neticesinde kaleden kalkan tozlar gökyüzünü sarmıştır. Bu noktada şair bize kale içindeki baruthanenin yandığını söylemektedir. Şiirin

[58] Aysel Eğri, 17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.253-255.
[59] Hayrettin Karaman, a.g.e., "Âl-i İmrân/26. Âyet", s.51.

devamında "Eski düşmandan dost olmaz" diyen şair, önceleri Bağdat ahalisine padişahın iltifat gösterdiğini ancak halkın buna nankörlükle karşılık verdiğini anlatmaktadır. Şimdi ise onlar ateşe doğru yürümektedirler.

Şiirin on sekizinci beyitinde bu fetihin tarihini (H 1048- M 1638) veren şair, şiirini bir duâ ile bitirmektedir. Sultan Murat'ın gölgesinin başlarından eksik olmamasını, Allah'tan istemektedir.

3.6.Cem'î

"Ḫoşâ ey müjde-gûy-ı feṯḥ u nuṣret
Hümâyûn maḳdem ü ferḫunde ṭalʿat

Ki oldı ṣît-zenüñ maḳdemünden
Güşâde dîde-i aʿyân-ı devlet

Bu âvâzeyle ser-ḫayl-i ʿadûnuñ
Gözinden uçdı murġ-ı ḫâb-ı râhat
(…)
K'alup Baġdâd'ı şâhenşâh-ı islâm
Diyâr-ı ehl-i rafżı ḳıldı ġâret

Miṣâl-i kâse-i pür-ḫân-ı yaġma
Şikest oldı o sûr-ı çarḫ-ı hey'et

Bu dem ol ḫân-ı yaġma ile kıldı
İmâm-ı Aʿẓam'uñ rûḥın żiyâfet

Yed-i ṭûlâ ile bânî-i luṭfi
Hem itdi türbe-i pâkin ʿimâret

Cemʿî-i evliyâ oldı ẓahîrî
Ḫuṣûṣâ Çâr-yâr-i pâk-ṭıynet

Ne şübhe bu ġazâdan oldı ḫoşnûd
Cenâb-ı Ḥażret-i şâh-ı risâlet

Alup ol ḳalʿa-i çarḫ-üstüvârı
Anuñla dehre virdi başḳa zînet

Muḥaṣṣal şâhid-i iḳbâl-i şâha
Güzel yaḳışdı ol Baġdâdî ḫilʿat

Şeh-i ḫûrşîd-râyât ile itdi
O burc-ı evliyâ kesb-i saʿâdet

Ḳodı bir âsâf-ı kâr-âzmâyı
İde ol ḳalʿayı tâ kim ḫırâset

Sürüp aʿdâ-yı sebbâbı içinden
Ḳılıç ḳoydı şeh-i Rüstem-şecâʿat

Ne şeh şâhenşeh-i Îrân u Tûran
Ne şeh ṣâḥib-kırân-ı Sâm-ṣavlet
(…)
Şeh-i İslâm'a ser-ḫayli ḳızılbaş
ʿAceb kendin niçe eyler ki nisbet

O tâc ile ḫorûs-ı bâmdur ol
Bu şehbâz-ı hümâ-perdâz-ı ʿizzet

Ḫorûs-ı cengî de olsa ne mümkin
K'ide şehbâz ile ḳaṣd-ı ḫuṣûmet

Şâhenşâh-ı cihânuñ şâh-ı evbâş
Eger emrine itmezse itâʿat

Ne Şirvân'ı ḳalur ne Isfaḥân'ı
Olur hep pây-mâl-ı cünd-i nuṣret

Alup taḫtın hemân tâc ile ol bûm
Olur virâne-gerd-i gûy-ı ḥayret

Olur her atduġı ol bed-ḳumârun
Cihân-ı şeşderîde naḳş-ı nekbet
(…)
Ruḫ-ı mir'ât-ı şemşînde dâ'im
Nümâyan ola rûy-ı feṭḥ u nuṣret

Be-sırrı-ı âyet-i 'Naṣrun mina'llâh'
Be-ḥaḳḳ-ı Ḥażret-i Furḳân-ı ʿizzet (K.6)"[60]

Cem'î'nin Dîvân'ında altıncı sırada yer alan bu kaside IV. Murat'a Bağdad'ın fethinden dolayı verildiği için "Fethiyye" olarak adlandırılmıştır.[61]

Fethiyye, büyük bir çoşku ile başlamaktadır. Ne hoş ki fetih zamanı gelmiştir, bu durum düşmana rahat bir uyku uyutmamaktadır. Bu haberle başarı davulları çalmaya başlamıştır. Gelen müjde ile yeryüzünde bir canlılık vuku bulmuştur. İslam'ın şahı

[60] Birgül Koparan, Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı'nın Tenkîdli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, s.88-94.
[61] Birgül Koparan, a.g.t., s.28.

yani Osmanlı padişahı Bağdat'ı alaraki Rafizî diyarına girmiştir. Bağdat'ın alınması ile burası imar edilmiştir. Artık devir bir başka güzel olmuş, insanlar bu fetihle saadete kavuşmuştur.

Şairin haber verdiğine göre, Bağdat'ı fetheden padişah buraya tecrübeli bir vezir tayin etmiştir. Bu vezir düşmana aman vermemiştir. Zaten Sultan Murat oldukça başarılı bir padişahtır ve azmiyle doğudan batıya heryeri etkisi altına almıştır. Kara ve denize hükmederek dünyayı titretmiştir. Adaletli yönetim şekliyle yeniden nizamı kurmuş, insanlar tekrar birbirine güven içinde muhabbet duymuştur. Şair, Kızılbaşın'da fitnesini kesen Sultan'ın kendisine itaat edilmezse Şirvan ve Isfahan'ı da alacağını söylüyor.

Daha sonra uzun bir aralıkta Sultan Murat'ı öven şair son beyitte "Nasrun mina'llâh" diyerek Saff sûresi on üçüncü âyete işaret ediyor. Bu ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *" Sevineceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele."* [62] Âyetin yorumunda "yakın bir fetihle" müjdelenen yerin Mekke olduğu ve İran ile Doğu Roma'nın da etki altına alınacağı söylenmektedir.[63] Mekke'nin fetih müjdesine atıfta bulunan şair, Allah'ın yardımıyla Bağdat'ın alındığını söyleyerek şiirini sonlandırmıştır.

"Minnet Ḫudâ'ya Ḥażret-i Sulṭân Murâd'uñ eyledi
Ḳûsın bülend-âvâze-i fetḥi cihânı pür-ṣadâ

Yaʿnî o şâh-ı şîr-ceng alup Revân'ı bî-direng
Oldı ser-i aʿdâya teng bu günbed-i vüsʿat-nümâ

O ḳalʿanûn burc u derin ṭop ile yıḳdı ekṣerin
ʿAfv itdi cürm-i leşkerin şâhenşeh-i kişver-güşâ

Bu müjdeyi gûş eyleyüp Cemʿî didi târîḫini

[62]Hayrettin Karaman, a.g.e., "Saff Sûresi/13.Âyet", s.552.
[63] Hayrettin Karaman, a.g.e., s.552.

Aldı Revânı zoruyla Sulṭân Murâd cem levâ (T.8) 1045/1635 ‘[64]

Allah’a şükür olsun ki Sultan Murat’ın Revan fethinden dolayı zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Sultan Murat, aslanlar gibi savaşıp Revan’ı almıştır. Revan Kalesi’nin burçlarının tamamı top ile yıkılmıştır, padişah bu zaferden sonra düşman askerinin hatalarını affetmiştir. Cem’î bu müjdeli haberin tarihini düşerek, Padişah IV. Murat’ın Revan’ı şiddetli bir gazayla aldığını söylemektedir.

“Ẓıll-i Ḫudâ Ḥażret-i Sulṭân Murâd
O şeh-i dîn-perver-i dâniş-pijûh

Sûy-ı Revân’a yönelüp oldı pür
Debdebe-i kûsı ile deşt ü kûh

Ḳalʿayı zûr ile alup ʿaskeri
Oldı perâkende gürûh-â-gürûh

Cemʿî bu fetḥüñ didi târîḫini
Aldı Revân’ı şeh Behmen… (T.9) 1045/1635[65]

Cem’î, bir önceki düşürdüğü Tarih’te olduğu gibi bu şiirinde de Revan’ın fethini kutlamaktadır. Allah’ın himayesi altında olan Sultan Murat Revan’a yönelip kaleye varmıştır. Askerin zorlu çarpışması sonucu Revan düşmandan alınmıştır. Cem’î yine son beyitte fethin tarihini düşmüştür.

“Ṣad müjde kim cenâb-ı Sulṭân Murâd-ı Ġâzî
ʿAzm-i cihâd idince el virdi aña maḳṣûd

Yaʿnî be-ḥüsn-i tedbir hem bâ-ḫadeng ü şemşîr

[64] Birgül Koparan, a.g.t., s.194.
[65] Birgül Koparan, a.g.t., s.195.

Baġdâd-ı ḳıldı tesḫîr ol şâh-ı kişver-i cûd

Dehrüñ nigâhdârı ẓıll-i Ḫudâ-yı Bârî'
Ceng ile ol ḥışârı aldı ḫilâf-ı maʿhûd

İḳkbâl-i yümn-i pâyı tâbende mihr-i râyı
Ol burc-ı evliyâyı ḥaḳḳâ ki ḳıldı mesʿûd

Andan İmâm-ı Aʿẓam hem çâr-yâr-ı Ekrem
Sulṭân-ı Enbiyâ hem bî-şübhe oldı ḫoşnûd

Ey Cemʿî bu ġazâya tariḫ eyle iki yüzden
Mısraʿ-i ı evvel oldı târiḫ-i şevḳ-i bihbûd

Biñ ḳırḳ sekizde alup Baġdâd'ı şâh-ı İslâm
Heb ḫaric-i menḥûs oldı içinde nâ-bûd (T.13)1048/1638" [66]

Bize Sultan Murat'ın azmi sayesinde Bağdat'ın fetih müjdesini veren şair, padişahın aldığı güzel tedbirlerden dolayısı ile savaş zekâsından bahsetmektedir. Allah'ın gölgesinde savaşan padişah buradaki kaleleri almıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır. Bu noktalar; "Burc-ı evliya " tabiri ve "İmâm-ı A'zam" ismidir. Bu olgular, Bağdat'ın fethini anlatan diğer şiirlerde de sıkça geçmiştir. Burc-ı evliya, Bağdat'ın diğer ismidir. Sebebi ise başta İmâm-ı A'zam ve Abdülkâdir-i Geylânî gibi birçok veli zatın türbelerinin bu şehirde olmasıdır. Üstelik şehre uzaktan gelirken öncelikle bu türbeler görülmektedir.[67] Şaire göre bu fetih burada yatmakta olan velileri dahi sevindirmiştir.

[66]Birgül Koparan, a.g.t., s.199.
[67] Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:15, 2010, s.306.

Fethi tarih düşerek müjdeleyen şair, bize Hicri bin kırk sekiz yılını vermektedir.

"Ẓıllı -i Ḫudâ fâtiḥ-i Îrân k'odur
Lâyıḳ-ı olan mesned-i sulṭâniye

Ol ki ḳażâ ḥükmini ḳılmış revân
Mâhdan ârâmgeh-i mâhîye

ʿAzim-i Baġdâd olup raḫşını
Sürdi bu dem bâdiye-ber-bâdiye

Ṭop u tüfeng ile hücûm eyleyüp
Ḳopdı ser-i surḫ-sere dâhiye

Fetḥ idüp o ḳalʿayı żamm eyledi
Mülket-i maḥrûsa-i İslâmiye

Yazdı bu fetḥi işidüp şevḳ ile
Ehl-i dilüñ her biri bir ḥâşiye

Cemʿî bu güne didi târîḫini
Daġdaġa-i şevḳ ile bî-kafiye

Ḳalʿa-yı Baġdâdı alubḪân Murâd
Anda kim oldı ġaye-i baġye (T.14) 1049-1639"[68]

Cem'î şiirin başında IV. Murat için "İran Fatihi" demektedir. Kendisinin bir gaza eri olduğunu söyleyen şair, Bağdat fethi için dağlar ovalar aştığını söylemektedir. Top

[68] Birgül Koparan, a.g.t., s.200.

ve tüfekle yapılan hücüm sonucu başarı elde edilmiş ve kale İslam mülkü içerisine katılmıştır. Fetih haberini büyük bir mutlulukla karşılayan şair bugüne bir tarih düşmüştür ve bu şekilde Bağdat kalesinin alınışından bizi haberdar etmiştir.

Ayrıca Cemʿî Dîvânında yer alan on sekizinci tarihte şair, vezir Mustafa Paşa tarafından tadilatı yapılan bir köprüye dair tarih düşerken şiirin ikinci beyitinde Mustafa Paşa'nın Bağdad gazasında yer aldığını bildirir:

"Cenâb-ı Ḫan Murâd-ı dâdgerle dest-i aʿdâdan
Ġazâ ḳıldı alup Bağdâd şehrin fî sebîli'llâh (T.18)"[69]

3.7.Şeyhülislam Yahya

"Gün-be-gün mu'tedil olmakda hevâ-yı Bagdâd
Gayret-i ürd-i behişt oldu sitâ-yı Bagdâd

İltifat etse o şeh ser-be ser ola gülzâr
Bu hevâ ile ebu âb ile fezâ-yı Bagdâd

Nice sultân-ı guzât olmaya Sultân Murâd
Ki cenâbına nasîb oldu gazâ-yı Bagdâd

Feth edip makdem-i pâk ile müşerref olucak
Reşk-i Firdevs-i berîn oldu sarây-ı Bagdâd

Dâimâ pâdişehe eyeleye himmet Yahyâ
Âzam-ı müctehidîn ü küberâ-yı Bagdâd (G.44)[70]

"Bağdâd" redifli bu gazelde ilk iki beyit bize Bağdat şehrinde bir değişimin olduğunu anlatmaktadır. Bu değişim olumlu yöndedir ve Bağdat'ın havası, suyu

[69] Birgül Koparan, a.g.t., s.205.
[70] Rekin Ertem, Yahyâ Divanı, Akçağ Yay., Ankara 1995, s.46.

güzelleşmektedir. Bunun sebebi ise üçüncü beyitte karşımıza çıkmaktadır. Bu değişime sebep olan şey Bağdat'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesidir. Nice sultan Bağdat'ı fethetmek için gaza yapmıştır ancak bu Murat Han'a nasip olmuştur. Bu fetihle canlanan Bağdat şehrinin sarayı dahi bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Son beyitte ise şair Bağdat evliyalarından ve padişahtan himmet istemektedir.

"Hazret-i Sultân Gâzî Hân Murâd-ı kâm-yâb
Eyledi çün feth-i Bagdâda sa'âdetle hücum

Hak Ta'âla Hazreti anı müyesser eyledi
Dedi târihin lisân feth-i gül hâkân-ı Rûm 1049-1638 (T.4)[71]

Şeyhülislam Yahya bu tarih kıtasında Sultan Murat Han'ın Bağdat'ın fethi için hücuma kalktığını söylemektedir. Yüce Allah'ın bu fetihte padişaha yardımcı olduğunu ve fethi kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Anadolu hâkânı Sultan Murat Bağdat'ı almıştır.

"Feth edince diyâr-ı Bagdâdı
Şâh-ı âlemile asker-i İslâm
Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân
Feth-i Bagdâda tarih oldu gazam 1048-1638 (T.11)"[72]

Şair bu şiirde IV. Murat'ın ağzından konuşarak, padişahın askerlerin Bağdat'ı aldığını görünce "Bu gazam Bağdat'ın fethine tarih olsun." Dediğini aktarmaktadır. Bunun sanatlı bir deyiş olması ihtimali fazla olsa da gerçeklik payından da söz edilebilir. Çünkü bilindiği gibi Şeyhülislam Yahya Efendi, padişah IV. Murat ile birlikte Bağdat ve Revan seferlerine katılmıştır. Bu seferlerde padişahın en yakınında yer alanlardan biriside bizzat şairin kendisi olmuştur. [73]

[71] Rekin Ertem, a.g.e., s.256.
[72] Rekin Ertem, a.g.e., s.259.
[73] Bayram Ali Kaya, "Yahyâ Efendi" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.245., (Erişim Tarihi: 12.10.2017), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c43/c430128.pdf

"Sultan-ı Gâzî Hân Murâd şâhen-şeh-i âlî-nijâd
Bagdâd fethinde edip çün fîsebîlillah cihâd

Şân-ı İmâm-ı A'zamı ta'zim ü ikrâm etmede
Hak örünü efzûn ede etdi kemâl-i ictihâd

Etdi gümüşden bâbını hem kabrini şübbâkini
Ol pâdişâh-ı Cem-haşem ol şâh-ı sâhib- 'adl ü dâd

Edip duâ-yı devletin Yahya dedi târîhini
Hem bâbı hem şübbâkini sîm eyledi Sultân Murâd 1048-1638 (T.12)"[74]

Bağdat'ın, İmam-ı Âzam ve Abdülkâdir Geylânî gibi birçok velinin türbesini içerisinde barındırdığı için, bir diğer adının da "burç-ı evliya" olduğu daha önce de belirtilmiştir. Aynı zamanda Şeyhilislam Yahya Efendi'nin de padişah ile birlikte bu seferlere katıldığından bahsedilmiştir. Bu hatırlatmalardan sonra, şiire bakıldığı zaman görülmektedir ki şavaş sona ermiştir. Artık Bağdat'ı alan padişah Bağdat'ı imâr işine başlamıştır. Şairin ele aldığı yer ise İmam-ı Âzam'ın türbesidir. Şeyhülislam Yahya'nın bize haber ettiğine göre bu türbe tamir edilmiştir. Türbenin kapısı başta olmak üzere bazı yerler gümüş ile kaplanmıştır. Tarihi kaynaklarda da bu bilginin yer aldığı görülmektedir:

"*Caminin kıble duvarına bitişik olan imam-ı Azam Türbesi, külliyenin IV. Murad zamanında yapılan tamirle günümüze ulaşabilen tek elemanıdır. Harim ve doğu revaklarından iki kapıyla geçilen kare mekân, 7 m. çapında bir kubbeyle örtülüdür. Duvarlar pandantiflere kadar mermerle kaplıdır. Kıble duvarında iki pencere mevcuttur. Harimden geçilen kapının üzerinde yedi beyitlik 1322 (1904) tarihli kitabe bulunuyordu. Yüksek kasnaklı kubbe, dıştan iri motifli sır altı tekniğiyle yapılmış*

[74] Rekin Ertem, a.g.e., s.259.

çinilerle kaplıdır. Miğfer biçimindeki kubbe madeni bir alemle sonuçlanmaktadır. İmam-ı Azam'ın ahşap iskeletli gümüş kaplamalı yüksek sandukası, yine gümüş palmetlerle taçlandırılmıştır." [75]

"Hazret-i Sultân-ı Gâzî Hân Murâd-ı dîn-penâh
Feth edip Bagdâdı dîn ü devlete verdi revâç
(…)
Hânların şâhın kul etdi kırkı cümle leşkerin
Devleti şöyle za'if oldu ki kâr etmez ilâc

Geldi mansûr u muzaffer Âmide verdi şeref
Kasdı budur kim ala cümle adûlardan harâc
(…)
Gördü çün anda safâ Yahyâ dedi târihin
Eyledi Sultân Murâd ile bu meclis ibtihâc 1048/1638 (T.14)" [76]

Sultan Murat, Bağdat'a sefer için hareket etmiştir, Bağdat'a gelip gaza etmiştir, Bağdat'ı alıp orada bir imâra başlamıştır. Ve artık dönüş vaktidir. Bu şiir o dönüşü anlatmaktadır. Padişah Bağdat'ı alarak dine ve devlete kıymet katmıştır. Bu fetihle düşman askeri perişan olmuştur ama en çokta İran şahı ve devleti büyük zaaf içine düşmüştür. Artık tüm insanlar bu zaferden dolayı Murat Han'ı takdir etmektedir ve saygınlıkla kendisi Âmid yani Diyarbakır'da karşılanmıştır. Anlıyoruz ki padişah dönüş yolunda Diyarbakır'da konaklamıştır ve bu bölgede büyük sevinçle karşılanmıştır.

"Telh edip 'ayş-ı Kızılbaşı alıp dâdınızı
Aldınız 'avn-i ilâhî ile Bagdâdınızı 1048/1638 (T.22)" [77]

[75] Abdüsselâm Uluçam, "Âzamiye Külliyesi" Maddesi, s.302(Erişim Tarihi:12.10.17), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf
[76] Rekin Ertem, a.g.e., s.260.
[77] Rekin Ertem, a.g.e., s.263.

Şeyhülislam Yahya bu tek beyitlik tarihte bize yine Bağdat'ın fethini müjdelemektedir. Kızılbaş diyerek İran'ı kastetmektedir.

"Revâna varıcak Sultân Murâd Hân-ı Cem-azamet
Müyesser eyledi anın Hudâ-yı müsteân fethin
Cemi' ehl-i sünnet asker-i İslâm şâd oldu
Dedi Yahyâ anın târihini gördük Revân fethin 1045/1635 (T.20)" [78]

Revan fethine tarih düşülen bu şiirde, padişahın fetih amacıyla Revan'a geldiğini ve Allah'ın bu fethi nasip kıldığı anlatılmaktadır. Osmanlı ordusundan "ehl-i sünnet" ve "İslam askeri" diye söz eden şair bu fetihle oluşan mutluluğu dile getirmektedir.

3.8.Diyarbakırlı Mâlî

"*Medh-i Vali-yi Bağdad*

(…)

'Azimet kıldı mulk-i Baṣra'ya tarz-ı ṣalabetle
İrunce hakine guya kudum-ı nuṣret-aṣarı

İcup yeri firar itdurdi a'dayı beyabana
Dem-i duşmenle guya kan akıtdı ab-ı enharı

Gecup feth eyledi manṣurımı ol kahraman ṣavlet
Cekup tiğ-i ġazab-karı giderdi hep ser-eṣrarı

Baş eğmezken Cezayir halkı şah-ı heft iklime
Aman-h'ah oldılar dergâhına yalvarı yalvarı

Huda hıfz eylesun zat-ı kerimin hep hatalardan
Gidersun tab'-ı pakinden ġubar-ı gird-efkâr

[78] Rekin Ertem, a.g,e., s.262.

Kuşatdı elli beş gun Korna'yı rezm-i beliğ itdi
Suvaran-ı tufenk-endaz elinden kıldılar zarı

Halaşa yokdur imkân gördiler ol kal'anun halkı
Tazarru' rik'asıyla eylediler ṣulh-ı nacarı

İta'at itdiler ferman-ı şahenşah-ı devrana
Gerek ceng-aver-i kuta gerek paşa-yı bed-karı

Dediler ey serir-i efruz-ı mulk ey melek haṣlet
Feraġat kıl bize Allah icun bu cebr-i azarı

Temelluk bizden aṣar-ı kerem senden gerekdur kim
Bugun sensun umur-ı devletun Dara-yı amarı

İta'at 'arzını guş eyleyup didi aman olsun
Muhaṣṣıl eyledi ġark-ab-ı bahr-ı lutfı anları

Bu nuṣret kimseye nice muyesser ola kim zîrâ
Aman itdurdi birden itdi san-ı kar-ı düşvârı

Vezaret ṣadrınun 'ankaları bunca sefer kıldı
Bu mulk icre biri ram itmedi a'da-yı bed-karı

Kudum-ı heybeti guya tılısm-ı genc-i mulk oldı
Tahalluf etmeyup fermanına ram oldılar varı
(…)
Bu resme eyledum tarihi kim paşa-yı zi-şanun
Bi-hamdillah Mevla fethine oldı meded-kârı (1076)

(…)(K.4)"[79]

Dönemin Bağdat Valisi'ni övmek için yazılan bu kasidede şair düşmana karşı verilen mücadeleleri anlatmaktadır. Şair Bağdat Valisi'ni şanı yüksek Osmanlı Padişahı'nın şevketli paşası olarak nitelendirmektedir. O'nun sağlam irade ve yönetimi ile Osmanlı Devleti, Basra bölgesinde yeniden hâkimiyet kurmuştur. Paşa, düşmanın bulunduğu çölü onlara terk ettirmiştir ve öyle şiddetli çarpışmalar olmuştur ki düşmanın kanlı gözyaşı nehir gibi aktı. Asi ve başeğmez Cezayir halkı, Paşa'nın gazap kılıcını çekip bu bölgeyi fethetmesiyle yedi iklimde hâkimiyet kuran Osmanlı Padişahın'dan yalvararak aman dilemişlerdir.

Bundan sonra şair, Paşa'ya dualar etmekte ve onu her türlü hatadan Allah muhafaza etsin demektedir. Deyim yerinde ise "ayağı taşa değmesin" diyerek, devletimizi bir denize kendisini de bu denizin içindeki parlak bir inciye benzetmektedir.

On dördüncü beyitle birlikte tekrar Paşa'nın askeri başarılarına dönen şair, Korna'nın elli beş gün kuşatılarak burada savaşıldığını anlatmaktadır. Bu uzun kuşatmanın sonunun olmadığını gören Korna halkı, daha fazla dayanamayarak ve hatalarını anlayarak çaresizce barış istemişlerdir. Böylelikle Osmanlı devleti'ne itaat etmişlerdir.

Paşa'nın bu "aman" karşında onları affettiğini söyleyen şair, daha önce de birçok Osmanlı yöneticisinin bu bölgeye seferlerde bulunduğunu ancak hiçbirinin düşmanı bu belde içinde bu kadar etki altına alamadığını haber etmektedir. Şairin söz konusu seferdeki başarıyı bu denli övmesinin nedeni ise sonraki beyitlerde ortaya çıkmaktadır. Şairin dediğine göre bu bölge büyük sorunlara gebedir, devletimiz tarafından farkedilen tehlike, başlatılan sefer sayesinde bitirilmiştir.
Tehlikenin bu sefer sonucu bittiği müjdelendikten sonra, şiirin kırk birinci beyitine kadar Paşa'nın övgüsüne yer verilmiştir. Şair Paşa'nın her iltifata lâyık olduğu söyleyerek, bundan sonrada birçok yeri fethetmesi için dua etmektedir. Kırk birinci

[79] Hasan Akgül, Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, s.142-147.

beyitte ise hâlihazırda söz edilen bu fethin ise tarihini vermektedir. Artık şair vardığımız noktadan sonra da şiirini sonlandırana kadar kendi sanatını övmektedir.

" 8.[KASİDE]

(…)

Ya'ni paşa-yı musemma-yı Halil İbrahim

Kim Huda etmiş anı mihr-i cihan-tab-ı zafer

Ṣadr-ı Cem-rutbe vu Cemşid-i liyakat ki duşer

Şanına menkıbe-i tiġ-i ġaza-yı Haydar

(…)

Resm-i ser-cebhesidur naṣrun min-Allah ki yürür

Her rikabında birer peyk gibi feth u zafer

(…)

Ṣaf-der-i carha-yı erbab-ı guruh-ı İslam

Olmaz idi eğer olmasa kudumında zafer

Hasılı şevket ile carha-yı İslam oldı

Guyiya eyledi dunyayı muberra-yı keder

Leşkerin itdi ol esnada mukemmel alat

Görilüp cumle-i esbab-ı muhimmat-ı sefer

Oldı esb-i zafer u fethe sa'adetle suvar

Ülke-i Baṣra'ya ta kim kademi itdi guzer

(…)

Yüriyüp mulk-i Cezayir'den idup sur'at tam

Bir gun evvel k'ola ta cenge musavi leşker

İrecek nehr ben-i dar-ı Esed-i menziline
Geldi cem‘iyyet-i düşmenden o vadiye haber

İşidup bu haberi kar-guzaranı umur
Cem' olup eylediler mişvâra-i yek-diğer

İnhizam etmeğe tedbir-i hucum eylediler
Ta ki geldi şeref-i sa‘at-ı hengâm-ı seher

Ne seher ṣubh-dem-i ruz-ı sa‘adet idi kim
Leşkere oldı Huda'dan taraf-ı husn-i nazar

Herkes esbab-ı cidalın giyinup guya kim
Oldı asar-numun-ı sıfat-ı sun‘um ner

Bu ṣalâbetle bu leşker ki teveccuh kıldı
Kıyas eyledim olmış ‘arsa-yı cengi mahşer

Dökilüp tabl-ı beşaret çekilup sancaklar
Turdı saf saf iki canibde dil-aver erler

Kef-be-şemşir olup avaze-i gul-bang iderek
Her tarafdan didiler na’re-i Allahu ekber

Yüriyüp canib-i a‘da-yı dalal-efzaya
‘Âlemi gözlerine kuce-i teng eylediler

Çıkdı çarh-ı feleğe tub u tufenk avazı
Virdi ta zelzelesi dabbe-i arza keder

Tarafe'l-'aynda tabur-ı bela ma'murın
Birden itdukde hucum eylediler zir u zeber

Saymayup nehrlerin gecdi ġazanfer-ṣıfatan
Ki ġazadur deyu baş kesdi dil aldı yer yer

Çarha-yı leşker-i İslam idi Allah-el-hamd
Hele paşa-yı felek-kadr u eyalet-perver
(…)
Himmetiyle yüriyüp mulk-i Cezayir'den ta
İtdiler vaṣıl olup Korna'ya tedbir-i zafer
(…)
Canibeyninde gorup ol iki şattı ṣandum
Pas-ban-ı ser-i gencinedur iki ejder

Hun-ı erbab-ı cihad ile ger aksa iki şat
Her ser-i hıştı içün olsa telef yüz bin ser

Yine bir vechle olmaz tağa(l)lub-i imkân
Taraf-ı bar-ı Huda'dan ola bir care meğer

Meğer ol zubde-i eşraf-ı guruh-ı vuzera
O ṣaf-ara-yı kibara vu hıdiv-i ṣaf-der

Ki nice… a'daya irunce kıldı
Halkını tu'me-i şemşir vireyin zir u zeber
Hak-i pur-şur-ı şer-i Korna'ya kim başdı kadem
Ateş-i dehşete oldı dil-i a'da me'aşir

Meteresler cekilub cenge şuru‘ olduği dem
N’eyledi gor kadem-i ṣadr-ı ahali-yi mafhar

Bir şeb-i eşref-i ezmanda şeb-hun itdi
Zikke (?) şattından ide ta ki sa‘adetle guzer

İttika eyleyup eltaf-ı Haka oldı revan
Kıldı cun şevket ile vaṣl-ı mahall-ı ma‘ber

Çekilup ra’yet-i İslam şatun koşusına
Dizilup sancak u bayrak virilup zinet-i fer

Bu muhimmat u bu tedbirune gördükde heman
Kal'a-yı Korna'ya erbab sevip itdi haber

Ne haber başlarına kopdı dem-i rusta-hiz
Gird-i evham ile hatırları oldı muġber

Gece oldukda heman kal‘alarından boşanup
Oldılar cumle perakende-i ruy-ı şat u ber

Kimi pa-der-kil-i haver kimi mustaġrak-ı ab
Kimisi ser-be-dehen refte-i alat u taber

Oldı peyvend-i felek zemzeme-i vaveyla
Belki ‘İsa'ya kıyamet deyu irişdi haber
Peylerinden yuriyen perd-i diliranun ise
Bi-hesab oldı getürdükleri başlar diller

Hamdulillah ki Huda düşmen-i pür-kineleri
Kıldı bu resme ser-efgende-i şemşir-i kader

Rahm idup leşkere paşa-yı 'azim-üş-şanı
Şükr kim eyledi Bari sebeb-i feth u zafer

Hoş Huda'dur iden amma yine imkân yoğ idi
Virmese makdemi a'daya mehabet bu kader
(…)
Çıkdı bir mir-eda söyledi Mâlî târih
Ayet-i naṣrun-min-Allah ile feth eylediler (1078)(K.8)" [80]

İran ile süren uzun mücadeleler sonucu bu bölgede bir müddet sükûnet sağlanmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin gerek dışarda uğraştığı savaşlar; gerekse de Anadoludaki isyanlardan dolayı düştüğü zor durumu fırsat bilen Bağdat valileri, İran'ın da desteğini alarak buralarda zaman zaman isyan hareketlerine girişmişlerdir. Şair yine böyle bir isyan zamanında bize Halil İbrahim Paşa'nın verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Şaire göre Halil İbrahim Paşa öyle dirayetli ve güçlüdür ki, Acem hükümadarı Dârâ, Paşa'nın kılıç çektiğini duysa korkusundan titrer, bu durumu rüya âleminde görseler tüm İran mülkü bu vehimle dahi korkar. Zira Allah'ın yardımıyla, fetih ve zafer bu İslam ehli, büyük Osmanlı askerinin etrafında köle gibi dönmektedir. İşte bu yardımla harekete geçen askerimiz zafer için Basra mülküne geçiş yapmışlardır. Bu geçiş düşmana bir dehşet salmıştır. Paşa bu gayret ile devletin şanını yükseltmiştir ki Cezayir diyarındaki karışıklıkları giderip hemen Basra seferine çıkmıştır.

Bu noktada şair, düşmandan bir haber geldiğini, askerin toplanarak düşmanı bozma adına hücuma kalktığını ifade etmektedir. Savaş kıyafetini giyen asker gaza alanını mahşer yerine çevirir. Artık kulaklarda müjde davulları çalarken sancaklar çekilmiştir, askerler ise iki yandan saf saf durmuşlardır. Saf saf duran askerler hep bir

[80] Hasan Akgül, a.g.t., s.160-168.

ağızdan "Allâhü ekber" diyerek tekbirler getirmişlerdir. Bu şekilde düşmanın üzerine yürüyen asker, koca âlemi onların gözünde daracık etmişlerdir. Savaş esnasında top tüfek sesleri göğe çıkıp zelzele etkisi yaratmıştır, ani hücumlarla karşı taraf alt üst olmuştur.

Savaşın gidişatından memnun olan şair, Osmanlı Devleti için dua etmektedir. Allah'ın yardımıyla yola çıkan asker önce Cezayir mülkünü düzene sokup oradan Korna şehrine gelip, burada da bir zafer kazanmıştır. Ancak Korna'nın zor bir yer olduğunu belirten şair, şehirdeki kuleleri yüksekliğinden dolayı "ejdere" benzetmektedir. Ve yine burasının çetin bir yer olduğunu anlatmak için; binlerce kelle gitse, onca kan aksa, tarafların birbirine galip gelmesi zordur demektedir. Ancak bunun için Allah'ın yardımı gerekmektedir. Günler süren mücadelenin ardından ordumuz bir hazırlık yapıp yeniden sancak ve bayrakları çekerek bir gece vakti taarruza geçmiştir. Bu son saldırıyla savaş alanı yeniden hareketlenmiş, ortalık mahşer yerine dönmüştür. Şaşkına uğrayan düşmana karşı üstünlük kurulmuştur. Paşa'nın ve askerin azmini öven şair, yine de Allah'ın yardımı olmasa zafer kazanmanın zor olacağını söylemektedir.

Allah'ın yardımıyla fetih gerçekleşmiştir. Mâlî ise bu zaferin kalıcı olması ve unutulmaması için tarih söylemek gerektiğine inanmaktadır. Yetmiş ikinci beyitte ise bu tarihi Hicri (1078) olarak vermiştir.

3.9.Hikmetî

(...)
İbtidâsında Başra Pâşâ'sı
Ḥükm-i serdâra olmayup teslîm

Altı ay ʿaskeriyle leyl ü nehâr
Ḳurna içre ḳapandı oldı muḳîm

Ḳalʿayı ḳalʿ iderdi ṭob u tüfenk

Gelmeseydi emâne üzre besîm

Oldı çoḳlar fedâsı ḫünkâruñ
Ṣulh olınca olındı ceng-i ʿaẓîm

Düşdi ḳâim-maḳâm içün târiḫ
Fâtiḥ-i Âl-i Başra İbrâhim (H.1076-M.1665)" (288.Şiir)[81]

Basra isyanlarının savunma yönünü anlatan bu şiirde, Kurna'da bulunan İbrahim Paşa'nın kahramanlığı anlatılmaktadır. Buna göre asi olan Basra valisi altı ay İbrahim Paşa'nın bulunduğu kaleyi topla tüfekle dövmüştür. Ancak İbrahim Paşa askeriyle, altı ay boyunca burasını gece gündüz savunmuştur. Daha sonra payitahtın yardımıyla gelen barış sonrası İbrahim Paşa rahat bir nefes almıştır. Miladi 1665 yılını veren şair, İbrahim Paşa'yı Basra Fatih'i olarak nitelendirir.

"Tâc-ı İslâm u ḫâdimü'l-Ḥarameyn
Böyle bir pâdişâh-ı gerdûn-câh
(…)
ʿÂzim-i Başra Muṣṭafa Pâşâ
Oldı tevfîḳ aña olup hem-râh

Oldı serdâr-ı ḫâṣ u ʿâm-ı sipeh
Kâr-ı dîde o şîr-i nuṣret-gâh

Bâlyemez ṭoplar ile kıldı sefer
Balyemez dime bir belâ-yı siyâh

Yedi pâşâ vü bunca begler ile
Başra üzre varup o ʿâlî-câh

[81] Aysel Eğri, a.g.t., s.263-264.

İricek nehr-i ṣâliḥe ʿasker
Düşmenüñ çevresin ḳuşatdı sipâh

Kesilüp anda biñ Cezâyirlü
Buldı bir bir cezâların nâ-gâh

Gördi bu ḥâli Baṣra pâşâsı
Ḳurna elden bu kez gider didi âh

Oldı ser-ʿaskere muʿîn û ẓahîr
ʿAvn-i Rabbâni anda bî-eşbâh

Ḳurdı şaṭṭü'l Arab'da tâ cisri
Böyle deryânuñ üzre eyledi râh

Zekiye şaṭından itdiler yürüyüşi
Aldılar Ḳurna'yı ki ḫâh nâ-ḫâh

Ḳırdılar ʿaskerini her ne ki var
Bu imiş 'Mâ kütibe bi emri'l-lâh'

Bir dem içre kesildi on biñ baş
Lâle-reng oldı bu zemîn-i siyâh

İki ḳulle düzildi başlardan
Tenleri oldı pây-mâl u tebâh

Düşdi bu vehme Baṣra pâşâsı
Arslanuñ yanında n'ide rubâh

Çaresin bes firara ḳıldı ḳarâr

Yollayup öñce malın ol güm-râh

Ṣandı ḳaçmaġla ḳurtulur serine

Öz eliyle ṣavurdı ḫâk-i siyâh

Dîde dutsaġı oldı doruḳda

Oldı güyâ daḫîl-i ülke-i şâh

(…)

Leşker-i Rûm'a kim ḳoyar ḳarşu

Her biri bir zinâd-ı âteş-gâh

(…)

Baṣra vü Ḳurna feṭḥ olınmaġla

Oldı ḫürrem ḳamu ʿibâdullâh

Fâtiḥ-i Baṣra Muṣṭafa Pâşâ

Aña vâcip duʿâ ola her gâh

Pâdişâh ile ber-devâm olsun

Devr ḳılduḳça sâl u sâʿat u mâh

Ḳıldı bu feṭḥe Ḥikmetî târiḫ

Ḳurna feṭḥ oldı di bi-gavn-i ilâh (1068-1658) " (284.Şiir)[82]

Hikmetî, şiirine başlarken dönemin padişahı için "İslam'ın tacı" ve Mekke-Medine'nin hizmetkârı" ifadelerini kullanmaktadır. Şiirin devamında "Sultan Mehmet" in adını zikretmesi ve şiirin sonunda Kurna'nın fetih tarihi olarak, Miladi 1658 yılını vermesinden anlıyoruz ki bu padişah IV. Mehmet'tir. Şair padişah için bu

[82] Aysel Eğri, a.g.t., s.255-258.

sözleri söylerken dönemin isyancı Basra yöneticisi için ise, padişahın korkusundan bir kurnazlık yapamayacağını söylemiştir. Bunun bir sebebi de padişahın Basra'ya düzenlenecek sefer için Mustafa Paşa'yı âmil kılmasıdır.

Mustafa Paşa askerin başına geçerek, "balyemez" toplarıyla sefere çıkar. Şair bu topların adına bakıp küçümsenmemesini ister, ona göre bu toplar birer siyah beladır. Şair sefere yedi tane paşa ve onlarca beyin katıldığını söylemektedir. Osmanlı askeri önce Cezayirlilerin üzerine yürümüş, düşmanın çevresini kuşatmış ve bu fitneyi ortadan kaldırmıştır. Basra paşası bu durumu görünce Kurna'nın elinden gideceğini anlamıştır. Artık Osmanlı ordusu Kurna'ya yönelmiştir; ancak Kurna'ya ulaşmaları için Irak'ın güneyinde Dicle ve Fırat'ın birleşmesi ile oluşan "Şattülarap"[83] nehrini geçmeleri gerekmektedir. Bunun için ise nehrin üzerine bir ağaç köprü kurulmuş ve böylelikle nehir geçilmiştir. Köprüyü geçen Osmanlı askeri Kurna'ya varmış ve burayı almıştır. Yalnız bu çarpışma çok zorlu olmuştur. Basra paşası, Osmanlı'ya gücünün yeteceğini düşünerekten savaşta ısrar etmiş ve askerinin kırılmasına sebep olmuştur. Şair bu zorlu savaşta on bin kişinin öldüğünü hatta bu kişilerin kellesinden iki kulenin dizilebileceğini söylemiştir. Öyle ki siyah zemin kırmızıya boyanmıştır ama savaşı Osmanlı kazanmıştır. Şair bu durumu aslanla savaşan tilkinin haline benzetmiştir. Sonunda çaresiz kalan paşa kaçmaya karar verir. Şaire göre bu boş bir umuttur çünkü kaçmayla kurtulamayacaktır. Osmanlı askerinin elinden kurulmak kolay değildir.

Netice de Basra ve Kurna fethedilmiştir. Mustafa Paşa, Basra Fatih'i olmuştur. Son beyitlerde şair, padişah IV. Mehmet'in saltanatının devamını dileyerek, fethin tarihini vermiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta, şiirde verilen tarih konusudur. Bu şiirde Mustafa Paşa'nın Basra'yı fetih tarihi olarak Miladi 1658 yılı verilmiştir. Oysaki daha önce vermiş olduğumuz Diyarbakırlı Mâlî'nin Basra fethi ile ilgili şiirinde tarih olarak Miladi 1668 yılı verilmiştir. Tarihi kaynaklara göz attığımızda ise Diyarbakırlı Mâlî'nin şiirinde geçen tarihin gerçek olduğu görülmektedir. Çünkü 1667 yılında Bağdat valisi Kara Mustafa Paşa, Basra valisi

[83] Mustafa L. Blge, "Şattülarap" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.381., (Erişim Tarihi 12.10.2017), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380226.pdf

Hüseyin Paşa'nın çıkarmış olduğu isyanı bastırarak, asayişi sağlamıştır. [84] Ancak burada daha önce de belirttiğimiz gibi, bu bölge çeşitli fitneler ile hep karıştırılmıştır. Hikmetî' nin birazdan inceleyeceğimiz bir başka şiirinde de yine buradaki isyandan ve bu isyanın bastırılmasından şair bizi haberdar edecektir. Basrada ki bu isyanın tarihini ise şair bize Miladi 1669 olarak vermektedir. Buradan ise o tarihlerde, belli zaman dilimleri arasında irili ufaklı birçok isyanların çıktığını ve bu isyanların bastırılması için bu bölgeye seferler düzenlendiğini çıkarmamız mümkündür. Nitekim aşağıdaki şiirinde şair Basra'nın iki defa fetedildiğini söyleyerek, bu durumu açıklığa kavuşturmuştur.

(…)
Bu burç-ı evliyâdan ki tâ Baṣra'ya
Ḳılup ʿadlin ecri aḳup âb-vâr

Ne ḫoş Baṣra bulmuşken emn ü emân
Reʿâya sipehle k'olup sâz-kâr

Ki ḥâkim-i Baṣra-yı Yaḥyâ-yı dûn
Olup bâʿiṯ-i fitne encâm-ı kâr

ʿAdû-yı kühen ger vire bûy-ı dost
Ḥaḳîḳatde olmaz aña iʿtibâr

Dilerdi ele Baṣra'yı ḳabżına
Ki pür-mekr ü ḥîleydi ol ḥîle-kâr

Olup Baṣra'dan nâ-gehân nâ-bedîd
Nice gizlü râzı olup âşikâr

[84] Yusuf Hallaçoğlu, "Bağdat" Maddesi, s.434., (Erişim Tarihi 12.10.17), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040359.pdf

Yaḳup (her) bir beyâbânuñ iʿrâbını
Ki her bir gürûhu hezârân hezâr

Güç ile başup Baṣra'yı nâ-gehân
Reʿâyâ vü ʿasker olup der-kenar

Kişinüñ yine kendiye itdügin
İdemez yoġulsa bu ʿâlem ki var

Dutup Baṣra yolın gelüp Ḳurna'ya
Ne mümkin ki Ḳurna ola der-ḥiṣâr

Meğer üç yüriş ol ḳavm-i şûm
Ki her bir yürişde bulup inkisâr

ʿAdûya ki bir dem göz açdurmayup
Olan Ḳurna'da ʿasker-i nâ-medâr

Olup anlaruñ ḳabri şaṭṭü'l-ʿArab
Ḳırıldı dökildi şaṭṭ-ı şumâr

Ḳılıçdur ḳulı evliyâburcınuñ
Cedel ḳılmada her biri bir żırâr
Fesâdın ḳamu ḥâkim-i Baṣra'nuñ
İşitdükte pâşâ-yı ṣâḥib-vaḳar

Rikâb-hümâyunâ iʿlâm idüp
Ki Yaḥyâ olup ʿâṣi vü fitne-kâr

İrüp ḥükm-i ʿâlî vezire ki tiz
Ḳırup düşmeni de kökinden ḳopar

Vezîr-i münîre irüp bu ḫaber
Meded-cûy ki öñce varup şîr-vâr

Yol üzre olan düşmenüñ ekṣerin
Ḳılıçdan geçürüp ḳılup târumâr

Vezir-i dilîre cidâl-i cedel
Yañınca ne mümkin ki ḳılsun ḳarâr

Tevekkül ḳılup Ḥażret-i Ḫâlıḳ'a
Refîḳı olup himmet-i çâr-yâr

Daḫı ya Rum'a gelmeden pâşâlar
Faḳad ḳıldı kendi siyehle güẕâr

Daḫı Ḳurna'ya yetmeden maḳdemi
Ḳılup ʿaskeri birle Yaḥyâ firâr

Beterdür dimişler ki biñ ḳarġıya
Ki bir ṭaş irince olur târumâr
Şehen-şâhumuz devletinden müdâm
Ola düşmenüñ dâyimâ ḫâk-sâr

İki defʿadur fetḥ idüp Baṣra'yı
Ki şemşîr-i ʿadlüñ eyâ şehriyâr

ʿAdû ser-nigûn oldı di târiḫin

Hemîşe ola devletüñ pâyidâr (H1080-M1669)" (285.Şiir) [85]

Dönemin padişahı IV. Mehmet'e övgüsüyle başlayan şiir de padişah efsanevi kahramanlar Rüstem, İskender ve Cemşid'e benzetilmiştir. Fetihlerin babası diye ifade edilen padişah Bağdat'tan Basra'ya adaletiyle hükmetmiş ve buralara huzur getirmiştir. Ancak bu huzuru dönemin valisi Yahya paşanın fitne ateşi bozmuştur. Yahya paşanın niyeti Basra mülkünün tamamını alıp buralara hâkim olmaktır. Bu yüzden zor kullanmaya ve çeşitli hilelere başvurmuştur. Şair burada "kişi ne ederse kendine eder" diyerek, Osmanlı'nın bu isyan karşısında harekete geçtiğini haber etmektedir. Osmanlı ordusu Kurna'ya gelmiştir ve şairin deyimi ile Şattülarap düşmanın mezarı olmuştur. Düşmanın çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Yalnız bu fitne çok büyümüştür bu yüzden Osmanlı'nın isyanı bastırmak için gönderdiği paşalar Anadolu'ya dönüyorken tekrar Kurna'ya gelmişlerdir. Bu geri dönüş haberini alan Yahya Paşa ise askeriyle birlikte kaçmıştır.

Son beyitlerde şair devleti için dua ederek Basra'nın iki defadır fethedildiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise ikinci fethin tarihini Miladi 1669 olarak vermektedir.

3.10.Cevrî

"MERḤÛM SULṬÂN MURÂD-I ĠAZİ BAĠDÂDI FETḤ İDÜP GELDÜKDE DİNİLÜP VİRİLMÜŞDÜR

(…)

İdüp şikeste vü ġam-nâk ḳalb-i a'dâyı

Nişâṭ-ı fetḥ ile mesrûr u şâdmân geldi

Ḫuceste Fâtiḥ-ı kişver-küşâ ki nuṣret ile

Dönüp 'Irâḳ-ı 'Arabdan ṭarab-künân geldi

Zihî 'adû-küş-i ḳahir ki ferr ü şevket ile

[85] Aysel Eğri, a.g.t., s.258-260.

Çeküp livâsını ḫurşîd-veş ʻıyâr geldi

Yegâne ṣaf-der-i ṣâḥip-ḳırân mesnedine

Bu salṭanatla ne Sâm ne Ḳahramân geldi

Cenâb-ı ḥażret-i sulṭân MURÂD-ı Ġâzî kim

Zaferle hem-reh ü nuṣretle hem-ʻınân geldi

O pâdişâh-ı felek-rütbe kim şukûhundan

ʻÜlüvv-i devlet-i bed-ḫvâha kesr-i şân geldi

İrince ḫıṭṭa-ı Baġdâda berḳ-ı şemşîri

Derûn ḫasma-ı ġam-ı merg-i nâgehân geldi

Olınca leşker-i derya-ḫuruşı mevc-engîz

ʻAdûya sâḥil-i ḥayretde bim-i cân geldi

Ḳuşatdı ʻaskeri eṭrâf-ı ḳalʼayı gûyâ

İḥaṭâ eyledi bir baḥr-ı bî-girân geldi

Olundı cenge ʻazimet o deñlü müddet kim

İrişdi ʻavn-ı Ḫudâ feṭḥine zamân geldi

Burûc-ı ḳalʼada yer yer sipâh-ı düşmenden

Dem-i veġada ṣadâ-yı amân amân geldi

Virildi ruḫṣat o dem luṭf-ı pâdışâhîden

Ḥisârdan çıḳup orduya Mîr ü Ḫan geldi

Eğerçi ʻöẕri müfîd oldı ḫanlaruñ ammâ

Cünûd-ı münhezimüñ ʻahrına ziyân geldi

Kemân-ı tîr-keş ü şemşîr der-miyân geldi

Görince düşmeni âlât-ı ḥarb ile ol dem

Ġuzât-ı ʻaskere cünbişleri girân geldi

Çekildi tîg u tîr ʻniyyetüʼl ġazâʼ diyerek

Maḥall-i maʼrekeye cümle ġaziyân geldi

Ḳırıldı fırḳa-i bâġi kesildi kelleleri

Esir olanları bi-seyf ü bî-sinân geldi

Dikildi nuṣret ile burc-ı evliyâya ʻalem

Bu fetḥi tehniyete fevc-i ḳudsiyân geldi

İşitdi şâh-ı ʻAcem bu peyâm-ı cân-gâhı

O demde ḫâṭırına fikr-i ḫânümân geldi

Hezâr ḫavf ile râh-ı gürîzi ṭutdı velî

Ḫayâline ne Ḫorâsân ne Iṣfahân geldi

Ne semte gitdi ise yol yañıldı ol güm-râh

Ne şehre geldi ise zâr u nâ-tüvân geldi

Çıḳup giderse ʻaceb mi ḥudûd-ı ʻâlemden

Ki dâr-ı mülk-i ʻademden aña nişân geldi

Ayâ Tehemten-i Ġâzî ki cûy-ı tîġuñdan

O dem ki çeşme-i çeşm-i ʻadûya ḳan geldi

Derûnı âteş-i sûzan-ı ḫavf ile pür olup

Zemîne ḳaṭre-i eşki şeref-feşân geldi

İdince ʻadl ile ıṣlah-ı ʻâleme niyyet

Żamîr-i ṭab'uña esrâr-ı âsümân geldi

(…) "(K.VII) [86]

Ordusunun başında Bağdat seferine çıkan Sultan Murat, bu seferden arzu ettiği sonucu alıp zaferle dönmüştür. Cevrî, Sultan'ın gelişini oldukça çoşkulu bir kaside ile anlatmıştır. Ancak başlıktan anlaşılacağı üzere, Sultan Murat bu şiir yazıldıktan kısa bir süre sonra vefât etmiştir.

Hükümdar'ın zaferle dönüşünü büyük bir sevinçle karşılayan İstanbul ve Anadolu halkı bu fetihten hoşnuttur. Irak seferi amacına ulaşmıştır. Ancak bu sefer sırasında verilen mücadele kolay olmamıştır. Sultan Murat evvelâ Bağdat'ın etrafını kuşatmıştır. Sabırla yapılan hazırlıklardan sonra ordu savaşa hazır hale gelmiştir. Yapılan hücûm sonunda, kale burcunda bulunan düşman askerlerinden "aman" sesleri yükselmiştir. Artık Allah'ın izniyle fetih yakındır. Çünkü gaziler gaza niyetiyle kılıçlarını ve oklarını çekmişlerdir. Düşmanın tümeni dağıtılmış, esirler

[86] Hüseyin Ayan, Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/ - Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981, s.74-76.

kılıçsız ve mızraksız olarak alınmıştır. Böylelikle Bağdat alınmış ve bu haber Acem Şahı'na ulaşmıştır.

Cevrî daha sonraki beyitlerde Sultan Murat'ı överek, yeryüzüne gelen tüm padişahlardan üstün olduğunu ifade etmiştir. Bağdat fethini yazdığı bu şiirle hikâyeleştirdiğini söyleyen şair bu yolla Şehnâme'ye atıfta bulunmuştur.

"TÂRİḪ-İ FETḤ-İ BAĠDAD
Ḥażret-i Sulṭân Murâd ol ḫusrev-i ṣâḥib-ḳırân
Kim ider rezmin görenler Rüstem-i Destânı yâd

Ol şehenşân-ı ẓafer-yâver ki mansûr itdi Ḥaḳ
Her ne dem kim eyledi ḳaṣd-ı ġazâ 'azm-i cihâd

Deşt-i Baġdâda irince devlet ü İclâl ile
Ḳopdı gerd-i leşkerinden her ṭarafda gerdibâd

Ṭutdı ṣaḥrâyı şerâr-ı na'il esbân-ı sipâh
Oldı reşk-i âsumân-ı pür-kevâkib ol sevâd

Geldi istiḳbâle ceyş-ı nuṣret ü cünd-i ẓafer
Ḳıldılar fermânına ḥükm-i ḳaderle inḳıyâd

Pîş-gâh-ı ḳal'aya itdi ṣalâbetle nüzûl
Başladı cenge ḳılup 'avn-ı Ḫudâya istinâd

İrdü çün kim erba'în-i kâmile eyyâm-ı ḥarb
Fetḥ-i bâb itdi cenâb-ı ḥażret-i Rabbü'l 'ıbâd

Ceng ile Baġdâd alınmaz dirler iken 'âḳıbet

Żarb ile fetḥ eyledi şâhenşeh-i Rüstem-nijâd

Geçdi cümle ‘asker-i şâh-ı ‘Acem şemşîrden
Oldı Nehr-i Dicle ġarḳ-ı ḫun-ı erbâb-fesâd

Himmet-i sırr-ı İmâm-A’ẓam oldı kâr-ger
‘Âlem-i ma’nâda itdükte bu emre ictihâd

Ḳabża-i teshîre girdi seyf ile mülk-i ‘Irâḳ
Dest-i ḥükm-i râfiżîdân çıḳdı yek-bâr ol bilâd

Ṣavlet-i Sulṭân-ı Ġâzî dâyimâ efzûn olup
Ḳuvvet-i baḫt-ı cihân-gîrin ide Mevlâ ziyâd

Ṭoldı eṭrâf-ı cihâna müjde-i fetḥ u ẓafer
N’ola olsa ḫâṣ u ‘âmuñḫâṭırı mesrûr u şâd

Gûş idüp CEVRÎ iderken vech-i târîḫini ḫayâl
Eyledi hâtif bu beyti gevher-i gûş-i fü’ad

‘Asker-i şâhı düşünce fethine târîḫ olur
Aldı Baġdâdı ‘adûdan ceng ile Sulṭân Murâd” 1048 (T.VII) [87]

Sultan Murat Han’ın yaptığı savaşı görenlerin hatırına Rüstem’in Destan’ı gelmektedir. Sultan gaza kastıyla cihata azmettiği için Allah ona zaferi hak kılmıştır. Bu gaza için asker Irak çöllerinde kamp kurmuştur. Bağdat’ın alınması zor bir yer olduğu Sultan Murat tarafından bilinmektedir. Hatta şairin deyişi ile “Bağdat savaş ile alınmaz” fikri herkesçe mâlumdur. Ancak Allah’ın izniyle yapılan savaş sonucu

[87] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.288.

Bağdât savaş ile alınmıştır. Yalnız bu savaş çok çetin geçmiştir. Şair Dicle Nehri'nin kan rengine boyandığını ifade etmiştir. Irak mülkü kılıç ile alınarak Râfîzilerin hükmü sonlandırılmıştır. Son beyitte Bağdat'ın Sultan Murat tarafından savaşarak alındığı söylenmektedir.

Cevrî, Divânın içerisinde Bağdat'ın fethine birçok kez yer vermiştir. Bunu yaparken kimi zaman, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, müstakil şiirler yazmıştır; kimi zaman ise bazı şiirlerin içinde Bağdat'ın fethine atıfta bulunmuştur. Cevrî'nin bu şekilde kaleme aldığı birden fazla şiiri vardır:

"ḲIṬ'A DER 'TA'RİF-İ MERḤÛM CENNET-MEKÂN SULṬÂN MURÂD ḪAN
(…)
Berü gel ḳuvveti ol ḫusrev-i heft-iḳlîmüñ
Bir nice ḳuvvet olınmış aña Ḥaḳdan iḥsân
Evvelâ Ḳuvvet-i dâniş ki ne 'ilmi dilese
Luṭf u mâ'nâsını bir laḥẓada eyler iẕ'ân
Ṣâniyâ ḳuvvet-i himmet ki ne maḳṣûd itse
Getürür ṣûrete bir ânda sipihr-i gerdân
Ḳuvvet-i baḫt-ı hümâyûnı olunmaz ta'bîr
Gerçi ḫurşîd gibi olmada âṣârı 'ıyân
Bu füṭûḥât-ı 'âzime hep o ḳuvvettendür
Feṭḥ-i Baġdâd yeter bu söze şâhid el-'ân
(…)" (K.XL) [88]

Cevrî yazmış olduğu kasidede Sultan Murat'ın vasıflarını övmüştür. Padişahın övülen vasıflarından bir tanesi de acı kuvvetidir. Sultan Murat'ın kuvvetine şahit olarakta Bağdat'ın fethini göstermiştir.

[88] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.136.

"TÂRÎḪ-Î ĠURÛŞ BÂ-FERMÂN

Feṯḥ idüp Baġdâdı Ġâzî Murâd Ḫan

Çün Diyâr-ı Bekri ḳıldı müstaḳar

Anda atdı altı dirhem bir tüfenk

Bu ġurûşa eyledi ḍarbı eṣer

'Add olındı otuz üç buçuḳ ẕirâ '

Ṭûl-i meydân-ı nişânı ser-be-ser

Didiler târîḫini idüp dü'â

Ḳuvvetiñ olsun mezîd ey nâm-ver 1048" (T.XVII) [89]

Bu tarih kıt'asında Sultan Murat'ın tüfekle havaya atılan madeni paraya nişan aldığını yazmaktadır. Bu olayın geçtiği yer ise Diyarbakırdır. Sultan Murat Han, Bağdat fethi dönüşü burada konaklamıştır. Şair Bağdat'ın fethini şiirin başında haber etmektedir.

"TÂRÎḪ-İ ḲAPUDAN-ŞUDEN-İ MERḪÛM SİLÂḤ-DÂR PAŞA

Süleymân-ı zamân Sulṭân Murâd ol ḫusrev-i ġâzî

Ki oldı Âl-i 'Oṯmân içre nâmı Fâtiḥ-i Baġdâd

Silâḥ-dâr u vezîri Muṣṭafâ Paşayı devletle

Ḳapudan eyledi baḥra görüp ẕâtında isti'dâd

(…)" (T.XXIX) [90]

Bağdat Fatihi olarak anılan Sultan Murat Han'ın Mustafa Paşa'yı Kaptan-ı Derya yaptığını bildirmektedir.

"ḤAREM-İ HÜMÂYÛNDA OLAN SİLÂḤ-DÂR ODASINA TÂRÎḪDÜR

Menbaʿ-ı feyż-ı kerem Ḥażret-i Sulṭân Murâd

Ki odur Ḫusrev-i Cem-câh u Sikender-dârât

[89] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.295.
[90] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.301.

İltifât ile Siyâvüş Aġaya ʿizzet idüp
Kendüye itdi silâḥ-dâr u muṣâḥib biʾẕ-ẕât

Fetḥ-i Bağdâd ile geldükde o şâhenşeh-i dîn
Bu cemîlü'l-eṣerüñ oldı vücûdı iṣbât
(…)" (T.XXXI) [91]

Yapımı tamamlanan Silâh-dâr odası için düşülen bu tarih kıt'asında yine Bağdat'ın fethine atıf vardır.

Cevrî Divanın'da Bağdat'ın fethine yapılan atıfların yanı sıra yine adı verilmemiş olan bir fetihten söz edilmektedir. Divanda yer alan on üçüncü kaside de Sultan Mehmet'in övgüsünü yapan şair, on beş beyitlik bu kasidenin on ile on üçüncü beyitler arasında bizleri padişahın döneminde gerçekleşen bir fetihten haberdar etmektedir:

"Muẓaffer pâdışâh-ı nâm-ver kim baḥr ile berde
ʿAdûsı ḫâk-sâr-ı ġarḳ-ı baḥr miḥnet ü ġamdur
Ḳaçurdı ḫavf-ı tîġı her taraftan ceyş-i küffârı
Ki şimdi cây-ı emn oldı gerek sâḥil gerek yemdür
ʿAceb nuṣret naṣîb oldı Ṭonanma-yı Hümâyûna
Bu fetḥi görmedi çeşm-i zemâne bir nice demdür
Ser-efrâz eyleye dâyîm livâ-yı devletin mevlâ
Ki zîrâ ḳalb-i pâkinde ġazâ emri muṣammemdür
(…)" (K.XIII) [92]

[91] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.302-303.
[92] Hüseyin Ayan, a.g.e., 84.

3.11.Nâ'ilî Kadîm

"Der-merdḥ-i fâtiḥ-i Baġdâd Pâdişâh-ı şîr-dil Sulṭân Murâd Ḫân
Ġazâ mübârek ola ey şehinşeh-i ġâzî
Kı ʿâlemüñ saña telvîż olındı iḥrâzı

Zamân-ı ʿazmüñe Ḥaḳḳuñ bu iḳtiżâda imiş
Ẓuhûr-ı ʿâṭıfet-i bi-dirîġ ü enbâzı

Ki ola fâtiḥ-i maʿmûre-i ʿIrâḳ-ı ʿArâb
ʿUluvv-ı ḳadr ile nâm-ı bülend-pervâzı

Dike burûcına aʿlâm-ı nuṣret ol ḥısnuñ
Cuyûş-ı maʿreke-ârây-ı ceng-perdâzı

Berâber eyleye hâke burûc u dîvârın
Hücûm-ı ʿarbede-i ġaziyân-ı ser-bâzı
(…)
Ẓuhûr edince bu âṣâr bildi şâh-ı ʿAcem
Bu fetḥüñ olmış ezelden Ḳażâ mühim-sâzı

Zimâm-ı hiḳmeti teslîm-dir hemân elüñe
Netice-i ser ü kâr-ı hezîmet-âġâzı

Olur mu hîç saña düşmen ittiḫâẕ etmek
Şeh-i ʿAcem gibi rûbeh-nihâd-ı keç-bâzı

Kebûter-i ḥarem olsa ḫalâṣa yer bulamaz
Gören senüñ gibi bir şîr-pençe şehbâzı

Olur kemân-ı Tehemten-i kebâde destinde
Sürünce düşmene ol eşheb-i sebük-tâzı

Hemân saʿâdet ile ʿâzim-i Ṣıfâhân ol
Ḳurup memalik-i şarḳa otâġ-ı iġrâzı

Olur mı râh-zen-i râst-kârî-i ʿazmüñ
ʿAdûy-ı bed-güherüñḥîle-i çeb-endâzı

Budur ümîd ki âṣâr-ı ṣaṭvetüñḳaçıra
Cezire-i ʿadem-âbâda ol daġal-bâzı

Budur ümîd ki iḳbâl-i nuṣretüñle ricâl
Żamîne eyleye Baġdâda taḫt-ı Şîrâzı

Yeter memalik-i şarḳa hemân ʿaṣâkir-i Rûm
Urunca raḫşına her biri zaḫm-ı mihmâzı

Şeh-i esed-menişâ ola şîr-ṣavletinüñ
Ser-i hezâr-ʿadû nim-loḳma-i âzı

Bu iḳtidârı gören sende yâd eder mi dahî
Bu ʿarşa-gehde Nerîmân-ı nâveg-endâzı
Hirâs-ı ḳaruñ ede bî-silâḥ u bî-cevşen
Kemîn-nişîn-i laḥid ol gürûh-ı nâ-sâzı

Sen ol ḫalîfe-i ṣâḥib-ẓuhûrsun ki urur
Yanuñca biñ ḳaża vü ḳudretüñ tek ü tâzı
(…)

Duʿâya başla ki evṣâf-ı şeh ne mümkindir
Teḳaddüm eylese encâma naẓmuñ âġâzı

Niteki sehl ola mülk-i ḥayât-ı düşmeninüñ
Ḥiṣâr-ı burc-ı bedenden ṭarîḳ-i itrâzı

Hemîşe zîver-i eẕkâr-ı ḳudsiyân ede Ḥaḳ
Duʿây-ı devlet-i Ḫâkân-ı düşmen-endâzı

Ẓafer mülâzimi nuṣret ġulâm-ı bârgehi
Ḳażâ muʿîni ḳader yâver-i meded-sâzı" (K.VIII) [93]

Şair bu kasidede Sultan Murat Hân'ın Bağdat zaferini kutlamaktadır. Bu fethin, Padişah'ın bir hakkı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü yüce Allah bu zaferi Murat Hân'a nasip etmiştir. Bundan sonra Irak ve tüm Arap mülkleri Murat Hân'ın emri altındadır. Burada bulunan kalelerin burcuna zafer bayrağı dikilmiştir. Mağlubiyet haberi Acem Şahı'na ulaştığında, Şah bunun ezelden yazılmış bir kader olduğunu bilmiştir. Şair bu noktada düşmanın hezimete uğradığını söylemektedir, Şah'ın Murat Hân'a denk olamayacağını ifade etmektedir. Murat Hân'ın yiğit ve kahramanlığı rakibinin çok çok üzerindedir.

Şair bundan sonra ki hedefin Isfahan olmasını istemektedir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi; düşmanın Bağdat'ı almak için yeni hilelere başvuracak olmasıdır. Bu yüzden Bağdat'ın güvenliği sağlanmak zorundadır. İkincisi ise Kızılelma ülküsüdür. Bağdatla yetinmeyen şair Doğu ülkelerinin fethini ister. Bu fetih için ise Anadolu askerleri yeter, demektedir.

Nâ'ilî, şiirin devam eden kısmında yine fetih arzusunu dile getirmektedir. Aynı zamanda İslam Halifesi olan cihan Sultanı Murat Hân'ın komuta ettiği ordumuzun karşısında hiçbir gücün duramayacağına inanmaktadır.

[93]Halûk İpekten, a.g.e., s.60-63.

Son olarak du'aya başlayan şair, düşmanın başarısız olmasını isterken; düşman karşısında askerimizin nice zaferler kazanmasını yüce Allah'tan niyaz etmektedir.

3.12.Nef'î

"DER SİTÂYİŞ-İ SADR-I A'ZAM HUSREV PAŞA ALEYHİRRAHME
Âferîn ey alem-efrâhte serdâr-ı dilîr
Safder-i kal'a-güşâ saf-şiken-i kişver-gîr

Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse
Zûr-ı bâzû ile böyle bir hisârı teshîr

Bârekallâh zihî devlet-i feth ü nusret
Levhaşallâh zihî âtıfet-i hayy-ı kadîr

Gulgul-ı kûs-ı zafer tutdu cihânı o kadar
Cünd-i ervâh ü melek birbirin etdi tebşir

Başladı gûş edicek Sûre-i fetha Cibril
Eyledi Hızr ile İlyâs du'a vü tekbîr

Hayradır niyyet-i endişe-i pâkin ne acep
Düşse tedbirine elbetde muvafık takdir

Bir seferde bu kadar hidmete kim kâdirdir
Fikr olursa burada mât olur ehl-i tedbir

Eser-i adl ü mükâfât-ı adâletdir bu
Bu kadar ancak olur hak bu ki hükm-i te'sîr

Yürü feth eyle ne İrânı ko ne Tûrânı
Gam yeme "eyyedekallâhü ta'âlâ ve nasîr"

Bu adâletle bu ikbâl-i bülend ile sana
İt'ikâdım bu ki hîç olmaya bir feth-i asîr

Sen hemân cümle umurunda adâlet eyle
Gayriye müşkil olan sana olur emr-i yesîr

Evvelâ fırka-i erbâbı dile lutf eyle
Eşkıyâ kısmını öldürmede etme te'hîr

Eşkıyâ luffunu zîrâ unutur bir demde
Ehl-i dil böyle eder medhini ammâ tahrîr
(…)
Arz-ı hâli ko du'â demleridir ey Nef'î
Az olur kıymeti zîrâ sözün olunca kesîr

Tâ ki serdâr-ı cihân-gîr-i sipâh-ı encüm
Eyleye âlemi bir günde ser-â-pâ teshîr

Sadr-ı devletde sa'âdetle ser-efrâz ola hem
Ede düşmenlerini kahr-ı İlâhî tahkîr

Eksik olmaya ser-i düşmen-i bed-bahtından
Sâye-i perr-i Hümâ yerine zahm-ı şemşîr (K.40)"[94]

[94] Metin Akkuş, Nef'î Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s.177-180.

Hüsrev Paşa, Bağdat'ı İran'dan almak için görevlendirmiştir. Ancak kendisi direk Bağdat'ı almak yerine öncelikle İran'dan bazı kaleleri almıştır. [95]

Hüsrev Paşa'yı bu fetihlerden dolayı başarılı bulan Nef'î, verilen mücadeleyi övmüştür. Hatta bu fetihlerin Hayber'in fethinden bu yana görülmediğini söylemiştir. Gelen zafer haberinin ardından zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Hz.Cebrail (a.s.) Fetih Sûresi'ni okumuş, Hz.Hızır ve Hz. İlyas duʿa ve tekbirlerle eşlik etmiştir. Tüm bunlar fethin hikmetleridir. Allah'ın yardımı bu kadar açıkken, ordumuza düşen görev tüm İrân mülkünü fethetmektir.

Şair, daha sonra, alınan bu bölgelerin adaletle yönetilmesi nasihatinde bulunur. Ancak devlete karşı duran eşkıyanın da hemen öldürülmesi gerektiğini söyler. Çünkü eşkıya kısmı yapılan iyliği çabuk unutur, eğer canları bağışlanırsa ilk fırsatta devlete asi olur.

Fetihleri öven ve düşman mülkünde bundan sonra yapılması gerekenler hakkında nasihatler veren Nef'i, Hüsrev Paşa'yı övgüye geçmiştir. Paşa'nın akıllı, adaletli ve kuvvetli olduğunu söylemiştir. Şaire göre Paşa, bu devlet için büyük şanstır.

Hüsrev Paşa'nın övgüsünden sonra, şair kendi meramını anlatmaktadır. Sanatını övmektedir. Son olarak ise duʿa bölümüyle şiirine son vermektedir.

3.13.Nev'î-zâde Atâyî

"Der-sitâyiş-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-rahme ve'l-gufrân

(…)

İrişdi gûş-ı Sürûş'a sarîr-i bâb-ı fütûh

Açıldı dest-i zaferle kilîd-i genc-i murâd

Takallüb eyleyicek Ka'beteyn-i bîm ü ümîd

[95]Mesut Gün, Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2002, s.143.

Yed-i mü'eyyid-i takrîrden görildi küşâd

Pür oldı gulgule-i şevk ile devâ'ir-i dehr
'Irâk'dan 'aceb âvâze eyledi üstâd

Sabâ getürmese bu müjde-i revân-bahşı
Niçün nisâr olınurdı yolında müşg-i ziyâd

Ne müjde 'arse-i mezkûm u nakşa-ı masdûr
Ne müjde âh-ı belâ-keş teneffüs-i nâ-şâd

Ne müjde râhat-ı rûh u devâ-yı haste-dilân
Ne müjde kuvvet-i kalb ü kıvâm-ı hayy-ı cemâd
(…)
Sebât-ı pây-i semendin görince meydânda
Bilindi kim nic'olurmış cibâlinden evtâd

Tahammül eylemege tâbiş-i mehâbetine
Misâl-i berf ola yah-beste burc-ı seb'-i şedâd

Müseccel oldı zamân-ı zafer Kur'ân'ında
Zemîn-i mülk-i 'Acem'de hasâd ehl-i fesâd

Metâ'-ı cânı kesâd üzre idi a'dânuñ
Hele varup kapu açdı hadeng-i saht-güşâd

'Aceb mi âh-ı derûnı şerer-feşân olsa
Tokındı seng-i dil-i hasma hançer-i pûlâd

Revâne itdi Revân'ı hayl-ı seyli girdârın
Kuşatdı her yaña handekler eyledi îcâd

'Azâb içün küre-i âteş itdi a'dâya
Şu dem ki top-ı hevâyîden oldı hışmı ziyâd

Tokındı sadme-i şâhî yıkıldı kalb-i 'adû
Bozıldı leşker-i düşmen alındı ehl-i fesâd

İrişdi kal'aya çün top-ı savlet-i kahrı
'Aceb degül yakasın yırtup eglese feryâd

Meger ki makdem-i şâhîden eyledi müjde
Yolında her nesi var ise eyledi ber-bâd

Degül tezelzül-i bârû segirdi hep bedeni
Zafer nişâneleri itdi kal'ayı dil-şâd

Kadîmî bendesi olmaklıga dirildi hemân
Tevâzı' eyledi pervâz-ı burc-ı hâk-i nihâd

Dinildi fethine tevfîk-i Hak ile târîh
Revân'ı döge döge aldılar be-vefk-i murâd

Fütûh-ı hazret-i şâh-ı cihâna fâl tutup
'Irak'dan idelüm nagme-i mübârek-bâd

Kalem geçürmez iken sözde hîç kâfiyeyi
İñlemesün mi ya Sultân Murâd ile Bagdâd

Bu feth-i bâba ki mâh-ı saferde oldı zafer
Tamâm-ı sâle dek eyler fütûhı istitrâd

Cem-iktidâr şehâ hüsrevâ cihân-gîrâ
Eyâ hüceste-zılâl Cenâb-ı Rabb-i ‘ibâd

Sen ol Sikender-i devr-i zemânesin ki olur
Peyâm-ı ma‘deletüñle Revân-ı Kisrâ şâd

Sen ol Tehemten-i sâhib-kırân-ı ma‘rekesin
Ki bozılur yed-i kahruñla sûret-i Bihzâd

Sen ol güzîde-halefsin ki dürr-i medhüñden
Güher-tırâz kıla cân kulagını ecdâd

‘Ulüvv-i şânuña nisbet menâkıb-ı eslâf
Olur nümûne tamâm-ı merâtib-i a‘dâd

Cihân-nümâ-yı celâlüñde câm-ı manzaradur
Olan Sikender’üñ âyînesine pîş-nihâd

Benân-ı dest-i güher-bârda retîme-sıfat
Gören o mühr-i Süleymânı nigîn eyler yâd

Kıbâb-ı mülk-i ‘Acem savletüñle efgende
Harâbezâr-ı sitem re’fetüñle efgende

Hücûm-ı pençe-i kahruñ açar demür kapuyı
Misâl-i hamle-i Haydârdur pençe-i pûlâd

‘Acem’de de komayup feth-i cedd-i a‘lâñı
Revân-ı Hazret-i Sultân Murâdı kılduñ yâd

Siyâh-ı mühre-i dâg-ı derûnıdur hasmuñ
Eger ki şeş-dere-i mihnet içre görse güşâd

‘Adû Revân ile Toprak Hisârın aldurdı
‘Aceb mi cân u tenin nâr-ı gayret itse remâd

Cüzûr-ı tâc-ı serin togradı Kızılbaş’uñ
Refâfızuñ kökini kesdi tîg-i berk-nihâd

Guzât-ı gürz-i girân ile başına kakdı
O turfa tâcını çün mîh-i âteş-i cellâd

Sarîr-i şeh-per-i nâvek nevâ-yı na‘ra-ı merd
Misâl-i nagme-i sâz u sürûd-ı hayl-i cerâd

Emân ile şu ki, buldı necât kahruñdan
Yıkık göñüllerini lutfuñ eyledi âbâd

Revân’ı cân gibi hıfz eyledüñ bedenlerde
Kıyâmet olsa ‘aceb mi teceddüd-i ecsâd

Şikâf-ı handeki zahm urdı püşt-i mâ’îye
Tokındı burc-ı beden rûy-ı mâha saldı sevâd

Misâl-i sürme-i dîde kala kenârında
Eger o handeke toprak süreydi sarsar-ı ‘Âd

Eger ki her birine konsa âteş-i Nemrûd
Hezâr lagm ile bir hıştı olmaya ber-bâd

Kef-i kifâyetüñe geldi minnetullaha
Nigîn- mülk-i Süleymân kilîd-i best ü güşâd

Misâl-i hadde-i haddâd safha-ı bâbı
Burûc-ı küngüresi resm-i şedde-i Şeddâd

Kanı o mülhid-i sûfî-nijâd-ı İrânî
Nesebde nakd-i zebâd hasebde ibn-i Ziyâd

Çerâgı gerçi yakar Şeyh Erdebîli'den
Velîk pertev-i nûrı şerer-i şerr ü fesâd

Şereng-i ni'met-i millet semûm-ı gülşen-i dîn
'Acîn-i zındıka vü Rafz-mâye-i ilhâd

Ne fâ'ide ide şâh-ı velâyete nisbet
Çü nâ-halefdür olur dîvden beter evlâd

Neseb gibi hasebi de nasîb-i a'dâdur
Misâsı devlet ü dîne tekâbül ile tezâd

Unutdı mı kılıcın Hân Selîm-i kahhâruñ
Ki bûy-ı hûn getirür dahi ol tarafdan bâd

Ne tâc kaldı ne hod tâclı harâb oldı

Ne tîg çaldı hele Çaldıran'ı itsün yâd

Tarîk-i terk-i tecerrüd tutup firâr itdi
Masaffâ tevbe idüp oldı fâ'iz-i irşâd

Bir iki kez tokınup mevkib-i Süleymânî
Sipihre çıkdı figân-ı emân u nâle-i dâd

Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de
Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd

Alındı kişveri mânend-i şahs-ı Tebrîzi
Görinmedi gözine hîç hem-ser ü evlâd

Revâ budur gözedüp râh u resm-i âbâyı
Şeh-i 'Acem tuta pend ü nasihat-ı ecdâd

Kalenderâne çalar kande varsa yuf borusın
Ne sûd eylese biñ kerre nây ile feryâd

Işıklıgı koyup añsun cenâb-ı şeyhini
Ki oldı her birisi mürşid-i tarîk-i şidâd

Başını hırkaya çeksün görinmesün tâcı
Ki tîr-i kahra hedefdür nişâne-i ilhâd

Gurûr tâcını terk eylemezse hâzırdur
Tabanca-ı kef-i 'Osmâniyân-ı şîr-nihâd

Hemîşe kabza-ı tîg-i belâ be-dest-i kader

Hadeng-i tîr-i kazâdur kemân-ı isti'dâd

'Atâyi bende-i dîrînedür cihân-dârâ

Kapuñ kulı olalı oldı gussadan âzâd

(…)

Du'âya başlayalum kim zamân-ı nusretdür

Fütûh birbirine lâ-büd eyler istimdâd

Hemîşe tâ ki mürekkeb dem-i bahârîden

Güşâde ide çemende tilâl-i goncayı bâd

Hemîşe tâ ki gülidtânda ola şehr-âyîn

İrince perk-i seherden peyâm-ı feth ü güşâd

Müdâm nagme-i bezmüñ nevâ-yı feth ü zafer

Nesîm-i gülşen-i 'azmüñ dem-i mübârek-bâd

Nefîr-i hâb ola sâz-ı sürûr-ı baht-ı 'adû

Sarîr-i bâb-ı fütûh ola nagme-i senc-i 'ibâd (K.21)"[96]

Nev'î-zâde Atâyî yüz yirmi altı beyitlik bu uzun kasidesinde Sultan Murat Hân'ı övmektedir. O'nun özellikle Bağdat üzerine yaptığı başarılı sefer şairi oldukça etkilemiştir. On altıncı yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin dünyada söz sahibi güç olmasının ardından on yedinci yüzyıl sorunlarla başlamıştır. Bu iki yüzyılı yaşayan ve ikisi arasındaki farka şahit olan şair, Sultan Murat Hân'ın geçmişteki başarılara benzer başarılar elde etmesini heyecanla karşılamaktadır. Çünkü o dönemde yaşayan Türk Milleti'nin hafızası tazedir. Elde edilen her zafer milletimizde büyük sevinçlere

[96] Saadet Karaköse, Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194357/nevi-zade-atayi-divani.html], T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.85.

yol açmaktadır. Nitekim şair, yazmış olduğu kasidenin çeşitli yerlerinde geçmiş zaferlere atıfta bulunmaktadır. Sultan Murat Hân, ecdadının izinde gitmektedir.

Klasik kaside formatında şiirine başlayan Atâyî, yaptığı girişten sonra Padişah'ın verdiği mücadeyi anlatmaktadır. Sultan Murat Hân, güçlü, akıllı, adaletli bir padişahtır. O'nun kahramanlıkları evsanevî şahsiyetler olan Cem'i, İskenderi ve diğerlerini geçmiştir. Vezirleri de birer hüner ehlidir. Askerleri ise aslan parçasıdır.

Padişah, Acem mülküne doğru sefere çıkmıştır. Kısa bir zaman sonra fetih müjdesi gelmiştir. Ne mutlu ki Acem mülkünü askerlerimiz fethetmiştir. Zaten bu çelik pençeli neferlere hiçbir kalenin dayanması mümkün değildir. Bundan sonra da fetihler devam etmelidir. Çünkü tehlike geçmemiştir, fitne her zaman ortalığı karıştırabilir.

Savaşın taktiği hakkında da bilgi veren şair, Revan etrafında hendeklerin kazıldığını söylemektedir. Daha sonra kale toplarla dövüldü, demektedir. Bu hücumla çaresiz kalan düşman teslim olmuştur. Kalan düşman askeri feryat ede ede bozguna uğramıştır. Revan böylelikle Safavilerden alınmıştır.

Osmanlı-Savafî mücadelelerinin on yedinci yüzyılda en çetini IV. Murat zamanında olmuştur. Atâyî'de on yedinci yüzyıl şairidir. Bu yüzden bu şiirin IV. Murat'a itafen yazıldığı düşünülebilir. Ancak şair, şiirini başlıktan da anlaşıldığı üzere merhum padişaha yazmıştır. Oysa tarihi bilgilere göre Atâyî, IV. Murat'tan önce vefat etmiştir. Nitekim şair şiirini III. Murat'a itafen yazdığını şu beyitlerle göstermektedir:

"*Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de*
Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd"

Daha önce de dediğimiz gibi şair, on yedinci yüzyılda yaşamasına rağmen, on altıncı yüzyılın sonlarına doğru gelen zaferleri büyük bir heyecanla karşılamaktadır. Bu tarihler artık Osmanlı'nın parlak zamanlarının sönmeye başladığı tarihlerdir. Şair ise gelen her zaferin geriye dönüş için bir umut olduğunun farkındadır.

"Târîh-i Feth-i Revân Bâ-Hücûm-ı Sultân Murâd Hân
Hezâr şükr-i hüdâ kim yine şehen-şeh-i Rûm
'Acem memâlikine saldı nâr-ı kahr ile tâb

O şeh ki olsa çehinde şerâre-i gazabı
Felekleri küre-i nâr ile ider pür-tâb

Revân'e itdi revân seyl-i fîl-i cerrârın
İhâta eyledi vardı misâl-i hendek-i âb

Alup o hısn-ı hasîni 'azimet itdi hemân
'Acem diyârını tâ kim ide harâb u yebâb

Ümîd odur ki salup bir kulın Safâhân'a
Misâl-i rûh-ı revân ola hükmi 'âlem-tâb

Açup demür kapıyı zûr-ı pençe-i kahrı
Kılâ'-ı hıtta-ı Şervân'e ola nusret-i bâb

Berâ'at oldı bu cânına konmaga hasmuñ
Açıldı kutlu kapu oldı fâl-i fethü'l-bâb

Yıkıldı kişver-i şâhuñ Herât u Gazvîn'i
Dahi ne günlere saklar 'aceb o hâne-harâb

'Atâyî hamd ü senâ eyleyüp didi târîh
Revân'dan açdı kapu ol miftahü'l-ebvâb (1040) (T.24)"[97]

[97] Saadet Karaköse, a.g.e., s.278.

Anadolu hükümdarı Sultan Murat Hân, Acem mülküne sefere çıkmıştır. Acem mülkünde ilk hedef Revan'dır. Revân çetin bir kale olmasına rağmen burası alınmıştır. Şair bundan sonra Isfahan'ın da hedef olmasını ümit etmektedir. Hiç kuşku yok ki padişahın kahır pençesi demir kapıları açacaktır. Bu kuvvetin karşısında kaleler bir bir düşecektir. Nitekim şair Revan'ın düşmesi ile Şah'ın askerlerinin bozguna uğradığını ve Revan'dan sonra sıranın Herât ve Gâzvin gibi şehirlere geldiğini söylemektedir. Çünkü Revan yeni fetihlere açılacak olan kapının anahtarı konumundadır.

"Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Revân
Sad-bâr-ı şükr ü minnet aldı yine Revân'ı
Hâkân-ı rub'-ı meskûn Sultân Murâd-ı Râbî'

Ol hüsrev-i zamâne İskender-i yegâne
Şâh-ı sütûde-kevkeb mâh-ı huceste-tâlî'

Mâlik-rikâb-ı a'zam sâhib-kırân-ı 'âlem
Müsta'zibü'l-menâkıb müstagribü'l-vekâyî

Magribden oldı çün kim râyât-ı 'azm-i şârik
Rûz-ı kıyâmuñ anda âyâtı oldı şâyi'

İrân-zemînden irdi ser-hadd-i hâverâne
Tâb-ı şu'a'-ı kahrı mânende-i talâyî'

Sultân Murâd-ı Sâlis feth itmişidi anı
Ma'mûr idi mesâcîd meftûh idi cevâmi'

Âb-ı revân-ı handek tahr-ı süminde gâbir
Necm-i simâk-ı râmih burc-ı bedende lâmî'

Burcında nesr-i tâ'ir perrin dökerdi geçse
Aña vusûli hasmuñ gafletle oldı vâki'

Mânend-i dahme-i Cem itdi tılısm-ı muhkem
Sad-gûne şekl-i münker oldı duhûle mâni'

Gördükde şehr-yârı burc-ı beden yir öpdi
Def' eyledi 'adûyı âhen-beden müdâfi'

Habb-ı tüfeng-i 'asker hasmın işin bitürdi
Tohm-ı ümîd-i âmâl olmadı ya'ni zâyi'

Ma'mûr idüp o hısnı bir sûr itdiler kim
Agyâre mâni' olup efrâdı oldı câmi'

Âb-ı revân yanında serv-i bülende beñzer
Her bir menâr-ı mevzûn zîbende-i cevâmi'

Cem' oldı ehl-i sünnet mahv oldı resm-i bid'at
Ma'mûrdur ma'âbid pür-nûrdur savâmi'

Tenvîr-i müdde'âya şâh-ı cihân-penâhuñ
Dîdârı nûr-ı sâtı' şemşîri nass-ı kâtı'

Cidd-i bezîr-güvâruñ şâd eyledi Revân'ın
Şenlikler itdi 'âlem zeyn oldı hep mecâmi'

Didi bu feth ü nasruñ târîhini 'Atâyî

Aldı yine Revân'ı Sultân Murâd-ı Râbi' (1040) (T.25)"[98]

Şair şiirin ilk beyitinde ve son beyitinde, Revan'ın alan padişahı özellikle belirtmektedir. Bu kişi IV. Murat'tır. Atâyî sözü geçen fetihe oldukça sevinmektedir. Çünkü Revan'ı daha önce III. Murat'ta fethetmiştir. Bu bölge III. Murat zamanında bayındır hale gelmiştir. Ancak bu fetih kalıcı olmamış ve Revan yeniden elden çıkmıştır. Şair, Revan'ın düşman elinde olduğu süre zarfı içersinde bakım yapılmadığını söylemektedir. Osmanlı'nın elinden çıkan Revan artık bakımlı bir yer değildir. Revan'ın eski ihtişamlı haline dönmesi yine bir Osmanlı fethi sonunda olmuştur. Bu defa Sulatn IV.Murat Revan'ı fethetmiştir. Düşman buradan defedilmiş, asker gerekeni yapmıştır. Revan'ı yeniden fetheden Murât Hân burada ecdadı gibi imâr çalışmalarına başlamıştır. Şair merâmı ifade için "Efradını câmi, ağyârını mâni" deyimini kullanmıştır. Yani girişilrn imar hareketinde gereken ne ise o yapılmış, lüzumsuz şeyler dışarıda bırakılmıştır.

"Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Revân

Hâkân-ı bü'l-megâzî Sultân Murâd-ı Gâzî
Cemşîd-i bî-mu'âdil Dârâ-yı bî-müdânî

Şâh-ı 'Acem'den aldı bir hısn-ı üstüvârî
Kim anda burc-ı bârû zâtü'l-burûc-ı sânî

Su kullesine anuñ öykünmek istemezdi
Olmasa burc-ı âbı ger işidür Revân'ı

Kahr-ı şeh-i cihândan cân kurtarursa düşmân
Bu şevka müjde virsün Şirvân u Nahcivân'ı

[98] Saadet Karaköse, a.g.e., s.278-280.

Neyler bu kâr u bârı sûfi-i Erdebîlî
Hâk-i 'Irak'ı itsün kakku'l-kudûm-ı şânî

Gerçi yakar çerâgı şâh-ı 'Acem safiyden
Olsaydı şem'-i dîni tâc ola şem'dânı

Şeh-nâme-gûy olup hep bu feth içün efâzıl
Vasf-ı menâkıbında harc itdiler me'ânî

Kendin hisâba katup didi 'Atâyî târîh
Şâh-ı 'Acem'den alduk döke döke Revân'ı (1040) (T.26)"[99]

Sultan Murat Acem Şahı'ndan zorlu bir kale almıştır. Murat Hân'a kahramanlık bakımından ne Cemşid ne de Dârâ eşdeğerdir. Bu büyük kahraman Revan'ı Acem Şahı'ndan almıştır. Şair bu şekilde Şirvan ve Nahcivan'ın da alınmasını istemektedir.

Atâyî, bu şiirinde İrân'ın efsanevi kahramanlarına ve onların kahramanlık destanı olan Şehnâme'ye sık sık atıfta bulunmuştur. Aslında onların bir hikâye olduğunu söylemektedir. Gerçek kahramanın Sultan Murat'tır.

"Ve-lehu
Hân Murâd ol şehen-şâh-ı gâzî
Aldı tîg-i gazâyı çünki kola

İtdi kahr-ı Refâfiz'a niyyet
Saldı ehl-i gazâyı sag u sola

Evvelâ feth idüp Revân mülkin
Fâl tutdı bu fethi girdi yola

[99] Saadet Karaköse, a.g.e., s.280.

Umaruz açılup diyâr-ı ʻAcem

Nûr-ı İslâm ile derûnı tola

De düşince didüm aña târîh

Feth-i bâb-ı Revân mübârek ola (1040) (T.27)"[100]

Murat Hân eline kılıcı alarak bir gazaya girişmiştir. Kızılbaş'ı kahretme niyetiyle gaza ehlini üzerlerine yollamıştır. Önce Revân alınmış, böylelikle fetih yolu açılmıştır. Yeni hedef ise Acem mülkünü İslam'ın nuruyla doldurmaktır. Âtâyî, son beyitte de Revan fethinin tarihini vermektedir.

3.14.Râmî

"Der-şitâyiş-i ṣadrʿaẓam Ḫusrev Pâşâ

(…)

İdince muṭrıb-ı ḳânun-ı devlet perdesin taḥrik

Tarâb-engiz-i ʿadl itdi ṣsfâ maẓlûm-ı mehcûrı

İdince ḥükmini ḥikmet-nevâz-ı maʿdelet eyyâm

Ḫarâb-âbâd-ı dünyâ oldı bir iḳlim-i maʿmûrı

Berâber eyledi vezninde efʿâl-i ḳażâyâyı

Olup hep naṣb-ı âmâlin yine merfûʿ-ı mecrûrı

Süleyman-ı ʿadâlet niʿmetinden ṭolıcaḳ dünyâ

Pür itdi dâne-i pes-mandesinden ḫâne-i mûrı

Yine bir tâze revnaḳ buldı dünya serteser şimdi

Unıtdurdı revâc-ı intiẓâmı ʿahd-i kâfûrı

[100] Saadet Karaköse, a.g.e., s.280-281.

Odur naṭʿ-ı ġazâda şehsüvâr-ı kişver-i merdi
Şecâʿatle nola iḥyâ iderse rezm-i Timûn

Zamânında ʿadûdan ḫavf çekmez mülk-i ʿOs̱mânı
Ẓılâl-i tiġı oldı sedd-i İskender gibi sûrı

Murâd itse virür Mıṣr ü Yemen gibi vezâretle
Bir ednâ bendesine şâh-ı Rûmuñ taḫt-ı lâhûrı

Ne âs̱afdur bu kim gelmez cihâna hergiz aḳrânı
Selâṭin-i cihanbân oldı hep maġlûb u maḳhûrı

İdüp ʿazm-i sefer mülk-i ʿIraḳ üzre saʿâdetle
Livâsı oldı gûyâ nuṣretüñṭuġrâ-yı menşûrı

Bir iki beytile maḳṣûd odur kim eyleyem tebşir
Odur zirâ ki Baġdâduñ bugün seffâḥ u manṣûrı

Yazan üstâd-ı kâmil böyle yazmış ṭâliʿi saʿdin
Olur elbette ġalib cünbiş-i iḳbâl-i mevfûrı

Çeküp ʿOs̱mâniyânuñʿaskerin Baġdâdı feṭḥ eyler
Yapar ammâ muḳaddem şehr-i Zevli ḳalʿa-i zûn

Alınca ḳalʿa-i Baġdâdı çoḳ saʿy-ı beliġ eyler
Olur maḳbûl-i şâhenşâh-ı ʿâlem saʿy-i meşkûrı

Kilid-i Kaʿbe vü Şam u Halebdür ḳalʿa-i Baġdâd
Alur mât eyleyüp feṭḥinde anuñ şâh-ı maġrûrı

Ser-i aʿyân-ı surḫeser dizilür nizeye yir yir
Olurṣaḥrâ-yı rezmüñṣanki anlar laʿl-i menşûrı

Gelür pâyına başı ḫân-ı ḫânân-ı ḳızılbâşuñ
Girer zencirine ʿunḳ-ı esiri şâh u destûrı

Oyunlar oynaya kim mât ola destinde şâhiler
Sürüp ferzâne naṭʿ-ı rezme çün esb-i silahşûrı

İdüp tedbil-i suret şâh ḫavfından firâr eyler
ʿİmâret-ḫane-i mergin olur elbette mezdûrı

Ḳalur tâ ḥaşre dek mecrûḥ-ı zaḫm-ı ḍarb-ı tiġinden
Oñulmaz cism-i nâ-pâkinde zirâ zaḫm-ı nâsûrı

Olur âḫir ḳalender ḫanḳâh-ı derd ü mihnetde
Miyânında olup tennûra âteş ḫâne tennûrı

Nʾola feṭḥ itse Baġdâdı o ʿAbbâsi ʿalemlerle
Odur gencine-i feṭḥ ü fütûḥuñ rükn-i gencûrı

Degüldür himmet-i vâlâsı ḳaʾil feṭḥ-i Baġdâda
İder żamm Rûma elbetde Ṣıfâhân u Nişâbûrı
Buña da ḳâʾil olmaz ḳatl-i ʿâm eyler ḳızılbâşı
Yaḳında refʿider dünyadan âs̱âr-ı şer ü şûrı

Ne serdâr-ı Arisṭo-ʿaḳl olur kim devr-i âḫirde
Umûr-ı naẓm dünyaya denilmez bezl-i maḳdûrı
(…)

Ne kâfirdür ki yoḳkalbinde şefḳat merd-i maẓlûma
Müselmân görinür ammâ ki baḳsañ şekl-i menfûrı

Ṣorar yoḳkırdı Şâm ehlin o ẓâlim tiġ-i ẓulmile
Dımışḳ ehlinüñ oldı ʿaṣrımızda ṣanki Timûrı

Miṣâl-i mâr-ı aṣferdür soḳar her gördigin kâfir
Başın ez sengile derkâr idüp bâzû-yı pür-zûrı

Ser-i bî-devletin kes dâdını al Şam ehlinüñ bir bir
Revâ gör zamanuñda yıḳa ol şehr-i mebrûrı

Ġazâdur ṭurma sulṭânum meded melʿûnı ḳatl eyle
Meserret-baḫş-ı adlüñle sevindür ḳalb-i mekdûrı

Eger defʿeylemezseñẓulmeti derkâr idüp ʿadlüñ
Vücûdum mülkini yıḳmaḳda eyler ṣarf-ı maḳdûn
(…)"[101]

Râmî bu kasideyi Husrev Paşa için yazmıştır. Husrev Paşa'yı uzun uzun övmüştür. Dünya'yı bir hastaya benzeten şair, Husrev Paşa'nın bu hasta âleme can verdiğini ifade etmektedir. Onun gelmesi ile dünya bir neşeye kavuşmuştur. Karanlık aydınlığa kavuşmıştur. Felek dahi zevkinden dans etmiştir. Artık gaflet uykusundan uyanılmıştır. Âlemi süsleyen, adaletli ve kabiliyetli bir vezir gelmiştir. O, Anadolu'nun kıymetli bir şahsiyeti iken şimdi dünyada dahi şöhret kazanmıştır.

Hüsrev Paşa'nın zamanında Osmanlı mülkü düşmana karşı bir korku yaşamamaktadır. O öyle bir vezirdir ki dünya da benzeri yoktur. Irak üzerine sefer

[101] Fatma Zehra Kavukçu, Râmî Dîvânı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, s. (Metin Bölümü) 51-56.

düzenleyerek Bağdat'ı almıştır. Bağdat kalesi ki Halep, Şam ve hatta Kaʿbe'nin kilididir. Şair burada birkaç defa şah, mat, vezir ve kale sözcüklerini kullanarak, savaş meydanını satranç oyununa benzetmiştir. Satranç, Divan Edebiyatında sıkça kullanılan bir terimdir.

> *"Aslı şatrançtır. Sadreng diye de bilinir. 64 kareye ayrılmış bir satıh üzerinde taşlarla oynanan bir oyundur. Klâsik satrançta taş sayısı 32 olup bunların yarısı siyah yarısı kırmızı ve beyaz olurdu. Satrancın eski eğlence hayatında önemli bir yeri vardı. Bu nedenle satranç terim ve deyimleri şiirlere konu olmuştur. Şâh, vezîr (ferzâne, ferzend), fil, at, kale (ruh) ve piyon (piyâde, beydak) adı verilen taşların çeşitli hareketleri, bir savaş meydanını ve o savaşta yapılan atakları andırır. Önleri açık olduğu zaman şâh, bir kare düz ve çapraz, vezir, istediği kadar düz ve çapraz, fil yalnız çapraz, kale de yalnız düz gider. Piyonlar düz gidip çapraz taş alırlar. At ise iki kare yana, bir kare öne veya geriye "L" şeklinde ilerler."*[102]

Şair, ayrıca bu bölgede yaşayanların "kızılbaş" olarak nitelendirildiğini bize hatırlatmaktadır. Yalnız bölgenin zulüm altında olduğunu söylemektedir. Çünkü şaire göre burada farklı bir İslam anlayışı hakimdir. İslamî yaşam ve hukuk kuralları burada bozulmuştur. Dıştan Müslüman gibi görünsede, münafıklık ve kâfirlik bu coğrafyayı etkisi altına almıştır. Kurtuluş ise buraların fethindedir.

Son üç beyitte kasidenin tamamlandığını söyleyen şair, devletin bâkî kalması için duâ etmektedir.

" Târîḫ-i feṯḥ-i Baġdâd der-zamân Ḥâfiẓ Aḥmed Pâşâ
Ḥamdüllillah saʿâdetile gelüp
Mülk-i Baġdâda Âṣaf-istiḥḳâḳ

Yaʿni serdâr-ı ekrem ü aʿẓam

[102] İskender Pala, a.g.e., s.391.

Ḥâfiẓ-ı salṭanat aleʿl-ıṭlaḳ

Ṣadr-ı ʿâli semiyy-i peyġamber
Mâlik-i genc-i ḥikmetüʾl-eşrâf

İtdi deryâ-ṣıfat ʿasâkir ile
Şehr-i Baġdâdı Dicle-veş iġrâḳ

Urdı zencir-i ḫışma sûrı tamam
Cünd-i Rûm oldı âteşin-eṭvâḳ

Devlet-i pâdişâh olup ġâlib
Şâh-ı gümrâh oldı ṭâḳâtı ṭâḳ

Yaʿni Sulṭân Murâd-ı ʿadil kim
Rûz u şeb rûyına felek müşṭâḳ

Minnet Allaha kim zamânında
Girdi zencir-i ḥükmine aʿnâḳ

Nice gitmiş memâliki bir bir
İtdi tekrâr mülkine ilḥâḳ

Bâ-ḫuṣûṣ evvelâ ʿIrâḳ-ı ʿArab
Kim odur müdn-i râbiʿ-i âfâḳ

Ḳılıcıyla alınca âsaf anı
Oldı ġamdan helâk ehl-i nifâḳ

İtdi Râmi su'âl târîḫin

Didiler feth olındı yine ʿIraḳ"[103]

Şiirin başlığında Hâfız Ahmet Paşa'nın Bağdat'ı fethettiğini haber eden Râmî, şiirin sonunda da bu fethin tarihini vermektedir. Osmanlı askerini denize benzeten şair, tıpkı Dicle Nehri'nin Bağdat'a hâkim olması gibi, askerimizinde Bağdat'ta düşmanı boğduğunu ifade etmektedir. Anadolu askerinin hışım zinciri, Bağdat şehrine ateşten bir gerdanlık olmuştur. Sultan Murat'ın zamanında burası Osmanlı'nın hükmü altına girmiştir. Böylelikle daha önce elden çıkan yerler tekrar sınırlarımıza katılmıştır. Hâfız Ahmet Paşa'nın kılıcı ile kazandığı zafer karşısında nifâk ehli gamdan helâk olmuştur.

"Der-rücûʿ-ı Sefer-i Baġdâd

Baġdâda varup ʿâsâkir ile

Hep mâl ü menâlüm oldı berbâd

Ammâ ki ziyaret itme

Ġam çekmeden itdi cânı âzâd (k.5)"[104]

Bağdat seferinin neticelenmesi ve dönüşünü iki beyitle anlatan bu şiirde, askerin zafer kazandığı ifade edilmektedir.

"Der-Me'nus-Şoden-i Eyyâm-ı Ḥiṣâr-ı Baġdâd

Baġdâdı ḳuşatdı âṣâf-ı Rûm

Eyyâm-ı ḥiṣârı oldı efzûn

Girdâb-ı belâya düşdi herkes

Ye's oldı nüfûsa ṣoñra maẓmûn (k.33)"[105]

Anadolu askeri Bağdat'ı kuşatmıştır. Bağdat kalesi fazlası ile güçlü bir kaledir. Bu yüzden asker önce ümitsizlik içinde bela girdabına düşmüş sonra toparlanmıştır.

[103] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 129-130.
[104] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 116.
[105] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 121.

3.15.Sıdkî Pâşâ

“Der-Vaṣf-ı Sulṭân Murâd Ḫân Ġâzî
Müjde ey dil ki yine irdi sürûr eyyâmı
Cân-fezâ oldı neşâṭʿâleminin hengâmı

Ṣayḳal-ı ʿıyş ṭarab pâs-ı derûnı giderüp
Sildi mirʾât-ı gönülden keder-i âlâmı

Ḥabbeẕâ rûz-ı neşâṭ-âver-i ġam-fersâ kim
Ola âhengi ṣafâ-baḫş-ı sürûr-encâmî

Felek-i kec-ḥareket ḳıldı mükâfât-ı sitem
İstiḳâmet revişin buldı gibi Behrâm’ı

Eylesün Zühre-i zehrâ yine âheng-i semâʿ
Çarḫ-ı nüh-dâʾireniñ raḳṣa girüp ecrâmı

Ki yine oldı Revân Ḳalʿasıʾnıñ fetḥi ile
Reşk-fermâ-yı ümem ṭanṭana-i İslâmî

Nice şükr eyleyelim niʿmet-i bî-minnetine
Nice ẕikr eyleyelim Ḥaḳʾdan olan inʿâmı

Ki bu iḥsân ile dünyâya ẓiyâfetler idüp
Ṣâd kâm itdi bu inʿâm ile ḫâş u ʿâmı

Ṣâh ʿAbbâs-ı ḥiyel-pîşe anıñ ṭarḥında
Ḫarc idüp nice nice hendese-i iḳdâmı

Ḫayli miʿmâr-ı hüner-sencini Efrencânʾıñ
Cemʿ idüp ṭarḥına itmiş idi istiḥdâmı

Burc u bârûsın anıñ şöyle metîn itmiş idi
Ki hiçe ṣaymaz idi gürz-i girân-ı Sâmʾı

Şöyle muḥkem idi dervâze vü dîvârı kim
Rîḥ-i ṣarṣar ile ṣarṣılmaz idi endâmı

Der ü dîvârını ol deñlü metânetle görüp
Ḳâfʾa baş egmez iken ḳulle-i rûyîn-fâmı

Meterisler ḳurup eṭrâfına cünd-i İslâm
Şevḳ ile naṣb idüp aʿlâm-ı ẓafer-encâmı

Şol ḳadar dögdiler ol ḥısn-ı felek-peykeri kim
Yıḳılup ʿırż-ı vaḳârı eylediler ḥükkâmı
(…)
Ḳalʿa teslîmi ile irdi kimi iʿzâza
Buldı pâ-bûs-ı şehen-şehle kimi ikrâmı

Şeh Murâd Ḫân-ı felek-kevkebe kim iḳbâli
Cem ü Dârâʾyı ider dergehiniñ ḫuddâmı

Başlayım vaṣfına ol şâh-ı ʿazîmüʾş-şânıñ
Pür-güher eyleyeyim sâmiʿa-i eyyâmı

O güzîde güher-i dûde-i ʿOṯmânî kim
Ḳudsiyân cevher-i ẕâtına ider ikrâmı

O şehen-şâh-ı ʿaṭâ-baḫş u kerem-güster kim

Kem-terîn bendesine bende ider Behrâm'ı

(…)

Rûm'dan şevket ile ʿazm-i Ḳızılbaş idecek

Pây-dâr olmadı şâh-ı ʿAcem'iñ aḳdâmı

Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden

Oldı âvâze-i kûpâl-i ġamıñ ser-sâmı

Şît-i ḳahrıyla ḳaçup taḫt-ı ʿAcem'den Kisrâ

İḫtifâ kişveriniñ oldı şeh-i nâ-kâmı

İşidüp velvele-i rezmini lillâhi'l-ḥamd

Ne imiş bildi ʿAcem ġulġule-i Ervâm'ı

Serverâ pâdişehâ şâh-ı ʿUṭârid-ḳalemâ

Ey sevâd-ı raḳamıñ ʿîd-i sürûr aḫşâmı

Vân ümîdinde iken ḳaçdı Revân'dan Rüstem

Saʿy-i bî-fâ'ideniñ böyle olur fercâmı

Ḫaṭ-ı zerle bu fetiḥ-nâmeyi itse yaraşur

Ṣebt-i evrâḳ-ı felek kilk-i ḳader erḳâmı

Kâşki Hind ile Kirmân'ı da teshîr itseñ

Çünki çekdiñ ʿAcem'iñ fetḥine tîġ-ı şâmî

Şevḳ ile nice fetiḥ-nâmeler itsem inşâd

Gösterüp ṣafḥa-i dehre hüner-i aḳlâmı

(…)

Ṣıdḳ ile ḳaldır elin başla duʿâya Ṣıdkî

İrdi pâyâna süḫan buldı kelâm itmâmı

Tâ ki feṯḥ eyleye sulṭân-ı serîr-i ṣubḥuñ

Her seḥer ḥışn-ı şebi cünd-i şafaḳ-aʿlâmı

Her günüñ feṯḥ-i cedîd ile olaʿîd-i saʿîd

Devletiñde idelim nice nice bayramı

Tâ ebed şevket ile taḫt-ı saʿâdet üzre

Cümle evḳâtıñ olaʿayş u ṭarab hengâmı (K.4)"[106]

Müjde ki gönül yine mutluluk gününe ulaşmıştır. İçimizin pası giderilip cilâlanmış, gönül aynasından keder silinmiştir. Şimdi sevinçten Zühre semâda feleğin dokuz katında raks etmelidir. Çünkü Revan Kalesi yeniden fethedilmiştir.

Çok şükredip, Allah'ı çokça zikretmek lazımdır. Revân'ın fethi büyük bir nimettir, yeryüzünde büyük bir ziyafettir. Şair daha sonraki beyitlerde Şâh Abbâs'ın bir sahtekâr olduğunu ifade etmekte ve Şâh'ın sağlam olan kalesine güvendiğini söylemektedir. Ancak Osmanlı askeri kararlıdır. Hemen kalenin etrafına siperler kazmışlardır. Daha sonra toplarla dövülen kale fazla dayanamamıştır. Şâh'ın sağlam kalesi Osmanlı askeri karşısında aciz kalmıştır. Tüfenklerden çıkan alev topları düşman askeri için cehennem müjdecisi olmuştur. Böylelikle kale teslim alınmıştır.

Sultan Murât ile İrân Şahı'nı kıyaslayan şair, Sultan Murat'ın daha üstün olduğunu söylemiştir. İran Şâh'ı hezimet haberini alınca kaçmıştır. Sıtkî Paşa'ya göre İran Şahı'nın gözü Van'dadır. Ancak savaş başlayınca Van'ı almak bir yana elinde ki Revan'ıda kaybetmiştir.

[106] Mehtap Erdoğan, Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011, s.188-192.

Sıtkî Paşa, duâya başlamıştır. Fetihlerin devam etmesini, her sabah şehirlerden kaleler alınmasını istemektedir. Her gün yeni fetihler olsun ve bizler o gün bayram edelim, demektedir. Sonsuza kadar devletin mutlu bir şekilde yaşamasını istemektedir.

3.16.Gani-zâde Nâdirî

"ḲAṢİDE-İ FETḤİYYE BERÂY-I ṢADRAʿẒAM NAṢUḤ PAŞA

Nedür bu ṭanṭana-i câh u ṭumṭuraḳ-ı celâl
Ki berr ü baḥre żiyâ ṣaldı neyyir-i iḳbâl

Zihî müsâʿade-i devlet-i şehen-şâhî
Ḫoşa muvafaḳat-ı fażl-ı îzid-i müteʿâl

İrişdi velvele-i kûs-ı nuṣret eflâke
Nüvîd-i emn ü emân itdi dehri mâlâ mâl

Fiten ġunûlde sipâh u raʿiyyet âsûde
Zevâl-i daġdaġa-i cengden cihân ḫoş-ḥâl

ʿAdû bilince ḳıyâmın ḳıyâmet-i rezmüñ
Kefen be-gerden olup itdi ḫâhiş-i efḍâl

O kîne-ver ki ḳızılbaşa ḥâkim olduḳda
Mülûk-ı milket-i İrânı eyledi pâ-mâl

Kemâl-i ʿacz ile şimdi olup ḫarâc-ı güzâr
Anuñla eyledi taḫlîṣ-i cân u ḥıfẓ-ı ʿıyâl

Anı şu mertebe ʿankâ-yı himmet itdi zebûn

Ki döndi tâc-ı ḫurûsa serinde efser-i âl
Ḳażâ yürütmedi şâhîleri bu devr içre
Çü anlaruñ ḳızılı çıḳdı eyledi ibṭâl

Cihânda ḳalmadı bir ʿazm-i rezm ider şâhî
Meger ki şâhî-i pûlâd-ı ejdehâ timsâl

Şu deñlü cins-i ḳızılbaşa düşdi nekbet kim
Feraḥla dilde olan ḳanlu başa irdi zevâl

Ġamından oldı ser-i şâha âteşîn mısmâr
O ṭurfa efser-i ḥümret-nümâ-yı şemʿa-misâl
(…)
Müşîr-i memleket-ârâ Naṣûḥ paşa kim
Süm-i semendine serkeşler eyledi rû-mâl

O nerre-şîr-i ʿadû-gîr-i pür-ṣalâbet kim
Peleng-i çarḥa urur pençe âfitâb misâl

Felek serâçe-i faẓlında ḥavż-ı ḫoş tedvir
Güneş ḥadîḳa-i ʿadlinde murġ-ı zerrîn-bâl
(…)
Ṣufûf-ı ḫaṣma çekilse duḫân-ı ṭop u tüfeng
O târ u pûde olur çöb-i nîzesi minvâl

Şu deñlü maʿdeleti eyledi żaʿîfi ḳavî
Ki oldı gerden-i şîre du-şâḫa sümm-i ġazâl

Meger ki aña ḳalem aşladı ḥadenginden

Dıraḫt ḳadd-i ʿadû oldı bâr-ı derd ile dâl

Terâzuyile yürürse ʿaceb degül zer-tâb
Ki hergiz itmeye devrinde kimseyi iḍlâl

Nesîm-i ʿâṭıfetinden irişse bir nefḥa
Ceḥîmi gülşen iderdi ḥamîmi âb-ı zülâl
(…) (K:26)"[107]

Kaside, Sadrazam Nasuh Paşa'yı övmek için yazılmıştır. Şairin tasvirleri bir düğün yerini andırmaktadır. Şiirde bayram havası hâkimdir. Ortada büyük bir sevinç vardır. Bu sevinç hem Nasuh Paşa'nın sadrazam olması hem de İran'a karşı elde edilen üstünlüktür. 1611 yılıda Kuyucu Murat Paşa'nın vefatından sonra sadrazamlığa Nasuh Paşa getirilmiştir. Paşa aynı zamanda İran ile yapılacak barış için yetkilendirilmiştir. Nihayet 1612 yılında Nasuh Paşa Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı'nın aldığı yerler Osmanlıda kalacak, Safavîler her yıl Osmanlı'ya iki yüz ipeği vergi olarak verecektir. Nasuh Paşa bu antlaşma ile padişaha, "Şah sizin kölenizdir", demiştir. [108]

Şair, bu durumu Nasuh Paşa'nın başarısı olarak görmüştür. O'nu kutlamak için bu kasideyi yazmıştır. Nasuh Paşa'nın vasıflarının övüldüğü kasidede, Acem mülküne hükmedildiği ifade edilmektedir. Paşa askerleri ile Kızılbaş'a üstünlük kurmuştur. Düşman bu güce karşı koyamayacağını anlamıştır.

" ḲAṢİDE-İ DİGER FETḤİYYE-İ NAṢUḤ PAŞA
Merḥaba ey ṣadr-ı ʿâlî-ḳadr gerdûn-âsitân
Ḫayr-maḳdem ey muẓaffer âsaf-ı ṣâḥib-ḳırân

[107] Numan Külekçi, Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Dîvânı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkidli Metni, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, s.176-179.
[108] Remzi Kılıç, "Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), s.124-134., (Erişim Tarihi: 28.03.2018), http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda.

Cünbiş-i raḫşuñla lerzân oldı mihr-i ḫâveri
Ṣanki cevlân-ı ṣabâdan ditredi berk-i ḫazân

Na'ra-i kûsuñla ṭâḳ-ı çarḫa düşdi ġulġle
Nesr-i vâḳiʿ ṭâyir oldı Nesr-i ṭâyir lâ-mekân

Ṣâh-ı taḫt-ı Iṣfahânı pây-mâl itdün diyü
Ḫâk-ı râhuñ oldı çeşm-i câna kuhl-ı Iṣfahân

Mâcerâ-yı Ḳayṣer ü Pervîz üñ alduñ kinini
Geldi emrüñle ʿAcemden Rûma Genc-i Ṣâyegân

Ṣanma râhuñ pür şerâr-ı na'l idi vaḳt-ı raḫîl
Raḫş-ı ʿazmüñ cünbişinden ḫâke düşdi kehkeşân

Ejdehâ-peyker ʿalem üzre per açdı şuḳḳası
Virdi anlar pîçiş-i simurġ u ejderden nişân

Döndi ol lîmûne kim ḫâk içre saḳlarlar anı
Gird-i ḫaylüñde şu resme âfitâb oldı nihân

Gökyüzin ṭutdı hezârân bayraḳ-ı cünbiş-nümâ
Gûyıyâ anlarla ebrî kâġıd oldı âsümân
(…)
Ṣadr-ı ʿaẓam server-i ʿâlem ser-efrâz-ı ümen
Ḳâhir-i şâh-ı ʿAcem fermân-revâ-yı kâm-rân

Oldı çün nâmuñ Naṣûḥ aʿdâya virdüñ tevbeyi
İtdi tebliġ-i naṣîḥat oldı şemşîrüñ zebân

Kân-ı luṭfun gevherinden âfitâb eyler ḥicâb
Dest-i ḳahruñ ḫançerinden Ḳahramân ister emân

ʿAhd-ı mesʿûduñ ṣabâḥü'l'ıyd ḫalḳ-ı rüzgâr
Ẕât-ı maḥmûduñ ṭırâz-ı dâmen-i aḫır-zemân

Âsümân-âsâ dönerdi ḥaşre dek kûy-ı zemîn
Ana ursañ fi'l-meṡel ḳavs-ı ḳuzaḥdan ṣavlecân

Bâb-ı ʿadlüñde olur bir sâ'il-i zencîr-keş
Bâz-gûne tâcını keşkül idüp Nûşîrevân
(…)
Ḳolçaġuñ gördi ucından ḫûn-ı düşmen aḳmada
Sînesin çâk itdi anuñ ġayretinden nâvedân

Geçdi lâf-ı salṭanatdan şehriyâr-ı surḫ-ser
Oldı çün kim ṣârım-ı raṭbü'llisânuñ dermeyân

Beklesün şimden girü varsun çırâġ-ı ceddini
Türbesinde eylesün tâcın ġılaf-ı şemʿdân

Kelle-i düşmen degül alduñ firâvân ḫarbuza
Ḫâk-ı …… ocaḳlarla olınca bostân

Tîġ-i sîr-âbuñ ocaġına şu ḳoydı anlaruñ
Lâcerem yir yir duḫân-ı âh ile çıḳdı fiġân

Serverâ ġâyetde muḫtel oldı ḥâl-i mülk-i Rûm

Luṭf idüp şâh-ı cihâna eyle tafṣîlin beyân

Bâ-ḫuṣûṣ ehl-i kemâli ḫâke yeksân itdiler
El-amân ehl-i fesâduñ fitnesinden el-amân
(…) (K.27)" [109]

Gani-zâde Nâdirî, Nasuh Paşa'nın başarısını kutlamak için kendisine bir kaside daha sunmuştur. Paşa zafer kazanmış birisidir. Doğu'nun güneşi atının hareketiyle titremiştir. Bu tıpkı hazan yaprağının sabâ rüzgarının değmesi ile titremesi gibidir. Fetih davulunun sesi feleğin kubbesine ulaşmıştır. Isfahan tahtının Şah'ı ayaklar altına alınmıştır. Tıpkı bir ejderha gibi kanat açılmış,Şah bu durum karşısında sararmış, limona dönmüştür. Binlerce bayrak gökyüzünde bir cümbüş oluşturmuş, sanki bir ebru sanatı icra edilmiştir.

Paşa'nın gelişi ile fesat ehli bozguna uğramıştır. Düşman askerine tövbe ettirilmiştir. Bu nasihatin dili ise kılıçla olmuştur. Paşa düşmana ne kadar sert ise mazluma o kadar yumuşaktır. Hatta öyle ki adalette ünlü hükümdar Nûşirevân'ı geçmiştir. Nûşirevân, İran'ın Sasâniyân sülalesinden adaleti ile ün salmış bir hükümdardır. Bağdat yakınlarında Medâyin adlı yerde bir saray yaptırmıştır. Bu sarayın içine bir çan astıran hükümdar, çanın ucuna zincir bağlamıştır. Adalet için saraya gelen halk bu zinciri çekip çanı çalmaktadır. Amaç ise Nuşîrevânı haberdar etmektir. [110]

Nasuh Paşa bu şekilde dosta güven, düşmana korku salmaktadır. Mazluma karşı bu kadar adaletli davranırken, zalimin kanı kılıcından akmaktadır.

"Ḥamdüli'llâh Muṣṭafa paşa-yı ʿâlî-menḳıbet
Ḥâkim-i Baġdâd olup Kisrâ-veş itdi ʿadl u dâd

Kişver-i Baġdâda virmişken zemâne iḫtilâl
Şâh-ı devrân itdi defe-i fitne vü refʿ-i fesâd

[109] Numan Külekçi, a.g.t., s.179-182.
[110] İskender Pala, a.g.e., s.362.

Ol müşîr-i müşteri-tedbîri vâlî eyleyüp
ʿAdlile Baġdâdı itdi ġayret-i ẕât-ül-ʿimâd

Âb-ı fażlından muṭarra oldı serv-i maʿdelet
Bâd-ı ʿadlinden saʿâdet ġoncesi buldı küşâd

Ol emîn-i ḫalḳ u meʿmûn-ı Ḫudâ ḥâkim olup
Ẓıll-i Yezdâna ḫılâfet ḳıldı ber-vefḳ-i murâd

Oldı çün ol memleket bâġ-ı bahâr-ı maʿdelet
Didiler târîḫ içün Baġdâda şimdi bâġ-ı dâd Sene: 1012 (T.4)"[111]

Çok şükür ki Mustafa Paşa, Bağdat hâkimi olmuştur. Böylelikle İran Şâh'ı döneminde boy gösteren fitne sona ermiştir. Paşa'nın buraya hâkim olması ile Bağdat mamur olmuştur. Mustafa Paşa, fazilet suyu ile adalet ağacı can bulmuş, adalet rüzgârıyla mutluluk goncacı açılmıştır. O'nun gelmesi ile memlekete bahar gelmiştir.

3.17.İsmetî

" Târîḫ-i feṭḥ-i Baġdâd
Ḥaḳ eyleye sulṭân-ı cihân Ḫân Murâduñ
Hemvâre çerâġ-ı gül-i iḳbâlini rûşen

Baġdâdı yine ḳuvvet ile eyledi tesḫîr
Ber-geşte olup ḳahrı ile devlet-i düşmen

Ṣebt eylemege vaḳt-ı saʿîdüñ bu cihâduñ

[111] Numan Külekçi, a.g.t., s.293.

Feyż istedigüñ ʿİṣmetiyâ fażl-ı Ḫudâdan

Tebrîk-i ġazâ eyleyüp ol ẓıll-ı ilaha
Hâṭif dedi târîḫini fetḥiñ müteyemmen 1048 (T.2)"[112]

Şair, duasında "Yüce Allah, Murat Hân'ın gelecek gülünün çırasını aydınlık etsin" demektedir. Çünkü Murat Hân Bağdat'ı yeniden kuvvet ile almıştır. Düşman askerini kahretmiştir. İsmetî, Bağdat'ın fethinden duyduğu mutluluğu ifade ederek, Sultan Murat'ı bu gazadan dolayı tebrik etmektedir.

" Ḫudâ iʿzâz edüp Sulṭân Murâd-ı dâd-muʿtâdı
Semend-i devletine etdi pây-endâz Baġdâdı (Diğer şiirler:16)"[113]

İsmetî tek beyitlik bu şiirinde yine Bağdat'ın alınışını haber etmektedir.

3.18.Fehîm-i Kadîm

" Bârekallâh ey nesîm-i müjde-i iḳbâl-i fetḥ
Oldı feyżüñden cihânuñġonca-i ḳalbi küşâd
Müjde mi ya naġme-i Dâvûd-ı bezm-i sünniyân
Müjde mi ya zîbaḳ-ı gûş-ı dil-i ehl-i fesâd

Müjde ammâ müjde-i fetḥ-i der-i Dârüʾs-selâm
Kʾaldı anı pâdişâh-ı Rûm-ı İskender-nijâd

Dâd-ger Dârâ-yı pür-dil Ḳahramân-ı ḍarb u ḥarb
Rüstem-i ṣâḥib-ḳırân Sulṭân Murâd-ı Cem-nihâd

[112] Halûk İpekten, İsmeti Dîvânı -Ediston Kritik-, Baylan Matbaası, Ankara 1974, s.33.
[113] Halûk İpekten, a.g.e., s.118.

Fetḥ-i Baġdâd'a ʿazîmet eyleyüp iḳbâl ile
Cân ile itdi cenâb-ı ʿavn-i Ḥaḳḳ'a istinâd

Merḳad-i pâk-i İmâm-ı Aʿẓam'ı iḥyâ içün
İtdiler cümle ġuzât-ı ehl-i İslâm ictihâd

ʿAsker-i İslâm tertîb-i ricâlü'l-ġayb ile
Eyleyüp maʿnâ yüzinden birbiriyle ittiḥâd

Râfiżi'ye girdiler tîr-i ḳażâ-te'sîr ile
Bûse-cây-ı ḫançer oldı sîne-i ehl-i ʿinâd

Nîm-cünbiş itmeden ebrû-yı şemşîr-i ġuzât
Kelle-i şîʿî olurdı pây-ı esbe bûs-dâd

Tâb-ı ḫun-ı surḫ-serden şuʿle-i şemşîrden
Âl fânûs oldı gûyâ ḳulle-i sebʿ-i şidâd

Rûy-ı dehri itdi gül-gün-pûş sefîd-i âb-ı tîġ
Reşk-i reng-i ʿarıż-ı ḫubân oldı ol sevâd

Ehl-i ʿışyâna ḳıyâmet-bâr olup behr-i ecel
Şu'le-gâh-ı dûzaḫ oldı tâb-ı ḫûndan ol bilâd

Bâd-pâ esbâna pâmâl oldı düşmen ʿaskeri
Görmemişdür böyle bir ṭûfân-bâdı ḳavm-ı ʿÂd

Öyle bir ḥışn-ı ḥaṣînі erbaʿinde itdi fetḥ
Himmet-i merdân ile sulṭân-ı ḫâliṣ-iʿ tiḳâd

Olsun ol ẓıll-ı Ḫudâ'nuñ dâ'im âsûde-ḥâl
Sâyesinde bendegân-ı Ḥażret-i Rabbü'l-ʿibâd

Eyledüm teklif târîḫin Fehîm-i sâḥire
İtdi bir beyt-i muʿammâ resm ile ben zârı şâd

Taʿmiyeyle mıṣraʿ-ı sânîden olınca ḥisâb
İki vech ile çıḳar târîḫi bî-naḳṣ u ziyâd

Mâlını yaġma idüp Fettâḥ Hân oldı girift
Zorla Baġdâdı aldı leşker-i Sulṭân Muâd 1048 (k.VIII)"[114]

Allah mübarek etsin, fetih müjdecisi rüzgârın feyziyle dünyanın kalp goncası açılmıştır. Bu müjde Anadolu Padişahı'nın Bağdat'ı alış müjdesidir. İmam-ı Azam'ın kabrini canlandırmak için gaziler savaşmıştır. Düşman olan Rafizîlerin sineleri hançerlerin öptüğü yer olmuştur. Kelleleri atlarımızın ayakları altına serilmiştir. Kızılbaşın kanı al renkli bir fanus gibi görülmüştür. İsyancılara o mekân cehenneme dönmüştür. Atlarımızın hızı ile ayaklar altında kaldılar. Ad Kavmi dahi böyle şiddetli bir rüzgâr görmemiştir. Halis inançlı padişah bu zorlu kaleyi kırk gün içinde, askerleri ile ele geçirmiştir.
Şair on yedinci beyitte düştüğü tarihi tarif etmiştir. On sekizinci beyitin ikinci mısrası hesap edilince tarih eksiksiz çıkar, demiştir.

Son beyitte, malı yağma edilen Fettâh Hân'ın yakalandığı ve Bağdat'ın alındığı haber edilmektedir.

"Ḥażret-i Sulṭân Murâd ol dâver-i iḳlîm-i Rûm
Kim ġazâsı fî-sebîli'l-lâh Ḥaḳ'dur rehberi

[114] Tahir Üzgör, Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi- Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.290-292.

Fetḥ-i Baġdâd'a ʿazîmet eyleyüp ziʾl-ḥiccede
Gösterse tâ râfiżi'ye dest-bürd-i Ḥaydar'ı

Erbaʿinde itdiler maḥṣur o ḥışn-ı aʿẓamı
ʿAsker-i sünnî reh-i dînde ḳoyup cân u seri

Bir ḳavî ceng itdiler kim itmemişdür ʿâlemüñ
Behmen ü isfendiyâr u Ḳahramân-ı ṣaf-deri

Bu ḳıtâli fikri derdi anuñ içün Zâl-i çarḫ
Eyledi pinhân ʿademde Rüstem-i cengâveri

Cûy-ı ḫun-ı lâle-reng-i düşmen-i Nuʿmân'dan
Oldı gül-gûn-ı şaḳâyıḳ günbed-i nîlûferî

Geçse başından n'ola bu ḫavf ile şâh-ı ʿAcem
Cümlesi geçdi ḳılıçdan leşker-i bed-aḫteri

Evsaṭ-ı şaʿbânda cebren âḫır fetḥ-i bâb
İtdi manṣûrü'l-livâ Ḥaḳḳ ol şeh-i dîn-perveri

Ḥarf-ı menḳût u ḥurûf-ı ġayr-ı menḳûṭ ʿadd olup
Mülhem-i ġaybî olup ṭabʿ-ı Fehîm'üñ yâveri

Sâl-i ʿazm-i ceng ü fetḥe didiler târîḫ içün
Cebr ile Baġdâdı aldı ehl-i Rûmuñ serveri 1048 (k.IX)"[115]

[115] Tahir Üzgör, a.g.e., s.292-294.

Allah yolunda gaza eden Sultan Murat'ın rehberi Hak Teâladır. Murat Hân, on ikinci Arabî ayı olan Zilhicce'de, Râfizilere Hz.Alî'nin üstünlüğünü göstermek için yola çıkmıştır. Kırkıncı günde Sünni askerleri din yolunda başlarını ortaya koyarak, kaleyi almışlardır. Düşman askerlerinin hepsi kılıçtan geçti. Sonuç olarak Şaban ayında fetih kapıları açılmıştır. Anadolu'nun padişahı Bağdat'ı kuvvet ile almıştır.

3.19.Ereğlili Türabi

" Târîḫ Berây-ı Çıġal-zâde (Maḥmûd)
Vardı feṯḥ itdi ʿIrâḳı o vezîr-i pür-cûd
Olsa ʿizzetle nola nâm-ı şerîfi Maḥmûd

Açdı şemşîr ile Baġdâdı idüp emn ü emân
Ḍarb-ı tîġin işüdüp ṭân mı helâk olsa ḥasûd

Bu şecâʿat aña mûriṯ-i pederdür şâhâ
Ṣaḳlasun anı ḫaṭardan o Ḫudâ-yı maʿbûd

Gelüñ ey ehl-i ṣafâ aña duʿâlar idelüm
ʿÖmrini devletini artura ol Ḥayy-ı vedûd

Nola dinilse ḳudûmına Türâbî târîḫ
'Rûm-ili oldı hele şimdi maḳâm-ı Maḥmûd' sene 1021 (T.47)"[116]

Türabî bu şiiri vezir Cığal-zâde için yazmıştır. Çok cömert olan vezir Irak'a varıp orayı fethetmiştir. Bağdat'ı kılıç ile alıp burayı emniyetli bir hale getirmiştir. Kılıcının darbesini işiten düşman helâk olsa haktır. Şair vezire duâ etmek için safâ ehline çağrıda bulunmaktadır. Bu duâ, Paşa'nın ömrünü ve gücünü artırması yönündedir. Son beyitte şair, Bağdat'ın alınışına tarih düşerek şiiri tamamlamıştır.

[116] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137.

" Diger

Vezîr-i pâdişâh Maḥmûd Pâşâ

Yine özge maḳam itdi ʿIrâḳı

Nedür bu ṭabl u kûs u ḥaşmet ü câh

Sikender görmedi bu ṭumṭurâḳı

Murâdâtın Ḫudâ itsün müyesser

Cihânda görmeye hîç iftirâḳı

Türâbîyâ müdam eyle duʿâyı

Güzeller meclisinde ola sâḳî

Olup luṭf-ı İlâhî dindi târîḫ

Irâḳı cây-ı Maḥmûd itdi Bâḳî' sene 1021 (T.48)"[117]

Padişah'ın veziri olan Mahmut Paşa, Irak'ı yine kendi makamı yapmıştır. Bu fetih öyle gösterişli olmuştur ki, böylesi bir hâli İskender dahi görmemiştir. Şair bu zafere sevinirken, dünyada birliğimizin hiç bozulmamasını istemektedir. Daha sonra kendine seslenen şair duaya devam edilmesi gerektiğini söylemektedir. Son beyitle bağlantı kurulacak olursa şair Irak'ı güzeller meclisi olarak görmektedir. Bu mecliste ise sâkî olarak Osmanlı'nın devamlı olarak kalması lazımdır.

" Târîḫ-i Berây-ı Mezbûr

Naṣuḥ Pâşâ atup tîr-i murâda urdı umâcın

Ḳızılbaşuñḳılıçla başını ṭar eyledi tâcın

Vezîr-i pâdişeh yeñdi geçerken şâh-ı luʿbet-bâz

ʿAcem ferzendinüñ bir luʿb ile mât itdi leclâcın

[117] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137-138.

Getürdi ḫâṭıra sulṭân-ı Rûmuñ nehb ü târâcın
Geçüp terk eyledi şâh-ı ʿAcem yaġma vü târâcın

Olupdur ṣadr-ı aʿẓam ber-murâd it ki ʿâlemde
Felekden yüce ḳıl yâ Rab anuñ iklîl-i ser-tâcın

Ḳılıç ḫavfıyla râm oldı Türâbî bu târîḫ
'Naṣûḥ Pâşâ ʿAcemden zûr ile aldı ele bâcın' sene 1021 (T.154)"[118]

Muradını kılıcı ile vuran Nasuh Paşa, o kılıç ile Kızılbaşın kellesini almıştır. Padişah'ın veziri bir oyun ile satranç oyununun ustası olan Acem Şah'ını mat etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken kelime "Leclâc"tır. Leclâc:

> *"Satranç oyununu icâd ettiği sanılan kişi. Kelime olarak "engel" ve "kumarbaz anlamları varsa da daha çok satranç ile ilgili anlamı kullanılılır ve satranç terimleri ile birlikte anılır. Leclâc, gerçekte satrancı icât etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sısa'nın icât ettiği bu oyunu İran'a getirip yaymıştır. Satranç İran'da da geliştiği için mucidi Leclâc sanılır. (...)"* [119]

Savaşı satranç oyununa, Acem Şahı'nı ise bu oyunun mucidine benzetilmiştir. İşte Nasuh Paşa, böylesi bir üstadı mat etmiştir. Şiirin sonunda fethin tarihi verilmiştir. Türabi, bu tarihin kılıç korkusuna köle olduğunu ifade etmiştir. Nasuh Paşa, Acem'e zor kullanmıştır.

"Diger Târîḫ
ʿÖmri dâyim Naṣûḥ Pâşânuñ
Biñ yaşasın cihânda hem-çün Nûḥ

[118] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.203-204.
[119] İskender Pala, a.g.e., 286.

Oldı serdâr-ı Âl-i Oṣmânuñ
Düşmenüñḳâlıbında ḳalmadı rûḥ

Ḳana ġarḳ eyleyüp ḳızılbaşı
Ola destinde tîġ-i feṭḥ ü fütûḥ

ʿÎş ü ʿişret idüp cihân içre
Ṭura dâyim elinde câm-ı ṣabûḥ

Tîġ ile geldi aña mühr-i şerîf
Eşḳıyâ oldı cümleten mecrûḥ

Ey Türâbî duʿâmuz itdi eṣer
Oldı devlet ḳapuları meftûḥ

Dindi serdâr olınca bu târîḫ
'Fecere ḳıldı tevbehâ-yı Naṣuḥ' sene 1021 (T.155)"[120]

Şair, Nasuh Paşa'nın ömrü dâyim olsun ve Nûh Peygamber gibi dünyada bin yaşasın, demektedir. O, Osmanlı'nın serdârı olunca düşmanın bedeninden ruh uçmuştur. Kızılbaşı elindeki fetih kılıcıyla kana bulamıştır. Paşa'ya bu yetki mühürü kılıç ile gelmiştir ve eşkıyanın tümü yaralanmıştır. Türabi, dualarının kabul olunduğunu ve devlet kapılarının açıldığını belirtmektir. Bu tarih o serdar olunca söylenmiştir. Günahkârlar Nasuh tövbesi etmiştir.

3.20.Neşâtî

"DER SITÂYİŞ-İ SULṬAN MURÂD ḪÂN
Gezse dünyayı n'ola müjde ile bad-ı nesim

[120] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.204.

Aldı Bagdadı yine padişeh-i heft iklim

Bareka'llâh zihî rûḥ-efzâ kim
Eyledi âlemi başdan başa ḫandân u besîm

Levḥaşa'llâh zihî kuvvet-i bâzû ki felek
Yiridür her ne ḳadar itse bu fethe ta'zîm
(…)
O şehenşâh-ı muẓaffer ki revâdur itse
Yed-i iḳbâline eflâk zimâmın teslîm

O şehenşâh-ı Süleymân-revîş-i devran kim
Görse reşk eyler idi tarzına Sultân Selîm

O şehenşâh-ı felek-mesned-i meh-çâker kim
Medḥini böyle ider muʿcize-guyân-ı nâẓîm

Şâh-ı seyyâre-ḥaşem ḫusrev-i ḫurşîd-ʿalem
Dâver-i pâk-şiyem ṣâḥib-i tâc u dihim

Kahraman-kevkebe Sulṭân Murâd-ı gâzî
Ki ider ḫavf-i hucûmı dil-i aʿdâyı dü nim

Dâdger dâver-i yektâ ki revâdur itse
Dâġ-ı emriyle cebîn-i meh-i tâbânı vesîm

Nüktever şâh-ı suḫan-perver-i nâzuk-dil kim
Luṭf-ı güftârını idrâk idemez fehm-i ḥâkim

Zîr-i ḳadrinde felek sâye-nişîn-i ḫoş-hâl

Devr-i ʿadlinde cihân muġtenem-i nâz u naʿîm

Fikr-i feyż-i kef-i cûdı sebeb-i dil-şâdi

Yâd-ı ḳahr u ġażabı bâʿisi ṣad renc-i elîm

Fer-i iḳbâli ile ḫalḳ-ı cihân ḫurrem ü şâd

Ḫavf-i şemşîr-i ilr fitne vü âfet pür-bîm

(…)

Eyleyüp böyle nice fetiḥ ile dil-şâd Ḫudâ

Eylesün taḫt-ı saʿâdetde ser-efrâz muḳîm (K.9)"[121]

Lâtif rüzgâr müjde ile dünyayı gezse ne olur, çünkü yedi iklimin padişahı Bağdat'ı yeniden almıştır. Bu fetih âlemibaştanbaşa mutlu etmiştir. Bazu kuvvetiyle yapılan bu fethe felek ne kadar hürmet etse yeridir. Yeryüzü öyle bir neşe bulmuştur ki Na'im gülistanı dahi kıskanmıştır. Güneş ve ay şevk içindedir. Zühre de eline sazı alarak bu cümbüşe katılmıştır. Bu devirde zevk ve sefa öyle büyüktür ki Sultan Selim bile görse bu manzarayı kıskanır.

Kahraman Gazi Sultan Murat Han'ın hücum korkusunu yaşayan düşman mahvolmuştur. Ayrıca, Murat Han'ın devri adalet devridir. O, dünya halkını mutlu etmiştir. Fitneciler ise kılıcının korkusunu yaşamamıştır. Neşâtî, bu şekilde Sultan Murat'ı şiir boyunca övmüştür. Şiirin sonun da ise devlet için dua etmiştir.

3.21.Ahmet Nâmî

"BAĠDÂD FETḤİNDE DİNİLMÜŞDÜR. İDḪÂL VE İḪRÂC BE-ṬARÎḲ-İ TAʿMİYE VUḲUʿI VÂḲİʿ ŞUDE

Ḥazret-i Sulṭân Murâd-ı Ġâzî himmet eyleyüp

Ḫaṣm-ı dîne ʿaskerin hem-kâr-ı mirrîḥ eyledi

[121] Mahmut Kaplan, a.g.e., s.130-133.

Hep Ḳızılbaşı kırup refʿ eyleyüp Baġdâddan

Ümmet-i Aḥmedle âbâd itdi târîḫ eyledi(H.1048/M.1638)(T.4)"[122]

Sultan Murat Gazi himmet edip, din düşmanlarına askerini yollayarak bizleri mutlu etmiştir. Kızılbaşı Bağdat'tan def ederek Muhammed ümmetini âbâd etmiştir.

3.22.Sâbrî Mehmed Şerif

" TÂRÎḪ BERÂ-YI FETḤ-İ REVÂN

Şâhenşeh-i ṣâḥibḳırân Keyḫusrev-i İrân-sitân

Dârâ-yı İskender-nişân İskender-i Dârâ-nijâd

Ḳırdı ḳızılbaşı tamâm aldı ʿadûdan intiḳâm

Yâ ʿavn ḥay lâ yenâm fer şemşir cihâd

Kesdi teberrâyilerüñʿırkın ʿAlîlik eyledi

Ṣıddîḳ ü Fârûḳuñ o şeh rûḥ-i revânın etdi şâd

Minnet Cenâb-ı Ḥaḳḳa kim ey ḳâhir-i şâh-ı ʿAcem

Fetḥ u ẓaferle ber-murâd etdi seni Rabbü'l-ʿibâd

Olunca ṭûb-ı ṣavletüñḳalʿa ber-endâz-ı Revân

Feryâd-senc-i el-amânoldı ʿadû-yı bed-nihâd

Bir haftada aldûn Revân gibi ḥiṣâr-ı muḥkemi

Bir erlik etdûn kim kodun Rüstem gibi ʿâlemde ad

Şimden gerü meftûḥdur saña der-i mülk-i ʿAcem

[122] Ahmet Yenikale, Ahmet Nâmî Dîvânı, s.296., (Erişim Tarihi: 15.03.2018), http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Etmiş Ḫudâ şemşîrini destinde miftâḥü'l-murâd

Ne Ḫân Süleymân eyledi bu kârı ne Sulṭân Selim
K'etdüñ bu gûne ḳalʿayı miftâh-ı tîġüñle küşâd

Ben bu ġazâ-yi ekberüñṢabrî dedüm târiḫini
Aldı ḳılıç ile Revânı ʿazm edüp Sulṭân Murâd 1035(T.1)"[123]

İran Şahı ile yapılan cihatta Kızılbaş kırılmış ve düşmandan intikâm alınmıştır. Irkını üstün gören düşman yenilmiştir. Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in şehri mutlu olmuştur. Allah'ın izniyle fetih gerçekleşmiş, Acem Şahı ise kahrolmuştur. Revan gibi zor bir kale bir hafta içinde alınmıştır. Sultan Murat bu kahramanlığı ile âleme Rüstem gibi bir nam salmıştır. Bundan sonra Acem mülkü Osmanlı'ya açılmıştır. Allah, Acem mülkünün anahtarını sultan Murat'a kılıç olarak vermiştir. Bu başarıya ne Süleymân Hân ne de Sultân Selim ulaşmıştır.
Sabrî bu büyük gazanın tarihini vermiştir. Sultan Murat, azmedip kılıç ile Revân'ı almıştır.

"TÂRİḪ BERÂ-YI FETḤ-İ ḲALʿA-İ BAĠDÂD-I BEHİŞT-ÂBÂD
Şeh-i kişver-küşâ Sulṭân Murâd ol ḫân-ı ġâzî kim
Ṣadâ-yı kûs-i feṭḥi gûş-pîrâ-yı bilâd oldı

Şikâra düşmeni ʿanka-yı nuṣret bâl ü per açdı
Nidem kim devlet ile râyet-efrâz-ı cihâd oldı

Şeh-i Ḥaydar-ġazâ kim ḳufl-ı bâb-ı ḳalʿa-i Baġdâd
Ruḫ-i iḳbâline miftâḥ-ı tîġiyle küşâd oldı

[123] Hasan Kasır, Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmaış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s.321.

Zihî ṣâhib ḳırânî kim kemine ṣadme-i ḳahrı
Şikest-endâz-ı tâc ü taḫt-ı şâh-ı bed-nihâd oldı

Muhaṣṣal evliyânuñ himmetiyle bir ġazâ etdi
Ki rûḥ-ı Bû Hanîfe cân-ı ʿâlem gibi şâd oldı

Gül-i maḳṣûd açıldı bir nesîm-i nuṣret esdi kim
Teberrâyilere ṭûfân-ı bâd-ı ḳavm-i ʿad oldı

Bu fetḥ ü bu ġazânuñṢabriyâ târiḫ-i vâlâsın
Dedim ki pâdişâh-ı mülk-i ʿâlem ber-murâd oldı 1042 (T.2)"[124]

Gazi Sultan Murat Hân'ın askerinin çaldığı fetih davulunun sesleri şehirlere ulaşmıştır. Anka kuşu gibi kanat açılmıştır. Hz.Ali (r.a) gibi Bağdat Kalesi'nin kapısı açılmıştır. Sözün kısası bu fetih evliyanın yardımıyla olmuştur. Bir yardım rüzgârıyla arzu gülleri açılmıştır. Kızılbaş bir tufan ile Ad kavmi gibi olmuştur. Şair sonunda bu fethin tarihini vermiştir.

[124] Hasan Kasır, a.g.t., s.322.

4.LEHİSTAN iLE YAPILAN SAVAŞLAR

Bu yüzyılın başları Osmanlı-Lehistan arasında bir barış antlaşmasına sahne olmuştur. I.Ahmet dönemine denk gelen 1617'de Lehler'in isteği ile 27 Eylül günü barış antlaşması imzalanmıştır.[125]

II. Osman döneminde Lehlerle ilişkilerde bozulmalar olmuştur. Bunun sebebi olarak Osmanlılar, sahillerine saldıran Kazakları kışkırtan devlet olarak Lehistanı görmüş; Lehistan ise sürekli topraklarına saldıran Kırım Hanları'nı kışkırtan devlet olarak Osmanlıyı görmüştür. Bu tarihlerde başlayan Otuz Yıl Savaşalarının Avrupa'da karışıklıklara sebep olmasından yararlanmak isteyen Genç Osman Lehistan'a sefer düzenlemiştir. 12 Ocak 1621 de alınan sefer kararı sonucu harekete geçilmiş fakat aynı yılın Eylül ayına kadar gerçekleşen çarpışmalardan bir netice alınamamıştır. Bu sırada Lehler barış teklifinde bulunmuştur. Yapılan barış antlaşmasına göre Hotin, Osmanlı Devleti'ne bağlı Boğdan Voyvodalığı'na bırakılmıştır.[126]

Mutabakata varılan bu barış antlaşmalarına rağmen Lehler ile olan mücadele devam etmiştir. Bu mücadelelerden birisi olan Kamaniçe kalesine sahip olma arzusu iki devleti tekrar karşı karşıya getirmiştir. IV. Mehmet döneminde Osmanlı Devleti kaleye taarruz etmiş, sekiz gün süren kuşatmanın ardından Türk askeri ana tabyayı ele geçirip buraya bayrak dikmişlerdir. Bundan iki gün sonra diğer bir burcu ele geçirmek üzereyken kaledekilerin beyaz bayrak çektiği görülmüş ve 27 Ağustos 1672'de kale tamamıyla alınmıştır.[127]

Şairler bu başlık altında toplanan şiirlerde yukarıda verilen tarihi bilgilerle örtüşen şiirler yazmışlardır. Lehistan ile yapılan savaşları anlatan şiirler daha çok II. Osman ve IV. Mehmet çevresinde toplanmıştır. Kamaniçe kalesinin fethi ve Hotin seferleri şiirlerin ana konusu olmuştur. Özellikle sefere bizzat katılan II. Osman ve başarılı fetihler yapan IV. Mehmet şairler tarafından övülmüştür. Padişahların savaşçı yapıları ön plâna çıkarılmıştır.

[125] Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.287.
[126] Bilgehan Pamuk, a.g.e., 291-292.
[127] J.Von Hammer, a.g.e., s.375.

4.1.Fevzi

"Târîh-i Feth-i Kamânçe
Sultan Mehemmed rükn-i din serdar-ı ceyş-i müslimin
Şehen-şeh-i ruy-ı zemin ol mihr-ban-ı bahr u ber

Çün kıldı 'azm-i rezm ile etrafa saldı bezm-geh
Âmâde kıldı hep sipeh tevfīk u nusret râh-ber

Bakmadı za'b u sahtına kasd itdi kralun tahtına
Kondı Kamânçe altına top ile gönderdi haber

Hısnı hisâra aldılar merdâne cenge taldılar
Âfâka lerze saldılar ceng-âverân-ı germ-ser

Onıncı günde nâ-gehân irdi sadâ-yı Alamân
Çıkdı Resûl-i düşmenân aldı emân selem-eser

Ey husrev-i encüm-hadem v'ey Dâver-i Dârâ-haşem
Bir kal'a feth itdün bu dem her taşı bir hısna değer

Sad bâreka'llah cengüne akdâmuna âhengüne
Kim tig-i nâm u nengüne asdun kemerine güher

Hem ol Hudâ-yı bî-nazir zıllına olup dest-gîr
Sevk itdi sana bir vezîr 'akl-ı nev ü hâdî-'aşer
(…)
Bin seksan üçde rây-gân aldı Kamânçe kal'asın
Sultan Mehemmed Cem-sipeh sâhib-kırân-ı ceng ver

(H.1083) (175.Şiir)" [128]

Kamençe kalesinin fethine düşürülen bu tarihte, Fevzi, Sultan IV.Mehmet'in cengâverliğini övüyor. Tarihi gerçeklikle örtüşen bir bilgiyle kalenin on gün sonra alındığını haber ediyor. Müslümanların serdarı olan padişah, Leh kıralının tahtını bu fetih ile sallamıştır. Osmanlı ordusunun çok iyi savaştığını anlatan şair, savaş esnasında yerin göğün inlediğini söylemektedir.

Kameniçe kalesinde bulunan halkı "Alaman" diye nitelendiren şair, düşmanın onuncu güne girerken aman dilediğini anlatmaktadır. Bundan sonra yine fetihten dolayı övdüğü padişaha; "Aldığın kalenin her bir taşı bir kale değerindedir." Demektedir.

4.2.Sahhâf Rüşdî

"Târih-i Berâ-yı Feth-i Kamançe Sultan Mehmet Han Gazi
Sultân-ı mülk-i bahr ü berr Gâzi Mehhemmed Hân kim
'Azm-i cihâd itse olur fethh ü zaferle kâmyâb

Kasd-ı gazâ ile idüb hısn-ı Kamançe fethüne
'Azm itdi çün sadd-şevk ile mânend-i seyr-i âftâb

Şâhâne bir ceng itdi kim 'âlem-pesend idüb ana
Gül-bâng-ı tahsin ile pür oldı sipihr-i nüh-kıbâb

Bu feth-i hoş-âsâr içün dest-i duâyı kaldırub
Peygâm-ı hayra muntazır olmış iken heb şeyh ü şâb

Müjde idüb hâtif hemân ol dem didi târihini

[128] Özer Şenödeyici, Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.302-303.

Aldı Kamançe kal'asın cengle şâh-ı Cem-i cenâb

(M. 1672) (T.1)"[129]

Karaların ve denizlerin sultanı Mehmet Han, azim ile giriştiği bir cenk sonrası zafer ile dönmüştür. Bu fetih, Allah yolunda gaza inancı ile yapıldığı için padişah şahane bir şekilde savaşmıştır. Bundan dolayı da alem ona hayran kalmış ve hep bir ağızdan tekbir sesleriyle gökyüzünü doldurmuşlardır. Bu fethin sevincinyle eller semaya dua için kalkmıştır. Şair şiirine son verirken Kameniçe kalesinin alınışını tarih düşerek bu müjdeli haberi tekrar ediyor.

"Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Kamançe

Şeh-i Cem debdebe-i Gâzi Mehemmed Hân râbi kim

Sadâ-yı heybeti gûş-ı sipihre velvele saldı

Kamançe hısnını Lehden bi-hamdi'llâh alub âhir

Felek dil-h'âhı üzre yine kûs-ı daulın çaldı

Felekde bu gazâ-yı nev yazılsa zer-kalemlerle

Mahall çün safha-i âlemde nâmı haşre dek kaldı

Bu fethhi gûş iden erbâb-ı tab u ehl-i dil çün kim

Düşüb endîşe-i târihe bahr-i hayrete taldı

Dedi Rüşdî dahî ol demde böyle fethüne târih

Kamançe kal'asın Sultân Mehemmed rezm ile aldı

(M.1672) (T.2)"[130]

[129] Hatice Ekici, Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Balıkesir 2006, s.279.
[130] Hatice Ekici, a.g.t., s.280.

Sahhâf Rüşdî, düşürdüğü bu iki tarihte kalenin alınmasında Sultan Mehmet'in etkin bir rol oynadığını ifade eder. Lehler'in elinden alınan kale için zafer davullarının çalındığını söyler. Artık bu zafer altın kalemlerle yazılmadılır ki kıyamete kadar namı kalacaktır. Çünkü bu zafer öyle büyük bir zaferdir, bu yüzden kalenin fethini duyan hayret içerisinde kalmıştır.

4.3.Kadrî

Kâdri Divanı'nın içerisinde yer alan üçüncü tarihte Hotin seferinde şehit olan Budin beylerbeyi Mehmet Paşa'dan söz edilir. Buna göre Mehmet Paşa kazanabileceği bir savaşı destek gelmediği için kaybetmiştir.[131]

"Alduñ iy dehr-i deni bunca perî-ruḫsâra
Bâʿiṣ oldun bu ḳadar âh u fiġân u vâhâ

Her biri bir gül-i nev-ḫâste-i tâze iken
Beñzedürsin ruḫ-ı renginini berg-i kâha
(…)
Bâ-ḫuṣûṣ ol gözimüñ nuru Muḥammed Şâhı
Nisbet itdi bâña ṣaldı anı ḳaṣr-ı câha
(…)
Yumdı çeşm-i siyeh-i mestini bu meẕbeleden
Açdı çün dîde-i cânı ḳıbeli'llâha

Mürġ-i rûḥı çekilüp eyledi ʿaẓm-i lâhût
Ḳafes-i tenden uçup ʿâlem-i ʿizz ü câha
(…)
Aġlayup didi anuñ târiḫini Ḳadrî-i zâr
Vay ḫayf oldı biñ otuzda Meḥmed şâha (H:1030-M:1621) (T.3)"[132]

[131] Mehmet Külahlıoğlu, Kadrî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, s.XXXIX.

Baştan sona derin bir üzüntünün hâkim olduğu şiirde şair, Mehmet Paşa için "âh" etmektedir. Paşa ve askerleri birer taze güldür ancak bu üzücü olaydan dolayı ruhlarının renkleri solmuştur. Oysaki Mehmet Paşa, şairin deyimiyle "göz nuru"dur. O'nun yüzüne bakan asla ayın ve güneşin ışığına ihtiyaç duymamaktadır. İşte bu büyük insan artık siyah renkli gözlerini kapatıp, gönül gözünü açmıştır. Ruhu bir kuş gibi çekilerek ten kafesinden çıkmış ve manevî aleme uçmuştur. Paşayı çok sevdiğini ifade eden şair, ağlayıp inleyerek bu şehadetin tarihini vermektedir.

4.4.Şeyhülislam Yahya

"(…)
Kızılırmaga döndü Torlu suyu
Dem küffârla olup hûnîn

Leh diyârında eyledi icrâ
Hükmünü tîg gibi şâh-ı güzîn

Kılıcından âdû âmân diledi
Fitneden berr ü bahr oldu emîn

Ola a'dâya gâlib-i mutlak
Dâimâ Pâdişâh-ı rûy-ı zemîn

Hak yânında kabûl ola Yahyâ
Halk-ı âlem çün eyledi tahsîn

Bu gazâ-yı mübâreke târîh
Oldu 'Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn' 1030/1620" (T.1) [133]

[132] Mehmet Küllahlıoğlu, a.g.t., s.230-231.
[133] Rekin Ertem, a.g.e., s.255.

Düşman ile yapılan savaşı ve gelen zaferi anlatan şair, savaşın boyutunu anlatmak için bölgede bulunan Torlu adlı bir derenin düşman kanının rengi ile boyanarak "Kızılırmağa" döndüğünü ifade eder. Osmanlı ordusunun kesin zafer ile neticelendirdiği şavaşta, Leh diyarında padişahın hükmü kılıç gibi keskin bir etkiye sahip olmuştur. Düşman, Osmanlı padişahının kılıcı karşısında aman dilemiştir ve böylelikle fitne son bulmuştur.

Şair, bundan sonra başka zaferlerin kazanılması için dua etmektedir. Son beyitte ise "*'Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn'* kelimeleriyle "Fetih" suresine atıfta bulunmaktadır. [134]

4.5.Nef'î

"KASÎDE-İ ÂLİ'L-ÂL DER TA'RÎF-İ CİHÂD-I SULTÂN OSMAN
Âferîn ey rüzgârın şehsüvâr-ı safderi
Arşa as şimdiden tîg-ı süreyyâ-cevheri

Pâre-i elmâsdır seng-i fesânı n'eyler ol
Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ-gevheri

Ser-firâz etdin livâ'ül-hamd-i dîn-i Ahmedi
Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydârı

Tîgına n'ola yemîn eylerse rûh-ı Murtazâ
Bir gazâ ettin ki hoşnûd eyledin peygâmberi

Eyledin bir hamlede berbâd mülk-i düşmeni
Gerd-i rahşın gerçi kim sedd etdi râh-ı sarsarı

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını

[134] Hayrettin Karaman, a.g.e., "Fetih" Sûresi 1. ve 3. Ayetler, s.503.

Ditredi Behrâm elinden düşdü zerrîn-hançeri

Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın
Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî

Gamze-i hûbân gibi cârî ucundan yine hûn
Böyle kalırsa eger yek-reng eder bahr u beri

Belki gark-ı bahr-ı hûn olurdu fülk-i dil gibi
Etdiğince tîg-ı hûn-efşân ile cevlân-geri
(…)
Bir acep deryâdır ordû-yı hümâyûnun senin
Kim habâb-ı ber-kârar olmuş ana her çâderi

Mevc-i pey-der-peydir ol bahra sipâh-ı saf-be-saf
Bir neheng olsa n'ola her top-ı ejder-peykeri

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola
Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri

Gün gibi tenhâda çıksan tîg ile meydâna sen
Kâr-ger düşmez sipâh-ı düşmenin şûr u şeri

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz içün
Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi

Karşı durmaz sana şimden sonra bu ikbâl ile
Düşmenin ger Kahrâman olsa ser-â-ser leşkeri

Böyle âgâz eylesin şimdengeri elkâbına
Câmi'i nüh-kubbe-i kevnin hatîb-i minberi
(…)
Şâh-ı vâlâ-rütbe Osmân Hân Gâzî kim felek
Görmemişdir böyle bir şâhenşeh-i cengâveri

Şehsüvâr-ı âlem-ârâ kim revâdır olsa ger
Na'l u mîh-ı rahşı çarhın âftâb u ahteri

Safder-i kişver-güşâ kim cenge çıkdıkça olur
Cebre'îl 'innâ fetehnâ' -h'ân-ı tîg u miğferi
(…)
Başla şimden sonra ey Nef'î du'â-yı devlete
Bir du'â et kim ola hüsn-i kabûlün mazharı

Eyleye tâ Husrev-i sâhib-kırân-ı şark u garb
Eşheb-i zer pâleheng-i subh ile cevlân-geri

Hakk ser-efrâz eylesin râyât-ı dîn ü devletin
Kande azm eylerse olsun feth ü nusret rehberi

Eyledikçe azm-i meydân-ı gazâ evvel kadem
Pây-mâl olsun yolunda düşmen-i dînin seri (K.14)"[135]

Nef'î, bu kasidede II. Osman'ın Lehistan seferini kutlamıştır. Bu sefer sonucu elde edilen zaferi büyük bir başarı olarak görmüştür.[136]

[135] Metin Akkuş, a.g.e., s.90-94.
[136] Tulga Ocak, "Ölümünün 350.yılında Nef'î", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985, s.14.

Şair, Sultan Osman'a "Aferin ey rüzgâr hızıyla at kullanan kahraman" diyerek şiire başlamıştır. O'nun bileme taşı elmas parçası gibidir, bundan dolayı cevheri yüksek olan kılıcı çarha çekmemelidir. Görüldüğü gibi şair burada istiare yoluyla "çarh" mazmunu kullanmıştır. Kâfir karşısında Hz.Ali gibi Hz.Muhammed (s.a.v.)in dinini yüceltmiştir. Yapmış olduğu bu gazayla Hz.Peygamber'i hoşnut etmiştir. Bir hamle ile düşman mülkününün üstesinden gelmiştir. Gökyüzünde gördüğün yıldızı yeni ay sanma, o Behram'ın elinden düşürdüğü altın hançerdir. Sultan'ın kılıcından o kadar kan dökülmüştür ki nilüfer tepesi yâkut kâsesine dönmüştür.

Senin ordun bir acayip deryadır. O denizde askerin dizi dizi dalga olmuştur. Her ejder topunun yüzü bir timsahtır. Askerlerin birer tufan dalgası gibidir, kâfir askeri bu dalgadan kaçmaktadır. Padişah elinde kılıç ile gün gibi meydana çıksa, düşman askeri karşısında aciz kalır. Artık sana kimse karşı duramaz; düşman askeri birer Kahraman dahi olsa senin karşında bunun bir kıymeti yoktur. Felek, Osman Gâzî gibi bir cengâveri görmemiştir. Düşmanın saflarını yaran yiğit meydana çıktıkça, Hz.Cebrail (a.s.) "innâ fetehnâ" okumaktadır.

Nef'î, şiirin sonlarına doğru devlet için dua etmektedir. Bu fetihlerin devamını istemektedir. Yapılan gazalarda, düşman askerinin kellelerinin ayaklar altına alınmasını, istemektedir.

4.6.Nev'î-zâde Atâyî

"*Sa'âdetlü Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh Hazretleri Sefere Gitdükde Virilmişdür*

'Azm-i rezm idüp şeh-i kişver-güşâ-yı kâm-yâb
Sarsar-ı kahrıyla saldı cân-ı hasma ıztırâb

Geldi ol demler ki enfâs-ı du'â-yı ehl-i hâl
Hükmin izhâr eyleyüp ola felekden feth-i bâb

Esdi ol bâd-ı sehergâhî ki dest-i lutf ile
Eyleye ruhsâre-i maksûddan ref'-i nikâb

İrdi ol günler ki sûr-ı pür-sürûr idüp guzât
Nev-‘arûs-ı fethe hûn-ı hasm ola gül-gûn-hizâb

İtdi a‘dâ-yı zagân girdâra kasd-ı intıkâm
Her dil-âver şeh-per-i terkeşle mânend-i ‘ikâb

Küre-nây-ı remze âheng oldı kûs-ı heft-cûş
Kâse-i tanbûra döndi yankılandı nüh-kıbâb

Deprenüp gark-ı şecâ‘at merd-i remzüñ sînesi
Ceng-i harbîden hurûşân oldı mânend-i rebâb

Nîzeler sûzen-veş itdi çarh-ı atlasdan güzâr
Âsterdür şukka gûyâ rişte dür târ-ı şihâb

Nevk-i rümh itdi kalem-kârı sipihrüñ safhasın
Hatlarıyla levh-i usturlâba döndi âfitâb

Virdi hakkâ kim Süleymân bârgâhından nişân
Fîl-i çengîlerle bebr-i ser-keş ü Şîrân-ı gâb

Kûh-ı kûhân üştür-i ser-mest kim tutdı yükin
Virdi germiyyet-i zer surh aña çün sahbâ-yı tâb

Çıkdı bir ‘asker ki olmaz kemterîn saffi anuñ
Gelse âlây ile Cemşîd ü Cem ü Efrâsiyâb

Kıldı ol deryâ gibi ‘askerle ‘azm-i haymegâh
İtdi bürrân içre bahr-ı sebzezârı pür-habâb

Döndi şem‘-i şu‘leye altun ‘alemle ol sütûn
Hayme-i zengâr-ı zerrîn-felek-i sîmîn-tınâb

Oldı dest-i nusretle altun göbeklü bir siper
Hayme-i zengâr-ı zerrîn felek-i sîmîn-tınâb

Hargeh-i gerdûn-nişân öñinde gûyâ tuglar
Oldı kapmaga hamâm cân-ı a‘dâyı sehâb

İtdi orduyı ihâta top-ı gerdûn-kûblar
Hak bu kim özge tılısm oldı o genc-i pür-kıbâb

Cân bulur kazdıkca gûyâ ejder-i efsurdedür
Utına degseñ ider her biri bir şehri harâb

Hasma karşu dâ’imâ atlamaga durur hemân
Zabt içün zencîre çekmiş hüsrev-i mâlik-rikâb

Saff-ı âhen-pûş-ı ceyşin sedd-i İslâm eyledi
Bârekallah dâver-i Cem-kadr İskender-cenâb
(…)
Hazret-i Sultân ‘Osmân Hân-gâzî kim virür
Gerd-i süm-i eşhebi çeşm-i nücûma fer ü tâb

Ol şehen-şâh-ı felek hargâh-ı ‘âlî-câh kim
Tîg-i âteş-tâbı eyler zümre -i bed-hâhı âb

Ol şehen-şâh kim salup tabura top-ı haşmeti

Kabr-i kâfir-veş ider handekleri cây-ı ‘azâb

Ol şehen-şeh kim ider deryâda hûn-ı hasm ile
Zevrakın câm-ı şarâb u güllesin yir yir hibâb

Ol şehen-şeh kim kılur sahrâda nûr-ı kahr ile
Hayme-i hasmı fişek çadırları gibi harâb

Berk-i âteş-tef-i kahrı hırmen-i a‘dâya nâr
Bahr-i gevher kef-i tîgi ravza-ı İslâma âb

Köhne çârûb-ı deri şeh-per-i fark-ı Keykubâd
Kemterîn ferrâşesi tâc-ı ser-i Efrâsiyâb

Virdi sıyt-ı top-ı gerdûn-kûbı çarha zelzele
Saldı reşk-i tab‘-ı gevher-rîzi bahre ıztırâb

Pençe-i kahrıyla hokkâ oldı nevk-i hâmesi
Fitne-bend ü dehr-i dûn müşkil-güşâ-yı şeyh ü şâb

Bend-i kahrı ger mesîl-i fitneyi sedd itmese
Yürimez kalurdı devrinden bu köhne âsiyâb

Bezm-âsâ pençe-gûr olurdı gâh idmân içün
Lîk yokdur pençe-i hûrşîdde ol deñlü tâb

‘Âleme bast itdi yolıyla bisât-ı re’feti
Çarh-ı kej-rev nola ser-keşlikden itse ihtisâb

Kimseden hîç kimse bir kişverde incinmiş degül

Kat'-ı Nîl-i Mısr'da ola meger kim şekker -âb

(…)

Vakt-i rezm olsa olur her bir bendesi bir şîr-i ner

Hasm-ı mekkâr olur ol dem bere-i âhû-şitâb

Bahs idem dirse başın yir düşmen-i hayvân-sıfat

Kulları hasma sunar mânende-i şîrân-ı gâb

Birbirine urup a'dâyı ider kanın revân

Nitekim gavgâ-yı mestânda sebûlarla şerâb

Dâne-rîz olur şecerde yarılup gûyâ enâr

Tamladukca nîzede fark-ı 'adûdan hûn-ı nâb

Ehl-i küfri kâfir-i murtâz-veş perrân ider

Nâr-ı kahrı lagm idüp dîvâr-ı hasma salsa tâb

Kâlib-i düşmen nişân olmış seped gibi olur

Karşu korsa tîrine meydânda hengâm-ı 'itâb

Tîg-i cevher-dâr ile dest-i gevher-bâr ile

Düşmeni nâ-yâb iden dünyâyı eyler behre-yâb

(…)

Mülhem ol dem 'azm-i şâhîde bu beyt-i hûb ile

İki mısrâ'ı iki târih olur itdüm hisâb

Eyledi Sultân 'Osmân yine âheng-i cihâd

Açıla mülkini olup 'avn-i Hak'dan feth-i bâb

Feht idüp her kişveri şemşîr-i âteş-tâb ile
'Âlemi zîr-nigîn itsün misâl-i âfitâb

Nân u ni'met der-yemîn esbâb-ı şevket der-yesâr
Feth ü nusret hem-'inân ikbâl-i devlet hem-rikâb (K.2)"[137]

Padişah askerleri ile savaşa azmederek istedikleri sonucu almışlardır. Kahrının kasırgası düşmanın canına acı vermiştir. İslâm ehlinin duası ile felekten ona bir fetih kapısı açılmıştır. Çaylak tarzındaki düşman ile intikâm kastıyla gaza edilmiştir. Bu tarz beyitlerle şiire giriş yapan şair, Padişah'ın ve askerlerinin kahramanlıklarını anlatırken; Cemşid, Cem, Efrâsiyâb, İskender gibi efsanevî kahramanların adını anmıştır. Efrâsiyâb:

> *"Alp Er-Tunga'nın Şehnâme'deki adıdır. Mâveraünnehir'de hüküm sürmüş olup Turan'ın en büyük hakanlarındandır. İran toprakalrının tamamını Pişdâdiyân sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar, Şehnâme'de geniş şekilde ele alınmıştır. Efsanevî bir kişiliği olan Efrâsiyâb, Büyük İskender'den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.*[138]

Şair şiirin ilerleyen bölümlerinde, savaşa katılan asker sayısı hakkında da bilgi vermektedir. "Derya gibi" benzetmesi ile alıyoruz ki bu sefere çok fazla sayıda asker katılmıştır. Diğer savaş sahnelerinde gördüğümüz gibi bu savaşta da toplar önemli bir yer tutmuştur. Atılan toplar, hendekler içindeki düşman askerine cehennem azabı yaşatmıştır. Şair aynı zamanda bu seferin sebebini de açıklamıştır. Sebep; düşmanın fitne ateşini yakmasıdır. İşte o küfür ehli ateş çukurlarına atılmayı haketmektedir. Zaten düşman askeri, İslâm askerinin kılıcına karşı koyamamaktadır.

[137] Saadet Karaköse, a.g.e., s.26-31.
[138] İskender Pala, a.g.e., s.135.

Sultan Osman, yapmış olduğu cihât ile fetih kapılarını açmıştır. Şair ise yamış olduğu bu uzun kasidede fethi övmüştür. Artık sıra halini arz etmeye gelmiştir. Padişah'tan lütûf beklediğini söyleyen şair ayrıca kendi sanatını övmüştür.

"Berây-ı Tehniyet Vezîr İskender Paşa
Gazâ mübârek ola ey mücâhid-i ekber
Bu resmi görmedi hâbında Tugrul u Sencer
(…)
Zihî-peyâm-ı revân-bahş-ı nusret-i islâm
Hoşâ safâ-yı pey-â-pey nüvîd-i feth ü zafer

Zemîni zelzele-nâk itdi top-ı gerdûn-kûb
Pür oldı velveleden tâk-ı günbed-i ahdar

Açıldı şeh-per-i 'ankâ-sıfat livâ-yı vegâ
Yüridi râ'yet-i zerrîn-i ejdehâ-peyker

Gören tutuşdı hayâl itdi bir neyistânı
Gelince nîzede pervâze al bayraklar

Sahîl-i esb ü sadâ-yı nefîr ü na'ra-ı merd
Zemîne ra'şe virüp gûş-ı çarhı eyledi ker

Vezîr-i pâk-güher kalb-i 'asker üzre turup
Misâl-i kal'a-ı gevher-nigîn idi 'asker

Yegâne saf-der-i düşmen-rübâ-yı hasm-efgen
Sütûde Âsaf-ı fermân-revâ-yı şâh-nazar

Cihân-penâh-ı melâ'ik sipâh-ı düşmengâh

'Adû-güdâz-ı nesak-sâz-ı ma'delet-güster

(…)

Şu dem ki eyledi ser-hadd-i mülke darb-ı hıyâm

Kılup düşmen-i dîne bırakdı havf u hazer

Lehüñ siyeh-dili Bogdân ile olup yek-dil

Ol eşkıyâ iki başdan yüridiler yek-ser

Bucakda gaşber-i nâkıs-vücûd ile bir olup

Şerâr-ı şerleri hadd-i 'adûdan itdi güzer

Temevvüc eyledi deryâ-yı fiten ü âşûb

Telehhüb eyledi nîrân-ı harb ü darb u zarar

Yüridi millet-i İslâma togrı taburı

Ne yirde konsa güdâz-âne hark idüp yer yer

Tuyup bu hâli o çâbük-süvâr-i 'âlem-gîr

Yirinden eyledi ılgar ile o lahza sefer

Dili alındı şikest oldı düşmen-i hod-kâm

Dil almaga varıcak her dil-âver-i saf-der

Ayak tozıyla göz açdurmadı koyuldı hemân

Duhân içre şerer gibi cûş idüp 'asker

'Adûyı tahta-cebe sikke-sûret itmiş idi

Sarardı havf ile beñzi misâl-i sikke-i zer

Kütük âlâyı ile bir mîşezâr idi düşmen
Üşürdi kırmaga ol mîşezârı tîg ü teber

Görince mıskab-ı elmâs-ı nâvekini
Delindi havf ile kalb-i ‘adû-yı bed-gevher

Varınca düşmene tûmâr-ı tîri nâme-misâl
Zirih-cebe anı gözden geçürdi ser-tâ-ser

Görenler anı sanur dâme urdı mâhîdür
Urınca cevşen-i pûlâda âb-gûn hançer

Perenginüñ yirini tutdı nevk-i ser-tîzi
Külüngi dögdisi ile delindi çün migfer

Şu deñlü indi ser-i hasma âhenîn-kûpâl
Ki oldı migfer ile kârgâh-ı âhenger

Bucak o ma‘rekede yok hisâba sayılup
Vücûd-ı gaşberi hurd itdi derbet-i şeşper

Bırakdı ‘askeri anı firâra yüz tutdı
Komaz alur bucagı gördi kim dil-âverler

‘Adûnuñ üstine ebr oldı yagdı top u tüfenk
Şu resme kim idemez dûd-ı âhı çarha güzer

Tahammül itmeyüp âhir bu darba düşmen-i dîn
Derûn-ı handek-i tâbûda girdi ser-tâ-ser

Tılısm-ı genc idi gûyâ ki handek-i pür-âb
Öñince top-ı şerer-bârı hıfz içün ejder

Otı yitişdi gıdâsın atışdurup seheri
'Aceb getürdiler itdi tüfeng-i ceng-âver

Mecâl virmedi âhen-dilân-ı şîr-hücûm
Hisâr u handeki bir demde oldı zîr ü zeber

Şikârgâh-ı emîrâne oldı ol tâbûr
Tokâd içindeki heyvâna döndi kâfirler

Kesüp 'adûyı kılıç nîze-dil uzatmagla
Bozıldı 'asker-i a'dâ alındı ser-'asker

Duhân-ı top ile zünbûr-ı hasmı def' itdi
Tüfengle şehd-i müşebbek gibi delindi siper

Bozup o leşkeri büstân-ı harbüze-mânend
Dökildi kaldı yire top u gülle vü migfer

Dikildi nîzeye Leh konsalarınuñ başı
Niteki çûblara bûstânda kelle-i har

Bunuñ gibi nice ser-'askerân-ı gerden-keş
Yüz urdı hâke kodı cümle pây-ı esbine ser

O sedd-i râh gidince akın salup yir yir

Yüridi seyl-i revân-veş Tatâr-ı gâret-ger

Fişek hisârı gibi yandı nice kal'aları
Guzâta sûr u sürûr oldı hasma nâr-ı sakar

Yanup künişt ü kütüb-hânesi harâb oldı
'Aceb mi râhib-i bed küfri okısa ezber

Misâl-i zülf-i bütân oldı deste deste esîr
Kemend ile o şikâr-efgenân-ı deşt-i zafer

Satıldı kimisi orduda kimi ma'rekede
Hezâr şükr-i Hüdâ kalmadı 'adûdan eser

'Adû-şikâr vezîrâ kemend-i kahruñdan
Sıkıldı cümle feşârîlik eyleyen ebter

Ezelde kevkebe-i bahtuñuñ eserleridür
Sipihr-i kîne-veri var ise iden çenber

Niçe kralı kılup darb-ı tîg ile teshîr
Hezâr-ser-keşi kahr ile eyledüñ bî-ser

Bu ana dek nice baş agrısı gören düşmen
Çıkardı migferini zen gibi baglanup çenber

Varur tırâş ider âhir serini tahtında
Senüñ ki tîgüñe baş egmeye krâl eger
Deli kraldan alsun nasihatı zîrâ

Kadîmî dilde meseldür delüden uslu haber

Tamâm-ı mülket-i küffârı bahr-i zulmete dek
Musahhar it yüri mânend-i hüsrev-i hâver

Süyûl-ı hayl ile bahr eyle deşt-i Kıpçakı
Meyân-ı mülket-i a'dâya var bırak lenger

Semend-i mevkib-i şâhen-şehi taşırgamasun
Garaz harâc ise her mülke bir kuluñ gönder

Garanbaş itse hizebrân-ı bebr-pûşânuñ
Görince kan kaşanur hasm nitekim ester

Delülerüñ soyınup girse 'arsa-ı rezme
Yanında top-ı 'adû gûy-ı savlecâne döner

Nice zamân idi kim intizâr-ı müjde ile
Kapuda idi kulagum misâl-i halka-ı der

Yapışdı gûşuma tebşîr içün bihamdillah
'Ale's-sabâh-ı peyâm-âverî huceste haber

Bu 'akd-i gevheri biñ şevk ile nisâr itdi
Berây-ı müjde 'Atâyî-i menkabet-güster

'Adû küşâsını kişver-güşâ-yı 'âlem iden
Beni de eyledi sâhib-kırân-ı mülk-i hüner

(…) (K.15)"[139]

İskender Paşa'yı büyük mücâhit olarak nitelendiren şair, Paşa'nın yaptığı seferi kutlamaktadır. Lehistan üzerine yapılan bu seferin başarılı olduğunu bize ilk beyitin ikinci dizesi anlatmaktadır. Zira bu başarıyı Tuğrul Bey ve Sultan Sencer rüyalarında dahi görmemişlerdir. Tuğrul Bey:

> *"Selçuklu İmparatorluğu'nun kurucusu olan Selçuk Bey'in oğludur. XI. yy.da hüküm sürmüştür. Hayatı karışıklıklar ve saltanat savaşlarıyla geçmiştir. Cesareti, büyük kumandanlık kabiliyeti ve zekâsı ile ünlüdür. 70 yaşında vefat etti (1063). 25 yıl hükümdarlık ederek Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. (...)"*[140]

Sencer ise Büyük Selçuklu Devleti'nin altıncı hükümdarıdır. O'nun döneminde Selçuklular gösterişli bir devir yaşamışlardır.[141]

Atâyî, savaş sahnesinden kesitler vermiştir. Atılan topların etkisiyle yeryüzünde zelzele oluşmuştur. Al bayraklı mızrakalrı gören düşman dehşete kapılmıştır. Paşa'nın etkisi ile asker düşmana karşı büyük bir üstünlük kurmuştur. Takip edilen beyitlerde Paşa'nın üstün vasıfları övülmüştür.

Lehler, Boğdan ile ittifâk kurmuştur. Eşkıya şimdi iki baştan üzerimize yürümektedir. Bu şekilde İslam milletini tehtit etmişlerdir. Haberi alan askerimiz vakit kaybetmeden düşmanın karşısına durmuştur. Kahramanlarımız ayaklarının tozuyla düşmana göz açtırmadan, duman içinde kıvılcım gibi coşmuştur. Düşmanın bu korkuyla rengi atmış, benzi sararmıştır. Bu korkuyla onlar firar ederken, askerimiz işgâl edilen yerleri kurtarmıştır. Üzerine top ve tüfek yağan din düşmanları baştanbaşa tabut derinliğine gömülmüştür. Düşman kılıç ile kesilmiş, siperleri tüfenk ile delinmiş ve taburları top ile dağıtılmıştır. Leh asilerinin kelleleri mızraklara dikilmiştir. Bu tıpkı çölde diken kellesi gibidir.

---

[139] Saadet Karaköse, a.g.e., s.73-79.
[140] İskender Pala, a.g.e., s.460
[141] İskender Pala, a.g.e., 399.

Sonuç olarak askerimiz, düşman karşısında büyük bir üstünlük kurarak savaşı kazanmıştır. Şair bundan sonraki beyitlerde Leh kıralının durumunu, düşman askerinin bozgununu anlatmaya devam etmektedir. Ayrıca askerimizden, şiirin bir bölümünde "deliler" diye bahsetmektedir. Daha sonra sanatını öven şair, son olarak devleti için dua etmektedir.

Atâyî, İskender Paşa için yazdığı bu kaside dışında yine Paşa için bir de tarih kaleme almıştır. Bu tarihte İskender Paşa'nın başka bir gazasından bahsetmektedir:

"İskander Pâşâ'ya
Feth eyleyüp geçen sene tâbûr-ı düşmeni
Alduñ 'arûs-ı memleketin erlik eyledüñ

Hayber-misâl kal'a-ı sahtını bu sene
Aldukda derb-ı dest ile haydarlık eyledüñ

Râm idüp anı leşker-i deryâ-misâl ile
Kaydâfe-i 'adûya Sikenderlük eyledüñ (T.30)"[142]

Şair, İskender Paşa'nın iki yılda iki zafer kazandığınbelirtmektedir.

"*Târîh-i Gazâ-yı Leh*
Sultân-ı cihân eyledi çün 'azm-i cihâd
Leh mülkini kıldı atınuñ cilvegehi

Ol şâh-ı ser-efrâz-ı kadr-kudret kim
Hurşîde salar zıllını perr-i külehi

Rûm illerine sâye-i re'fet saldı

[142] Saadet Karaköse, a.g.e., s.281.

Mânend-i Süleymân kurılup bârgehi

Meydâna tûg u 'alem kıldı hırâm
Gülzâr-ı safâda nitekim serv-i sehî

Zerrîn-'alemi gün gibi olup lâmî'
Mahv itdi hemân şa'şa'a-ı mihr ü mehi

Bir toz kopara 'arsada inşâ'allah
A'dâ gözini tîre ide gerd-i rehi

Rûbeh gibi çok hîleler itdi düşmen
Harguş-sıfat yatdı tuyup 'azm-i şehi

A'dâya göz açdurmasa şâh-ı 'âlem
Çeşm-i emelin kör ide gerd-i sipehi

Târîhin anuñ lafzen ü ma'nen didiler
Sultân-ı cihân kıra biñ otuzda Leh'i (1030) (T.10)"[143]

Cihân Hükümdarı cihat için azmetmiştir. Leh diyarı atının oynaş yeri olmuştur. Anadolu'ya merhametinin gölgesini salmıştır. Süleyman gibi divanını kurmuştur. Sancak ve bayrağını meydana dikmiştir. Şair askerin savaş meydanında başarılı olmasını ve kopacak olan toz bulutuyla düşmanın gözünün önünün kapanmasını istemektedir. Düşman tilki gibi hileler yapmıştır fakat Padişah'ın azmi karşısında tavşan gibi yatmıştır. Son beyitte gazanın tarihi verilmektedir. Şairin deyişi işe bu tarih Hicrî bin otuz yılıdır.

[143] Saadet Karaköse, a.g.e., 270-271.

"Târîh-i Diger

'Azm-i rezm eyledi sultân-ı cihân

Leh 'inâd eyler ise eblehdür

Evliyâ ile melâ'ik cümle

Şeh-i dîn-perver ile hem-rehdür

Ya'ni hâkân-ı zamân 'Osmân Hân

Ol ki na'l-i sümi reşk-i mehdür

Niçe karşu tura hasm-ı bed-kâr

Şâhumuz şîr ü o bir rûbehdür

Ey 'Atâyî bu cihâda târîh

Oldı Leh üstine 'azm-i şehdür (1030) (T.11)"[144]

Cihânın Sultan'ı savaşa azmetmiştir, eğer Leh kıralı inat eder ise ahmaklık etmiş olacaktır. Evliya ve meleklerin cümlesi dindar Sultan ile yoldaştır. Düşman zamanın Hâkân'ı Osman Han karşısında duramamaktadır. Çünkü Osman Han bir aslan, düşman ise ancak bir tilkidir. Atâyî son beyitte Lehistan üzerine yapılan seferin tarihini vermektedir.

"Târîh-i Diger

Vardı Leh üstine hüsrev-i gâzî

Hasma el-hak güzel virildi cevâb

Kal'a-ı âhenîn iken tâbûr

Yollar açıldı miftahü'l-ebvâb

[144] Saadet Karaköse, a.g.e., s.271.

‘Âkıbet sulha virdi mâ-melekin
Cânın itdi halâs u hâne-harâb

İki mısrâ ile didüm târîh
Eyü feth oldı biñ otuzda bu bâb (1030) (T.12)”[145]

Kahraman Gazi Leh üstüne sefere çıkmıştır. Bu düşmana karşı verilen güzel bir cevap olmuştur. Böylelikle Leh’in demir kalesinin kapılarını açan kilide giden yol açılmıştır. Şair son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.7.Hâşimî

“SULṬÂN ʿOṢMÂN LEH KÜFFÂRINA İTDÜGİ ĠAZÂYA OTUZ ALTI BEYİTDÜR HER MIṢRAʿI TÂRÎḪ OLMAĠLA YETMİŞ İKİ TÂRÎḪ OLUR

Ḥamdüli’llâh k’idüp iḥsân u ʿinâyet Bârî
ʿAvn-i Ḥaḳ kâr-ı mücâhidlerüñ oldı yâri

Ḳıldı iḥsân çü dil-âverlere kâm-âver cûd
Cûd idüp şâhı esîr oldı Leh’üñ küffârı

Bir âlây müfsid-i bî-ʿâr umünâfiḳ vâlih
Bir âlâydur k’ola âdâb-ı ṣafâdan ʿârî

Ḳomamaḳ istedi Leh mülkine o beẕli dîn
Redd idüp ʿasker-i sulṭân-ı nigû eṭvârı

Ṭuna mânendi Leh’e aḳdı yıḳup oldı tamâm

[145] Saadet Karaköse, a.g.e., s.272.

Ṣu gibi pâdişeh-i ʿâdilüñ emri cârî

Dîn içün eyü cihâd eyledi Sulṭân ʿOṣmân
Ol şehen-şâh bugün oldı mücâhid sulṭân

II

Ḳıldı sulṭân-ı cihân bendelere fermânı
Yine merdân-ı cihân esbi ṭutup meydânı

Aldı Sulṭân oḳı nev-menzil aşup Ṭuna suyın
Dil-i ʿadâyı delüp reşk ile yer peykânı

İricek nâvek-i sulṭânı dile şevḳından
Bil Leh ol dem çıḳarur burç-ı bedenden cânı

Nesi var ise ḳoyup ḳaçdı dilâ hem küfre
Ḳalmadı cenge degül kel başına dermanı

Ṣoñunı ṣanmadı cehlini göre küffâruñ
Ḥaḳ bu kendülere pek düşmen idüp küffâruñ

İrüp aʿdâya anı kîn ile menkûb itdi
Pây-ı file serini Lehli leked-kûb itdi

III

Dâr-ı İslâm'a çıḳup gelmiş iken îmâna
Her Ḳazaḳ-dîni ezüp döndi bugün şeytâna

Bu ki İslâm'ı ḳoyup mürted ola bed bil hep
Gel Ḳazaḳ-cinsi başın kes dime gel îmâna

Ḳazaḳ efsâdı olup uydı varup şeytâna
Virdi esbâbını emlâkini Leh tâlâna

Oldı başına belâ ḥaḳḳı o biñ baş ḥaḳḳı
Leh-i bed ser-keş olup ʿâṣî ola sulṭâna

Baş alam diyü ölüp kimisi meydânda ḳalur
Cân virüp kimisi dûn ḳalmadı başa câna

Cânla ol ki şehîd oldı ola cennet-cây
Cünd-i İslâm-ı ḳaviyy eyledi bil-cûd-ı Ḫudây

IV

Minnet Allâh'a pes İslâm'a çü oldur Hâdî
Bu seferlerde ide ʿaskere bu imdâdı

Şükr-i bî-ḥadd idelüm Bârî'ye cân ile bugün
ʿAdl ile aldı çü şâh düşmen-i dînden dâdı

Ehl-i heycâda o bed ṭopa ṭutulmuş maymûn
Oldı şimdi ki döge döge Şehuñ minḳâdı
(…)
Şeh idüp luṭfı o vîrânları âbâd oldı
O sitemden Leh amân buldı gör âzâd oldı

Şâh fermân-ı ṭonanma idicek mülk-i cihân

Zeyn olup cûd ile bil gül gibi oldı ḫandân

Nice ʿâlem ne ṭonanma bu Sitanbûl'a gelüp

Devr-i ḥükminde ṣafâ buldı ṣafâ gördi cihân

(…)

Şâha cân ile duʿâ eyler isem n'ola hemîn

Reh-revân ṭuruḳ-ı Ḥaḳ aña didi âmîn

VI

Kâr-ı dâd ile bu dünyâda o şeh var olsun

ʿİzz u iclâli aña devlet ile yâr olsun

(…)

Tâ ʿadûsına ide ḳaṣd o mücâhid Sulṭân

Devleti ṭâliʿola kevkebi bî-dâr olsun

Bil ki her mıṣraʿı ʿazm-i Leh'i ḳıldı îmâ

Bu ḥisâbı biñ otuzda yazalum Hâşimî'ya (1030/1620) (Mu.2)"[146]

Hâşimî, şiirin başlığında bu musammatın yetmiş iki dizesinin Lehistan ile yapılan savaşa tarih olduğunu, ifade etmektedir.

Çok şükür ki Yüce Allah askerimize yardımcı olmuş ve Leh küffârı esir alınmıştır. Bir alay din düşmanı arsız asker, Osmanlı'yı Leh mülküne koymamak için direnmiştir. Ancak Osmanlı askeri Tuna gibi Leh diyarına akarak buraya hakîm olmuştur. Sultan Osman bu gazada büyük başarılar sağlamıştır.

[146] Ayşe Bulan, Hâşimî, Hayatı,Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, s.69-72.

Artık ferman cihan hükümadarındadır. Okunun yeni menzili Tuna Nehrini aşmaktadır. O'nun okunun ucu düşmanın kıskançlıktan gönlünü delmektedir. Sultan'ın oku şevkinden gönüle erince, Lehlerin canı çıkmaktadır. Leh hükümdarı bu hali görünce firar etmiştir. Artık savaş için mecali kalmamıştır.

Şair şiirin üçüncü bölünde Kazaklar'ın durumuna değinmiştir. Buna göre Kazaklar daha önce İslam ile müşerref olmuştur. Toprakları İslam toprağıdır. Ancak şaire göre Lehler'e uyarak Padişah'a isyan etmişlerdir. Kâfirle yaptıkları iş birliği sonucu Sultan'ın gazabına uğramışlardır.

Din yolunda verilen bu uğraş başarıya ulaşmıştır. Sultan, tıpkı ecdâdı gibi aman dileyenlere merhamet etmiştir.

Bir donanma ile sefere çıkıldığını söyleyen şair, bu donanmanın İstanbul'a döndüğünü ifade etmektedir. Yapılan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Bundan sonra şair devletin varlığı için dua etmiştir. Şair son olarak bu yetmiş iki dizenin tamamının Lehistan zaferinin tarihi olan bin otuz yılını verdiğini ifade etmektedir.

4.8.Şu'ûrî

"Târîḫberây- ı Feṯḥ- i Ḳalʿa- i Ḳamaniçe Be -Ṣadr- ı Aẕʿam Aḥmed Pâşâ -zâde
Şâhen-şeh-i muʿaẓẓam Sulṭân Meḥemmmed ol kim
Şemşīr-i şuʿle-pâşı pür-nûr mihr ü mehden

ʿAzm eyledi cihâda ʿizz ü saʿâdet ile
Aḫẕ ide intiḳâmı aʿdâ-yı rû-siyehden

İtmişdi Leh Ḳralı cehlile naḳż-ı ʿahdi
Nehżat-heverdi fi'l-ḥâl şevketle taḫt-gehden

Ḳamançe Ḳalʿası'na olduḳda ḳahr-endâz

Aʿdâyı ṭutdı lerziş-i yek-ḥamle-i sipehden

Ser-geşte ḳaldı kâfir bulmadı câ-yı imdâd
Ne Mosḳa vü Fireng'den ne Mâcar u ne Çeh'den

Âṣaf-naẓīr-i devrân Ṣadr-ı muʿaẓẓam anuñ
Ḳılsun Ḫudâ vücûdın meʿmûn bed-nigehden

Çeşm-i ʿadûya itdi dünyâyı teng ü tîre
Merdâne-reʿy ü himmet gösterdi şâh-rehden

Didi Şuʿûrî hâtif taḥsîn idüp melekler
Gûşe nidâ-yı fetḥi irişdi felekten

Dört rükni düşdi oldı târîḫi lafẓ u maʿnen
'Fetḥ oldı Ḳaminiçe Biñ seksen üç'de Leh'den'
(T.2) Fî sene: 1083"[147]

Bu tarih IV. Mehmet döneminde Lehistan'dan alınan Kameniçe Kalesi için düşürülmüştür.

Yüzü kara düşmandan intikam almak için bir cihât fikri oluşmuştur. Leh kıralı cahillikle Osmanlı'ya karşı harekete geçmiştir. Ancak kıralı Kamaniçe Kalesi'nde uğradıkları bozgunla korkudan bir titreme tutmuştur. Bununla birlikte Lehler'e ne Ruslar'dan ne Macarlar'dan ne de Frenkler'den yardım gelmemiştir. Büyük vezir Ahmet Paşa, dünyayı düşmanın gözünde dar ve karanlık bir yer yapmıştır.

[147] Murat Güler, Şu'ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.48-49.

Şuʿûrî fethin tarihi olarak Hicrî bin seksen üç yılını vermektedir. Bu fetih nidâsının feleğin kulağına ulaştığını ve meleklerin bunu beğendiğini ifade etmektedir.

"Târîḫ -i diger: Berây - i Fetḥ - i Ḳalʿa-i Ḳamaniçe Be-Defter-dâr Pâşâ-zâde
Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed Şehr-yâr-ı taḫt ü baḫt
Niyyet-i ḫâlişla idüp fī sebîli'llâh ġazâ

Leh Ḳıralı eyleyicek naḳż-ı ʿahd efʿâlini
Ḳamaniçe Ḳalʿası'nuñ fetḥini gördi sezâ

ʿAsker-i İslâm'la itdi iḥâṭa ḳalʿayı
Olmadın on gün ḳadar küffâr ile ceng ü veġâ

Teng ü târ itdi cihânı başına kâfirlerüñ
Şuʿle-i dûd u şerâr-i ṭop olup dûzaḫ-nümâ

Ḳalʿada ḫaṣr u ḳarâra ḳalmayup ṭâḳatleri
Zâr u feryâd ile idüp el-emâna intimâ

Ḥażret-i Ṣadr-ı muʿaẓẓam kân-ı ḥilm ü ʿâṭıfet
Ḳahramân-ı gîr ü dâr u Rüstem-i zor-hicâ

Nâle vü giryânların gördükde idüp merḥamet
Ḥażret-i Şâh-ı cihândan eyledi ʿafv u recâ

Çün emân virildi ol dem ḳalʿayı teslîm idüp
Eylediler ḫâke rû-mâl ḳatlden bulup rehâ
(…)
Bu Şuʿûrî fikr iderken fetḥinüñ târîḫini

İki mıṣrâʿ düşdi olup herniri târîḫ añа:

'Ḳamaniçe alınıcaḳ müjdesin hâtif didi "
Zorla feṭḥ eyledi Sulṭân Meḥemmed ḫâliyâ'
(T.3) Fî sene: 1083"[148]

Sultan Mehmet Hân hâlis bir niyet ile gazaya çıkmıştır. Leh kıralı ahdinin gereği olarak bir iş tutmak için harekete geçince, Kamaniçe Kalesi'ni kaybetmiş ve lâyığını bulmuştur. Düşman ile on gün kadar savaşılmış, dünya onlara kederli ve karanlık olmuştur. Sonunda askerimiz ile mücadele gücü kalmayan düşman feryat ve figân ederek af dilemişlerdir. Bu yalvarışları gören Paşa, büyüklük göstererek Allah'ın izniyle onların canını bağışlamıştır. Kale teslim olunca İslam askeri sınırlarını aşmadan kaleyi almışlardır. Paşa almış olduğu güzel tedbirler ve marifetiyle savaşı kazanmıştır. Şair şiirin sonunda kalenin fethinin tarihini vermiştir.

"Târîḫ - i diger: Berây-i Feṭḥ - i Ḳalʿa-i Ḳaminiçe Be-Muṣaḥib Pâşâ- zâde
(…)
Ḳaminiçe Ḳalâsı'nuñ feṭḥini emr idicek
İtdi maḥṣûr u beste menfeẕini rehüñ

Ḳalʿa erbâbı degül ol Rüstemâne ḫamleden
Oldı dehlîz ʿadem-i ḫavfdan yeri Ḳavm-i Çeh'üñ

El-emân feryâdı çıḳdı âsmâna kâfirüñ
Ḳalʿaya merdâne gördükde hücûmın sipehüñ

Ḳalʿayı teslim idüp fi'l-ḥâl ʿadû-yı bed-nihâd
ʿAfv olundı ḫûnları ol ḳavm-i bed-rû siyehüñ

[148] Murat Güler, a.g.t., s.49-50.

Bir eḥad çıḳdı Şuʿûrî didi kim yaz târîḫin:
'Ḳamaniçe Ḳalʿası'nı aldılar zecren Leh'üñ'
(T.4) Fî sene: 1083"[149]

Şair şiire Sultan Mehmet'in övgüsüyle başlamaktadır. Daha sonra Mehmet Hân'ın Kamaniçe Kalesi'nin fethi için emir verdiğini ifade etmektedir. Yapılan hamle ile yok olma korkusu yaşayan Çeh Kavmi, kalenin kuytu yerlerine gizlenmiştir. Askerimizin hücumuyla kâfirin feryatları göğe yükselmiştir. Siyah yüzlü kavmin askerleri kaleyi teslim edince canları bağışlanmıştır.

Şuʿûrî son beyitte düştüğü tarih ile Kamaniçe Kalesi'nin düşmandan zorla alındığını söylemektedir.

"Târîḫ- i diger: Berây-i Fetḥ-i Ḳalʿa - i Ḳaminiçe
Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed Şehr-yâr-ı Şarḳ u Ġarb
Nuṣreti lîk rikâb itmiş aña Rabb-i Mücîb

Ḳamaniçe Ḳalʿası teshīrine fermân idüp
Zâr u giryân oldı kâfir saṭvetin görüp mehîb

Yeñi-çerîġâziyânı ḳalʿa dört cânibin
Câ-yı cenge ʿâdet üzre itdiler ḫafr-i ʿacîb
(…)

Ṣarf idüp fetḥ-i ḥiṣâra himmet-i merdânesin
Ḳalʿa-i aʿdânuñ itdi reʿy ü tedbîr-i muṣîb

Ketḫudaâ-yı Ceyş-i İslâm oldı ser-ḫayl-i ġuzât
Luṭf-i Ḥaḳḳ itmiş vücûd-ı pâkini böyle necîb

[149] Murat Güler, a.g.t., s.50-51.

Çün yazılmış her birinüñ ḳabża-i şemşîrine
Câhid ü 'Naṣrun mine'llâh'âyet-i 'Fetḥun ḳarîb'
(…)
El-emânı evc-gîr oldı içinde kâfirüñ
Secde-gâh oldı ḳapû-dânı başına her rekîb

Çünki on gün oldı ârâma kâfirde mecâl
Çaldı nâḳûs bâng-i ʿaczi oldı işkeste Ṣalîb

Ḳalʿayı teslîmden özge bulmayup fikr-i ḫalâṣ
Ṭutmada ẕeyl-i emânı oldı cümle nâ-şekîb

Ḳalʿayı teslîm ile ṣaġ olanı buldı emân
Görmemişdi çeşm-i gerdûn böyle bir feṭḥ-i ġarîb

Ḥamd idüp Ḥaḳḳ'a Şuʿûrî didi târîḫin o dem:
Ḳamaniçe feṭḥi oldı Ehl-i İslâm'a naṣîb
(T.5) Fī sene 1083"[150]

Doğunun ve Batı'nın hükümdarı Sultan Mehmet Hân, Kamaniçe Kalesi'nin alınması için ferman vermiştir.

Fermanı alan Yeniçeri askerleri savaş için harekete geçmişlerdir. Şair burada bize Yeniçerilerin savaş düzeni hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre kalenin etrafını kuşatan Yeniçeriler, buralara acayip çukurlar açmaktadır. Savaş öncesi yapılan bu hazırlığa şair bir anlam veremediğini ifade etmektedir. Bunun eskiden gelen bir adet üzerine yapılan davranış olduğunu söylemektedir.

[150] Murat Güler, a.g.t., s.51-53.

Savaş hazırlığı yapan ve girdiği gazada başarılı olan askerimiz övülmektedir. Askerimiz din yolunda savaşan kalbi temiz kimselerdir. Bu yüzden Cenab-ı Hâk askerimize yardım etmiştir. Bu asker o kadar iyi niyetlidir ki savaş sonunda teslim olan düşman askerine zarar vermemiştir.

Kamaniçe'nin İslam ehli tarafından fethedildiğini söyleyen şair, Allah (c.c.)'a şükretmektedir.

"Târîḫ-i diger: Berây-i Fetḥ-i Ḳalʿa-i Ḳaminiçe
Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed Ḫân-ı Râbiʿ kim
Dil-i küffâr-ı Rûm'a murġ-ı ḳahrı velvele ṣaldı

Cihâda dâyimâṭabʿ-ı şerîfi mâyil olmaḳla
Macâr u Nemçe vü Efrenc'i fetḥ itdi ḥavle ḳaldı

Ḳamânîçe ki âb-ı rû-yı Mülk-i Leh idi ḥâlâ
Alup zör ile küffâra murâd üzre ḳılıç çaldı

ʿAceb midür Şuʿûrî fetḥ ola añа âsân
Ki her bir bendesi ceng içre gûyâ Rüstem-i Zâl'dı

Didi hâtif irince ʿavn-i Vehhâb oldı târîḫi:
'Ḳamançe Ḳalʿasın Sulṭân Meḥemmed zor ile aldı
(T.6) Fî sene 1083"[151]

IV. Mehmet Hân, kahır kuşu ile Anadolu düşmanlarının gönlüne telaş salmıştır. Gücü ile yaptığı savaşlarda Avusturya, Macar ve Efrenc illerini fethetti. Kamaniçe Leh mülkünün yüzsuyu idi ancak, burası zorla alınıp muratlarına kılıç çalınmıştır.

[151] Murat Güler, a.g.t., s.53.

Yüce Allah, Vehhâb ismi ile Sultân Mehmet öncülüğünde Kamaniçe'yi Osmanlı Devleti'ne nasip etmiştir.

4.9.Sükkerî

" Yine ḳâyim-maḳâm-ı âṣaf-ı sulṭân-ı deryâ-dil
Neheng-i Baḥr-ı ʿUmmân-ı şecâʿat Muṣṭafâ Pâşâ

Saʿâdetle olup ser-dâr-ı ekrem cünd-i İslâma
Ḳazaḳ küffârınuñ dâr u diyârın itmege yaġmâ

Muvâfiḳ nüzgâr-ı himmet-i evtâr ile bir gün
Muḥîṭ-i ġazveye keştî-i ʿazmin ṣaldı bî-pervâ

Açıldı bâd-bân-ı şuḳḳa-i râyât-i fîrûzi
Ṣalındı Ḫızır u İlyâs-ı ẓaferle ol dil-i dânâ

Ṭaşup seyl-i bahâr-ı fetḥ u nuṣret Ḥışn-ı ʿUmmâna
Bulandırdı anı ṭûfân-ı bâd-ı ṣarṣar-ı heycâ

Aḳup cûlar gibi eṭrâfına olḳalʿa-i saḫtuñ
Dil-âverler derûnın itdiler deryâyı ḫûn-âlâ

Girüp ortaya ġavvâṣân-ı baḥr-ı ceng ü rezm âḫır
Ne var ise çıḳardılar kenâra gevher-i zîbâ

Pey-â-pey laṭma-i şemşîrden hep cümle kef geçdi
O gird-âb-ı veġâdan ṭaşra bir dil çıḳmadı gûyâ

Ḳırıldı cümle küffâr aḳdı seyl-i mevc-i ḫûn-âlûd

Ḳızıl ḳana boyandı şâḫ-ı mercân oldı her ḫârâ

Degül şemşîr-i hûn-bâr-ı ġuzât ol hûn-i düşmende

Yüzer mâhî-i merg-i bî-amân-i zümre-i aʿdâ

(…)

Añılsun tâḳıyâmet SÜKKERÎ dillerde târîḫi

'Ḳılıçla aldı 'Ummânı ḳılıçla Muṣṭafâ Pâşâ'

H. 1085 M. 1674 (T.1)"[152]

İlk beyitte yer alan bahr, derya ve timsah gibi kelimelerden anlıyoruz ki Mustafa Paşa bir deniz seferine çıkmıştır. İkinci beyitte ise bu seferin yönü açıklanmıştır. Mustafa Paşa, İslam askerinin başında Leh etkisinde isyana kalkışan Kazaklar'ın üzerine gitmektedir. Hedef Umman Kalesi'dir. Hızır ve İlyas, askerimizin rehberi ve duacısıdır. Kalenin etrafına su gibi akan leventlerimiz, orayı kan gölüne çevirmişlerdir. Bir dalgıç ustalığında denize dalar gibi savaşa giren askerimiz, karaya inciler çıkararak başarılı olmuşlardır. Düşman kırılmış ve mekân kızıl kana boyanmıştır. Bu savaşta kılıcımızdan düşmanın kanı akarken, kâfirler çaresiz bir şekilde denizde balık gibi yüzmektedir. Donanmamız, onlara cehennemi yaşatmıştır.

Devletin bekâsı için dua eden şair, bu savaşın büyük bir gaza olduğunu ifade etmektedir. Hatta öyle ki gözler daha önce böyle bir savaş görmedi, demektedir. Şiirin sonunda Mustafa Paşa'nın Umman'ı aldığı tarih verilmektedir.

4.10.Behçetî Hüseyin Efendi

"KASÎDE-İ DER VAṢF-I BİRÛN ÂMEDEN SULṬAN-I DERYÂ DİL BE-TESḪÎR-İ KALʿA-I KAMANİÇE

Bi-ḥamdillâh yine ʿavm-i kemâl-i lutf-ı mevlâdan

Ġazâya niyyet-i pâk oldı ṣâdır şâh-ı vâlâdan

[152] Eda Tuncer, a.g.t., s.113-114.

Çıḳup ḳurdı saʿâdetle otaġın ṣaḥn-ı ṣaḥrâya
ʿAzîmet ḳıldı istimdâd idüb bârî-taʿâlâdan

Ḳuruldı ḫaymeler naṣb oldı tûġ-ı serv-i bâlâlar
Nişân virdi bu rengiyle zemîn firdevs-i aʿlâdan

Alâyiyle çıḳup dünyâyı ḳıldı ġarḳ-ı zîb ü fer
Göründi mehçe-i râyâtı berter necm-i şuʿrâdan

Göründükçe miyân-i şaḳḳalarda mehçe-i râyât
Ḳamerdür ẓâhir olmuş ṣandılar gûyâ ş̱üreyyâdan
(…)
Şehirden çıḳdı bu ḥâletle ol mihr-i zemîn-peymâ
Ḳamençe üzre ṣaldı ṣaʿṣaʿa tîġ-i ṣaf-ârâdan

İdüp ṭayy-ı merâḥil vardı ol ḥışm-ı felek-sâya
ʿAdûnuñ kesdi ʿırkın tîġ-ı şîr-i ḫûn-pâlâdan

Dögüldi dûd-ı ateşbâr ṭopı ḳalʿanuñẓâhir
Ḫadeñg-i âh çıḳmışdı sipihre ḫayl-i aʿdâdan

Ḳuşatdı kalʿanuñ eṭrâfın ol ceyş-i muẓafferle
Ṣadâ-yı ṭobdur ṭutdı cihânı zîr ü bâlâdan

Ne ḳalʿa çerḫa peyveste bürûc-ı ḥayret-efzâsı
Yeri vardur eger berter disem çerḫ-i muʿallâdan

Ne ḳalʿa ol ḳadar muḥkem-i metîn çerḫ-fersâ kim
Metânetde anuñ pervâsı yoḳdur şûr u ġavġâdan

Ne ḳalʿa kûh-sâr-ı bî-sütûn-âsâ ki kesmişdür
Meġâk-i hevl-nâkın dest-i ḳudret señg-i ḫârâdan

Ṭoḳuz günde o ḥışnı ḍarbla feṭḥ eyleyüp aldı
Çıḳardı ẓulmet-i küfri o ḥışn-ı ferd ü yektâdan

Alup ol ḥışnı żamm-ı mülk-i islâm itdügi yitmez
Hücûm itdügi mülki hep ala ḫaşm-ı tüvânâdan

Bunuñ gibi nice ḥışn-ı metîni feṭḥ idüp aldı
Ṣadâ-yı el-amân olunca ṣadır ḫaşm-ı rüsvadan

Bu istîlâyı gördi mülke geldi vâfir elçiler
Ḳırâl-ı bed-feʿâl-i tîre-baḫt-ı nâ-şekîbâdan

İdince ṣulḥa raġbet elçiler o da amân virdi
Ferâġat eyleyüp ol fırḳanuñ mülkini yaġmâdan

Ẓaferle eyledi dârü'l-ḳarâr-ı devlete ʿavdet
Cihânı eyledi behcet-fezâ bu feṭḥ-i ʿuzmâdan

Bu gûne yazdılar evṣâfını levḥ-ı dil ü câna
O şâḥ-ı ʿâlemüñâgâh olanlar naẓm-ı inşâdan

Sipehsâlâr-ı nuṣret Ḫusrev-i sâhipḳırân- ṣavlet
Çıḳardı leşker-i bidâd ü ẓulmi mülk-i zîbâdan

Sikender baḫt ü dil fermân-revâ-yı maşrıḳ u maġrib
Ki nevk-i tîġı aldı bûy-ı ḫûnı rûy-ı bî-câdan

Cihângîr-i muẓaffer-şehriyâr soḥbet-i yâver kim
Zamânında cihân âsûdedür ızhâr-ı şekvâdan

Şeh-i Cem-câh ü meşreb Ḫusrev-i ferḫunde-kevkeb kim
Revâdur dinse rûşen baḫtı ḫurşîd-i mücellâdan

Ebü'l-feṭḥ-i maġâzî Haẓret-i Sulṭân Meḥemmed kim
Cihâna gelmedi ẕâtı mülûk-i mülk-i pîrâdan
(…)

Sen ol İskender-i âyine-dilsin nevk-i şemşîrüñ
Güzel ḥall itdi aḳd-i çerḫi Eflâṭûn-ı dânâdan

Sen ol şâh-ı cihânsın bî-tereddüd feṭḥ idüb aldı
Ḳameniçe gibi muḥkem kalʿayı ḫaṣm-ı eṣrârdan

Saña bir emr-i müşkil ḳalmadı ʿâlemde el-ḥâṣıl
Cihânı eyledüñ ferḫunde hükm-i ʿadli icrâdan
(…)
Ḫüdâ tîgin kilîd-i ḳufl-i ebvâb-ı ḳılaʿ itsün
İdüp kendin muẓaffer her ġazânı ʿâlem-ârâdan

Füzûn idüp Hüdâ ʿömrin ʿadû-yı âba ḳandırsun
Miyânında olan âb-ı dem-i tîġ-i mücellâdan (K:7/71)"[153]

Hamd olsun ki Padişah temiz bir niyet ile gazaya karar vermiştir. Çadırını çöle kurarak Allah'tan yardım istemiştir. Kurulan çadırlar ve çekilen yüksek boylu

[153] Ahmet Ölmez, Behcetî Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni- Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, s.282-287.

tuğların görüntüsü Firdevs bahçelerine benzemiştir. Dünya süse ve ışıltıya boğulmuştur. Yıldız kümesi gibi yükseklerde duran bayrak üstündeki hilâl görünmüştür. Bayrak üzerinde o hilâli gören, Süreyya yıldızından oluşan bir ay gördük, sanmışlardır. Birbirinin ardı sıra iki tarafa dizilmiş asker deniz dalgasına dönmüştür.

Bu itişam içerisinde şehirden çıkan Padişah, askerini Kamaniçe üzerine salmıştır. Kale ateş saçan toplarla dövülmüş, ortalığı topların düştüğü yerden çıkan duman kaplamıştır. Birçok düşmanın âhı gökyüzüne çıkmıştır. Zafer kazanan asker kalenin etrafını kuşatmış, top sesleri dünyanın altını üstünü inletmiştir. Kameniçe kalesi zorlu bir kaledir. Askerimiz dokuz gün içerisinde bu zorlu kaleyi almış ve küfrü buradan defetmiştir. Yalnız burasının İslam mülkü olması yetmez daha nice fetihler olmalıdır. Nitekim daha önce de bunun gibi çok zorlu kaleler alınmıştır.

Savaştaki ağır yenilgiden sonra Kıral elçilerini göndermiştir. Aman dileyen Kıral, barış istemiştir. Osmanlı'nın üstünlüğünü kabul eden Kıral ile barış yapılmıştır.

Kameniçe'nin fethini öven şair, daha sonra Sultan Mehmet'in övgüsüne başlamıştır. "Fetihlerin babası" diye adlandırdığı Padişah'ın vasıfları yüceltilmiştir. Şaire göre Sultan Mehmet, adaletli, güçlü ve akıllı bir hükümdardır. İşte böylesi bir hükümdardan lütûf bekleyen şair, kendi vaziyetini padişaha bildirmiştir.

"ḲAṢÎDE DER-VAṢF-I MUẔAFFER-GEŞTEN ŞÂH-I ÂFÂK Ü MÜSTAḪAR-ŞÜDEN MÜLK-İ ḲAZAḲ
Âferîn ey taḫt-ı Rûmuñ şâh-ı encüm leşkeri
Mihre ursun dest-i baḫtuñ tekme-i zûr-âveri

Ḥaḳ muẓaffer eyledi iḫbâr-ı düşmen-gîriñi
Ḳande kim teshîre ʿazm itdüñ ise bir kişveri

Eyledüñ rûşen çerag̈-ı dîn-i pâk-i Aḥmedi
Olduñ ol âyine-i mihr-enverüñ rûşen-gîri

Ser-firâz oldı sütûn-ı râyet-i naṣr-âyetüñ
Mehçe-i aʿlâm-ı baḫtuñ oldı çerḫuñ zîveri

Ṣundı dest-i baḫtuña ṭuġrâ-yı iḳbâl-i felek
Dökdi ḫâk-i pâyiñe ẓıll-ı hümâ bâl ü peri

Oldı rifʿat pâye-i ednâ-yi ḳaṣr-ı himmetüñ
Buldı devlet istiḳâmetle derüñde çâkeri

Tîġ-i hûn-âlûdla zehr-i âb içürdüñ düşmene
Sâḳıyâ ḳahrüñ bu resme ḳıldı devr-i sâġarı

İḳtiżâ itse dem-i cevlânda gâhî zîb içün
Esbüñe pâ-pûş iderdi çerḫ-i tâc-ı Ḳayṣeri

Yârî-i dîn eylemiş ḳayim o deñlü ʿâlemüñ
Bemdedür dergâhuña şâhân-ı zerrîn-efseri

ʿAzm-i cezm itdükçe tedmîr-i ʿadûya her zamân
Bir hücûmuñ gösterür ṣad dest-bürd-i Ḥayderi

Kâse-i sitem semendüñle şirâr-i naʿlidür
Evc-i çerḫ-i nuṣret ü fetḥüñ hilâl ü aḫteri

Bâd-bân-ı keştî-i fetḥ ü ẓaferdür râyetüñ
Zer-rikâbuñdur o keştînüñ meger kim lengeri

Eyleseñ taḥrîk baḥrine felek pür-şûr olur

Gösterür hem şûriş-i deryâ-yı rûz-ı maḥşeri

Atılan her ṭop-ı berḳ u raʿd-i çerḫ-i cenkdür
Kim yaḳar her naʿrası bir âteş-i sûz-şekeri

Şadme-i ṭop ü tüfengiñden döner tâ ḥaşre dek
Başı döndi çerḫuñ olursa ʿaceb mi serseri

Gökde mâh-ı nev degül gülzârda sûsen degül
Çekdi aʿdâña ẓafer arż u semâdan ḥanceri

Çerḫ idüp fânâsunı zerrîn ider meyl-i sefer
Tâ çerâġânuñda ıẓhâr eyleye zîb ü feri

Hem vire destine cevzânuñ o dem tîr ü kemân
Eyleye Behrâm ile taḫvîf ḫaşma rehberi

Çak olur ṣıyt-ı çekâçâkından eṭbâḳ-ı felek
Çekdüginice düşmen-i dîn üzre tîġ-i miġferi

Öyle virdüñ gûşmâl elḥamdülillâh ḫaşma kim
Bir yire gelmez daḫî eczâ-yi ʿaḳl-i leşkeri
(…)
Fitne bir yirde görünmez oldı devrinde meger
Kûşe-i ebrû-yı dilber gibi nihândur yeri

ʿAdli bir ġâyetde kim vaḥşet-serây-i çerḫda
Ṣayd-ı şâhbâz itmege şeh-per açar kebg-i deri

Tâcidârâ serverâ şâhen-şehâ dîn-perverâ

Ey sipihr-i ḥaşmetüñ mihr-i ʿadâlet esferi

Gerçi yoḳdur ruḫṣat-ı taşdiʿ ammâ neyleyin

Sünbül-i vaṣfuñ ḳomaz taḥrîk ider dânişveri

Peyrev-i Nefʿî olup ṭûl iḫtiyâr itsem nola

Naẓmuma beñzer anuñ da ekṣerî naẓm-ı teri

(…)

Tâki bir tîġ ile ḫurşîd-i felek nâ-bûd ide

Bir hücûm itmekle yüzbiñ necm-i çerḫ-i berteri

Her hücûmı tefriḳa-endâz-ı ḳalb-i ḫaṣm olur

Eyledikçe eşheb-i iḳbâl ile cevlân-geri

Ṣubḥ-ı rûşen gibi ṭîġın eyledikçe âşikâr

Mihr gibi ġarḳ-ı ḫûn olsun o dem ḫaṣmuñ seri (K.14)"[154]

Behçeti Hüseyin Efendi, bu kasideye Kazak mülküne başarılı bir sefer yapan Osmanlı askerini överek başlamıştır. Allah'ın izniyle düşman yenilgiye uğratılmıştır. Hz.Muhammed (s.a.v.)'in temiz dininin mumu yakılmıştır. Felek geleceğin güzel olacağını müjdeleyen mührü eline sunmuş, ayağına hümâ kuşunun kanadının gölgesini düşürmüştür. Hüma kuşu Divan Edebiyatı için önemli bir sembol olmuştur. Devlet kuşu ve talih kuşu olarak bilinen bu kuşun Çin veya Okyanus adalarında yaşadığına inanılmıştır. Eski devirlerde meydanda uçurulan hümâ kuşu kimin kafasına konarsa o kişi padişah olarak seçilmiştir. Bu yüzden diğer adı devlet kuşudur. Gölgesinin dahi birinin başına düşmesi o kişinin ileride padişah olacağına işarettir. Edebiyatımızda bir baht açıklığının sembolüdür. [155]

[154] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.316-320.
[155] İskender Pala, a.g.e., s.216.

Sultan Mehmet'in kan bulaşmış kılıcı düşmana zehirli su olmuştur. Yaptığı hücûm ile Haydar gibi savaşmıştır. Haydar kelimesinin manası arslandır. Bu kelime Hz.Ali (r.a) için kullanılır. Allah'ın arslanı Hz.Ali (r.a) düşman ile döne döne savaşmaktadır.[156]

Savaş esnasında atılan top ve atış yapılan tüfek sesleri feleğin dahi başını döndürmüştür. Düşmana verilen ders onları yola getirmiştir.

Şair kasidenin devam eden bölümlerinde Sultan Mehmet'e övgülerini sunmuştur. O'nun kahramanlıklarını uzun uzun anlatmış, devrinde fitnenin kökünün kazındığını ifade etmiştir. Ayrıca hükümadarın ne kadar adaletli olduğundan dem vurmuştur.

Behçetî Hüseyin Efendi, sanatını da övmeyi ihmal etmemiştir. Nef'î'nin yolundan gittiğini ve şiirinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra tekrar savaşa dönen şair, düşmanın kellesi kana bulansın diyerek, şiirini sonlandırmıştır.

"ḲASÎDE DER-VAṢF-I MUṢṬAFÂ PÂŞÂ VÜ TESḪİR-KERDEN EV-ḲALʿA-İ ʿUMMÂN BERÂ
Hezârân âferîn ey şâh-ı dehrüñ ṣadr-ı zî-şânı
Muʿiyn oldı Ḫüdânuñ himmeti feṭḥ itdüñ ʿUmman'ı

Yerin od eyledüñ aʿdâ-yı dînüñ maḥż-ı ʿadl itdüñ
Bu tedmîri .üdâ ol fırḳaya görmişdi erzânı

Daḫî bundan ziyâde himmet olsun mı cihân içre
ʿAdû-yı bed-feʿâlüñ olmadı yaraya derbânı

Hücum-ı seyf ile ġâzîler aldı büre-i bârusın
Diküp râyât-ı dîn-i rûşen-i maḥbûb-ı sübḥânî

[156] İskender Pala, a.g.e., s.199.

Seḥer kim olmuş idi Ḫüsrev-i ḫâver daḫî ʿâzim
Çeküp fetḥine bu ḥışnuñ livâ-yi mihr-i raḫşânı

Sipihr-i bürcüne encüm gibi ʿasker suʿûd itdi
Unutdurdı temâşâ-yı nücûm-ı çerḫ-i gerdâni

Yüründi her ṭarafdan eylediler taʿma-i şemşîr
Muḍîḳ-ı tengnâ-yı kalʿada erbâb-ı ʿısyânı

Hezârân yirde oldı küştelerden peşşe pür-sadâ
Eger taṭhîre cârî olsa seyr eylerdi ʿUmmân'ı

O deñlü ordılar seyf-i hücûm cevher-i îṣârı
O gûne çekdiler aʿdâ-yı dîne tîġ-ı berrânı

Olup mecrâ-yı seylâb-ı dem-i aʿdâyı bed-aḫker
Derûn-ı kalʿa ʿummân gibi ṣaldı mevc-i ṭuġyânı

Otâġın seyr idüp ol dem ḳıyâs itdüm ki ejderdür
Fedâ itmiş ser-i aʿdâyı añа luṭf-ı yezdânî

Taʿâlallâh ġazâ ancaḳ olur olursa ʿâlemde
Mübârek ola ey erkân-ı dînüñ sâhib-ʿunvânı

Bir iş itdüñ ki Âṣaf oldı hayrân kâr-ı tedbîrüñ
Anı hem itmemişdür zûr-kâruñ bir cihânbâni

Virildi şânıña ḳalʿa-güşâ-yı nuṣret-ârâyı
Ṣunuldı baḫtıña cenk-azmâ-yı ṣalaḥ-ı peymânı

Muẓaffer eylesüñ her bir ġazâ-yı ʿâlem-ârâda
Muʿîn olsun her işinde Ḫüdânuñ luṭf ü iḥsânı

Cemâl-i baḫtı pür-ḫande civân-ı ʿömri nâzende
Nüvîdi müjde-i feṭḥ ü berîdi ʿavn-i rabbânî (K.24)"[157]

Şiir Mustafa Paşa'yı kutlayarak başlamaktadır. Bu kutlamanın sebebi ise yine ilk beyitte açıklanmıştır. Buna göre Paşa Umman Kalesi'ni feth etmiştir. Şair, Mustafa Paşa'nın düşmanı bir ateşe attığını söylemektedir. Gaziler kılıçla düşmana saldırarak, Allah'ın sevgili dininin bayrağını aydınlık olarak dikmişlerdir. Askerimiz gökyüzüne yıldız gibi yükselerek, daha önceki yıldız seyrini unutturmuştur. Ordumuz kılıç hücumu ile din düşmanlarını hezimete uğratmıştır. Otağında duran Paşa, tıpkı bir ejder gibidir. Cenab-ı Hâk'ın lütfuyla düşmanın kafası kendisine feda olmuştur. Gazan mübarek olsun ey dini bütün kişi, yaptığın işi kimse başaramamıştır.

Şair daha sonra şiirin kalan uzunca bölümünde Mustafa Paşa'yı övmektedir. Gazaların devamını ve bu gazaların zaferle sonuçlanmasını istemektedir. Yeni fetih isteği ve yapılan dualarla şiir sonlandırılmıştır.

"TÂRÎH-İ FETḤ Ü TESḪÎR-İ ḲALʿA-İ ḲAMANİÇE EZ-YED-İ MÜEYYED-İ SULṬÂN-I CİHÂN-BÂN MEḤEMMED ḪÂN-I ĠÂZÎ

Cenâb-ı ḥażret-i sulṭân Meḥemmed ḫân-ı ġâzî kim
Münevverdür cebîn-i devleti nûr-ı Muḥammed'den

O ṣâḥib-seyf kim feṭḥ itdi mülk-i dehri himmetle
Meded gördi ne semte gitdi ise dîn-i Aḥmed'den

Hem itdi kişver-i ʿâlemde devletle cihângîri

[157] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.364-368.

Hem oldı behre-ver ẕât-ı şerîfi baḫt-ı sermedden

Ḳamançe ḳalʿasın geldi ḳuşatdı ceyş-i nuṣretle
ʿAdû gördi hücum-ı ḳahrı tedbîr-i müeyyeden

Alındı tabyesi ḍarb ile ḥayret başdı aʿdâyı
Görüp ṭop ü tüfengüñ cünbüşin ceyş-i ser-âmedden

Hemân miftâḥı teslim eylemekdür gördiler çâre
Ki lâ-büd ḳurtuluş yoḳ bu serencâm-ı mü'ekkedden

Bürûc-ı ḳalʿaya kim çıḳdı ol dem ʿasker-i İslâm
Eẕanlar oḳudılar bañg-ı tekbîr-i muvaḥḥadden

Derûn-ı ḳalʿa ṭoldı nûr ile hep çıḳdılar küffâr
Şuʿâ-ʿı dîn-i islâm-ı pür-envâr-ı müebbedden

Gelüp bir hâtif-i ġaybî didi ey Behceti târîḫ
Ḳamençe mü'min-i nûr oldu emîn şeh Meḥemmed'den
1083-1672 (T.1)"[158]

Gazi Sultan Mehmet Hân zamanın mülkünü fethetmiştir. Nereye varsa Hz.Muhammed (s.a.v.)'in dininden yardım görmüştür. Allah'ın yardımıyla Kamaniçe kalesi kuşatılmıştır. Bunu gören düşman sağlam tedbirler almıştır. Yapılan hücum ile düşmanın tabyası dağıtılmıştır. Düşman top ve tüfengin sesinden hayret içerisinde kalmıştır. Kurtuluşun olmadığını gören düşman kalenin anahtarını teslim etmiştir. Kalenin burcuna çıkan İslam askeri ezanlar okumuştur. Diğer askerler tekbir getirmiştir. Kalenin içi Allah'ın nuruyla dolmuştur. Behçeti son beyitte Kamaniçe Kalesi'nin alındığı tarihi vermiştir.

[158] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.395.

“TÂRÎH-İ FETḤ Ü TESḪÎR-İ ḲILÂʿ-I ḲAZÂK EZ-TE’YÎD-İ SULṬÂN-I ÂFÂḲ

Ḥażret-i ḫân Mehemmed ġâzî

İtdi yine sefere sa’y-i cezîl

Der-miyân eyledi tîġ-i ʿazmi

O cihân-gir-i ḫudâvend-i cemîl

Vardı himmetle Ḳazaḳ milketine

Mihr-veş itdi bürûce taḥvîl

Ṣaldı bir ṣadr-ı ẓafer hem-rehini

Bir yana oldı nice fetḥa delîl

Birini daḫî ṣalup bir semte

Itdi ol daḫî zaferle taḥsîl

Ṣaldı bir ṣadrını daʿummâna

Kâfiri itmek içün ḫâr ü zelîl

Oldı serdâr-ı ġazât-ı dîne

O zafer-küster-i bi-miṣl üʿadîl

Bildirüp kâfire ḥaddin cümle

Oldı maḫhurʿadû-yı ber-taḍlîl

Behceti didi o sâle târîḫ

Ḥamdü lillâh fütûḥât-ı celîl

1085-1674 (T.4)"[159]

Hazreti Mehmet Gazi Hân yeni bir sefer için çokça çalışmıştır. O güzel hükümdar kılıç azmini ortaya koymuştur. Kazak mülküne bir güneş gibi doğmuştur. Yoldaşlarını fetihler için etrafa salan hükümdarın bu hamlesi zaferlerle sonuçlanmıştır. Böylelikle yoldan çıkmış düşmana haddini bildirmiştir. Behçeti bu zaferin tarihini son beyitte vermiştir.

"TÂRÎH-İ FETḤ Ü TESḪÎR-İ ḲALʿA-İ ʿUMMÂN EZ-YED-İ MÜEYYED-İ ḤAŻRET-İ ḲÂ YİMMAKÂM MUṢṬAFA PÂŞÂ

(…)

Olup tedmîrine me'mur ḳıldı re'yile himmet
O ḥışnı târ u mâr itdi urup seyf-i cihân-ârâ

Daḫi bundan ziyâde ihtimâm olmaz cihân içre
O ḥışnı aldı hem bir haftada hem eyledi yaġmâ

Debîr-i çerḫ işitsün bu peyâm-ı behcet-efzâya
Bu gûne eylesün evṣâfını eflâkde inşâ

Müşîr-i fitne-bend ü kalʿa-gîr ü sâḥibü't-tedbîr
Vezîr-i maʿdelet-perdâz ü ṣaf-ârây u Asaf-râ

Olunca zîver-i gûş-i cihân bu ḳalʿanuñ feṭḥi
İdüp taḥsîn o ṣadruñ himmet-i vâlâsına maḥżâ

Urunca pençe-i şîrâna yazdum Behceti târîḫ
Niheng-i seyf ile ʿummânı alduñ Muṣṭafa Pâşâ

[159] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.397.

1085-1674 (T.6)"[160]

Behçetî Hüseyin Efendi'nin, Mustafa Paşa'nın Umman Kalesi'ni fethetmesi üzerine yazdığı bir başka şiirdir. Şair, ilk beyitlerde Paşa'yı övmüştür. Daha sonra şiirin başlığında da belirttiği gibi sözü Umman Kalesi'nin fethine getirmiştir. Umman Kalesi'nin çok zorlu bir kale olduğunu ifade etmiştir. Bu zorlu kaleyi, Mustafa Paşa yapmış olduğu hücumlarla tahribata uğratmıştır. Bir hafta içinde bu sağlam kaleyi ele geçirmiştir.

Behçetî, şiirin sonunda düştüğü tarihi, arslan pençesi gibi vurunca, diye tabir etmektedir. Mustafa Paşa'nın Umman'ı kılıç ile aldığını ifade etmektedir.

"TÂRÎH-İ DÎGER FETḤ-İ KALʿA-İ ʿUMMAN ʿAN - YED-İ VEZÎR-İ ʿÂLÎ -ŞAN MUṢṬAFA PÂŞÂ-YI VÂLÂ-MEKÂN

Ḥazret-i ḳâyim-maḳâm-ı Âṣaf-ı şâh-ı cihân
Yaʿni ṣâḥib maʿdelet destûr u serdâr-ı güzîn

Kalʿa-i ʿummânı me'mur oldı talan itmege
Eyledi el-ḥaḳ ʿaceb tedbîr ü huş rây-ı zerîn
(…)
Virdiler ḫâr u ḫas-ı küffâra dûzaḫda ḳarâr
Ḥaḳ ġazât-ı dîni itsüñ dahil-i huld-i berîn

Tâʿma-i şemşîr idüp küffârı yıḳdı ḳalʿasın
Ol vezîr-i ṣâhibü't-tedbîr ü ṣadr-ı kâm-bîn

Gûş-zed olunca çerḫa bu ġazâ-yı ekberi
ʿÂlemi şâdân idince luṭf-ı rabbü'l-ʿâlemîn

[160] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.398-399.

Behceti'ye geldi ol dem hâtif-i ġaybî didi

İki mısraʿdan işit târîḫini ey çerḫ-i sîn

1085-1674 (T.7)"[161]

Mustafa Paşa, cihân padişahının sevgili veziridir. Bu vezir Umman Kalesi'ni fetih ile görevlendirilmiştir. Paşa, denizin ortasındaki derinlik gibi bela tufanı salmıştır. Kîninin kılıcı denizdeki balık kadar çok olmuştur. Bu hâl düşmana cehennemi yaşatma isteğidir. Allah, kâfir karşısında, din yolunda savaşanları üstün kılmıştır. O tedbir sahibi vezir böylelikle düşmanın kalesini yıkmıştır. Felek bu büyük gazayı duyunca âlemi bir neşe salmıştır. Behçetî Hüseyin Efendi, son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.11.Nâlî

" TÂRÎḪ BERÂY-I FETḪ-İ ḲAMANİÇE

Bir seḥer feyż-i beşâretle sürüş-ı Raḥmân

Eyledi ʿâlemi ferḫunde vü şâd ḫandân

(…)

Ne beşâret ḫaber-i fetḥ ile zîbende zemîn

Ne beşâret eṯer-i naṣr ile tâzende zamân

Ṣâḥib-i tuġ ẓafer ḫusrev-i nuṣret-efser

Seyf-i meslûl-i Ḫudâ Ḫân-ı Muḥammed Ġâzî

(…)

Az müddetde fütûḥât-ı keṯîre maẓhar

Oldılar ʿizz ü saʿâdetle o şâh-ı devrân

Fetḥ-i Uyvar (u) Varaṭ ḥışn-ı Girid ü Yanova

[161] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.399-400.

İnhizâm-ı Macar u Nemçe vü Erdel Boġdan

Yine bir feṭḥ-i cedîd ile müşerref olduñ
Görmedi böyle ġazâ çeşm-i selâṭîn-i cihân

Kâfire var mı maḳar şimdi saḳardan ġayrı
Birbirini başaraḳ gitse revâ dûzaḫiyân

Düşmen-i dîne göz açdırmayup urdun ḳılıcı
Kimi küşte kimi bergeşte kimi nâle-künân

Düşmene ʿarṣa-i pehnâ-yı zamân teng oldı
Ḳalmadı cây-ı maḳar kâfire illâ nîrân

Ey şehenşâh-ı Sikender-der ü Rüstem-çâker
Maẓhar-ı feyż-i Ḫudâ sâye-i nûr-ı Yezdân

Sen ġazâ itmede küffâra cihân âsûde
Cân u dilden nice olmaz saña ʿâlem ḳurbân

Geldi hengâm-ı duʿâ Nâlî derûn-ı dilden
Ḳıl duʿâ eyle recâ dergeh-i Ḥaḳdan her ân

Daʾimâ dergeh-i vâlâ-yı hümâyûnında
Ola feṭḥ ü ẓafer ü nuṣret ü devlet der-bân
(…)
Hâtif-i ġaybî beşâretle didi târîḫin
Aldı Lehden Ḳamaniçeyi şehenşâh-ı cihân

1083 (T:27/22)" [162]

Hz.Cebrail bir başarı haberiyle tüm âlemi neşeye boğmuştur. Bu öyle bir başarıdır ki kötü olan zamanda yeryüzünü İrem bağı gibi cennet bahçesine çevirmiştir. İnsan ve melek Allah'ın feyzine mazhar olmuş, yeryüzü hayat bulmuştur. Bu başarı sesinin verdiği lezzeti, bir udun vermesi imkâsızdır.

Hazreti Sultan Mehmet Hân, Allah'ın kınından çekilmiş kılıncı ve zafer tuğunun sahibidir. O, Sührâb, Giv ve Rüstemden üstündür. Sührâb:

> *"Zaloğlu Rüstem'in bir Türk kızından olan oğludur. Babasını tanımadan annesinin yanında büyümüştür. Babası ile bir savaşta karşılaşmışlar ve birbirlerini tanımadan dövüşmüşlerdir. Sührâb galip gelmek üzereyken Rüstem bir hîle ile onu öldürmüş. Ancak tam can vereceği sırada baba oğul oldukları anlaşılmış."* [163]

Sultan Mehmet daha önce Uyvar, Girit ve Yanova Kalelerini almış, Avusturya, Macaristan, Erdel ve Boğdan askerlerini dağıtmıştır. Şimdi yeni bir fetih olmuştur. Dünya sultanlarının gözü böyle bir fetih görmemiştir. Kâfire şimdi cehennemden başka mekân yoktur, ona lâyıkta budur. Din düşmanına göz açtırmadan kılıç vurulmuş, kimisi ölmüş kimisi feryâd figân etmiştir.

Kazanılan zafer şairi ziyadesi ile mutlu etmiştir. Fethi öven şair, daha sonra devleti için dua etmiştir. Bunun yanında yeni fetihler istemiştir. Son beyitte ise Lehistan'dan alınan Kamaniçe Kalesi için tarih düşürmüştür.

" TÂRÎḪ-İ DÎGER BERÂ Y-I ḲAMANİÇE
Ḫan-ı nevâl-i kerem eyledi âfâḳı sîr
Neyyir-i burc-i ẓafer ḳıldı cihânı münîr

[162] Bahattin Kahraman, a.g.e., s.135-137.
[163] İskender Pala, a.g.e., s.411.

Ḥusrev-i Rüstem-hücûm şâh-ı ʿadâlet-rüsûm
Ḥażret-i Rûm Ḫân-ı Muḥammed çü şîr

Ol şeh-i ʿâlî-nijâd eyledi ʿazm-i cihâd
Lehden alup çoḳ bilâd leşkerin itdi esîr

Dögdi Ḳamaniçeyi aldı ṭokuz günde kim
Görse metânetde deyr olmaz o ḥışna naẓîr

Böyle ġazâ görmedi çeşm-i hezâr-ı felek
İtmedi ışġâ daḫi gûş-ı ṣaġîr ü kebir

Ḥażret-i şâhenşehüñ baḫt-ı hümâyûnıdur
Feyż-i Ḥaḳ eyler müdâm aña ʿasîri yesîr

Ey şeh-i nuṣret-ḳarîn ḫusrev-i rûy-ı zemîn
Ġâzî-i sulṭân-ı dîn şâh-ı ʿadâlet-maṣîr

Rüstem ü Sâm olsa ger eyler emânı siper
Tîġuña başın eger Güstehem ü Erdşîr
(…)
Oldı bu ḥışîn-ı ḥaṣîn feṭḥine târîḫ-i tâm
Aldı Ḳamaniçeyi zûr ile şâh-ı dilîr 1083 (T.28)"[164]

Nâlî, Kamaniçe Kalesi'nin alınması üzerine ikinci bir şiir kaleme almıştır. Şiirine, zafer burcunun yıldızı âlemi nurlandırdı, diyerek başlamıştır. Anadolu hükümdarı Mehmet Hân, bir arslandır. Yaptığı gaza ile Lehlerden birçok yerler almış ve

[164] Bahattin Kahraman, a.g.e., s.137-139.

askerlerini esir etmiştir. Kale dövülerek dokuz günde alınmıştır. Feleğin bin tane gözü vardır, fakat daha önce böyle bir savaş görmemiştir.

Sultan Mehmet Hân'ın karşısında Rüstem ve Sâm dahi olsa, kılıcına boyun eğmek zorundadırlar. O, şehirlerin hükümdarıdır. Doğu ve Batı hükmü altındadır. İnşallah haşredek yücelttiği devlet yaşayacaktır.

Şair, hükümdar ve devlet için yaptığı duaların ardından, Kamaniçe Kalesi'nin fetih tarihini vermiştir.

4.12.Sâbir Mehmed

"TÂRÎḪ-İ FETḤ-İ DİYÂR-I LEH Zİ-SEYF SULṬÂN MEḤEMMED ḪÂN ĠÂZİ RAḤİMEHU'LLÂH

Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed ḫân-ı ġâzî kim odır
Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn u Emîru'l-Mü'minîn

Ḥabbezâ ṣâḥib-ḳırân-ı millet-i islâm kim
Dâim eyler beyż-i ṣamṣâm ile ḥıfż-ı beyż-i dîn

Eyledi biẕẕât ol sulṭân-ı Efrîdun-ḫaşem
ʿAvn-i Ḥaḳla ḳaṣr-ı tevsîʿ-i bilâdı müslimîn

Leh diyârın ʿasker-i islam ile teşrif idüp
Çün Ḳamançe ḳalʿasına vardı ol sulṭân-ı güzîn

Nice ḳalʿa ṣanki kûh-ı Ḳâfdır her ḳulesine
Sedd-i İskenderden istiḥkâmda biñ ḳat raṣîn

Ḳalʿa ammâ görmemişdür ʿarsa-i ʿâlemde hiç
Çeşm-i seyyâhân-ı ʿâlem böyle bir şehr-i metîn

Şehri bir yek-pâre seng üstinde ʿâlî söyle kim
Yanına irmez nigâh-ı dîde-hây-ı dûr-bîn

Pâd-şâhun yer götürmez ʿaskerin çün gördiler
Ḳaldılar ḥayrân u ser-gerdân gürûh-ı müşrikin

Şâh-ı heft-iḳlîm el ḥaḳḳ himmetin der-kâr idüb
Ol felek-sâ ḳalʿayı bir heftede aldı hemîn

Saṭvet-i ṣâḥib-ḳırânisinden oldı bi'l-fürûz
Leh ḳıralı sâlik-i râh-ı gürûh-ı ṣâġarîn
(…)
Rûşen eyle dîdeni bu mıṣra'-ı târîḫile
Leh diyârın cebr idüb ʿadâdan aldı şâh-ı dîn

Şâd olup ben de didüm bu mıṣraʿı târîḫ içün
Eyledi Sulṭan Meḥemmed dâr-ı küfri derç-i dîn
H.1083-M.1672 (T.3)"[165]

Hazreti Sultan Mehmet Hân, müminlerin emiridir. Ne hoş ki İslâm dininin ve milletinin koruyucusu olmuştur. İslam askerini Leh diyârına gönderip, Kamaniçe Kalesi'ne varmıştır. O kale ki her kulesi Kâf dağı gibidir ve İskender'in setinden sağlamdır. Böyle sağlam bir kale dünyada görülmemiştir. Ancak padişahın askerini gören müşrik topluluğu bu manzaya hayran kalmışlardır. Yedi iklimin Sultan'ı Mehmet Hân kaleyi bir haftada Leh kıralından almıştır.

[165] Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.33-34.

Düşülen tarih mısrası ile gözler aydınlanmıştır. Sultan, Leh diyarını zorla almıştır. Bu zafer karşısında mutlu olduğunu ifade eden şair, Sultan Mehmet'in din düşmanlarını yendiğini söylemektedir.

5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR

Osmanlı ile Ruslar arasında ciddi anlamda ilk mücadeleler bu yüzyılınortalarına denk gelmektedir. Mehmet Paşa 1642 yılında, Don (Rus) Kazakları'nın eline geçen Azak Kalesi'ni tekrar almak için harekete geçmiştir. Don Kazakları'nın geri çekilmesi ile bu kale tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.[166]

> *"1678-1681 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1678'de Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması imzalanmıştır. Bahçesaray Antlaşması Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan ilk resmî antlaşmadır"*[167]

Sırasıyla I.İbrahim ve IV. Mehmet dönemlerinde gerçekleşen ve 17.yy.'ın artık sonlarına denk gelen bu mücadeleler ilerleyen tarihlerde de devam etmiştir.

Şairler bu bölümde ağırlıkla Çehrin ve Azak gazalarını ele almıştır. Karadenizde yer alan ve Osmanlı Devleti için özel bir statüde olan Kırım Hanlığı, Rusya ile yapılan savaşlar esnasında Osmalıya yardım etmiştir. Şairler bu yardımlardan dolayı Kırım Hanlarını övmüşlerdir. Rus halkı için ise şiirlerde genellikle "Moskov" kelimesi kullanılmıştır.

5.1.Sahhâf Rüşdî

"Târîh-i Feth-i Çehrin
Fethini gûş eyleyüb Rüşdî didi târihini
Mustafâ Pâşâ döküb seyfiyle aldı Çehrini
(H.1089- M.1678) (T.67)"[168]

"Târîh-i Diger Berây-ı Feth-i Çehrin
Gûş idünce fethüni Rüşdî didi târihini
Cenk kahr ile bozıldı kâfirin Çehrini heb
(H.1089- M.1678) (T.68)"[169]

[166] Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.311.
[167] İsmail Adıgüzel, Tarihin Pusulası, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015, s.118.
[168] Hatice Ekici, a.g.t., s.314.

Düşürülen birinci tarihte Çehrin'i Mustafa Paşa'nın kılıç zoruyla aldığını söyleyen şair; İkinci tarihte "Çehrin" kelimesi ile tevriye yaparak, düşmanın çehresinin bozulduğu ifade etmektedir.

5.2.Rehâyî

"*Rehâyi ḥamd u şükr idüp didüm fetḥine târiḫi*
K'alındı luṭf-ı Ḥaḳ'dur döge döge kalʿa-i Çehriṇ
1089/1678 (T.13)"[170]

Rehâyî, Dîvânında bir beyitlik tarihi ile Çehrin zaferini konu almaktadır. Şair bu zaferden dolayı Allaha şükretmektedir ve Çehrin kalesinin Allah'ın bir lütfu olarak döve döve alındığını söylemektedir.

5.3.Cem'î

"Ẓıll-ı Ḫudâ pâdişeh-i baḥr über
Maʿdelet-ârâ şeh-i Rüstem-sitîz

Fetḥ-i Azaḳ ḳaṣdına ʿasker ṣalup
Ḳopdı ser-i ḫasma yine rüstahîz

Saṭvet-i şemşîr-i şehenşâh ile
Zehresi aʿdânuñ olup rîz rîz

Ḳalʿayı terk idüp o ḫayl-ı gürâz
Oldı gürîzinde baṣd-ı üft ü ḫîz

---

[169] Hatice Ekici, a.g.t., s.314.
[170] Fatih Yerdemir, Rehâyî Divanı İnceleme -Metin-Dizin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.132.

Bu ḫaber-i fetḥ güşâd eyledi

Rûy-ı cihânı çü gül-i ḫânde-rîz

Yazmaġa bu müjdeyi Cemʿî-i zâr

Deste alınca ḳalem-i müşk-bîz

Hâtif-i ġaybî didi târîḫini

İtdi ʿadû ḥışn-ı Azaḳ'dan girîz (T.20) 1052/1642"[171]

Allah'ın gölgesi ile korunan padişah bu sayede denizlerin ve karaların hükümdarı olmuştur. O, Rüstem gibi adaletli bir yöneticidir.

Azak kalesinin fethi için bu bölgeye asker gönderen padişah, şairin benzetmesi ile burada kıyamet gibi şiddetli bir günün yaşanmasına sebep olmuştur. Bir anda hamle yapan ordumuzun ezici üstünlüğü ile düşman askeri bozguna uğramıştır. Düşmanın kaleyi kaçarak terk etmesi sonucu gelen bu zafer haberi ile dünyadanın yüzünde gül gibi gülücükler dökülmüştür. Bunun sebebi ise Cem'i'nin misk kokulu kalemi ile bu fetihi müjdelemesidir. Son beyitte ise fethin tarihi verilmektedir.

5.4.Dürrî

"Târîḫ-i Azaḳ

Açdı ṭab-ʿı pâdişâhı geldi miftâḥ-ı Azaḳ (1124)" Târîḫ-i Azaḳ[172]

Dürrî tek mısralık bu tarihte, padişahın mührünün Azak kalesine anahtar olduğunu söylemektedir. Bu deyişle fethi müjdelemektedir.

5.5.Âşık Ömer

"Asker-i İslâma kuvvet enbiyâ sancağıdır

[171] Birgül Koparan, a.g.t., s.207.
[172] M.Ziya Bağrıaçık, Dürrî ve Dîvanındaki Târih Manzumeleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, s.203.

Yazılı 'innâ fetahnâ' câna cân sancağıdır
Niçe takrir eyleyeyim âteş-i âhla onu
Kâğıdım yandı Resûl-i kibriyâ sancağıdır

Ey yezîdî destini çek dîni dîvâr etmişiz
Seyfimiz arşa asuban tâ ki izhâr etmişiz
Tâ elest kâlû belâdan dîni ikrâr etmişiz
Dinimiz dînin yolunda Kerbelâ sancağıdır

Serfürû kıldı senin gibi niçe serkeş kral
Bizdedir heybet şecâat bizdedir sırr-ı Celâl
Hazret-i nûr-ı Hudâ'nın ey adû-yı bed-fiâl
Evvela hırkası bizde sâniyâ sancağıdır

Der ki Ömer pâdişâhın ömrü olsun hem mezîd
Dînimiz hak kalbimiz pâk kesmeyiz Hak'tan ümîd
Çehrin'i feth eyledikte kaçtı tabur-ı pelîd
Mu'cizâtı ol Muhammed Mustafâ sancağıdır" (45.Şiir) [173]

Peygamberler sancağı İslâm askerine kuvvettir. Fetih sûresi, cana yazılmış olan can sancağıdır. Bu ifade göstermektedir ki, milletimizin asker ocağını "Peygamber Ocağı" olarak görmesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Peygamber sevgisini dile hetiren şair, âh ateşi ile büyük Peygâmber'i andıkça kâğıdım yanıyor, demektedir.

Düşmana "yezîdi" diye seslenen şair, elini dinimizin üzerinden çek yoksa kılıcımızla karşılık veririz diye meydan okumaktadır. İslam dini ta Kâlû Belâ'dan kabul edilmiştir. Bu yolda Kerbela sancağı ile yürünmektedir. Allah'ın Celâl sıfatının sırı bizdedir. Bu sırrı bilemeyen nice başıbozuk kıral gaflete düşmüştür. Düşman askeri bozguna uğratılmıştır.

[173] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.358-359.

Âşık Ömer, padişahın ömrü uzun olsun, demektedir. Hâk dinine inanan bu temiz kalpli kişiler Allah'tan ümitlerini kesmemektedir. Bu güç ile Çehrin fethedilmiştir. Düşmanın rezil taburu dağıtılmıştır. Bu Muhammed Mustafa'nın mucize sancağıdır.

"Pâdişâhâ hizmetinde gezdik anca kuru yaş
Dîn içün yelmek bize Hak'tan verilmiştir maâş
Otuz altı gün olunca şöyle girdik düşmene
Görmemiştir kimseler hîç böyle bir ceng ü savaş

Çıktı küffâr cânibinden bunca bin çârh-ı felek
Çok velîler bu gazâda sundular tîğa bilek
Çok şükür geçti duâmız müstecâb oldu dilek
Yaktılar âteşleri kalmadı bir taş üzre taş

Cân u dilden sığınıp Vehhâb'a serdengeçtiler
Sundular el tîğ-ı âteş-tâba serden geçtiler
Kavşurup tîğlarını hûnâbâ serden geçtiler
Kelle-i a'dâyı kıldılar buluttan ter-tırâş

Pâdişâhâ kıl donanma dostların şâdân ola
Kanda kim gitsen delilin âyet-i Kur'ân ola
Söylene dillerde adı bir zamân destân ola
Kal'a-i Çehrin gazâsı her gazâya oldu baş

Sene bin seksen dokuzda târihin yazdı Ömer
Kendi gördü hem dahı görenlerden haber
Bu size yetmez mi ibret ey adû-yı bed-güher
Gördünüz mü pâyidâr oldu mu ummân İzberaş" (622.Şiir) [174]

[174] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.461-462.

Aynı zamanda bir asker olan şair, padişahın hizmetince uzun süre bulunduğunu ifade etmektedir. Yıllarca aç tok demeden din yolunda yürümenin Allah'tan kendisine verilen bir ödül olduğunu söylemektedir. Çehrin gazasında otuz altı gün savaş olmuştur ve böylesi bir mücadele daha önce görülmemiştir. Feleğin çarhından binlerce düşman çıkmıştır. Bu savaşta çok velîler eline kılıç almıştır. Şükür ki dualar kabul olmuş ve düşman mülkünde taş üstünde taş kalmamıştır. Canı gönülden Allah'a sığınan gaziler bu yola başlarını koydular. Başlarından geçen bu insanlar nice düşman kellesi aldılar.

Savaşa bizzat katıldığını ve diğer katılanlardan da haberler aldığını söyleyen şair, tarih olarak bin seksen dokuzu vermektedir. Bu savaşın zorluğuna bir kez daha değinen şair, Çehrin gazasının destan gibi anlatıldığını ve her gazaya baş olduğunu anlatmıştır.

"Hîle bâbından kurup Moskov niçe yüz bin dolap
Ya'ni der kim bendedir tâc-ı ser-i Efrasiyâb
Azm-i gümrâh eyleyip çekti tabûrun bî-hesâb
Yaka yıka gitti mülkü ederek külden harâb
Çün beşâret erdi devri han-ı a'zam kâmyâb
Cem'-i asker kılmak içün saldı her etrâfa tâb

Geldi günden güne yaklaştı adû-yı bed vakur
Kılmak içün incikden çün karadan sedden ubûr
Kendi edip alayını çekti vü kıldı azm-i ur
Gırr u gâsı her kapıya saldı bir bölük tabûr
Gele onlar edeler dâr u diyârı sedd-i bâb
Onun-ıla ola İslâm askeridir inkılâb

Bir tabûru ibtidâ geldi ribâta rû-be-rû
Onu bir milce uzun yoldur iki etrâfı su
Bir taraftan asker-i İslâm dahı edip gulû

Bir iki üç hamleden yüz döndürüp kaçtı âdu

Başına kâfirlerin aksine döndü âsiyâb

Niçesi cenkte kırıldı niçesini gark etti âb

Bir cevâbım zâhir ü bâtın budur âkillere

Bu meseldir ser fedâ ilmi ile âmillere

Hak verir insâf-ı gayret ba'zı fâillere

Lütfu çok Bârî zebûn etmez dîni bâtıllara

Bizdedir Seb'al-mesânî bizdedir ümmü'l-kitâb

Mu'cizât-ı Ahmed-i mürsel duâlar müstecâb

Seyr edenler işitenler dediler her tâze pîr

Böyle bir cenk olmamıştırduralı heft serîr

Kana kana böyle kana girmemiştir tîğ u tîr

Sağ olanı gitti cânsız cânlısı oldu emîr

Hamdülillâh ey Ömer def oldu serden ıztırâb

Bî-hesâb öldü âdû cân bir cehennem ter-türâb" (84.Şiir) [175]

Rus ırkının hilekâr ve sahtekâr halleri tasvir edilmiştir. Bunu bir deyimle ifade eden şair "yüz bin dolap çevirdi" demiştir. "Dolap çevirme" gizli kapaklı iş yapanlar için kullanılan bir deyimdir. Eski konaklarda mahremiyet esasına dayalı olarak tertib edilen dolabların işlevi; haremlik ve selâmlık arasında eve gelen misafirler için yapılacak hizmet esnasında devreye girmesi şeklindedir. Bu gibi yerlerde ev ahâlisi bu dolapları ilan-ı aşk için yani işlevinin dışında bir amaç içinde kullanmıştır. İşte "dolap çevirmek" deyimi buradan gelmektedir.[176] Bu şekilde hileleri olan Moskov kıralı, Efransiyâb'ın başının tacı bende bulunuyor, demektedir. Gücün kendisinde olduğunu savunan Moskov kâfiri, hiçbir kânun tanımadan etrafı yakıp yıkmaktadır. Bu zulme son vermek isteyen İslâm askeri hazır olup kâfirin karşısına çıkmıştır.

[175] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.151.
[176] İskender Pala, İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı yay., 86-88. Basım, İstanbul 2014, s.71-72.

Yapılan hamlelere karşılık veremeyen düşman kaçmaya kalkmıştır. Gökyüzü başlarına ters dönmüş, kimisi savaşta ölmüş kimisi ise suda boğulmuştur.

Görenler ve duyanlar böyle bir savaşa şahit olmamıştır. Ok ve kılıç kana bulanmıştır. Şükür olsun ki baştan kaygı gitmiştir. Düşman askerinin canı artık cehennemdedir.

"Hamdüllilâh zâhir oldu mu'ciz-i peygamberi
Gâziler dîn aşkına arslana döndü her biri
Şâd u mesrûr oldu cümle ehl-i İslâm askeri
Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi

Lütf u ihsân eyleyüben ol ganî Perverdigâr
Eyledi Moskov çerisin her birini târumar
Gâziler seyfinden oldu cânları nâra süvâr
Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi

Gözümüz yaşına bakıp ol yüce Sultân'ımız
Feth-i nusretler müyesser eyledi Sübhân'ımız
Hamdülillâh gâzi oldu Sultân Ahmed Han'ımız
Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi

Yüzümüzün karasına bakmayıp Rabb-i Celîl
Ol Muhammed hürmetiyçün etmedi bizi rezil
Ayak altında koyup kâfirleri kıldı zelîl
Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi

Ger kanatlansa karınca erişir elbet zevâl
El-amân çağırdı cümle ol lâin-i bed-fiâl
Ey Ömer lutf etti İslâm leşkerine Zü'l-celâl

Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi" (1358.Şiir) [177]

Çok şükür ki Peygamber'in mucizesi gerçek olmuştur. Din aşkıyla savaşan gaziler arslana dönmüştür. Moskov'un fethini nasip eden Allah, İslam ehlini sevindirmiştir. Yapılan savaşta düşman mülkünün tarumar edildiğini söyleyen şair bu gazaya bizzat Sultan Ahmet'in de katıldığını ve "Gâzi" olduğunu da haber etmektedir.

Yüce Allah, kullarının yüzünün karasına bakmamış ve Hz.Muhammed (s.a.v.)'in hürmetine onları rezil etmemiştir.Kâfir askeri ayak altına alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla Moskov'un fethi nâsip olmuştur.

5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit

"BERÂY-I SELÎM GİRÂY ḪAN-I ḲIRIM
Eya şehinşeh-i gazi ġaza mübarek-bad
Ḫuceste fetḥ ü maġâzî tebârekuʾllahe ecâd

ʿAdûya ʿarża ḳılup dest-bürd-i Kerrârı
Añıldı Ġazve-i Ḫayber ḳadar bu fetḥ ü güşâd

Çekince düşmen-i bî-dîne ḍarb-ı Settârı
Ṣadâ-yı raʿd degül çıḳdı göklere feryâd

Aṣıldı küngüre-i âsümâna şemşîrüñ
Anuñ ḳılâġısıdur ṣanma berḳ-i ṣâʿiḳa-zâd

Nişân-ı ṭabla-i mihri deler geçer tîrüñ
Kemân-ḫâne-i zer-dûzdan bulursa güşâd

ʿÂdû-yı devlete bir güşmâl virdüñ kim

[177] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.877.

Degül hilâl ḳulaḳ çekdi çarḫ-ı bî-bünyâd

ʿUrûḳ-ı düşmen-i bî-dîne şöyle girdüñ kim
Derûn-ı sîne-i aʿdâya ḫançer-i pûlâd

Feżâ-yı maʿrekede itdigüñ muḥâlâtı
Ne pûr-ı Zâl-ı Zer eyler ne zâde-i Güşvâd

O Rüstemâne celâdetleri o ḥâlâtı
Gören muḥârebe-i Heft-ḫânı itmez yâd

ʿAdu ḫalâṣ idemez naḳd-i cânı destüñden
Ṭoḳuz dügümde dügerse bu çarḫ-ı sifle-nihâd

Ne iḥtimâl ṣavuşmaḳ ḫaden-i şeştünden
Pes-i felekde siperlense düşmen-i bî-dâd
(…)
Dilîr-i Sâm-naẓar sâm-ı Erdeşir-güher
Selîm-ḫan-ı Süleymân-ẓafer ḫidîv-cevâd

Ḫulâṣa-ı neseb-i ḫânedân-ı Çingîzî
Sülâle-i şeref-endûz-ı dûdmân-ı Ḳubâd

O pâdişâh-ı ġazâ menḳabet ki tîġından
Dem-i muḥârebe Rüstemler eyler istimdâd
(…)
Zihî ḫidîv-i ʿaliyyüʾl-himem ki diḳḳat idüp
Üç ayda iki ġazâ eyledi be-vefḳ-i murâd

Sipihr gibi ḳurup megr ü ḥîle dollâbın
Gelürken üstine çarḫ-ı felekle ehl-i fesâd

Sikenderâne metânetle sinesin gererek
ʿAdûya sedd olur ol kûh-pâre-i pûlâd

Esince bâd-ı ʿinâyet mehebb-i nuṣretden
Tozıtdı ṭâbûrını Mosḳovuñ miṣâl-i remâd

Bucaḳ bucaḳ ḳaçurup ol laʿîni ḳahren leh
Yaḳup memâlikin itdi ḳonaḳ ḳonaḳ ber-bâd

ʿİnân-ı ʿazmini ʿaṭf itdi ṣoñra Üskübe
Elinde ḫançer-i nuṣret belinde tîġ-i cihâd

Ḳıyâmeti ḳoparup başına melâʿînüñ
Cihâna gelmemişe döndi ehl-i baġy ü fesâd

Demed demed idüp aʿdâyı dâs-ı şemşîri
ʿAceb ki düşdi şitâ faṣlına zamân-ı ḥaṣâd

Yed-i müʾeyyed-i himmetle ehl-i islâmuñ
Giden memâlik ü büldânın itdi istirdâd

Miṣâl-i ḥanẓal-ı Bû-Cehl ḫâke urdı anı
Gelince rezmine ḳarpuz didikleri ırġâd

Bürîde kelleler oldı ḳabaḳ gibi ġalṭân
Bozulmış ʿarṣa-ı bûstâna döndi ṣaḥn-ı cihâd

Yedi ḳırâl idüp iltizâm-ı bâc ü ḫarâc
Niyâz-ı ṣulḥ ile ḳapuñda eyleye feryâd

Recâ-yı ʿahd ü emân ile yalvarup vireler
Nice ḥuṣûn ü memâlik nice ḳılâʿ vü bilâd

Hezâr ʿizz ü şereflerle taḫt-ı devletde
Cihânda ḫan olasın ber-ṭarîḳ-i istibdâd (K.7)"[178]

Bosnalı Alaeddin Sabit, bu şiiri Kırım Hân'ı Selim Girây için yazmıştır. Yaptığı savaşı Hayber'in fethi ile ilişkilendirmiştir.

> *"İslam tarihinde Hayber. 7. yılda (628) Hz. Peygamber'in yönettiği savaştan dolayı meşhur olmuştur. Medine'den çıkarıldıktan sonra Hayber'e yerleşen BeniNadir yahudileri. Suriye ve Irak bölgelerinden gelen ticaret yolu Dûmetülcendel'den geçip Hayber yoluyla Medine'ye ulaştığından kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturuyorlardı. Diğer taraftan Mekkeli müşriklerle birlikte müslümanlara karşı büyük bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Bu arada Gatafanlılar'a da gitmişler ve onlara yapacakları yardım karşılığında kendilerine Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vereceklerini söylemişler, ayrıca Fezareliler ve Beni Süleym ile civarda yaşayan diğer Arap kabilelerinin de tamamını aynı şekilde Medine'ye karşı bir cephede toplamışlardı. Hayberli yahudilerin Mekkeliler'le ve Medine'yi çevreleyen kabilelerle yaptıkları bu ittifakın hedefi, Hz. Peygamber'i Medine'den uzakta savaşa zorlayarak onu az sayıdaki sahabiden teşekkül eden ordusuyla birlikte ortadan kaldırmak ve başsız kalan şehir üzerine her yönden hücum ederek geri kalanları kılıçtan geçirip İslam gailesinden ebediyen kurtulmaktı. Onların bu faaliyetleri sonucunda Hendek Gazvesi vuku buldu (5/627). Böylece yeni kurulan İslam devleti için kalıcı bir tehdit haline gelmiş olan yahudilerle*

[178] Turgut Karacan, a.g.e., s.180-184.

başa çıkabilmek amacıyla Resûiullah, Hudeybiye'de Kureyş'le onların istedikleri şartlar üzerine anlaşarak ileride çıkacak bir müslüman-yahudi savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan sonra Hayber'e sefer düzenleme hazırlıklarına başladı ve henüz bir ay dahi geçmeden 1500 kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı. Sahba'ya geldiğinde Hayberi i yahudilerin müttefikleri olan Gatafanlılar yolunu kesrnek istedilerse de Resûiullah'ın onların bölgesine doğru yönelmesi üzerine mallarını ve mülklerini korumak için geri döndüler ve bir daha yerlerinden ayrılmaya cesaret edemediler. Müslümanlar ise üç gün Recl' de kaldıktan sonra Hayber'e ulaştılar. Hz. Peygamber'in gelişinden haberdar olan Hayberiler ona karşı koymaya hazırdılar. Çeşitli rivayetlere göre 20.000 veya en az 10.000 savaşçıları vardı; ayrıca müstahkem kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları da boldu. Şemsüleimme es-Serahsi, Hayber'in her kalesinin üçer hisarla tahkim edilmiş olduğunu ve bunların karşısında her türlü askeri gücün çaresiz kaldığını yazar (Şerfhu's-Siyeri'l·kebîr, ı. 72-73). Eski adlar şimdi unutulduğu için tarihçilere göre ilk önce zaptedilen Naim Kalesi'nin nerede olduğu bilinmemektedir. Daha sonra Hz. Ali'nin olağan üstü çabasıyla şehrin içindeki Kamûs Kalesi arsından da sırasıyla ve bazıları barış yoluyla Şık, Netah, Ketlbe, Vatlh ve Sülalim kaleleri alındı."[179]

Hayber'in fethi ve Hz.Alî (r.a.)'ın burada gösterdiği kahramanlıklar Divan Şiirinde sıkça işlenen bir konudur. Özellikle gaza, fetih ve kahramanlık konulu şiirlerin çoğunda muhakkak Hayber bahsi geçmektedir. Bu şiirde de şair, Selim Girây Hân'ın savaşçı vasfını ve yaptığı fetihleri överken Hayber'e telmihte bulunmuştur. Hân'ın üç ayda iki gaza yaptığını ve Moskov'un taburunu dağıttığını söylemektedir. Düşmanı bucak bucak kaçırıp, şehirlerini yakmıştır. Bu arada şair düşmanın zor durumunu anlatırken çeşitli benzetmeler kullanmıştır. Buna göre düşmanın bostanı bozulmuş, düşman askerinin kelleleri kabak gibi yuvarlamıştır. Moskov askeri bu yaşadığı kıyametle sanki hiç dünyaya gelmemiş gibi olmuştur. Şair bundan sonra da övgülerine devam etmiştir.

[179] Muhammed Hamîdullah, "Hayber" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.21-22., (Erişim Tarihi: 01.04.2018), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c17/c170012.pdf

Bu övgülerden sonra şair durumunu arzetmiştir. Otuz aydır Edirne'de zor şartlar altında yaşadığını bildirmiş ve Hân'dan yardım istemiştir.

"ḲAṢÎDE BERÂY-I İBRÂHÎM PAŞA

(…)

Vezîr-i aʿẓam İbrâhîm Paşa-yı muʿaẓẓam kim

Söyündürdi meẓâlim âteşin zehr-âb-ı sâṭûrı

O ṣadr-ı bende-perver kim bulurdı câh-ı Pervîzî

Eger kim bir gedâ-yı bî-ser ü pâ olsa manẓurı

Olurdı belki müstagnî-i iḳbâl-i Süleymânî

Gireydi dest-i mûr-ı ʿâcize bir ḳıṭʿa menşurı

Hemân kim ṣadra geçdi ḥüsn-i tedbîr ile defʿ itdi

Cihânuñ rû-nümûd olmışken âṣâr-ı şer ü şûrı

Mebâdî-i ẓafer kim böyle eṭraf-ı memâlikden

Bi-ḥamdiʾllâh dürûda başladı peyġâm-ı mesrûrı

Bu heb teʾṣîr-i yümn-i ṣadr-ı ġâzîdür ki aʿdânuñ

Alındı büsbütün orduyile râʾyât-ı meksûrı

Nüḫustîn âyet-i teʾyîd-i kudsîdür ki ḳahr itdi

Diyâr-ı Bosna serḥaddindeki küffâr-ı maġrûrı

Ne himmetdür bu kim oturduġı yirden suhûletle

Bu deñlü iş görüp refʿ eyledi bu emr-i maḫẓûrı

Kemâl-i ihtimâm eyler umur-ı dîn ü devletde
Ola tevfîḳ-i Rabbânîye maẓhar saʿy-i meşkûrı

Civârında olan serḥadd-i islâma ʿumûm üzre
Aġır ʿaskerle gönderdi birer ser-dâr-ı manṣûrı

Ne ʿasker her biri Rüstem ḳadar meydân-ı heycâda
İder iẓhâr-ı tîġ ü nîze-bâzı vü ṣilaḥşörî

Ne ʿasker böyle bir cemʿiyyet-i kübrâya ʿalemde
Ne Ẕüʾl-ḳarneyni dehrüñ ḳâdir olmışdur ne Tîmûrı

Ḫuṣûṣa ḥayret-efzâyende-i ʿaḳl-ı ḫod-ârâdur
Donanma-yı hümâyûn-ı cedîde ṣarf-ı maḳdûrı

Bu eyyâma gelince çıḳmamışdur miṣlî deryâya
Firengistân degül serḥadd-i ẓulmât oldı maḥṣûrı

Hele bir ḫiḍmet itdi ḫânedân-ı Âl-i ʿOṯmâna
Ki ḫoşnûd oldı ervâḥ-ı şehinşâhân-ı maġfûrı

Ümîd oldur ki fażl-ı Ḥaḳḳ ile tîġ-ı cihân-gîri
Kemîne-bende-i dergâh ide Çâsâr-ı memkûrı

Dü-şâḫ-ı ribḳa-i teslîme vażʿı gerden itmezse
Getürsün kelle-i bî-devletin bir ʿabd-i meʾmûrı
(…)
Cihânı feṭḥ idüp żamm eyleye taḫt-ı şehinşâha

Diyâr-ı Çîn ü iḳlîm-i Ḫıṭâ vü mülk-i Lâhûrı (K.21)"[180]

Bosnalı Sabit yazmış olduğu bu kaside ile İbrahim Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşa değinmiştir. Paşa, Bosna yakınlarındaki düşmanın üzerine büyük bir kuvvetle yürümüş ve onları bozguna uğratmıştır. [181]

İbrahim [182] Paşa'ya övgülerini sunan şair, O'nu birçok efsanevî kahramana benzetmiştir. Hatta bazen, yaptığı bu fetih ile o kahramanları geçtiğini söylemiştir. Bu büyük kahramanlardan birisi Zülkarneyn, yani İskender'dir. Zülkarneyn "iki karn sahibi" anlamına gelmektedir. Bu "karn" sözcüğü "boynuz, zaman, perçem, topluluk" gibi anlamlara gelmektedir. Savaşçılığı ve ordusunun çokluğu ile anılmaktadır. Rivayete göre ordusu ile ölümsüzlük suyunun aramaya gitmiş bu suyu veziri olan Hızır bulup içmiştir. Büyük bir kahraman olan İskender dünyanın birçok yerini fethetmiştir. Edebiyatımızda İskender'in kahramanlığından bahseden müstakil İskender-nâmeler vardır.

5.7. Birrî Mehmet Dede

"Sultan Ahmed'e Medhiyye

(…)

Ḥamduli'llâh himmet-i sulṭân-ı ʿadl âyîn ile
Leşker-i İslâmuñ oldı her biri şîr-i jiyân

Ḥamduli'llâh düşmen-i dînüñ yaḳasın müslimîn
Pençe-i ḳahr ile ṭutdılar miṣâl-i ḳahramân

Ḥamduli'llâh oldı bu demlerde aʿdâ ġarḳ-ı ḫûn
Ṣaçdı ḳânın düşmenüñ meydâna tîġ-ı ḫûn-feşân

[180] Turgut Karacan, a.g.e., 231-234.
[181] Turgut Karacan, a.g.e., s.79-80.
[182] İskender Pala, a.g.e., s.236-237.

Devlet-i sulṭân-ı Aḥmet Ḫân-ı ġâzîde bu dem

……...……...……. oldı vird-i her zebân

Ṭoldı yer gök şevk-ı fetḥıyle zihî nûr-ı server

Oldı bir gül-bâng ḥamdiyle zemîn u âsmân

Tîġ-ı ġamla hâme ……. olmış idi

Feyż-ı şevḳ-ı fetḥ ile buldı yine tâze zebân

Dil baña dir bu ġazâ-yı ekberüñ şevḳıyle gel

Eyle bir fetḥiyye olsun nâmı ……

Bu fütûḥâtı beyân it şöyle kim yâd eylesun

Rûh-ı sulṭânı eyle nefsüñ cidâlin ṣûfiyân

(…)

Himmet-i sulṭân-ı ʿâlîşân ile hâlâ aña

Bir ġazâyı ekbere tevfîḳ virdı müsteʿân

İtdi bilmezlik ile Mosḳov ḳralı naḳż-ı ʿahd

Kâfir-i bî-dîn fehm itmez nedür ʿahd u amân

Geldi ḥaddin bilmeyip âheng-i ceng içün laʿîn

İrdi serḥadde ṭuyuldı bu havâdiṣ nâ-gehân

Hükm-i sulṭân-ı cihânıyla o ṣadr-ı ṣaf-şiken

Çekdi leşker düşmen-i dîn üstüne oldı revân

Ḥamdulillâh ʿasker-i islâma yoḳ ḥadd ü ḥısâb

Mümteniʿdür ʿaddı ʿâcizdür beyânında zebân

Ṭûlı ʿarżı altı sâʿat yer ṭuta bir leşkerüñ
Fikr olunsun eylemek ḳâbil mi miḳdârîn beyân

Ġarḳ olup fikre dir ordû-yı humâyûnî gören
Mevc-i ḫîz olmış yatur heybetle baḥr-i bî-girân

Ḳıl taṣavvur baḥr-i ʿummân aḳsa ger bir cânibe
Sedd olur mıhiç aña bir şey degül mi bu ʿıyân

Nice ṭursun böyle sîlâbuñ öñüne ḫâr u ḫas
Ḥâ'il olmaz cünd-i manṣûre gürûh-ı düşmenân

Ġâziyâne pâdişâhuñ etmegi olsun ḥalâl
Her biri cân oynadı ḥaḳḳa gözetdi ḥaḳḳ-ı hân

Ḥâzır olsaydı eger ṣâḥibḳırân-ı selef
Anlara taʿlim iderdi rezmî bu ceng-âverân

Ḳavm-i küffâruñ âçıkdan vardılar tâburîna
Ḳılmadı kimse siper ardundan hîç kendîn nihân

Âyaġî tozıyla ġâziler idüp âheng-i ceng
Oldı ḫaṣm-ı ḫâki-ṣârıñḫali ġâyetde yamân

Birbiri ṣad hezârân saʿd u naḥs oldı ḳarîn
Görmedi çeşm-i felek bu vaḳte dek böyle ḳırân

Olmamışdur böyle ḥarb u żarb olmaz bir daḫı
Ḳan götirdi gövdeyi mânende-i seyl-i revân

Bezm-i rezm içre eyler her bir ʿadûyı tîg iki
Her iki bir olmaġa iḳdâm-ı tâm eyler sinân

Küştelerden ṣaḥn-ı meydâna yıġıldı püşteler
Rezm-gâh içre çuḳur yerler ser-â-ser ṭoldı ḳan

Birbirine dökdiler ḳıldılar üç tâburi yer
Ekṣer-i küffâr öldi ṭuʿme-i seyf u sinân

İstimâlet virdigince ṣadr-ı aʿẓam ḥażreti
Rüstemâne ceng idüp sine gererdi ġâziyân

Bir ġazâyı ekber itdi luṭf-ı ḥaḳḳıyla o kim
Ḥaşre var nice sezâ dillerde olsa dil-sitân

Ey ʿaceb gelmiş midür dünyâya böyle bir daḫı
Ṣaf-şiken bir Âṣaf-ı ceng-aver-i Rüstem-nişan

Câris itdi ʿâleme Mosḳov ḳıraluñ cengde
Żarb-ı ṭîġ ile o melʿun çaġırttı el amân

Terk idüp cengi ḳoyup ṭop u tüfengi ʿâḳıbet
Ḫâk-i pâyine ânuñ yüz sürmekiçün atdı cân

El amân başduñ ise boġazlama luṭf it diyü
Geldi düşdi ḫâki yüz sürdi ḥuẓûruñda heman

Ḳalʿalar teslim idüp yüz biñ niyâz eyle o dem
Mâl u erzâḳına var îse virüp ḳurtardı ḫân

Münhezim ʿasker ile geçdi ḳılıç altından ol
Böyledür ḳânun odur resm-i reh-i ceng-âverân

Çehre-i nâ-pâkine böyle ṭopınca ordılar
Yüz ṭutup ʿazm itdi geldiyi yola nevḥa-künân

Gûşmâl-i Âl-i ʿOṯmânî ne imiş añladı
Ḳulaġı çıñlar bu ceng añladıġınca çok zamân

Çün suḫan ehline söz düşdi bu fetḥi her biri
Dil-güşâ naẓmıyla üstâdâne ḳıldılar beyân

Ḳasr-ı vâlâ merâma çıkmaġıçün ânlara
Mıṣṭar-ı evrâḳ-ı naẓm-ı dil-keş oldı nerd-bân

Aldı şâdî ṣabrumı ḥaddüm degülken ben daḫı
Söz arâsına girüp küstâḫlıḳ itdüm bu ân

Fârisân-ı ʿarṣa-ı naẓma ḳılup serrâçlıḳ
Ol gürûh-ı pür şükûhuñ yânına düştüm yayân

Eyledüm gerçi bi ḳadriṭṭaka bir fetḥiyyecik
Lîk yoḳ ḳudret ki ʿarż itmek içün olam revan

Âsitân-ı devlete lâ-büdd varırsın ey ṣabâ
Al getür bu ṣafḥa-i naẓmî çü berg-i gül hemân
(…)
Ḥaḳ bize bu fetḥi gösterdi añа târiḫdür

Vârıf virub didi çâsâr …….âmân (K.4)"[183]

Birrî Mehmet Dede bu şiiri Sultan Ahmet'i övmek için yazmıştır. O'nun padişah olması ile İslam dini canlanmış ve İslam askeri kendine gelmiştir. Kahramanlar din düşmanlarının yakasını kahır pençesi ile tutmuşlardır. Düşman kanında boğulmuş ve kılıcımızdan düşmanın kanı saçılmıştır. Bu fetih ile yer ve gök nurlanmıştır.

Moskov kıralı haddini bilmeden hareket etmiştir. Padişah bu densizliğe cevap vermek için emir vermiştir. Cihan hükümdarının hükmüyle düşman saflarını yaran yiğitler meydana inmiştir. Çok şükür ki İslam askerinin karşısında bir set duramamaktadır. Bu hâli anlatmada dil çaresiz kalmaktadır. Umman denizi her yöne aksa dahi bu sorun askerimizi yine de durduramayacaktır. Düşman topluluğunun böylesi bir gücün karşısında durması imkânsızdır. Öyle ki gâziler ayağının tozuyla savaşa girip düşman taburunu aldılar. Feleğin gözleri bu zamana kadar böyle bir savaş görmemiştir. Bundan sonrada böyle bir savaş olması zordur zirâ kan gövdeyi götürmüştür. Ölülerden tepeler oluşmuş, savaş meydanı içersinde oluşan çukurlar kan ile dolmuştur. Sadrazamın bir işareti ile meydanda büyük bir harp olmuş, Moskov kıralı bu cenkte aman dilemiştir. Savaşı terk edip, topunu tüfeğini bırakmıştır. Moskov kıralı, Sultan Ahmet'in huzuruna gelip canının bağışlanmasını dilemiştir. Kalesini teslim eden kıral, Osmanlı'nın ne olduğunu anlamıştır.

Şaiir, şiirin geri kalan bölümünde sanatı övmüştür. Bu gaza için küçükbir fethiyye yazdığını ifade etmiştir. Daha sonra durumunu anlatarak Padişah'tan kıymet beklemiştir. Son olarak devlet için dua etmiş ve fethin tarihini vermiştir.

5.8. Ahmet Nâmî

"MERḤÛM KENʿÂN PAŞA ÖZÜ FETḤİNDEN GELDÜKDE VİRİLÜP BÎ-NİHÂYE İNʿÂMLARI GÖRİLMİŞDÜR

[183] Rasih Erkul, Birrî Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişişiği Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, s.186-193.

Ḫoşa ʿîd-i feraḥ-baḫş u sürûr-ı luṭf-ı Yezdânî
Ḫoşâ hengâm-ı şâdî kim irüpdür ʿîd-i ḳurbânî

Ḫoşâ rûz-ı ṭarab kim ʿâbidân u ʿâşiyânı hep
İdüpdür âşinâ-yı baḥr-ı raḥmet cûd-ı Rabbânî

Ḫoşâ ʿîd-i ṣafâ eyyâm-ı ferḫunde dem-i ʿişret
Ḫoşâ âyîn-i dîn ü ġayret-i neng-i müselmânî
(…)
O memdûḥ-ı cihân-ârânuñ iḥsân-dîde-i keffî
Olup görmişdüm iḥsânını hem luṭf-ı firâvânı

O gevher- senc-i genç-i dâniş ü tedbîr-i kişver kim
Anuñ ḥaḳḳına dirler hep zamânuñ nükte-sencânı

Felek-rütbe der-i Ken'ân Pâşâ-yı melek-ḫaṣlet
Müsellemdür aña tedbîr ü âyîn-i cihân-bânî
(…)
Şafaḳ ṣanman görinen dökdügi dem düşmenüñ ḳanın
Düşüpdür çarḫ-ı mînâ üzre ʿaks-i tîġ-i bürrânı

Degüldür mâh-ı nev şemşîrini gördükde ḫavfından
Bıraḳdı ṭırnaġını gice çarḫuñ şîr-i ġarrânı

Bir âṣaf kim degül mendüḥ-ı ḫalḳ-ı ʿâleme tenhâ
İderler vaṣfın anuñ ḳudsiyân-ı ʿarş-ı rûḥânî

Benüm ẓann itdügüm bu itmemüşdür perveriş daḫı
Aña hem-ser bir âṣaf ḫânedân-ı âl-i ʿOṯmânî

Ne tozlar ḳopara aʿdâ-yı dîn ü devlet üzre gör
Hele girsün eline mühr-i ʿâlem-gîr-i sulṭânî

Cihâd-ı ekbere bil baġlayup feṭḥ ü ẓafer birle
Çeküp ʿasker ne Îrânı ḳoya ne mülk-i Tûrânı

Ḥuṣûṣan bu yaḳînde pâdişâh-ı dîn-i İslâma
Ne ḫiẕmet eylemişdür beẕl idüp mâl-i firâvânı

Özü eṭrâfını aʿdâ-yı bed-kirdâr almışdı
Müselmânlar arardı hep ser-i râh-ı perîşânı

Sürüp raḫşın o semte çekdi şemşîr-i dil-âvîzin
Ser-i aʿdâyı meydânında ḳıldı gûy-ı çevgânî

Ġazâ-yı ekber idüp aṣdı zerrîn şeşperin ʿarşa
Felekde seyr idenler ṣandılar ḫurşîd-i raḫşânî

Yıḳup bünyâd-ı ẓulm-i eşkiyâyı eyledi berbâd
Binâ-yı üstüvâr-ı ʿadl ile oldı yine bânî

Niẓâm u intiẓâm-ı mülki serḥadde idüp icrâ
Yapup bir ḳalʿa ḳodı ḫayr-âṣâr-ı cihân-bânî

Necâtı yine tîġinden ṭaleb ḳılsa nʾola aʿdâ
Bulınmaz cây-ı maḫlaṣ geşt iderse râh-ı imkânı (K.24)"[184]

[184] Ahmet Yenikale, a.g.e., s.78-81.

Şiire Paşa'nın övgüsü ile başlayan şair, O'nun eşşiz kişiliğinden söz etmektedir. Askerlerinin kendisi hakkında iyi şeyler söylediğini belirtmektedir. Paşa adaletli ve zeki bir insnadır. Aynı zamanda da büyük bir cengâverdir. Paşa'nın düşmandan döktüğü kanı görenler onu şafak sanarlar. Kılıcını gören arslan korkudan kükremeyi bırakır.

Paşa din ve devlet düşmanlarına karşı çok savaş yapmıştır. Büyük cihâta bel bağlayıp askeri ile İran ve Turan ülkelerine saldırmıştır. İslam dinine çok hizmetler etmiştir. Özi Kalesi'ni alması bu hizmetlerden biridir. Çünkü buraya sahip olan din düşmanları halka zulüm etmişlerdir. Paşa bu zulme son verip eşkıyayı buradan sürmüştür. Sonunda bu bölgeye huzur ve güven gelmiştir.

5.9. Sâbir Mehmed

"TÂRÎḪ-İ FETḤ-İ ÇEHRÎN
Âṣaf-ı ʿahd Muṣṭafa paşa
İtdi maʿmur ḫâne-i dîni

Yaʿni düstûr-ı aʿẓam-ı devrân
Saff-ı rezmûñ o kûh-ı temkini

Çünki serdâr-ı kâm-kâr oldı
Aldı yanına ʿasker-i dîni

Eyledi Mosḳovıñ diyarına ʿazm
Ceyş-i İslâma virdi tezyîni

Pür idi çünki ṣıdḳ-ı niyyetle
Ḳalb-i pâk-i şecâʿat-i egîni

Ehl-i küfrün taburların aldı

Ḳırdı ol siyâh-ı pür-kîni

Bir ġazâ itdi kim unuttırdı
Ḳosova vü Mohâc cengini

Bu ġazâ ile Seyyidü'l-beşerüñ
İtdi ḫoşnûd rûḥ-ı pâkini

Dîde-i ehl-i küfr görmedi hîç
Böyle bir dest-bürd-i rengini

Ḥâsılı girdi bir ʿaceb şekle
Mosḳovıñ ol ḳıral-ı …bîni
(…)
Mümteni ẓan iderdi ḫalḳ-ı cihân
Bir iki yılda fetḥ-i çehrîni

Bir iki günde eyledün meftûḥ
Böyle bir ḥışn-ı kûh-ı pâyini

Çünki sen-pençe-i veliyy-i niʿam
Gülşen-i fetḥüñ oldı gül-çîni

Ben daḫî şâd olub didüm târîḫ
Âṣaf-ı vaḳt yıḳdı Çehrîni
H.1089-M.1678 (T.4)"[185]

[185] Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.35-36.

Vezir Mustafa Paşa din hanesini bayındır hale getirmiştir. Çünkü o ordunun başına serdar olup, İslam askeri ile Rus topraklarına gaza niyetiyle gitmiştir. Küfür ehlinin taburunu alarak büyük bir başarı sağlamıştır. Hatta öyle ki bu savaş Kosava ve Mohaç muharebelerini dahi unutturmuştur. Şair burada geçmişteki bu iki büyük zaferi hatırlatmış, Mustafa Paşa'nın başarısını yüceltmiştir. Nitekim kâfirin gözleri böyle bir gazayı görmemiştir. Moskov kıralı bu hezimet karşısında acayip bir şekile bürünmüştür.

Çehrin zorlu bir kaledir. Cihan halkı bu kalenin ancak bir iki yılda alınacağını zannederken, askerimiz büyük bir başarı göstererek kaleyi bir iki günde almıştır. Şair bundan sonra mutluluğunu dile getirmiş ve fethin tarihini yazmıştır.

6.AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR

Denizlerde yapılan uzun süreli mücadelelerin ilk ciddi safası Kandiye için olmuştur. Sadrazam'ın Kandiye'nin alındığı haberini sultan IV. Mehmet'e iletmesinin ardından, sultanın emriyle Osmanlı mülkünde üç gün üç gece şenlik yapılmıştır (3 Ekim 1669).[186]

Kandiye'nin fethinden sonra sırasıyla Koyun adaları (Spalmadori) ve Sakız adası alınmıştır. Sakız'ın alınması için çok uğraşan II.Ahmet'in vefatı üzerine bu ideal II.Mustafa tarafından da devam ettirilmiştir. Adalar Denizi seferine çıkan II.Mustafa 1695 yılında önce Koyun adalarını sonra Sakız adasını fethetmiştir.[187]

Venedik ile yapılan uzun savaş döneminin bir diğer safhası ise Ayamavra adasıdır. Fatih döneminde İstanbul'un fethini takiben alınan Ayamavra adası, çeşitli dönemlerde birçok kez el değiştirmiştir. Son olarak 1684 tarihinde Venedikliler şehri topa tutmuş ve burayı işgal etmiştir. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile ada tamamen Venedik idaresine bırakılmıştır. Daha sonra 1715'te Osmanlı buraya tekrar hâkim olsa da şehir yeniden elden çıkacaktır.[188]

Şairler bu yüzyıl içersinde Akdenizde verilen mücadeleye büyük önem vermişlerdir. Sadece başarılar değil başarısızlıklarda şiirlerde işlenmiştir. Özellikle Nazîf'in, Ayamavra'nın kaybedilmesi sonucu bir "âh" ile şiirine başlaması önemlidir. Öte yandan Akdeniz savaşlarının temelinde Girit vardır. Şairler Girit için birçok şiir yazmışlardır. Kandiye kalesi ve Sakız adası şairlerin şiirlerinde yer verdiği diğer yerlerdir.

6.1. Nazîf

Âh ki Ayine-i çarh-ı derun-ı tireden

Eyledi bu vech ile ru-yı meşekkat zuhur

[186] J.Von Hammer, a.g.e., s.372.
[187] J.Von Hammer, a.g.e., s.385-387.
[188] Machiel Kiel, "Ayamavra" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040147.pdf (Erişim Tarihi:15.11.2016) s.195.

Gussa delil oldığı sal-i gam-engizde
Nakz-ı vifâk eyledi ceys-i Firenk-i kefur

Serhad-i Bahr-i Sefid hısn-ı Ayamavra kim
Bend-i kilid-i yem-i Rum idi bi-sek ü zur

Nahiye zımmileri tabi'-i Efrenc olub
Oldı füruzân o dem nâyire-i ser ü sur

Ol sene şa'bânının hâmis ü 'ışrini kim
Yevm-i ehad idi ol yevm-i meşekkat 'ubur

Gâfil iken müslimin aldılar ol kal'ayı
İtdi gönülden bu gam gâret-i sabr u sürur

Didi Nazif ol gamın mısra'-ı târihini
Aldı Ayamavra'yı cünd-i Firenc-i 'akur (1095) "(T.5)"[189]

Ayamavra' nın kaybedilmesi haberine bir "âh" ile başlayan Nazîf, duyduğu elemi dile getirmektedir. Verdiği bilgilere göre Ayamavra fethedilince oradaki "gafil" halk Müslümanlıkla tanışmıştır. Şimdi ise alçak düşman Ayamavra'yı yeniden almıştır.

Ayamavra'nın Osmanlı için öneminden de bahseden şair, bu bölgeyi Akdenizin kilit yerlereinden birisi olarak nitelendirmektedir. Sonuç olarak Frenkler yani Avrupalılar buraya göz dikmiş ve ne yazık ki Ayamavra'yı Osmanlı'nın elinden almıştır. Nazif son beyitte ise bu gamla dolu günün tarihini vermektedir.

[189]Murat Darıcık, Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, s.349-350.

6.2. Nâci Ahmed Dede

"Târîh Berây-ı Kandiye

Nice şükrin idelüm 'âleme lütf etti Hudâ

Böyle feth ü zaferün şânına lâyık hakkâ

Düşdi bu hâturuma eyledim imlâ Nâci

Kandiye fethine târîh rızâ-ı Mevlâ (T.3)"[190]

Kandiye kalesinin fethine tarih düşülen bu şiirde zaferden dolayı Allah'a şükredilmektedir. Nâci Ahmed Dede, Allah'ın izniyle fethin gerçekleştiğini ve kendisinin de tarih düştüğünü söylemektedir.

"Târîh Diger Berây-ı Feth-i Kandiye

Şâhid-i nazmı kabâ girmedin itdüm târîh

Ahmet Efendi'ye miftâh mübârek olsun(T.4)"[191]

Kandiye kalesinin fethini oldukça sade bir şekilde haber ettiğini ifade eden Nâci Ahmed Dede, zaferi "miftah" yani "anahtar" kelimesi ile müjdelemiştir. Şair'in, "Ahmet Efendi" diye bahsettiği kişi ise kuvvetle muhtemel, kuşatmanın başındaki isim olan Fazıl Ahmet Paşa'dır.

6.3. Şerif Nehcî

"23

Kim yüriyüp böyle gelen bî-gümân

Kûh-ı girân seng-i ṣalâbet-ḳarîn

Kal'aların yıḳup ider târmâr

[190] Yılmaz Kırıktaş, Nâcî Ahmed Dede Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s.203.
[191] Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.204.

Olsa da dîvârı eger âhenîn

ʿAcz ile âḫir didiler el-emân

Kalmadı çün ẕerrece cây-ı kemîn

ʿAvf-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü cândan emîn

Dâdger o âver-i din-i pervârâ

Ey olın islâma ẓahîr ü muʿîn

Muʿcîze-i Aḥmedi idüp ẓuhûr

Yârî ḳılup ʿavn-ı cihân âferîn

Ḳandiye ḳalʿasını feṯḥ eyledüñ

Kandiye bir böyle ḥisâr-ı metîn

İtdüñ arıdup ṣanem ü şirkden

Deyrlerin maʿbed-i ehl-i yaḳîn

(…)

ʿÂlem-i envâra ṭutup itdi gûş

Bu ẓafer ü feṯḥ-i ʿaẓîmüñ yaḳîn

Hâtif-i ġaybî didi târîḫini

Naṣr-ı ʿazîzâne-i feṯḥ-i mübîn (1080)"(T.23)[192]

[192] Neslihan İlknur Koç, 17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, s.373-374.

Şiire Kandiye kalesinin zor bir kale olduğunu anlatarak başlayan şair, kalenin duvarlarının demirden bile olsa Osmanlı ordusunun bu kaleyi yıkıp, târumar edeceğini söylemektedir. Zira askerimiz saldırmış ve düşman askeri aman dilemiştir. Bu sayede fitne ateşi sönmüş ve İslam askeri başarıya ulaşmıştır. Yalnız şiirin devamında bu fethin kolay olmadığını, Kandiye kalesinin zorlu bir kale olduğunu yeniden hatırlatan şair, verilenbüyük mücadelenin ardından düşmanın bu kahırla ağladığını ifade etmektetir. Böylelikle bölge şirkten arındırılmıştır. Şair bu "Ahmet'in mucizesi" diyerek zaferi kutlamıştır. Daha sonra ordumuz ve askerimiz için dua eden şair, yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

6.4. Fevzi

"Kandiye Fethine Târîhdür

(…)

Âsaf -ı saltanat-ı Gâzî Mehemmed Hânı

Bâzu-yı devlet ü dîn Hazret-i Ahmed Paşa

(…)

Kandiye kal'asını aldı Frencden âhir

Sikkeyi mermere kazdurdı cihânda hakkâ

Ne 'asıl kal'a bu bir genc-i mutalsamdur kim

Oldı sevdâsı helâki nice İbn-i Sīnâ

Ne beden bellü ne dîvâr cebel-vâr ancak

Her taşı kulle vü her kullesi gerdün-âsâ

Gaym-ı yek-pâre idi dûd-ı kebûd-ı topı

Ra'd zann eyler idün atılıcak subh u mesâ

Seng ü humbâraları 'ayn-ı kazâ-yı mübrem

Lagm-ı nâ-gâhı ise zelzele-i rûz-ı cezâ

Mazgal topı cehennem deresi penceresi
Tâbyanun her biri bir kal'a-i Şeddâd-binâ

Hendekı hurfe-i nîrân u şarampû vü hatı
Ka'rını fırka-i küffâr idinmiş me'vâ

Hey'et-i vaz'-ı esâs göricek İklîdis
Eyledi şekl-i arûsîyi o sâ'at peydâ

Böyle bir hısn-ı metîn olmaya dünyâda dahı
Böyle bir feth-i mübîn itmeye bir kal'a-güşâ

Fethine bir nice sadr eyledi himmet ammâ
Nur-ı hurşîde ber-â-ber mi olur tâb-ı sühâ

Bârek-Allah zehî feth ü zehî fâtih kim
Şimdi teshîr-i memâlikde anılmaz Dârâ

Zây-ı sâ'ible idüp berr ile bahri teshîr
Nâm-ı şânına bekâ mansıbın eyledi ibkâ

Mâl ile cân ile sa'y eyledi dîn gayretine
İki 'âlemde ide sa'yını meşkûr Hudâ
(…)
Kasd-ı târîhle hâtif didi Fevzî müjde
Eyledi kandiyeyi feth Ahmed Paşa (H.1080) (173.Şiir)"[193]

[193] Özer Şenödeyici, a.g.t., s.297-301.

Ahmet Paşa'nın başarılı bir savaş sonucu Kandiye kalesinin feth edildiğini anlayan bu şiir de Fevzî, kalenin çok önceden kuşatma altında olduğunu anlatıyor. Uzun süren uğraşlar sonucu kaleyi almayı başaran Ahmet Paşa övülüyor.

Şaire göre, Firenklerden alınan bu kale ahirete kadar Osmanlı mülkü olacaktır. Fetih sikkesi mermere kazınmıştır, doğru olanda budur. Kandiye'yi tılsımlanmış bir hazine olarak gören şair bu yolda nice İbn-i sina gibi kişilerin helâk olduğunu söylemektedir. Bilindiği gibi döneminin en ünlü tıp bilimcisi ve hekimi olan İbn-i Sînâ'ya, devrin hükümdarları büyük bir izzet ve ikramda bulunmuşlardır. Yapılan her sefer esnasında İbn-i Sînâ'yı yanlarında bulundurmuşlardır. İbn-i Sînâ Hemedan'a yapılan böyle bir sefer sırasında,daha önce yakalanmış olduğu kulunç hastalığı yüzünden, vefat etmiştir.[194] Şair böylesi bir tarihi gerçekliğe telmih yoluyla atıf yaparken aslında Kandiye kalesinin uzun süren kuşatmasını ve bu yolda helak olan sayısız kişiyi bize anlatmak istemiştir. Kandiye o kadar zorlu bir kaledir ki duvarı ve bedeni belli değildir, yüksek bir dağ şeklindedir. Her taşı bir kule kadar büyüktür ve her kulesi dünya kadar büyüktür. Bu yüzden kale sabah akşam top ile dövülmekte, çıkan sesler ise gök gürültüsü hissi vermektedir. Lağamcıların yaptığı saldırılar ise zelzele etkisi vermektedir. Düşmanın sığındığı yerler ise bu saldırılara karşı koyacak sağlamlıktadır. Gözetleme kuleleri, tabyaları ve kazdığı hendekler onları korumaktadır. Ancak bu denli sağlam olan ve uzun zaman direnen kâfir askeri Osmanlı askerinin azmine dayanamamış ve yenilmiştir. Ahmet Paşa'nın sayesinde büyük bir zafer kazanılmıştır. İslam âlemi rahat bir nefes almıştır.

"Târîh-i Dîger Beray-ı Feth-i Kandiye
Kıldı sa'âdetle çün kandiye üzre sefer
Pey-rev-i Hak hazret-i sadr-ı semiyy-i habîb

Bedraka-i fırka-i 'asker-i İslâm olup
Bahri bile geçdiler nasr ile 'feth-i karîb'

[194] Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.321., (Erişim Tarihi: 03.11.2017), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c20/c200202.pdf

Heş sad u sî rûz ceng olınup 'âkıbet

Düşmen emân didi vü minbere çıkdı katîb

Fevzi di târîh ü sad hamd ü senâ eyle kim

Kandiyenün fethini eyledi Mevlâ nasîb (174.Şiir)"[195]

Allah'ın yardımıyla, Osmanlı yani İslam askerlerinin Kandiye' yi aldığı ifade ediliyor. Yapılan sefer sonucunda düşman askeri aman dileyerek yenilgiyi kabul etmiştir. Fevzi son beyitte fethin tarihini vermiştir.

6.5. Hikmetî

"Târiḫ-i fetḥ-i Girid Be-dest-i Sulṭan Mehemmed Ḫan Ġâzi

(…)

Âl-i ʿOṣmân'a dayanmaz dem-i ḫarbinde şehâ

Ḳalʿa-i düşmen eger kim ola fulâd u ḥadîd

Muttaṣıl meyl-i ġazâ ḳılsa n'ola leşker-i dîn

Zindedür dîn-i mübînüñ düşen uġrında şehîd

Daḫı küffâr ile olmamış idi böyle cedel

Çekdi otuz yıla bu maḫmaşa-i rezm-i şedîd

(…) (284.Şiir)"[196]

Girit'in fethinin tamamlanması münasebetiyle yazılan bu şiirde, zaferi kazanan Sultan Mehmet Han' övülmektedir. Gazi Sultan, kılıcını din yolunda kullanmıştır. Düşman çetin çıkmıştır ancak kaleleri demirden ve çelikten dahi olsa, Osmanlı askerinin karşısında bunun faydası olmayacaktır. Savaş çok uzun sürmüştür ancak düşen her şehit askerimizi diri tutmaktadır bu yüzden savaş aralıksız sürse dahi

[195] Özer Şenödeyici, a.g.t., s.301.
[196] Aysel Eğri, a.g.t., s.255.

yorgunluk belirtisi ortadan kalkmaktadır. Bu işin sırrını çözümeyen düşman şaşkına dönmüştür. Şairin anlattığına göre savaş otuz yıl sürmüş ve bu irade karşısında düşman pes etmiştir.

6.6. Nâci Ahmed Dede

Bu şiirde Nâci Ahmed Dede, Sultan II. Mustafa'nın Koyun Adaları için yapılan savaşa katılmamasına rağmen onu bu savaşta gaza yapıyormuş gibi tasvir eder.[197]

"Der-Sitâyiş-i Şâh-ı Cihân Sultân Mustafâ Hân Ma'a-Târîh

(…)

Ol semiyy-i Faḫr-i ʿÂlem ḥâfiẓ-ı dîn Muṣtafâ
Pâdîşâh-ı baḥr u ber ṣâḥib-kırân-ı pür-seḫâ

Cedd-i emcâduña sebḳat eyledüñ bu ġazvede
Ḥaḳ Teʿâla dest-gîr ü yâveruñ oldı şehâ

Ṭuʿme-i şemşîr-i ser-tîzüñ olub âʿdâ-yı dîn
Oldılar dûzaḫ-maḳar tâ cümleten bî-ıştibâ

Ḥamle-i evvelde alduñ düşmenuñ ṭâbûrını
Dest-bürdüñ gördiler kâfirler ey şîr-i veġâ

Bir ġazâ itdüñ ki memnûn eyledüñ Peyġamberi
Görmemişdür miṣlini ʿâlemde bir kimse mehâ

Bu cihâd-ı ekberüñ dünyâda vü ʿuḳbâda hem
Göstere ecr-i cezilin Ḫâlıḳ-ı ṣubḥ u mesâ

[197] Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.27-28.

Şarḳdan tâ ġarba dek Ḫıżr-ı ẓaferdür pey- revüñ

ʿAzmüñe düşmen ṭayanmaz ey şeh-i İskenderâ

(…)

Ḳande bu ḳande cenâb-ı ʿizzetüñ medḥ eylemek

Ey kerem kânı ḳuṣura ḳalmayub luṭf eyle tâ

(…)

Nâciyâ ehl-i maʿârif didiler târîḫini

'Ḥamdü-lillah kevnüñ oldı tâc-dârı Muṣṭafa'(Sene H.1106)"(K:3/18)[198]

Şiir II. Mustafa için yapılan övgülerle başlamaktadır. Bu övgünün sebebi ise altıncı beyitte karşımıza çıkmaktadır. Burada padişahın bir gazaya katıldığı ve kazandığı başarıyla şanı büyük ecdadına layık bir padişah olduğu anlatılmaktadır. Din düşmanı kâfir askerlerine karşı büyük bir mücadele verilmiştir. Yapılan ilk ani saldırıda düşmanın taburu ele geçirilmiştir. Şair bu saldırıdan sonra padişaha seslenerek, yaptığı gaza ile Peygamber'i memnun ettiğinini söylemektedir. Padişaha "İskender" diye seslenen şair, padişahın gösterdiği azim karşısında doğudan batıya hiçbir düşmanın dayanamayacağını ifade etmektedir. Din ve devlet onun zamanında yeniden şeref bulmuştur.

Şair bu noktadan sonra padişahtan af dilemektedir. Çünkü ne kadar da kalemini oynatsa onu ve zaferini övmekte yetersiz kalacağını ifade etmektedir. "Ben nerde seni övmek nerde" diyerek bu acziyetini iletmektedir. Şiirin sonunda ise zaferden dolayı yazdığı bu kasidenin tarihini vermiştir.

6.7. Nazîf

Sakız'ın fethi.

(…)

Nokta-i dayire-i devlet-i İslâmiye

Oldı pergar-i nüh vüs'at-dihi hükm devrân

[198]Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.132-133.

A'ni sehzâde-i Sultan Muhammed Sultân
Mustafa Han civan baft-ı se'âdet 'ünvân

'Âleme subh-ı cülus olıcak kevkebe bahs
Kevkeb-i nafs-ı 'adüv oldı o dem mahv ü nihân

Çignemisdi Sakız'ı bir nice dem agzın açub
Bogaza karsu 'adüv far-dehen ü seg-dendân

Kırdılar burnunı agzından alub Sakız'ı hem
Yümn-i Sultân-ı muzafferle cüyus-ı imân

İşidüb didi Nazif ol zaferin târifin
Fem-i Efrenci'den aldı Sakız'ı sah-ı cihân (1106) "T.24)"[199]

Nazif, Osmanlı'nın İslamiyet Devleti olarak bir dairenin noktası gibi merkezde olduğunu ifade etmektedir. Devletin etksi büyüktür zirâ dünyaya bir pergel gibi hüküm salmıştır.

Padişahın dirayeti karşısında düşman bozguna uğramıştır. Sakız adası düşmandan sökülüp alınmıştır. Sakız'ın adını tevriyeli olarak kullanan şair, adayı düşmanın ağzında çiğnediği bir sakız olarak tasvir etmiştir. Türk askeri düşmanın burnunun kırarak ağzından sakızı almış ve "Sakız"ın düşman tarafından çiğnenmesine son vermiştir.

Nazîf bu şiirinin dışında donanmanın Akdeniz seferini anlatan başka bir şiir daha yazmıştır:

Akdeniz seferi ve düşman donanmasının alınması.

Bi-hamdi'llâh ki ism-i Zâhirin te'sir-i vâlasını

[199] Murat Darıcık, a.g.t., s.371-372.

Seh-i İslâmı gâlib itdi maglub oldı a'dâsı

Açıldı 'ukde-i gam oldı ism-i Mustafâ sâhir
Zamân-ı ihtilâlin feth olub müskil mu'ammâsı

Nesim-i yümn-i sultân zafer-'ünvân olub dergâr
Küşâde oldı bâh-ı dehrin ezhâr-ı temennâsı

Cihâda 'âzim oldı emr-i sultân-ı muzafferle
Vezir-i merd Mısri-zâde İbrâhim Pâşâsı

Ne İbrâhim'dir kim yakdı nâra putların kırdı
Selâm ü berd olub Nemrudiyânın ana heycâsı

Zihi düstur-ı Rüstem zur-ı Manlur ü zafer makdur
Ki takdire muvâfik oldı re'y-i 'âlem-ârâsı

Tonanma-yı hümâyun ile yem-i si-muri zâr oldı
Açıldı per ü bâl-ı bâd-bân zir ü bâlâsı

Hep a'yân tonanma ittifâkıle idüb nühzât
Duçâr oldı Firengin kestiyân-ı kanberirâsı

Firenk-i bâz-gun-ı nirenge bir reng oldı kim simdi
Siyeh-pus-ı nuhuset oldılar a'lâsı ednâsı

Ne kara günlere kaldı Benü'l- Alfer temâsâ kıl
Tutusdı Akdenizde gök duhân içre tonanması

Atıldı tob-ı bahr-âsublar çun iki cânibden
Kızılelma'ya dek atdı 'adunun âh u eyvâsı

Kürekler çırpınub sevjıle kestiler hücum itdi
Bu akdâmı görünce düsmenin bulandı lafrâsı

Olub pervâne laf laf gülleler pervâz iderlerdi
Yanınca sem'-ves kestilerin her çub-ı bâlâsı

'Aduya gülleler külliyet ile kelle-kub oldı
Sikest oldı seyâtinin ser-i memlu bu surâsı

Gazât-ı din kim kenâr seng-endâz olurlardı
Melâ'ik recm iderler idi güyâ cünd-i hannâsı

Tahammül itmeyüb ta'viz-i tiga 'âkıbet nâ-çâr
Bozuldı ehl-i küfrün tıslım-ı tedbir-ârâsı

Kimi gark u kimi hark oldı kimin itdiler tesfir
Hezimetle hasâretle firâr itdi bekâyâsı

İlâhi cünd-i hakk-ı bahr ü berde gâlib it min-ba'd
Du-nım tig-ı nisyân ola ekdâr-ı mezâyâsı

Tecelli eyleyince ism-i Rahmân'ın bu eltâfı
Kulub-ı evliyânın münceli oldı merâyâsı

Nazifâ gark-ı bahr-i sükr olub didim o dem târif

Alındı lütf-ı Rahmân ile küffârın tonanması (1106) (T.25)"[200]

Donanmanın Akdeniz' e yaptığı seferi anlatan bu şiirde şair, düşmanın perişan halini tasvir etmektedir. Düşmanın feryatları "Kızıl Elma" ya ulaşmıştır. Nazif, düşmanın bu halinden memnundur ve düşman donanmasının ele geçirilmesi haberini sevinçle karşılamaktadır.

Allah'a hamd ile başlayan şiirde zaferi kazandırıan İbrahim Paşa övülmektedir. İbrahim Paşa'nın ismini kullanarak Hz.İbrahim (r.a.)'in putları kırmasına telmihte bulunan şair, paşanın o günlerde hüküm süren nemrutları yendiğini ifade etmektedir. Donanma ile birlikte Frenk illerine sefere çıkan paşa, düşmanı zelil etmiştir. Atılan toplarla birlikte her taraftan düşmanın feryatları işitilmiştir. Kürekleri çeken Osmanlı askeri taarruzuna devam etmiştir. Bu durumu gören düşman askeri şaşkınlık içerisine düşmüştür. Aldıkları tedbirler işe yaramamıştır. Atılan toplar sonucu düşman askerinin kimisi suya düşerek boğulmuş, kimisi yanmış kimisi ise esir alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla düşman donanması alınmıştır. Osmanlı Devleti karada olduğu gibi denizde de hakimiyetkurmuştur. Son beyitte, kazanılan deniz zaferine tarih düşen şair zafer karşısında Allah'a şükrünü "şükür denizinde boğulmak" şeklinde ifade etmiştir.

6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî

"DER SİTÂYİŞ-İ PÂDİŞÂH-I 'ÂLEM-PENÂHALLEDA'LLAHÜ HİLÂFETEHÜVE EBKÂHÜ

(…)

Âsumân-ı 'aẓamet Ḫân Mehemmed Ġâzī

Mâlik-i mülk-i cihândâver-i nuṣret- encâm

O Nerīmân-ı zamândur ki kemânun çekemez

Bâzû-yı himmet ile gelse eger Rüstem ü Sâm

[200] Murat Darıcık, a.g.t., s.372-374.

Lerziş-i kadd-ı zemīn haṣıl olur pâyından
Her ḳaçan raḫş-ı sebük-pâyına itse ikdâm

Ejder-âsâ dem-i şemşīri ḳaçan dem çekse
Cân-ı 'udvâna ider duzaḫi ol demde makâm
(…)
Devr-i 'adlüñde senüñ 'add-i fütûṣât itsem
Ṣafḥa-yı kevn ü mekânı pür iderdi erḳâm

Cümleden Ḳandiyâyı ḳan ile yoġrulmuş iken
Ṭop-ı ḳahruñla urup itdüñ anı süşt-i endâm

Kişver-i mışra vürûd itdüm o demde gördüm
Pür idi müjde-i fetḥüñle sebīl ül-'alâm

Nuṣret ü fethüñe târīh içün erbâb-ı düvel
Eyledi bu ḳuluna her birisi bir ibrâm

'Âḳıbet nâtıḳa-i nâdire perdâz-ı süḫen
Başladı böyle ser-âġâz-ı süḫende enẓâm

Eyledi mu'cize-gûṭûṭī-i şekker-şikenüm
Ṭab'-ı mirâtüm ile nutḳa gelüb fetḥ-i kelâm

Bâreka'llah zehîkevkebe-i ʿOs̱mânî
Ki divânḫâne-i nüh-tâk-ı felekdür aña bâm

Mihr ü mehdür 'alem-i leşker-i encâm sipehi
Bu sipehdâra nice kevn ü mekân olmaya râm

Şöyle teshīr-i ḳaża vü ḳader itmiş el-hâḳ

Muntaẓır her birisi emre itâ'atde ġulâm

Eyledi 'âḳıbet 'Oṯmânī-i şeh kişver-i heft

Nesebinde sorılur mülket-alâ yevm-i ḳıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder-küş anuñ ṣadrına

Eyledi 'âlemi şimşīr-i cihângīr-i benâm

Ya'ni hem nâm şehenşâh risâlât-ı Ḫüdâ

Dâver-i Cem-ḥaşem ü dâd-ger ḫalk-ı enâm

İtdi Efrenge sefer sâ'at-i eymende o şeh

Ḳal'a-yı Ḳandiyâ'yı virdi Ḫüdâvend-i kirâm

Hâtif-i ġayb didi feth olıcak târiḫin

Ḥamdüllahi 'alî-naṣr ceyş-i İslâm

Sergüzeşt-i ġam-ı eyyâmumı da 'arż ideyüm

Tâbuñı genc-i meşaḳḳatde dil eyler o hümâm (K.1)"[201]

Tâlib Ahmed Bosnavî, elli bir beyitlik bu kasidesinde padişah IV. Mehmed'in Kandiyye kalesi fethinden söz etmiştir. İlk on beyitlik bir girişin ardından sonraki on dört beyitte padişahın savaşçı vasıfları övülmüştür. Söz bundan sonra asıl anlatılmak istenilen Kandiyye'nin fethine getirilmiş ve yirmi dört ile otuz yedinci beyitler arasında bu gaza ve fetih övülmüştür. Padişahı ve bu fethi öven şair daha sonra kendi övgüsüne geçmiştir. Son olarak devlet ve hükümdara yaptığı dua ileKandiyye'nin fethini anlatan kasidesini sonlandırmıştır.

[201] Sercay Sorgun,Tâlib Ahmed Bosnavî Dîvânı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli 2009, s.1-5.

Sultan Mehmet Han, büyük bir kahramandır. O, kılıcını çekse yeryüzü düşmanlara cehennem olmaktadır. Padişahın kılıcı düşmanla çarpıştıkça daha keskin bir hâl almaktadır. Savaş esnasında attığı naralar gök gürlemesi gibidir, düşmanı sersem etmektedir. Şaire göre padişah, İkinci bir İskenderdir. Padişah o kadar azametlidir ki, onun çadırının üzerinde duran bayraklar birer ejderha gibidir. İşte bu hâl ile padişah Kandiye Kalesini vurmuştur. Padişahı, yine efsanevi bir kahraman olan Rüstem'e benzeten şair, onun öldürücü bir ejder gibi kılıcıyla her yeri fethettiğini söylemektedir. Son Peygamber olan ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in adaşı Sultan Mehmet, Cem gibi adaletli bir padişahtır. Çıktığı Avrupa seferinin ödülü olarak, yüce Allah ona Kandiye Kalesini vermiştir.

Şair, şiirin ortalarında devlet büyüklerinin kendisinden bu zafer için bir şiir yazmasını istediklerini söylemektedir. Böylelilikle şiirin yazılış gayesini yine şiirinde bize vermektedir. Padişahı ve fethi öven şair, sözlerine kendini överek son vermiştir.

Kandiyye'nin fethine tarih:

"Bâreka'llâh zehī kevkebe-i 'Oṣmânī
Ki dīvânḫâne-i nüh-ṭâḳ-ı felekdür aña bâm
(…)
Eyledi 'âḳıbet 'Oṣmânī şeh-i kişver-i heft
Nesebinde sorülür mülket eli yevm-i ḳıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder gûş anuñ ṣadrından
Eyledi 'âlemi şemşīr-i cihângīr yine râm
(…)
İtdi Efrenge sefer sâ'at-i eymende o şeh
Ḳala-yı Ḳandiyâyı virdi ḫüdâvend-i kiram

Hâtif-i ġayb didi fetḥ olıcak târiḫin

Ḥamdüllahi ʿalî-naṣr ceyş-i İslâm" (T.3)[202]

Talib Ahmed Bosnavî'nin yazmış olduğu bu tarih, daha önce vermiş olduğumuz kasidesinin özeti niteliğindedir.

Şair, feleğin dokuz katı Osmanlı'ya çatı olmuştur demektedir. Alemin bir yıldız ordusu vardır ve bu ordunun askerleri ay ile güneştir. Bu ordu tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu şekilde Osmanlı ordusuna atıfta bulunan şair, yedi iklimin Osmanlı Devletine bağlandığını söylemektedir. Padişahı Rüstem ve Cem' e benzeten şair, yüce Allah'ın Kandiye Kalesini, ona ödül olarak verdiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise İslam askeri olan Osmanlı ordusunun bu zaferinden dolayı Allah'a şükretmektedir.

6.9. Cem'î

"ʿAzîz-i mıṣr-ı cihân Ḳapudân Yûsuf Pâşâ
Ki itdi kendüye iḥsân ile cihânı ʿabîd

Vezir-i ṯânî idüp anı nâmzed ḳıldı
Girîd cezîresini fetḥe pâdişâh-ı ferîd

Be-himmet-i şeh-i ʿâdil karîb ʿahd içre
Ele getürdi anı görinürken emr-i baʿîd

Ṣadâ-yı fetḥ irişüp çarḫ-ı çâruma andan
Yayıldı şeş cihete hem-çü pertev-i ḫûrşîd

Cenâb-ı Ḥażret-i ṣâḥib-ḳırân-ı devrâna
Gelince müjde-resân fetḥ-nâme ile berîd

[202] Sercay Sorgun, a.g.t., s.79-80.

Donandı gûşe-be-gûşe bilâd u heft iḳlîm

Bezendi sû-be-sû çârsû çü mücemmiʿ-i ʿıyd

ʿAcûz-ı dehr yine eyledi Züleyḫâ-veş

Bu devr-i Yûsuf-ı ṣânîde kesb-i ḥüsn-i cedîd

Girîd şarâbı ki memdûḥ idi unutdurdı

Anuñṣafâ-yı giriftin bu neşve-i câvîd

Yıḳınca Ḥanya ḥiṣârını ol ḥavâlî tamâm

Yed-i taṣarrufa girdi be-ʿavni rabb-i mecîd

Bu fetḥi gûş idicek Cemʿî didi târîḫin

Yıḳıldı ḥışnı alındı biñ elli beşde Girid (T.24) 1055/1645"[203]

Kaptan Yusuf Paşa'nın Girit fethini anlatan şiirde, şair paşaya "Dünya şehirlerinin azizi" diye seslenmektedir. Yusuf Paşa'nın isminden yola çıkan şair, "aziz" ve "mısr" kelimeleri arasındaki tenasüpten yola çıkarak, Hz.Yusuf'a telmihte bulunmuştur. Padişah onu fetih için ikinci vezir olarak yetkili kılmıştır. Yani anlıyoruz ki fetih için görevlendirilen ilk vezirden bu iş ona miras kalmıştır. Sonuçta fethi Yusuf Paşa gerçekleştirmiştir. Fetih müjdesi duyulunca altı yöne bir güneş ışığı gibi yayılmıştır. Böylelikle yedi iklim donanmış ve güzelliklerle bezenen yeryüzüne bayram gelmiştir. İşte bu şekilde tıpkı Züleyha gibi aciz olan dünya, ikinci Yusuf devrinde yine güzelliğine kavuşmuştur.

Hanya kalesi yıkılınca artık fetih tamam olmuştur. Şair şiirin sonunda Girit'in alınış tarihi olarak, bin elli beş tarihini vermiştir.

[203] Birgül Koparan, a.g.t., s.211-212.

6.10. Kelim

"Târîḫ-i Girîd
Zihi Sikender-i kişver-küşa ḫıdîv-i ferîd
Ki oldı yine zamânında böyle fetḥ-i cedîd

Bu fetḥi görmedi gitdi ʿaceb mi ḳabrine
Şarâb-ı reşk ile ser-mest olursa ger Cemşîd

Ṭutar miṡâl-i Süleyman o şeh cihânı ki var
Yanında böyle bir Âṣaf-himen vezir-i reşîd
(…)
Bu sözle buldı o deñlü feraḥ Kelîm-i ḫazîn
Ki raḳṣa geldi benânında ḫâme-i tesvîd

Bu gûne lafẓan u maʿnen düşürdi târîḫin
Alındı ehl-i ḳiberden biñ elli beşde Girîd (T.1)"[204]

Padişahı İskender'e, Osmanlı askerini de İskenderin ordusuna benzeten şair, yeni bir fetihten söz etmektedir. Bu yeni fethi acaba Cemşid görmüş müdür, diye soran şair onun kıskançlık şarabı ile şarhoş olacağını ifade etmektedir. Yine Padişahın Süleyman'a, vezirinin ise Asaf'a benzetildiği şiirde, bu iki kahramanın sayesinde dünya üzerinde hâkimiyet kurulacağı anlatılmaktadır. Bu fethi duyan Acem şahı ise artık memleketinden ne derece ümitlidir?

Fetih sözü ile ferahladığını bildiren Kelîm, kaleminin de coşarak raks ettiğini söylemektedir. Şiirin son beyitinde Girit'in kibir ehli kâfir düşmandan bin elli beşte alındığını düştüğü tarihle hatırlatmaktadır.

[204] Ahmet Çelen, Kelîm Hayatı, Eserleri Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.241.

6.11. Nehcî Mustafa Dede

“Âferin re’yine ey ṣadr-ı güzin
Kim olur kârger in-şâ’llâh

Çekdügüñġayret-i dîni kimse
Çekmedi ne çeker in-şâ’llâh

Bir iş itdüñ ki Ḥudâ yâruñdür
Añılur bu hüner in-şâ’llâh

Himmeti cünd-i ricâlu’llâhuñ
Hep olur râh-ber in-şâ’llâh

Ṣaldıġun leşker-i din küffara
Neler eyler neler in-şâ’llâh

İdeler dâr u diyâr-ı şûmın
Cümle zîr ü zeber in-şâ’llâh

Yıḳalar ḳomıyalar ḳalʿaların
Ḥacer üzre ḥacer in-şâ’llâh

Alınup cümle Girid yaḳında
Müjde-i feṯḥ irer in-şâ’llâh

İrişüp peyk-i ẓafer gelmekde
Ḫaber üzre ḫaber in-şâ’llâh

Düşmen-i dînüñ olur devrüñde

Güni günden beter in-şâ'llâh

Ḫırmen-i şirk ü ʿinâdı yek ser

Nâr-ı ḳahruñ yakar in-şâ'llâh

Tünd-bâd-ı ġazabuñ aṣlından

Küfr ü ẓulmi yıḳar in-şâ'llâh

Ḫavfdan cümle ḳrâlân-ı Frenk

Yir yir idüp ḥâẕer in-şâ'llâh

İlçiler göndereler dergâha

Ser-fürû ideler in-şâ'llâh

Baş ḳoyup ḫâk-i niyâza dökeler

Yine tâc u kemer in-şâ'llâh

Vireler bâc u ḫarâc İslâma

Ne diseñ ol ḳadar in-şâ'llâh

Mülhim-i ġaybî nidâ eylemede

Ki senüñdür ẓafer in-şâ'llâh

(…)" (T.1)[205]

[205] Üzeyir Aslan, XVII.Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü's-Sâlikin Ve Hediyyetü'l-Müstereşşidin, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış DoktoraTezi, İstanbul 2005, s.190-192.

Nehcî Mustafa Dede, "İnşallah" redifli bu şiirine padişaha seslenerek başlamıştır. Padişahın verdiği kararlarla çevresini etki altına aldığını söylemiştir. Onun, din yolunda çektiği cefayı kimse çekmemiştir. Zira padişah o günlerde Girit'in fethi için düşmanın üzerine İslam askerini salmıştır. Şair, Osmanlı askerine dua ederek, düşmanın ülkesinin işgalini ve yine düşmanın esir edilmesini istemektedir:

"Kaleleri yıkılsın, taş üstünde taş kalmasın inşallah. Yakında Girit'in tamamının alındığı müjdesi gelir inşallah. Din düşmanlarının günü gününden beter olur inşallah. Din düşmanı kâfirler kahır ateşinde yanar, küfür ve zulümlerini gazap yelin yıkar inşallah. Tüm Frenk kralları korkusundan sakınırlar inşallah. Dergâhına elçi gönderip, İslama haraç vereler inşallah."

Şair daha sonra, Osmanlı Develetine dua ederek, denizlere ve karalara hâkim olunmasını istemektedir. Bu devir Hz.Ömer'in adalet devri gibidir. Osmanlı'nın gölgesinde gam ve keder gitmektedir. Son olarak dokuz felekten geçecek bir dua oku atan şair, yüce Allah'tan devletin ömrünün uzun olmasını istemektedir.

"Cezîre-i Giridde ḳalʿa-i Ḳandiye fetḥine olan târîḫdür.
Ẓıll-ı Ḫudâ şâh-ı memâliksitan
Ġâzi-i bu'l-fetḥ-i ʿadâlet-güzin

Ḫân Meḥemmed ki şehân-ı cihan
Dergehinüñ bendesidür kemterin

ʿÖmri füzun dâ'im ola mülki tâ
Ṭura zemin devr ide çarḫ-ı berin

Ḳandiye fetḥine idüp ihtimâm
Ṣaldı vezîrin çü şâh-ı güzin

Âṣaf u Cem-ḳadr u Sikender-meniş

Ṣâḥib-i ʿilm ü hüner ü ʿaḳl ü din

(…)

Ḫayl-i hizebrân ile itdi ḥişâr

Ḳalʿayı der-ḥâl o şîr-i ʿarin

Pür-dil olup ʿasker-i İslâmiyan

Ṭoldı hirâs ile dil-i müşrikin

Ẓann-ı ḫalâṣ ile bilüp ḳalʿayı

Kendülere gerçi ḥişâr-ı ḥaṣin

Lîk bu temkîn ü hücûmı görüp

Bilmedi ol ḳavm ḍalâlet rehin

Kim yürüyüp böyle gelen bî-güman

Kûh-ı giran seng ü ṣalâbet ḳarin

Ḳalʿaların yıḳup ider târmâr

Olsa da dîvârı eger âhenin

ʿAcz ile âḫır didiler el-aman

Ḳalmadı çün ẕerrece cây-ı mekin

ʿAfv-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü candan emin

Dâdgerâ dâver-i din-perverâ

Ey olan İslâma ẓahîr ü muʿin

Muʿcize-i Aḥmedî idüp ẓuhûr
Yarı ḳılup ʿavn-i Cihân-âferin

Ḳandiye ḳalʿasını fetḥ eyledüñ
Ḳanda ya bir böyle ḥisâr-ı metin

İtdüñ arıdup ṣanem ü şirkden
Deyrlerin maʿbed-i ehl-i yaḳin

Ġayret-i din saña müsellem saña
Âferîn ey ṣadr-ı güzîn âferin

Ḳahruñ ile aġladı küffâr-ı şûm
Luṭfuñ ile güldi zamân u zemin

Ḥâṣılı ey ṣadr-ı mükerrem budur
Saña ḫulûṣ ile duʿâmuz hemin

Dâim ola nuṣret-i Ḥaḳ reh-berüñ
Fetḥ ü ẓafer yâr u felek zîr-i zin
(…)
Hâtif-i ġaybî didi târîḫini
Naṣr-ı ʿazîz innehu fetḥ-i mübin [1080/1670)" (T.2)[206]

Allah'ın gölgesinde ülkeler şahı olan Sultan Mehmet Han, Kandiye'nin fethi için Asaf gibi bir veziri görevlendirmiştir. Bu vezir hünerli, akıllı, ilim sahibi ve dindar bir paşadır. Aslan kuvveti ile aniden yapmış olduğu saldırıyla o kaleyi almış ve aslan yuvası haline getirmiştir. İslam askerinin karşısında müşrik askerlerinin içi korku ile

[206] Üzeyir Aslan, a.g.t.., s.192-194.

ile dolmuştur. Gerçi onlar kalelerinin sağlamlığından oldukça emindir. Osmanlı askeri bu gerçeği bilerek hücum etmiştir ve sonunda kale düşmüştür. Zira, bu kalenin duvarı demirden dahi olsa askerimiz orayı yine de tarumar edecektir. Sonunda düşman askeri dağılmış ve aman dilemiştir. Böylelikle vezir Ahmet Paşa'nın mucizesi ortaya çıkmıştır. Şair böylesine zorlu bir kalenin olmadığından söz etmektedir. Paşa bu kaleyi almıştır ve orayı şirkten arındırmıştır. Şiirin sonunda Osmanlı Devleti için dua eden şair, son beyitte bu fethin tarihini vermiştir.

6.12. Siyahi Dede

"TÂRÎḪ-İ VÂLÎ-İ ḲIBRIS BÂBÂḤASAN PAŞA

(…)

Bir mücâhiddür o kim devlet ü dîn uġrında
Ḥarb u ḍarb itmededür düşmen ile ṣubḥ u mesâ

Bindügi ḳalyon anuñ bir yedi başlu ejder
Balyimez ṭoplarına ḳarşu ṭurımaz a'dâ

Ger neheng görse anuñḳalyonuñı baḥr üzre
Ḥareket itdi ṣanur ḳal'a-ı ḳâfi güya

Ṭaġılur ġayrı ṭonanması Frengüñ bî-reyb
Ki anuñ rehberi İlyâs u Ḫıżırdur zîrâ

Venedik kâfirünüñḥâli olur diger-gûn
İnşâ'Allâh-ı Te'âlâ be-'inâyât-ı Ḫudâ

Bâreka'llâh o durur şimdi neheng-i deryâ
Ḥıfẓ ide ẕâtını emvâc-ı belâdan Mevlâ

Serverâ medḥüñ ile kilk-i hüner-i destümde
Rûz u şeb durmaz ider ḫayr-ı ṣenânı imla

Vaṣfuñ itmekde senüñṭab'-ı hüner endîşem
Dem-be-dem cûş u ḫurûş itmededür çün derya
(…) 1097" (T.3) [207]

Denizlerde Venedik ile yapılan uzun soluklu mücadelelerin kesintisiz sıcak çatışma şeklinde olmadığını Siyahî Dede'nin bu şiiri bize göstermektedir. Bir savaşı değilde, Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olarak atanmasını konu alan bu şiirde söz Venedik ile yapılan mücadeleye gelmektedir. Hasan Paşa'nın, Kıbrıs'a vali olarak atanmasını son derece olumlu karşılayan şair, onun bilgi ve becerisi ile Kıbrıs'ı kalkındıracağını söylemektedir. Rüstem'e benzeyen bu ilim sahibi paşanın atanması, şairingelecekten daha umutlu olmasına sebep olmuştur.

Hasan Paşa'nın savaşçı vasıflarını öven şair, onun gece gündüz din uğrunda düşmanla savaşan bir mücahit olduğunu söylemektedir. Bindiği kalton yedi başlı ejderdir, düşman bu kalyondan atılan balyemez toplarına karşı koyamamaktadır. Kalyonu o kadar büyüktür ki onu deniz üstünde timsah görse hareket eden kale sanmaktadır. Frenklerin donanmasını dağıtır, çünkü rehberi Hızır ile İlyastır. Artık Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olmasıyla Venedik kâfirinin hâli de perişan olacaktır.

6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîçâre

"*(…)*
Bozcaâdâ cânibinden zâ'il oldi çün fesâd
Hamdü li'llâh kim du`âmız eyledi mevlâ kabûl

Eyleye Mevlâ hemîşe ehl-i İslâma nazar
Ehl-i şirkiñ dâ'imâ olsun sözi eyne'l –mefer

[207]Gülşah Cangöz, a.g.t., s.163-165.

İnhizâmından `adûnuñ yine aldıḳ bir ḫaber

Hamdü li'llâh kim du`âmız eyledi mevlâ kabûl

Bozcaâdâya gelen kâfirler oldi münhezim

Oldılar ehl-i ġazâ doymalıgile muġnetim

İntiḳâmı aldı a`dâdan Ḫudâ-yı münteḳim

Hamdü li'llâh kim du`âmız eyledi mevlâ kabûl

Et nazar Bîçâre haḳḳın lutf ı bî-pâyânına

Baḳmadı ḳullarınıñ cürmi ile noḳṣânına " (53.Şiir)[208]

Ege denizinin Çanakkale Boğazı'na yakın bir tarafında bulunan Bozcaada uzun yıllar boyunca Osmanlı ile Venedik arasında bir mücadele sahası olmuştur. Özellikle bazı Hristiyan grupların bu bölge içerisinde yaşaması, o insanları Venedik'in zaman zaman Osmanlı'ya karşı kullanmasına sebep olmuştur. [209]

Zâkirzâde Abdullah Bîçâre'nin bu şiirinden anlıyoruz ki o dönemde Venedik, Bozcaada üzerindeki etkisini devam ettirmek istemiştir. Bunun için ise o tarafta bir karışıklığa sebebiyet vermiştir. Bozcaada tarafından atılan bu fesat tohumu Allah'ın yardımıyla büyümeden önlenmiştir.Bozcaada'ya gelen kâfir askeri yenilgiye uğratılmıştır. Bu ise kulllarının eksikliğine bakmayan Allah'ın yardımıyla olmuştur.

6.14. Âşık Ömer

"(…)

Hatt-ı hümâyun-ile tedbîr tedârik baktılar

Bellerine gâziler gayret kılıcın taktılar

[208] Fatih Ayar, Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'ın Dîvânının Transkripsiyonu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s.54-55.

[209] Cengiz Orhonlu, "Bozcaada" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.317-318., (Erişim Tarihi: 10.11.2017), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c06/c060216.pdf

Kâfirin çekdirisin cebhânesini yaktılar

Şüphesiz erdi Hızır Hak'tan inayettir Sakız

Emr-ile tâsdik-i muhkem mü'mine kıldı dilek

Balmeyemez toplar sesinden inledi çarh-ı felek

Evliyâlar enbiyâlar erişip üns ü melek

Vakt-i asırda bize lutf (u) hidâyettir Sakız

Ey Ömer bu cengi işitenlere destân eder

Bin yüz altı senesinde târihin ayân eder

Hak taâlâ ümmet-i Muhammed'e âsân eder

İnşâallâh haşre dek bizde emânettir Sakız" (572/4) [210]

Sakız adası, feleğin çarhı üzerinde dönen, tabiri güzel olunmayacak güzellikte bir yerdir. Osmanlı ülkesi içinde bir cennet bağıdır. Ancak bu güzel yerde fitne baş göstermiştir. Bunun üzerine gâziler bellerine gayret kılıcını takıp, düşmanın cephanesini yaktılar. Feleğin çarhı balyemez toplarının sesinden inlemiştir. Evliyalar, enbiyalar ve melekler yardıma koşmuştur. Sakız muharebesi bir destan olmuştur.

Âşık Ömer, bu savaşın tarihini bin yüz altı olarak vermektedir. İnşallah kıyamete kadar Sakız, Müslümanlara emanettir.

6.15. Cevrî

"DER-TEHNİYET-İ FETḤ U SÛR U SİTÂYİŞ-İ MERḤÛM VE MAĠFÛR SULṬÂN İBRÂHİM ḪAN

Zihî baḫt-ı hümâyûn-ı şehinşâh-ı cihân-dâver

Ki itdi yümn-i te'ṯiriyle dünyâyı hümâyûn-fer

Bu baḫta olmadı mâlik Cem ü Keyḫusrev ü Dârâ

Bu luṭfa düşmedi maẓhar Ferîdûn ile İskender

[210] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.429-430.

Bu iḳbâli cihân göstermemişdür bir cihân-gîre

Felekden ṭoġmamışdur bir cihândâr üzre bu aḫter

(…)

Zâman-ı devletinde bir ġazâya eyledi himmet

Bu niyyet üzre kim ḫoşnûd ola Allâh u peyġam-ber

Firengistâna düşdi şuʿle-i şimşîr-i pür-tâbı

Yaḳup ḳahr ile küffâr-ı Girîdi itdi ḫâküster

İki ḫışn-ı ḥaşîni feṭḥ olundı ʿavn ü nuṣretle

Ki her biri metânetde ʿadîl-i ḳalʿa-i Ḫayber

Ne Ḫayber her biri bir kûh-ı âhen kim murâd itse

Anı seyf-i ḳerâmât ile ancaḳ feṭḥ ider Ḫayder

Bi-ḥamdi'llâh şehinşâhuñ dü'âsı müstecâb oldı

İrişdi 'avn-ı rabbâni fütûḥât eyledi 'asker

Bu nuṣretden olup ḫalḳ-ı cihânuñ ḫâtırı mesrûr

Bu feṭḫüñ müjdesi virdi ṣafâ dünyâya ser-tâ-ser

Ḫuṣûsâ pâdişâh-ı 'âlemüñ ṭab'-ı hümâyûnı

Açıldı gül gibi oldı laṭîf ü ḫurrem ü ḫoş-ter

İdüp bir sûr-ı 'âlî yümn ü iḳbâl ü sa'âdetle

Ṣafâsından ḳulûb-ı 'âleme ṭoldı meserretler

Çıḳardı bir dür-i pâki ḥaremden ferr-i devletle

Muṣâḥib bir vezîr-i kâm-kâra eyledi hem-ser

Anı bu devlete lâyıḳ görüp damad idindi hem

Bu tekrim ile itdi 'izz ü câh u ḳadrini ber-ter

Zihî damad-ı 'âlî-şân-ı vâlâ-rütbe kim lâyık

Ne iḥsân eylese aña şehinşâh-ı kerem-küster

(…)" (K.XI) [211]

[211] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.79-81.

Cevrî bu kasidede Sultân İbrâhim Hân'ı övmüştür. O'nun Osmanlı tahtına oturmasını büyük bir devlet olarak görmektedir. Hatta öyle ki Cem, Keyhüsrev, Dârâ ve İskender dahi böyle bir baht açıklığına sahip değildir. Çünkü Osmanlı'nın tahtı her kişiye nasip olamayacak kadar değerli ve kıymetlidir. O tahta ancak hak edenler oturabilmektedir. İbrâhim Hân ise Osmanlı mülküne hükümdar olmaya sonuna kadar lâyıktır.

Sultan, devleti yönettiği zamanda gazâlar etmiştir. Bu uğraşı Allah'ın ve Peygamber'inin hoşuna gitmiştir. Frengistan illerine ateş düşürmüş, kahır ateşi ile Girit kâfirini yakmıştır. Her biri Hayber kalesi gibi iki zorlu kale fethedilmiştir. Bu kaleler ki demir dağlar gibi kuvvetli kalelerdir. Kaleler ne kadar zorlu olursa olsun sonunda fetedilmiştir. Fetih haberi dünyaya yayılmış, halk mutlu olmuştur.

Şair bu noktadan sonra savaşı komuta eden vezir için övgüde bulunmuştur. Şairin dediğine göre bu Paşa keşfedilmiş bir inci tanesidir. Bu yüzden Osmanlı hanedanına damat bile olmuştur. O sadrazamlığı döneminde bu makama lâyık olmuştur. Fetihlerde bulunmuş nice kahramanlıklar etmiştir. Çok zeki bir kişiliğe sahiptir. Devrinde halkın herhangi bir şikâyeti olmamıştır.

Cevrî sözün sonuna gelirken, devletin bekâsı için dua etmektedir. Fetihbayrağı daha birçok kaleye dikilsin, demiştir. Devlet büyükleri içinde iyi temennilerde bulunan şair, ömürlerinin uzun olmasını istemiştir.

"MERḤÛM-I MEZBÛRUÑ ŞEHÂDETİNE TÂRÎḪDÜR

Ṣadr-ı dîn-dâr-ı velî-rütbe o hem-nâm-ı kelîm
Çün ḳapudanlıḳ ile eyledi ʿazm-i deryâ
Niçe ḫidmetler idüp ḥışn-ı Girid üstüne
Hem ġazâ Ḥükmini her vech ile kıldı icrâ
Ceng-i deyâda şehîd oldı o ġâzı âḫır
Eyleye añа Ḫudâ cennet-i ʿAdni meʾvâ
Ḳalem-i mebde-i küll fevtine yazdı târîḫ

ʿAzm-i Firdevs-i maʿâd eyledi Mûsâ Paşa" 1057 (T.XCVI) [212]

Şair bu şiiri Mustafa Paşa'nın şehâdeti üzerine yazmıştır. O'nun kaptan-ı derya olduğunu ve denizlerde savaşlara katıldığını belirtmiştir. Bu savaşlardan biri de Girit üzerine yapılan seferde olmuştur. Paşa böyle bir seferde şehit olmuştur.

6.16. Bursalı Tâlib

" TÂRÎḪ FETḤ-İ SAḲIZ
Eṣer feyż-i cülûs-ı saʿd-ı Sulṭân Muṣtafâ'dandır
Ki devletle geçince taḫta bir feth-i ġarîb oldu

Zemistânda donanmâ-yı hümâyun çıḳdı deryâya
Ḫudâ'nıñ hikmetin seyr eyle bir sırr-ı ʿgarîb oldu

Ṣavurdu âsumâna küllerin keştîleriñ bir bir
Yanar âteş gibi küffâra ol dem kim ḳarîb oldu

Kimi yandı kimisi ḳaynadı deryâya aʿdânın
Firâz oldu kimi geştinin kimi nişîb oldu

Muḥannâ oldu ḫûn-ı sürḫ-i düşmenden kef-i deryâ
Bu dem mü'minlere çün devlet-i keffü'l ḫaẓîb oldu
(…)

SaḲız bir duḫter-i raʿnâ idi meshûr olup geçti
Bir iki gün eṣîr-i dâm-ı âġûş-ı raḳîb oldu

Velî râm olmadı ceng-i cedelle oldu ġâzîler

[212] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.335.

ʿArûs-ı ġayret-i islâma bu da başḳa zîb oldu

(…)

Alıp ḫâme benân-ı fikrime ben daḫi ey Ṭâlib

Ḥisâb ettikte târîḫin bu beyt-i dil-firîb oldu

Bi-ḥamdillâh olup imdâd-ı bâd-ı ʿavn-ı Yezdân'ıñ

Yine Saḳız dehân-ı pâk-ı islâma naṣîb oldu (T.2)1106'[213]

Sultân Mustafa'nın kutlu cülûsunun feyzi esmektedir. Çünkü tahta geçtiğinde bir fetih nasip olmuştur. Bir kış mevsiminde donanma sefere çıkmıştır ve düşmanın leşlerinin küllerini gökyüzüne savurmuştur. Düşmanın kimisi yanarken kimiside denizde kaynamıştır. Deniz düşmanın kanıyla kınalanmıştır. Sakız, büyülenmiş güzel bir kızdır. O güzel kız düşmanın kucağında bir iki gün esir olmuştur. Bu duruma razı olmayan gâziler cenge heves etmişlerdir. Allah'ın yardımıyla savaştan galip çıkılmıştır. Çok şükür ki Sakız, İslâm'ın temiz ağzına nasip olmuştur. Şair bu fethin tarihini vermiştir.

6.17. Mehmet Adlî

"Ḳaṣîde der-vaṣf-ıḤażreti Sulṭân Mustafa Ḫân behcet-i Taḫlîṣ-i Saḳız ez-dest-i taṣarruf-ı Venedik

(…)

Şimdengirü seferden ʿacz üşikâyet olmaz

Baḫt u sitâremizle hem-râh-ı ittifaḳız

Teşrîf ide ḫuṣûṣâİskender-i zamâne

Bî-şübhe oldur ümmîd biz maẓhar-ı vifâḳız

Nice Sikender ü Cem nice cenâb-ı Rüstem

Dirse maḥaldir ol şâh ḫâḳân-ı ʿarş-ṭâḳız

[213] Melike Erdem, a.g.t., s.144-145.

Ol şâh-ı ḥaşmet-ârâ ol şeh-süvâr-ı yektâ
Şâyestedir dir ise Şâyân nüh-revâḳız

Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân mümtâz-ı Âl-i ʿOs̱mân
Ümmîd-i luṭfı ile ḫoş-lehce-i sebâḳız

Şâhenşeh-i saʿâdet dânende-i nezâket
Ol ekremiñ deminde ṣanmañ zebûn-ı fâḳız

Ol ḳahramânıñ olmaz ʿahdinde oldur ümmîd
Ehl-i dile dimeklik âşüfte-i şiḳâḳız

Kimdir bu demde bilsem şâkî-i hicr ü firḳat
Kim dir dem-i feraşda dil-şaste-i nifâḳız
(…)
Allâha şükr ü minnet kitâb içinde bî-bâk
Mânend-i levş-i ḫurşîd el-ḳıṣṣa yüzi aḳız

Ṭabʿu dilim ḥuṣûṣâ ṭûṭî-i zâr-veş der
Medḥ u sitâyişiñle Ḫâḳânî-i viṣâḳız

Deşt-i belâġat içre kim sedd olursa olsun
Ḫâr u ḫas-ı zamâne biz seyl-i inṭilâḳız
(…) (K.4)"[214]

Mehmet Adlî, bu kasideyi Venedik tasarrufunda bulunan Sakız Adası'nın Sultan Mustafa Hân tarafından alınması üzerine yazmıştır. Şiirde savaşın içeriğinden ziyade bu fethin getirdiği sevinç işlenmiştir. Sadece şiirden dahi yola çıkacak olursak

[214] Seval Baltalı, a.g.t., s.41-43.

anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı Devleti için bir hayli zor geçmektedir. Şair fetihlerin durgun olduğu bir vakitte gelen bu zafere ziyadesi ile mutlu olmuştur. Bundan dolayı savaş safhalarını anlatmak yerine bu sevinci kaleme almıştır. Bu savaşın kazanılması ile Osmanlı üzerinceki ölü toprağını atmıştır. Şair artık ileriye daha umutlu bakmaktadır.

6.18. Sükkerî

"Ḥabbezâ feth-i beşâret-baḫş-ı ṭabʿ-ı rūzgâr
Merḥabâ baḫt-ı bülend-i pâdişâh-ı kâm-yâb

Gönderüp bir âṣaf-ı kişver-güşâ-yı ʿâdili
Eyledi efrâşte-i râyât-ı ḫorşîd-intisāb

Ṣarf-ı maḳdūr eyleyüp küffār-ı cengiʿāḳıbet
İtdiler deryūze-i āzādide böyle ḫiṭāb
(…)
Fetḥ olundı cümle-mülk-i pâk-i ser-ḥadd-i Girid
Eylesün hep ḫalḳ-ı ʿâlem pister-i râḥaṭda ḫâb

Hem-ʿinân olsun Muḥammed Ḫân-ı Ġâzîʿazmine
Nuṣret-i 'innâ feteḥnâ' ḫürmet-i "Ümmü'-l-kitâb
(…)
Müjde-i fetḥinde didi SÜKKERÎ târîḫini
'Oldı Ḥıṣn-ı Ḳandiye ṣulḥ ile ey dil fetḥ-i bâb'
H. 1080 – M. 1669 (T.3)"[215]

Ne hoş ki rüzgâr fetih haberini getirmiştir. Sultan, âdil bir veziri askerlerine baş olarak göndermiş ve savaş fermanı vermiştir. Düşman ile gazaya girilmiş ve bu savaş

[215] Eda Tuncer, s.114-115.

zaferle neticelenmiştir. Girit fetholunmuştur. Artık insanlar rahat bir uyku yüzü görmüştür. Sükkerî almış olduğu fetih müjdesi ile bir tarih düşürmüştür. Kandiye kalesi barış ile fethedilmişir.

6.19. Ganî-zâde Nâdirî

" Zihî beşâret-i nuṣret zihî nüvîd-i ġazâ
Ki mürdeyi dem-i ʿİsâ gibi ider iḥyâ

Nedür bu ġulġule-i kürre nây-ı ṣavlet kim
Felek de aña ḳulaḳ çekdi ġurra-i ġarrâ

Nedür bu ṭanṭana-i ḳahr-ı pâdişâhî kim
Bıraḳdı cümle diyâr-ı Frenge vâveylâ

Ṭonanmayı çıḳarup cânın aldı küffâruñ
Ṭonanma olsa serâser memalik içre sezâ

Ḳâdırġalar resen-i lengerin çeküp ṣandum
Ki mâr-ı sihri be-kâm itdi ejder-i Mûsâ

İki cenâḥı iki taḫta lâl e-zâr oldı
Ṭonandı her biri bayraḳlar ile sertâpâ

Meger ki yelken ile Rûmilî dilâveridür
Açup filandırasın döşi üzre aldı cüdâ

ʿAceb degül ser-i küffâra ṣaçsa âteşler
Seḥâb-ı sürḫ ʿaẕâb oldı anlara gûyâ

Ḳızıl eliyle urur rûyına ṭabancaları
Ki aldı yelkeni altına baḥrı bî-pervâ

Fılandıra dümidür oldı yelkeni sîmurġ
Ḳadırġa añа ṣarılmış mehîb ejderha
(…)
Eger ki sinede ṣaḳlarsa kînesini ʿadû
Nefiy helâkine olur anuñ bir ejderhâ

Bu kâr-ı müşkili bir bendesine emr itdi
Kemâl-i himmet ile itdi ol daḫî icrâ

Ḳadırġa aşḳar idi evc-i fezânuñ çeşmi
Süvâr olan ḳapudana dinilse Ḥamza revâ

Muḳaddem ehl-i ḍalâlüñṭonanmasın işidüp
Varınca üstine anuñṭayanmadı aṣlâ

O demde Maltayı taḫrîbe ʿazm-ı cezm itdi
İrişdi vaḳt-ı seḥer añа itdi istîlâ

Ṭuyınca dâver-i kâfir çıḳup ḥiṣârından
Nefîr-i ʿâm ile ṣaḥrada itdi ʿazm-ı veġâ

Zemîne velvele ṣaldı ṣadâ-yı ṭop u tüfeng
Sipihri eyledi ser-geşte şiddet-i heycâ
Ḥarâretin göricek ceng içinde ṭop-endâz
Yidürdi düşmene ḳan ḳarpuzun idüp ihdâ

Meger ki gerden-i bedh'âha ṭavḳ-ı laʿnet idi
O ḥalḳa ḥalḳa tütünler ki ṭop ider peydâ

ʿAdû helâkine meşḳ itdi daḫî ḳundaḳdan
ʿAceb mi cenge atılsa tüfeng-i cân-fersâ

Delindi farḳ-ı ʿadû ṣanki şîşe-i ḥammâm
Seḥâb-ı dûd ile finduḳ yaġup tegerk-âsâ

Ḫudâ ʿinâyet idüp ʿakıbet ġuzât-i güzîn
Ṣıyup gürûh-ı melâʿîni itdiler rüsvâ

Ḳırup ḥişâra varınca o ḳavm-i maḫẕûli
Kimini bende çeküp kimin itdiler ifnâ

Ḳarasına ṭaġılup ol cezîrenüñʿasker
Ṭutuldı merd ü zeni oldı memleket yaġma

Yıḳup keniseyi ot tıḳdı çâñına muḥkem
Atıldı vardı aña çünki ṭop-ı ḳalʿa-küşâ

Ṣalîbi pârelenüp ṣanki çâr-mıḫ oldı
ʿAceb mi râhib-i deyre anuñla olsa cezâ

Şu deñlü yandı ḳurâ-yı cezîre kim didiler
Yanar âṭa bir iken oldı bir daḫî peydâ
Şehen-şehâ ḳuluña eyle merḥamet naẓarın
İnanma ḫaşma bi-ḥaḳḳı Ḫudâ-yı bî-hem-tâ

Ḫıyânet eylemedüm ḫıdmetüñde ẕerre ḳadar
Cenâb-ı ḥażret-i Ḥaḳ dur bu müddeʿâya guvâ

Semend-i ṭabʿuma çarḫ ıtdi faẓlumı pâ-bend
ʿAceb degül beni geçdiyse bir ḫar-ı ednâ (…) (K.14)"[216]

Aferin ki gazâ başarılı olmuş ve fetih gerçekleşmiştir. Bu haber sevinç ile karşılanmıştır. Şair, o kadar hoşnut olmuştur ki Hz.İsa'nın mucizesi olan, Allah'ın izniyle ölüyü diriltmesi olayına telmihte bulunmuştur. Bu haber insanlara can vermiştir. Padişah büyük bir başarı elde etmiştir. Frenk illerine bir yaygara düşürmüştür.

Donanma düşman askerinin üzerine gitmiş ve kâfirin canı alınmıştır. Bu sırada donanmayı tarif eden şair; kadırga, resen ve lenger kelimeleri arasındaki tenasüp yardımıyla daonanmayı ejdere benzetmiştir. Ancak bu ejder normal bir ejder değil Hz.Musa'nın mucizevî ejderidir.

Donanmanın iki tarafı bayraklarla donatılınca burası bir lalezâra benzemiştir. Devasa donanmamızdan düşmana ateş saçılmıştır. Donanmanın duruşu ile ilgili bize şair tarafından bir resim daha çizilmiştir. Buna göre fılandıra bayrakları simurg kuşu, kadırgalar ise ona sarılmış bir ejderha azametindedir.

Böylesi bir güce daha önce kimsenin erişemediğini söyleyen şair, Malta üzerine sefer yapıldığını belirtmektedir. Bunu duyan düşman askeri kalesinden çıkıp kaçmıştır. Top ve tüfenk seslerinden yer gök inlemiş ve askerimiz galip gelmiştir. O kıymetsiz kavmin kalesine varınca çoğu askeri esir edilmiştir. Düşmanın çanına ot tıkanmıştır.

[216] Numan Külekçi, a.g.t., s.142-144.

6.20. Sıdkî Paşa

" Şeh-i serîr-i sa'âdet şehen-şeh-i 'âlem
Ḫıdîv-i Cem-'aẓamet pâdişâh-ı heft-iḳlîm
(…)
Hümâ-yı evc-i şeref pâdişâh-ı meh-ṭal'at
Sipihr-i mihr-i celâlet şehen-şeh İbrâhîm
(…)
İdince mülk-i Freng'e ġazâ içün âheng
O pâdişâh-ı fetiḥ-mesned ü ẓafer-dîhîm

Ser-i ʿadûya ḳıyamet ḳopup meşaḳḳat ile
Virüp ḥişârı çekildi saʿîre ehl-i caḥîm

Nüvid-i fetḥi gelince ḥişâr-ı Ḫanyâ'nıñ
Dinildi târiḫi Ṣıdḳî 'zihî cihâd-ı 'aẓîm' 1054 (T.3)"[217]

Ulu hükümdar İbrahim Hân yedi iklimin padişahıdır. O saadetle Osmanlı tahtına oturmuştur. Padişah olduktan sonra Frenk illerine sefer düzenlemiştir. Böylelikle düşmanın başında kıyametler kopmuş, kalelerini bırakıp kaçmışlardır. Bu kale Hanya Kalesi'dir. Sıdkî son beyitte Hanya Kalesi'nin fethine tarih düşürmüştür.

6.21. Nâlî

" TÂRÎḪ BERÂY-I FETḤ-İ ḲANDİYE
(…)
Müjde-i fetḥ ü ʿâleme virdi revnaḳ
Dilleri âb ṣıfat oldı kederden sâde

Fetḥini Ḳandiyenüñḳıldı müyesser Bârî

[217] Mehtap Erdoğan, a.g.e., s.266.

Dehri tezyîne revâ olsa cihân âmede

Bu ḳadar ʿîş u ṭarab feyż-i ḳudûmındandur
Ḥażret-i ḥâfiẓ Mışr-ı keremüñ dünyâda

Ṣâḥib-i seyf ü ḳalem mâlik-i zer tuġ u ʿalem
Ṣadme-i ḳahrı virür Rüstem ü Sâmı bâda

Yâver-i salṭanat u dîn ʿAlî Paşa kim
Kimse ʿahdinde ġam u ġuṣṣa getürmez yâda

Nîlde feyż-i teraḳḳî ḳarada fetḥ ü ẓafer
Seyr idüñ yümn-i ḳudûmın ḳarada deryâda
(…)
Nâlî târîḫ ola şâyed bu ki yaz Ḳandiyenüñ
Müjde-i fetḥini eyyâm-ı ʿAlî Paşada 1080 (T.22)" [218]

Allah'ın keremiyle yeni bir fetih müjdesi gelmiştir. Müjdesi gelen fetih Kandiye Kalesi içindir. Kandiye Kalesi'nin fethini gerçekleştiren kişi Ali Paşa'dır. Zaten kendisi karada ve denizde başarılar elde etmektedir.

Şair bundan sonra Ali Paşa'nın ömrünün uzun olması için dua etmektedir. Son beyitte fethin tarihini vermektedir.

6.22. Sâbir Mehmed

"*TÂRİḪ-İ FETḤ-İ ḲANDİYE VEZÎR-İ AʿẒAM AḤMED PAŞA*
(…)
Jeng-i ġamla pür iken rûy-ı merâyâ-yı ḳulûb

[218] Bahattin Kahraman, a.g.e., s.131-132.

Ḳandiye fetḥi olup mışḳale-i jeng-i zedâ

ʿ Âlemüñ ḫalḳı ṣafâ-yı dil ile başladılar
Fâtiḥ-i Ḳandiyeye eylemege ḫayr u duʿa

Ya'ni ol Âṣaf-ı düşmen-şiken ü dost nüvâz
Seyf-i meslûl-ı Ḫudâ ḳulzüm-i zeḫḫâr-ı ʿaṭâ

Ser-i erbâb-ı fazîlet her burc-ı devlet
Âb-ı rûy-ı vüzerâ Rüstem-i rûz-ı hecâ

Ḳalʿa-i Ḳandiyeyi devlet ile fetḥ itmege
Büleġâ' her biri târiḫ dimişler ammâ

Cemʿ olup bir yere hep meşveret erbâbı gibi
Kûşe girân-ı felek zâviye dârân-ı semâ

Didiler cümlesi taʿzîm-künân târiḫin
Aldılar kandiyeyi zûr ile Aḥmed Paşâ

Lev-ḥaşe'llâh zihî himmet-i zor-bâzû
Bâreke'llâh zihî ḳuvvet-i dest-i beyża

Ki olup peyrev-i ʿilm-i ezelî her dem ider
Ṣafḥa-i ʿâleme mebsûr-ı ḳażâ-yı imżâ

Evvelâ ḳalʿa-i Uyvârı alup düşmenden
Mürde-i küfr olan yerleri itdi iḥyâ

Bildürür ḥaddini çâsâr-ı sefeh-girdâra

Tîġ-i ser-tîz ile ʿaskerin itdi ifnâ

Ḳandiye ḳalʿasının fetḥi gibi emr-i ʿâsîr

Görmemişdür daḫî hiç dîde-i çarḫ-ı bînâ

(…)

Bildiler kim aña pür-çâre bulınmaz nâ-çâr

El-emân diyü hemân eylediler vâ-veylâ

(…) (T.6)"[219]

Diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde gelen fetih müjdesi ile başlamaktadır. Sadrazam Ahmet Paşa Kandiye kalesini fethetmiştir. Bir önceki şiirde bu fethi Ali Paşa gerçekleştirmiştir. Buradan da anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı devleti için oldukça hareketli geçmiştir. Aynı yerler birkaç defa el değiştirmiştir.

Şair bu savaşta Ahmet Paşa'nın başarılı olduğunu ve Kandiye'nin alındığını haber etmektedir. Ahmet Paşa bir kahramandır, zirâ daha önce de Uyvar Kalesi'ni düşmanın elinden almıştır. Böylelikle o düşman elinde ölü hale gelen yerleri canlandırmıştır.

[219] Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.38-40.

7. DİĞER UNSURLAR

7.1. İsyanlar

Bu yüzyılda devleti uğraştıran en büyük sorunlardan birisi de hiç şüphesiz iç karışıklıklardır. Dışarıda birçok düşmanla çarpışan Osmanlı Devleti içeride de başta Celalî isyanları olmak üzere birçok âsilik hareketleriyle mücadele etmiştir.

> *" 'Celal'e mensup' anlamına gelen Celali tabiri, XVI. yüzyıl başlarında isyan eden Bozoklu Şeyh Celal'le ilgilidir. Celalî isyanları başlangıçta. Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şii eğilimli Türkmen gruplarının Safevfler'in de tahrikiyle devlete baş kaldırmaları şeklinde ortaya çıkmış. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir mesele halini alarak değişik bir mahiyet kazanmıştır. Osmanlı devlet anlayışı, bu isyanları "hurüc ale's-sultan" olarak değerlendirmiş ve kaynaklarda bu ifade sık sık kullanılmıştır.*[220]

Bozulan ekonomi ve sosyal sorunlar neticesinde bu eşkıyalık hareketleri giderek artmıştır. Geçen zaman içerisinde medreselilerin ve devlet kademesinde görev yapmış olan asker kökenli bazı kişlerin de isyan hareketlerine girişmesi ile Anadolu'da "Büyük Kaçkunluk" denilen devir yaşanmıştır. Kuyucu Murat Paşa'nın bu isyanlar karşısında aldığı sert önlemler neticesinde Anadolu'da bir müddet sükûnet olmuştur. Ancak II. Osman' ın katli sonucu Yeniçerilere düşmanlık besleyen Abaza Mehmet Paşa, Erzurum'da bir isyana kalkışmıştır. IV.Murat ve Köprülüler dönemlerinde âsilere karşı başarı sağlanmasına rağmen isyanlar ara ara devam etmiştir. [221]

Şairler, "İsyan" konulu şiirlerde daha samimi bir dil kullanmışlardır. İç huzurun kaybolduğunu anlatan şiirlerde dirayetli bir devlet adamı arayışı vardır. Çoğu şiirde Osmanlı mülkü bu devlet adamını bulmuştur ve ülkeye huzur gelmiştir. Şairlerin

[220] Mücteba İlgürel, "Celâlî İsyanları" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.252. (Erişim Tarihi: 07.10.2017, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c07/c070156.pdf
[221] Mücteba İlgürel, a.g.m., s.253-254.

şiirlerinde en çok işlediği isyanlar; Celâlî, Canpolatoğlu, Man'oğlu ve aşiret isyanlarıdır.

7.1.1. Bahtî

"Diger
Dü ʿâlemde bizüm sensin Ḫudâmuz
N'ola 'arż olsa ṭapuña ricâmuz

Duʿâ ḳılduk ki aʿdâ ola maḳhûr
İlâhi sen ḳabûl eyle duʿamuz

Bi-ḥaḳḳ-ı âyet-i 'nasrün minellâh'
Ser-efrâz eyle her yirde livâmuz

Celâlî ḳavmini sen Ẕülcelâlüñ
Ḳıra emrüñle tîġ-ı pür cilâmuz

Daḫı sürḫ-serânı eyle pâmâl
Bi-ḥaḳḳ-ı çâr-yâr-ı bâ-ṣafâmuz

ʿAdû-yi dîn olana ġâlib olsun
Muʿîn ol Baḫtîye ey pâdişâmuz"[222]

Bahtî, şiirine Allah'a yakararak başlalamıştır. İki dünyada da Rabbimiz sensin, dualarımızı kabul eyle Allahım, demektedir. Bahtî, daha önceki şiirlerde de karşımıza çıkan "nasrün minellâh" ayeti ile yine daha önce açıkladığımız üzere Allah'ın yardımıyla bir zafer istemektedir. Bu zaferin kime karşı istendiği ise dördüncü beyitte açığa çıkmaktadır. Buna göre şair "Celâlî kavmi" diyerek

[222] İsa Kayaalp, a.g.e., s.211.

Anadolu'da Celâlî başkaldırmalarının yeniden hortladığını söylemektedir. Allah'tan yardım isteyen Bahtî, kılıcıyla isyancıları kırmak istemektedir. Yine bu isyancıların yanında "sürh-serân" diyerek Kızılbaşları da karşısına alan şair, onlarında Celâliler gibi ayakaltına alınıp, ezilmesini ister. Her ne olursa olsun, İslam halifesine başkaldırdıkları için, şair onları din düşmanı olarak görmektedir ve onlara karşı galibiyet istemektedir.

"Tevârih
Nice yıldur serḥade irsâl-i serdâr eyledüm
Gerçi gördüm her birinüñ ḫidmeti aʿlâ dürür

Bir zamân âsûde oldum 'askere ide niẓâm
Kimseye ḳalmaz geçer çün bilürem dünyâ dürür

Mâyil oldum nice yıllar ire serḥadde sükûn
Rezmi bezm itsünler anda nice bir ġavġâ dürür

Ṭutdı râḫ-ı Kâʿbe'yi ḫâr-ı muġaylân-ı ʿadû
Anı ol yoldan gidermek devlet-i ʿuẓmâ dürür

Hem Celâlî'den Ḳaraman ü Sivas olsun ḫalâṣ
Ḫâricî haẕfi daḫı lâzım çü bir maʿnâ dürür

Rây-i ṣâib fikr-i ṣâḳıbda vezîr-i bî-naẓîr
Bulmadum aña bu kâr üzre ki müsteṣnâ dürür

ʿÂḳıbet hâtif Murad Paşa içün idüp ḫiṭâb
Didi gönder serḥade ol ʿaḳıl ü dânâ dürür

Ḫidmetüñde ḥâṣıl itmişdür senüñ rîş-i sefîd

Bu murâdûñ ol Murâd'a ger vara dünyâ dürür

Bu sürûr üzre anı serḥadde irsâl eyledüm
Saʿy idüpdür ḫidmetümde her ne kim evlâ dürür

Baḫtiyâ baş eġdiren ḳaṭʿ-ı ḫarâca düşmeni
Oldı târîḫ ḥaliyâ cehd-i Murat Paşa dürür (1015)"[223]

Bahtî, bu şiirine gerçek kimliğiyle yani bir padişah olarak başlamıştır. Padişah, uzun yıllardır sınır boylarına vezirlerini gönderdğini ve gönderilen vezirlerin yapmış olduğu hizmetlerden memnun olduğunu söylemektedir. Paşalar, sınır hattında verdikleri mücadeleler ile bölgenin sükûn içinde olmasına vesile olmuş, padişahta bu durumdan dolayı bir hayli rahatlamıştır.

Ancak tüm bunlara rağmen fitne ateşi kendini göstermektedir. Şiirden yola çıkarak anlıyoruz ki "devedikeni" olan düşman Kâ'be yolunu tutmuştur. Yine, Celâli isyanı kendini göstermiş, isyancılar Karaman ve Sivas'ı etki altına almışlardır. İşte bu sorunları giderecek ve isyanı bastıracak olan güç ise devlettir. Padişahın devlet adına bu yolda güvendiği isim ise Murat Paşa'dır. İsyanların bastırılması için devlet aklı, yetenekli Murat Paşa'yı bu işe memur kılar. Sonun da padişah, paşayı sınıra tayin ettiğini söylemektedir. Murat Paşa ise azmiyle burada başarılı olmuştur.

7.1.2. Vecihi

"Der Medḥ-i Vezîr-i ʿAẓam Köprülü Meḥmed Paşa
Bi-ḥamdillilah olup dünyaya ẓâhir lüṭf-ı yezdânı
Meserretlerle doldırdı ḳulûb-ı ehl-i îmânı

Melekler bu peyâmı birbirlerine eyleyüp tebşir
Felekler oldu bu tertîb ü naẓmuñ deng ü ḥayrânı

[223] İsa Kayaalp, a.g.e., s.224.

Nice mesrur u ḫândân olmasın dünya vü mâfihâ
Nice gül gibi ʿâlem itmesün eẓhârı ḫandânı

Ḫarâb itmişdi seyl-âb-ı ḥavâdiṯ bâğ-ı dünyâyı
İdüp bârân-ı âşûb ile cû-yı fitne-tuġyânı

Felekde ber-ṭaraf olmuşdı rû-yı dil görülmekten
Ser-â-ser ḳaplamıştı dûd-ı dil mir'ât-ı devrânı

Olup ḫâlî ḫazîne memleket fitneyle dolmuşdı
Ḫalel bulmışdı ḳânun-ı ḳadîm ü resmi-ʿOsmâni

Olup cemʿiyyet eşhâsla şûr u fiten ẓâhir
Muḥaṣṣıl gelmiş idi bezm-i dünyâya perîşânı

Nizâm-ı mülk içün her ġûşede feyyâż-ı muṭlaḳdan
Recâ eyler idi bir müşîr-i âsaf -izʿânı

Meded-kârî-ı ervâḥ-ı ricâl ullahâ ḳudsiyle
Ḳabûl itdi Cenâb-ı Ḥaḳḳ duaʿ-i mest-mendânı

Bulup bir böyle ṣâhib-i ʿaḳl ü idrâki vezir itdi
Olınca ḳalb-i şâh-ı âʿmla ilhâm-ı Rabbâni

Ne şeh şâhen-şeh-iʿâlem-i mülk ḫaslet Mesîhâ-dem
Revâdur Güstehem Rüstem derinde olsa der-bânı
(…)
Süleymân'dur disem lâyıḳdur ol şâh-ı cihân-dârâ
Yanında ṣadrʿazâm gibi var bir Âsaf-ı ṯâni

Ne Âsaf bezm-gâh-ı devletüñ Behrâm-ı Cem ḳadri

Ne Âsaf rezm-gâh-ı ʿarsa-ı fethüñ Nerîmânı

(…)

Ṣadâ-yı müjde-i feth ile ṭoldı ser-be-ser ʿâlem

Çekince fi-sebi-illâh ʿadûya tîġ-i berrânı

Göz açmaya mecâli ḳalmadı ʿadû-yı islâmuñ

Ṣaluñca şaʿşaʿa her cânibe şemşîr-i ʿuryânı

Ne himmetdür bu kim deryâ-yı bî-pâyân-ı ʿaskerle

ʿAdû-yı dîne iẓhâr eyledi âṣâr-ı tûfânı

Ṭonanmasın ʿadunuñ bozmada görseydin tedbîrin

Pesend eyler idi ʿâlemüñ müşgül-pesendânı

Budur ẓannum ki böyle dest-bürde olmadı ḳâdir

Ne dehrüñ Ḳahramân ü Neyrem'i ne Sâm ü destânı

Olup tedbîrine taḳdîr-i Ḫallâk-ı ezel evfaḳ

Ne semte ʿazm iderse luṭf-ı Ḥaḳḳ'la aldı meydanı

Ḫıram itdükçe tûġı târına bend olmada diller

Ṣalundukça ʿadûya tîġ-ı tîzi almada canı

ʿArûs-ı fethe gül-gûni tutuḳdur rezm-gâhında

Cünûd-zer maḥv-ı âhu kîse-cünûn dökdügi ḳanı

N'ola tîr-i ḳaża te'sîri peykân-ı dem-âlûden

ʿAdû cânında ṣaḳlarsa miṣâl-i laʿl-i remânı

Aña şemşîr-i ḳahrı giydürür bir sürḫ-gûn câme

Eger kim cism-i düşmenden nümâyân olsa üryânı

O deñlü mülki maʿmur itmede böyle ḳalursa ger

Bulunmaz genç-pinhân itmege bir künc-i vîrânı

Kerâmet oldıġında şübhe yoḳ kim az zamân içre

Bu deñlü feth ü teshîr ile buldı şöhret ü şânı

Sürûr-ı şevḳ-ı hem-dest ü neşât-ı ʿayş-ı pey-der-pey

Gören eyyâmını şimdi ṣanur nev-rûz-ı sulṭanı

Felek her gün döşer pâyına bir dibâ-yı zer-târı

Zemin üzre görenler pertev-i ḫûr ẓann ider añı

(…)

Celâlî iḫtilâlin defʿ idüp ʿadâyı ḳahr itdüñ

Yirine şimdi geldi ehl-i islâm olanuñ cânı

Bugün sensin iden tîġ ü ḳalem aḥkamını icrâ

Be-tevfîḳ-i ḫudâ-vendî be-te'yidât-ı yezdânî

Ne ḳudretdür bu kim feth eyledüñ ʿAden'i teveccühle

Ḳalemle ehl-i ṭuġyânı ḳılıçla kâfir-istânı

Şecâʿat sende himmet sende luṭf u merḥâmet sende

Seni bu denlü luṭfa maẓhar itmiş feyż-i Rabbânî (…) (K.4)"[224]

[224]Gazanfer Aslantaş, Vecîhî- Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.50-55.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi Vecihi, bu şiirini sadrazam Köprülü Mehmet Paşa için yazmıştır. Şiirin geneline baktığımızda bu övgünün daha çok Mehmet Paşa'nın içerde nizamı yeniden sağlamış olmasına binâen yapılmış olduğu görülmektedir.

Allah'ın lütfuyla iman ehli sevinçle dolmuştur. Çünkü daha sonra anlıyoruz ki Mehmet Paşa'a sadrazam olmuştur. Bu haber meleklerin katında dahi duyulmuştur. Bu tertib ve düzene melekler dahi hayran olmuştur. Öyle ki bu dönemde devletin otoritesi iyice kaybolmuştur. Kargaşa yağmurları ile fitne nehri azgın bir şekil almıştır. Fitnenin hâkim olduğu Osmanlı mülkünde devletin kanunları zarar görmüştür. İşte böylesi bir ortamda padişah çok isabetli bir karar ile Köprülü Mehmet Paşa'yı kendisine vezir etmiştir.
Şair, paşanın vezir olduğu haberini verdikten sonra uzun uzun padişahı ve paşayı övmüştür. Padişahı Süleyman'a, Köprülü'yü ise Süleyma'nın veziri ola Asaf'a benzetmektedir.

> *"Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziri ve İsrailoğuları soyundan gelen Âsaf b.Berhıye'den kalmadır. Bu iki kişinin ilm-i simyâ ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette İsm-i A'zam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getirten bu vezirmiş. Şâirler vezirleri överlerken onların 'sâhib-i tedbir' ve 'sâhib-i re'y' olduklarını bildirmek için bu kelimeden yararlanırlar. Şair bir vezireden söz açmışsa ona mutlaka Âsaf'lık yakıştıracak ve bunun için hâkimane "idare-i devlet"ten ,hüsn-i tedbir"den söz edecektir. Şaire göre Âsaf bir fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbir timsalidir. Hatta bu kelimenin edebiyattaki kullanışı o derece yaygınlaşmıştır ki artık vezirin adını anmaya bile gerek yoktur. Âsaf denilince hemen devrin veziri akla geliverir. Bu bakımdan son asırlarda Bâb-ı Âlî'ye Bâb-ı Âsafî denmiştir. Âsaf telmih ve tenâsüp dolayısıyla hemen daima Süleymân ve hatem ile birlikte anılır.* [225]

[225] İskender Pala, "Âsaf" Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.33.

Köprülü devrinde, âlem fetih müjdesi ile dolmuştur. İslam düşmanlarına göz açtırılmamış, keskin kılıçlar çekilmiştir. Baştan sona nizam ve tedbir abidesi olan vezir, düşmanın donanmasını da dağıtmıştır. O, gösterdiği bu azimle nice başarılar elde etmektedir, kılıcını salladıkça düşmanın canını almaktadır. Şaire göre bu işin içinde bir kerâmet vardır ki bu kadar kısa zaman içerisinde bunca fetih kolay bir iş değildir. Felek her gün onun ayağına sarı renkli kumaş döşemektedir, onu zemin üstünde gören güneş ışığı zannetmektedir.

Şair, vezir göreve geldikten sonra Celâli isyanlarının bastırıldığını söylemektedir. O, düşmanı kahretmiştir. Böylelikle İslam ehli olanın canı yerine gelmiştir. Şaire göre vezir kalem ve kılıç ustasıdır. Çünkü kendisi kalem marifetiyle, devlet içinde isyan çıkaranlara üstünlük kurduğu gibi kılıç marifetiylede Aden'i kâfirden almıştır. Bundan sonra şair, devletin varlığı için dua eder ve yeni fetihlerin olmasını ister.

7.1.3. Kadrî

Kadrî, bu şiirinde Hüsrev Paşa'nın Abaza isyanını bastırmasından bahsetmektedir.[226]

"Ḥamdüli'llâh yine külbe-i aḥzânumuza
Müjde-i şâdı ile peyk-i ṣabâ geldi yine

Ol dil-i reşk-i ṭarab-ḫâne-i bezm-i nâhîd
Gitdi endûh-ı belâ ẕevk u ṣafâ geldi yine

Gül-şen-âbâd-ı cinân oldı ḳudûmiyle cihân
Nev-bahâr-ı çemen-ârâ-yı ʿaṭa geldi yine

Şehr ü kû şiddet-i ẓulm ile ḫarâb olmış idi
Şimdi bir ḥâkim-i ferḫunde-liḳâ geldi yine

[226]Mehmet Külahlıoğlu, a.g.t.,s.XXXIX.

Yaʿni paşa-yı kerem-kâr-ı ʿalî-sîret kim

Maẓhar-ı luṭf-ı Hüdâ kân-ı seḫâ' geldi yine

Biñ cihân şükr ü niyâz ile der-i devletüñe

Yüz sürüp Ḳadrî-i pâkîze-edâ geldi yine

Didi bu târîhi ol bülbül-i gül-zâr-ı süḫân

Bu ne dem kim gülistan ṣafâ geldi yine (H:1040-M:1630) (T.2)"[227]

Kadrî, söze hüzün kulübesinde sevince neden olan bir haberin geldiğini ifade ederek başlıyor. Bu viran olmuş hâne içerisine gelen müjde ile belâ endişesi gidip zevk ve sefâ gelmiştir. Cihan, bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Çünkü şehir zulüm şiddetiyle harab olmuşken, dirayetli bir vezir göreve gelmiştir. O'nun devrinde bahar yeniden gelmiştir. Şair son beyitte, Hüsrev Paşa'nın bu gelişini tarih düşmüştür.

7.1.4. Şeyhi Mehmet

"Hele bir feṭḥ-i mübîn oldu ki târiḫ oldu

Arż-ı Rûm'dan abaza ṣıdḳ-ıla çıḳdı gitdi. 1038" (T.1)[228]

Şeyhi Mehmet bu tek beyitlik tarihinde Anadolu'da baş gösteren Abaza isyanının, bastırıldığını ifade etmektedir.

7.1.5. Nef'î

"DER MEDH-İ SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHMETÜ VELGUFRAN

Merhabâ ey pâdişâh-ı âdil-i âlî-nijâd

[227] Mehmet Külahlıoğlu, a.g.t., s.229.
[228] Betül Dönmez Parlak, Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi'nin Divanı'nın İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.255.

Oldu teşrîfinle şehr-i Edirne reşk-i bilâd

Devlet ü ikbâl ile dârü's-selâm olsun sana
Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına dârü'l-cihâd
(…)
Düşdü fark-ı bahtıma zıll-ı Hümâ-yı saltanat
Nâ-gehânî eyledim devletle kesb-i infirâd

Ölmeden görmek nasîb oldu yine dîdârını
Etmesem şimdengeri n'ola gam-ı hicrânı yâd
(…)
Cân verir gûş etse Hallâk-ı Ma'ânî şi'rine
Reşk eder görse hat-ı ta'lîkını rûh-ı İmâd
(…)
Bir gazâ etdin ki hiç etmiş değil bir pâdişâh
İşidip olsa n'ola Sultân Selîmin rûhu şâd

Bir gazâ etdin ki tahsîn eyledi âlem sana
Âferîn ey Husrev-i gâzî gazâ Ferhunde-bâd

Bir gazâ etdin ki memnûn eyledin peygâmberi
Belki Cibrîli dahi 'vallâhu a'lem bi'r-reşâd'

Katl edip ol fâsidi bozdun tılısm-ı fitneyi
Buldu bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd

İki hâ'in idi bunlar kim isâbet oldu pek
İkisinin dahi katli bir sebîl-i ıttırâd

Birisi bu iblîsi pür-telbîs-i fettân kim müdâm
Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd

Bir de ol ifrît-i küfr-endiş-i kâfir-kîş kim
Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağy ü irtidâd

İkisi de tîg-ı kahrınla cezâsın buldular
Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd

Fitne bir yerde dahî baş gösterir mi gör nice
Gamze-i dilber gibi pinhân olur ehl-i fesâd

Belki dilberler kalur cümle hat-âver olmadan
Ol kadar râh-ı zühûr-ı fitne bulur insidâd

Ne memâlikde olur hiç ihtimâl-i ihtilâl
Ne adû bâc u harâcı vermede eyler inâd

Arşa as şimdengeri şemşîr-i cevher-dârını
Anı ta'lîk etmege lâyık değil seb'-i şidâd

Düşdü gerçi havf-ı tîgınla kulûba tefrikâ
Etdi ammâ dîn ü devlet birbiryle ittihâd

Sana şimdiden sonra yokdur hîç bir emr-i muhâl
Buldun i'lâ zabt u rabt-ı memlekette i'tiyâd

Devlete lâzım umûr oldu tamâm illâ hemân
Kaldı erbâb-ı tarik-ı ilmi etmek intikâd

Ana da kâfidir ednâ iltifât-ı himmetin

Ne murâd eyler ki olmaz sendeki rüşd ü sedâd

Başla şimdensonra ey Nef'î du'âya sıdk ile

Tâ kabûl ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-ibâd (…) (K.26)"[229]

Nef'i bu kasideyi Sultan Murat'ın Edirne şehrine gelişi üzerine yazmıştır. Önce Edirne şehrine bu müjdeyi veren şair sonra kendi sevincini anlatmıştır. Saltanat kuşunun gölgesi başıma düştü diyen şair, Sultan Murat'ı bizzat gördüğünü ifade etmiştir. Sultan Murat'ın vasıflarını öven şair, kasidenin yirmi dördüncü beyitinde Hallâk-ı Maʾânî ismine atıfta bulunur. Hallâk-ı Maʾânî, İranlı şair Kemâleddîn-i İsfahânî'dir.

> *"Büyük Selçuklular ve Harizmşahlar'ın son dönem kaside şairleri arasında yer alan Kemaleddin babasıyla birlikte Irak üslubunun öncülerindendir. Şiirlerinde, ancak iki defa okunduğu takdirde anlaşılabilen ince manalara yer verdiği için kendisine "Hallakulmeanî" unvanı verilmiştir. Ancak kaside ve diğer şiirlerinde edebi sanatları gereğinden fazla kullanması sebebiyle Abdurrahman-ı Cami tarafından eleştirilm iştir. Şiirlerinde toplum hayatıyla ilgili bilgiler, dini çekişmeler, tasawufi ve hikmetli sözlerin yanında Moğol istilasının yarattığı huzursuzlukların da yansıtıldığı görülmektedir."*[230]

Bu isimden anlıyoruz ki şair kendi sanatını övmüştür. Sözü asıl yere getiren Nef'î, padişahın girdiği gazayı anlatmaya başlıyor. Sultan Murat, yaptığı gaza ile Peygamberi memnûn etmiştir. Bozguncuların fitne tılsımını bozup, fesat pazarını zarara uğratmıştır. Bu bozguncuların başı iki kişidir. Şairin haber verdiği bu iki kişi bulunup katledilmiştir. Böylelikle devlet, düzeni yeniden sağlamıştır. Sultan Murat'ın verdiği bu ceza, isyan niyetinde olan kişileri de sindirmiştir.

---

[229] Metin Akkuş, a.g.e., s.126-129.

[230] Adnan Karaismailoğlu, "Kemâleddîn-i İsfahânî" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.233., (Erişim Tarihi: 03.04.2018), http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf

Bilindiği gibi Nef'î bir kaside şairidir. Yaşadığı dönemde padişahların yanında iltifatını gördüğü birçok devlet adamına kasideler sunmuştur. Bu kasidelerde memduhların vasıflarını yüceltmiş ve hizmetlerini anlatmıştır. Vezirler içinyazdığı her kaside de genel olarak muhakkâk bir iki beyitte olsa onların savaşçı vasıflarına değinmiştir. Özellikle Kuyucu Murat Paşa'yı överken, Celâlî isyancıları ile yaptığı mücadeleyi anlatmıştır:

"(…)

Sikender def-i ye'cûc etmege sedd yapdı ammâ sen

Bozup bir nice seddi memleketden a'dâyı

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü

Bozar bir hamlede tîgın düzülmüş nice alayı

Senin düşmenle peykâr etdiğin sâ'at kıyâmetdir

Günü mâh-ı âlemdir kim pür etmiş nûru dünyâyı

Livânı şem'a teşbîh eyleyenler bezm-i rezm içre

Sanırlar şu'ledir farkında ol nârencî vâlâyı

Acep def' etdin el-hak âb-ı tîg-ı tâb-dârınla

Sevâd-ı düşmen etmişken dimâğ-ı mülkü sevdâyî

Kim oldu gûşe gûşe fitne devrinde meğer hûbân

Külâhı gûşesinden göstere zülf-i semen-sâyı

Çıkardın eşkiyâyı mülk-i rûma verdin âsâyiş

Düşürdün kişver-i İrân-zemîne şûr u gavgâyı (…)"[231]

[231] Metin Akkuş, a.g.e., s.135.

7.1.6. Râmî

“Der-sitâyiş-i ….devlet-i âl-i ʿOsmân ṣadr-ıʿâẓam Murâd Pâşâ

Ḥabbezâ serdâr-ı ekrem âṣaf-ı ṣâḥib-ḳırân

Ṣadr-ı ʿaẓam ḳahraman- Rûm mehdi-i zaman

(…)

Berk-i şemşirinden eyler zerre-veş düşman firâr

Ṭâs-ı zerrin-miġferinden rezm olur âteş-feşân

Açdılar yir yir revâḳ-ı âsumândan revzene

Düşmenile cengini seyr itmege ḳuddûsiyân

Pâdişâhuñ aldı dâdın düşmen-i bedḫâhdan

İtdi mülk-i âl-i ʿOṣmanı yine dârü ’l-emân

Rûḥ-baḫş oldı Mesiḥâ gibi rükn-i devlete

Mürde bir merdümdi gûyâ milket-i ʿOṣmâniyañ

Mülk-i Rûmı eyledi başdan başa fetḥ-i cedid

Eyledi mülk-i ʿArab semtine irḫâ-yı ʿinân

ʿAzm idüp evvel Ḥaleb şehrini fetḥ eyledi tamam

Cümle segbân eşḳıyâsın ḳırdı ol ṣâḥib-ḳırân

Âteş-i ḳahrı eritdi Cânpulâdın cânını

İtdi bezm-i rezmine ḳaddini şemʿ-i bî-duḫân

Ḳâmetin itdi ṭavilin ṣavlecân-ı ṭûp-ı ġam

Eyledi sermâye-i baḫt-ı saʿid ol dem ziyân

Eylerdi rişin Ḳalender oġlı ḫavfından tırâş
Ḫanḳâh-ı ʿâlem içre oldı bî-nâm ü nişân

Cünd-i ervâḥ-ı ricâlullah ile ʿazm eyledi
Ḫıżr-ı nuṣret oldı ânuñla ʿinân-ender-ʿinân

Eşḳıyâyı sordı hep İrân zemine serteser
Ṭoldı eşḫâṣ-ı celâlile zemîn-i İṣfahan

Oldı dünyâ şerr-i eşrâr-ı celâlîden emin
Himmet-i vâlâsı oldı ʿâleme raḥat-resân

Ḳalmadı gülzâr-ı mülk-i âl-i ʿOṯmân içre ḫâr
Oldı gülzâr-ı gül-i bi-ḫârı çün reşk-i cenân

Şöyle pâk oldı memalik eşḳıyâdan câbecâ
Ḳalmadı âṯâr-ı şûr-ı fitneden hergîz nişân

Himmetiyle feṯḥ olındı cümleten mülk-i ʿIraḳ
Ṭâʿati ṭavḳına girdi gerden-i gerden-keşân

Feṯḥ idüp tekrâr mülk-i âl-i ʿOṯmânı tamam
Müjde-i feṯḥine zeyn oldı zemin ü âsumân

Heybetinden birbirine girdi cünd-ı surḫ-ser
Başına teng şâhuñ saḳf-ı kâḫ-ı künfekân

Ḳorḳusundan virdi aʿyân-ı ʿAcem bir bir ḫarâc
Şâh-ı Rûma oldılar hep bendedân-ı dermiyân

Bâde-i fitneyle olmışdı cihân mest ü ḫarâb
Herkes olmışdı ḫumâr-ı câm-ı ġamla sergirân

Ḳorḳusından itdi tevbe sâḳî-i câm-ı fesâd
Oldı ol ḥâli görüp ol dem sûrâḥi ḫûn-feşân

Oldı ol dergâh-ı ʿâli gûyiyâ dârü'ş-şifâ
Oldı luḫfi ehl-i derde bir ṭabîb-i mihribân
(…)
Ḥaddini buldı ḳaside söz tamam oldı yeter
Gel kümeyt-i naẓma Râmi itme irḫâ-yı ʿinân

Cân u dilden ṣıdḳıle eyle duʿâ-yı devletin
Kim duʿâ itmek olupdur ʿâdet-i naẓm-âverân

Tâ ola serdâr-ı maşrık ʿasker-i eyyâmiyle
Fâtiḥ-i iḳkim-i Şâm u żâbiṭ-ı mülk-i cihân

Ḥaşre dek ẓıll-i oṭâḳ-ı devleti memdûd ola
Sâye-i ʿadli ola aʿyân-ı Rûma sâyebân"[232]

Murat Paşa'nın Sadrâzam olması ile Anadolu'ya düzen gelmiştir. Fitnenin baş gösterdiği bir devir sona ermiş, güvenlik sağlanmıştır. Paşa'nın kılıcının korkusunda fitne askerleri Anadolu'yu terk etmiştir. Osmanlı hasta bir adam gibi görülürken, Mesih gibi can üflenmiştir. Öncelikle Halep şehrindeki isyan bastırılmış, eşkıya kırılmış ve burası fethedilmiştir. Anlıyoruz ki Halepte ortaya çıkan isyanın sorumlusu Canpolat'tır. Şair, Canpolat'ın yenildiğini, kahır ateşinde canı eridi, diyerek haber vermektedir.

[232] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 40-45.

Canpolat'tan sonra bir başka isyancı Kalenderoğlu'ndan söz edilir. Diğer eşkıya başı gibi ondan da âlem içinde bir iz kalmamıştır. Paşa, Kalenderoğlu ile giriştiği mücadeleden başarı ile çıkınca İran mülküne yönelmiş ve buradaki fitnenin de başını koparmıştır. Böylelikle dünya celâli şerrinden emîn olmuştur. Osmanlı mülkü içerisindeki dikenler temizlenmiş, gül bahçesi olmuştur. Şehirler eşkıyalardan temizlenmiştir.Normalde Osmanlı Devleti'ne ait olan bu bölgelerde çıkan isyanın bastırılmasını şair ikinci bir fetih olarak görmektedir. Devletin gücünü gören Acem âyanları, Osmanlı hükümdarına vergilerini vermeye başlamıştır.

Fitne badesi ile dünya sarhoş olmuş ve sarhoşluk baş ağrısı yapmıştır. Bu duruma Murat Paşa son vermiştir. Şair bundan sonra Murat Paşa'yı uzun uzun övmüştür. Daha sonra kendi meramını dile getirmiş, Paşa'dan yardım istemiştir. Kasidenenin sınıra ulaştığını ve bittiğini haber eden Râmî, memduha dua ederek sözü tamam etmiştir.

" Der-sitâyiş-i Ḥâfiẓ Aḥmed Pâşâ ….. serdâr şad der-Şâm
Şeb-i ġam maḥv olup ṣubḥ-ı meserret olıcaḳ peydâ
Der-i ḳaṣr-ı ṣafâyı açdı nâgeh bâd-ı rûḥ-efzâ
(…)
İdüp taḳrir bir bir ḥâlini Maʿn oġlınuñ şâha
Vuḳuʿı üzre iʿlâm eyledi aḥvâli sertâpâ

İrince semʿ-i şâhâ nâgehân peyġam-ı ʿişyânı
Ṭutışdı âteş-i ḫışmile ol dem nilgün-i deryâ

Sipehsâlar idüp mesned-fürûz-ı vâli-i Şâmı
Neheng-i intiḳâm itdi sevâhil mülkine ḥâlâ
(…)
Gelüp cünd-i ẓafer-güster diyâr-ı Rumdan yir yir
Pür oldı cûş-ı leşkerden fezâ-yı dâmen-i ġabrâ

Ne ʿasker bezm-i rezm-i rüzgâra mâye-i şevket
Ne ʿasker mevkib-i İskendere sermâye-i ifnâ

Ḫurûc itmezden evvel Şamdan sûr-ı saʿâdetle
Ḳaçup Maʿnoğlı oldı ẓıll-ı zâʿil gibi nâ-peydâ

Bıraḳdı mâl u mülkin bindi geştiye firâr itdi
Ḳarârı ḳalmadı bir yerde ḫavfından nesîm-âsâ

Vücûduñ baḥr-i ʿummân-ı ġama ṣaldı o nî-mezheb
Düriziken varup oldı Frenk iḳlimine tersâ

ʿAsâkir cenge ḥâżır-bâşiken ceng olmadı hergiz
Suhûletle sevâhil mülkin aldı cümle bî-pervâ

Ḳılaʿ vü ʿaskerin berbâd idüp serdâr-ı ḥaydâr-dil
Yaḳup yıḳdı dürûzı ḫânümânuñ cümle sertâpâ

Perişân oldı genc-i devleti dürzi-yi nâ-pâkin
Kemâlinde zevâlin buldı çün mihr-i felek-peyma

Çıḳınca ṣarṣar-ı ġayret mehibb-i ḳahramâniden
Nigünsâr oldı geşti-i vücûd-ı düşmen-i bed-râ

ʿAceb mi âṣafa tiġüñ olursa çeşme-i nuṣret
Zülâl-i feṭḥile ṭoldı serâpâ şîşe-i ġabrâ

Güli gülzâr-ı şâmuñ güldi açıldı zamanuñda
Oḳur ol şevḳile bülbül anuñçün naḳş-ı nev-peydâ

ʿAdûyı bed-serencâmuñ firâr itdi biḥamdillah
İdüp geşti-i cismiyle belâ deryâsını meʾvâ

Ḳılâʿı seng iken ḫâkister itdi âteş-i ḳahruñ
Ḥadid-i ḳuvvet-i ḳalbin eritdi tâbı mum-âsâ

Ṭaġıtdı ṭûp-ı ḫışmuñ burc u bârâsın ḳılaʿın hep
İdüp ḫâkile yeksân ḍarb-i âteşbâz-ı âteş-zâ

ʿİnân-ı nuṣret oldı zîr-i destüñ ʿaṭf idüp ânı
Şikest itdüñ ʿadûyı serteser bi-ceng ü bi-pervâ

Görindi pertev-i tiġüñ sevâd-ı fitne-i refʿ oldı
Ṭuluʿ itdi meger kim Şâma ḫurşîd-i cihân-âra

Sürüp maġrib zemine memleketden ḳovduñ aʿdâyı
Frenk iḳlimine düşdi şerâr-ı âteş-i ġavġâ

Ḳulâḳ çekdi felekde anı gördükde hilâl-i nev
Berât-ı fetḥüñe çekdi ʿUṭârid zer-nişân-ı ṭuġrâ

Yetişdi müjde-i fetḥ-i fütûḥuñ Ḫüsrev-i Rûma
İdince nuṣret ü furṣat müyesser ḥażret-i Mevlâ

Ḫudâ oldı muʿinüñ ḥamdülillah kim sühûletle
ʿAdûdan intiḳâm alduñ sevâhilde neheng-âsâ (…)"[233]

[233] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 45-48.

Hafız Ahmet Paşa, Şâm'a serdar olarak tayin edilmiştir. O vakite kadar Şâm'da gam gecesi hâkimken, Paşa'nın gelmesi ile sabahın aydınlığına kavuşulmuştur. Çünkü şehir bir eşkıyanın zulmü altındadır. Paşa bu hâli, padişaha bildirip, fitnenin ortadan kaldırılması için fermân almıştır. Şâm valisi olarak görevlendirilen Hafız Ahmet Paşa fitneyi bitirmek için harekete geçmiştir. Anadolu'dan gelen askerler ile fitnenin üzerine yürüyen vâli, başarılı olmuştur. Bu savaşta kahramanlık göstererek büyük başarı elde etmiştir. Şâm'da bir isyana girişen Maʿnoğlı bu hâl üzerine kaçmıştır. Malını mülkünü dahi almayıp canının derdine düşmüştür. Korkusundan tıpkı bir rüzgâr gibi başıboş dolanmıştır. Yaşadığı gam ve korku öyle büyük olmuştur ki, Frenk iline kaçıp Dürzi iken Hristiyân olmuştur. Maʿnoğlu'nun evi barkı yıkılmıştır. Dürzî isyanını tertip edenler perişan olmuştur. Şair, tekrar Şam'ın Maʿnoğlu elinde nasıl bir eziyet gördüğünü anlatmıştır. Hafız Ahmet Paşa, aldığı yetki ile bu isyanı bastırmıştır. Askeri ile birlikte hayırlı bir iş yapmıştır. Hafız Ahmet Paşa karşısında başarılı olamayacağını anlayan Dürzioğlu ardına bile bakmasan kaçmış ve Avrupa devletlerine sığınmıştır. Şair devletin bekâsı ve Paşa'nın başarısı için dua etmiştir.

" Der şitâyiş-i pâşâ-yı selef
Nice şerḥ eylesin âdem kemâl-i luṭf-ı Mevlâyı
Ki ḥâkim eyledi Şâm-ı şerife böyle pâşâyı

Ne pâşâ çarḫ-ı nuṣret âfitâb-ı maṭlaʿ-ı furṣat
Yaḳar ḥarraḳa gibi tâb-ı tiġi cism-i aʿdâyı

Ne pâşâ şir-i dil ṣâḥib-ḳırân serdâr-ı ʿâlemgir
Ḫalâs itdi ʿadûdan tiġ-i ḫunḫârile dünyâyı
(…)
ʿAdûyı nâ-bekârı eyledi nâ-büd ü nâ-peydâ
Ṭaġıtdı âteş-i tiġi düzilmiş nice âlâyı

Açıldı perde-i râz-ı ʿadû hengâm-ı heycâda
Ḫayâl-i ẓıll gibi maḥv eyledi pinhân ü peydâyı

Firâr itdi revâfiżḳalmadı nâmı dürüzinuñ
Bilâd-ı mülk-i sâḥilde ḳomadı bir teberrâyı

Alınca tîġ-i ḫunbârın eline ṣavlecân-âsâ
Fenâ şaḫnında ṭüp itdi ʿadûyı bî-ser ü pâyı

Tüfengüñ dûdı âteşler ṣaçar ebr-i siyâh oldı
ʿAdûya kürre-i nâr itdi rezm-i çarḫ-ı minâyı

O serdâr-ı ʿadû-fersâ ḳaçan kim ʿazm-i ceng itdi
Nice bi-dini ḳatl itdi çeküp tîg-i mücellâyı

Sinân-ı cân-sitânın kim görürse cism-i aʿdâda
Ṣanur kim Kûhken-i tîşeyle deldi seng-i ḫârâyı

İdüp rencide evvel şâhı ʿisyân itdi Maʿnoġlı
Veli ḫavfından itdi ṣoñra mesken ḳaʿr-ı deryâyı

Yaḳup yıḳdı sarây-ı devletin âteş gibi ʿasker
Caḥim itdi aña deyr-i ḳamerde zîr ü bâlâyı

Biḥamdillah muẓaffer oldı aʿdâ-yı bed-endişe
Ṣafâ-yı feṭḥ u nuṣret itdi ḫandân pîr ü bernâyı

Şeb-i ẓulmet gibi refʿ oldı mülk-i şâhdan düşmen
Felek gûyâ ki aṣdı çarḫa bir mirʾat-i zîbâyı

Ṭabîb-i tiġi aʿdâya içürdi şerbet-i müshil
Dimâġın mâl-ḫulyâ-yı fesâd itmişdi sevdâyı

Şikeste-ḥâl iken ḥâlâ nesim-i ṣubḥ-ı şevḳinden
Bu peyġam-ı ṣafâ-encâmile geşt itdi dünyâyı

ʿAceb mi ḥükmin icrâ eylese aʿdâ-yı bed-ḫâha
Raşad itdi ḥakim-i dehr aña tedvir-i ṭuġrâyı

Serâpâ şehr-i şâmuñ hep ʿadû almışdı eṭrâfın
ʿArab mîrânı virmişdi ʿinân-ı ẓulme irḫâyı

ʿAceb erlikler itdi herkese bildürdi miḳdârın
Kimesne itmez oldı bir daḫı merdâne daʿvâyı

Zamânında penâhı ḳalmadı bir yirde nʾola ger
Ziyâde ister olsa eşḳıyâ dünyadan ʿuḳbâyı

Sevâd-ı fitne şâm-âsâ hücûm itmez daḫı Şâma
Nigehbân itdi aña tiġ-i mihr-i ʿâlem-ârâyı (…)"[234]

Allah'ın bu lütfunu insan nasıl şerh etsin ki Paşa Şâm'a vâli olmuştur. O öyle bir Paşa'dır ki kılıcı ile düşmanın cismini harraka gibi yakmıştır. Düşamnın kanlı kılıcından dünyayı temizlemiştir. Zamanın gözleri böyle birini görmemiştir. Bundan sonra bin yıl dünyaya böyle birisinin gelmesi zordur. Düşmana aman vermeden dizilmiş nice alayı kılıcının ateşi ile dağıtmıştır.

Eline kılıcını alan Paşa'nın ilk işi Şâm'ı eşkiyadan temizlemek olmuştur. Bunun için dürzilerin üzerine yürümüştür. Dürzilerin başı Osmanlı'ya direnememiş ve kaçmıştır.

[234]Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 48-51.

Tüfenkten çıkan dumanlar siyah bulutlar saçarak, savaş meydanının düşman için bir ateş küresi hâline getirmiştir. Paşa savaşa azmederek, nice din düşmanını bu şekilde öldürmüştür.

Maʿnoğlı önce padişaha isyan etmiş sonra kaçarak denizi kendine mekân etmiştir. Çok şükür asker bu isyanı bastırmıştır. Düşman bu topraklardan karanlık gece gibi çekip gitmiştir. Sanki felek gökyüzüne parlak bir ayna asmış gibidir.

Kasidenin geri kalan bölümünde Paşa övülmüştür. Şair, Paşa'nın övgüsünden sonra durumunu anlatmıştır. Anlıyoruz ki Paşa, Râmî'nin hâmiliğini yapmaktadır. Bu durumun devam etmesi için Paşa'ya ricâda bulunmaktadır. Son olarak dua etmektedir.

" Lillahilḥamd felek yine gelüp inṣâfa
Eyldi cünbiş-i iḳbâli saʿâdet-efzâ

Devlet-i şâh-ı cihân oldı ʿadûya ġâlib
Oldı manṣûr u muẓaffer yine ṣadrü'l-vüzerâ

Cümle ʿâsilere ser-çeşme olan Maʿnoġlı
Kâr u kesb olmış idi kendine ʿiṣyân u şeḳâ

Niçe yıllardı müsâʿiddi aña çarḫ-ı le'îm
Her ne eylerse muʿin idi ḳader-sâz-ı ḳażâ

Devlet el virmek ile düşdi dimâġına fesâd
Ḥükmine girdi ḳıyâs itdi tamamen dünyâ

Başladı itmege ânuñla ḫayâl-i bâṭıl
Oldı ẓan eyledi kendini bir âdem gûyâ

Her ṭaraf başladı taḥsin-i ḳılâʿ eylemege
Mülk içün ceng ü cidâl eylemege bî-pervâ

Oldı aḥvâli şehenşâh-ı felek dergâha
İtdügi vażʿ-ı muḫâlifle serâpâ ilḳâ

Bilicek ḥâlini sulṭân-ı muʿazzüʾd-düvele
Ḳalʿu ḳamʿını murâd eyledi beyneʾl-aʿdâ

Ẕimmet-i himmet-i şâhâne budur lâyıḳ kim
Böyle gerden-keş olan bulmaya hiç neşv ü nemâ

İtdi bir muʿtemedüʾd-devle dilâver ḳulını
Aña taʿyin ki tâ eyleye ḥükmin icrâ

Niçe bunun gibi ḫiẕmetleri sebḳat itmiş
Eylemiş niçe bunun gibileri bî-ser ü pâ

Kimdür ol âṣaf-ı Cem-kevkebe Aḥmed Pâşâ
Âsumân-pâye hümâ-sâye vezir-i dânâ

Gelmedi silsile-i devlet-i ʿOṯmânide
Ḥaḳ budur böyle dilâver-i hüner-âmûz-ı veġâ

İtdi hem ʿasker-i İslâma anı ser-ʿasker
İtdi hem vâli-i iḳlim-i ʿArab ser-tâ-pâ

Geldi devlet yine şâha o vâli-i güzin
Dikdi ḥışn-ı felege kevkebi zerrîn-livâ

Baʿdehu ʿasker-i nuṣret eṣer-i ʿOṣmâni
Her ṭarafdan yüriyüp geldi miṣâl-i deryâ

Mevkib-i sûr-ı saʿâdetle çıḳup ʿazm itdi
Ḳalʿ u ḳamʿını o bî-dinüñ idüp istidʿâ

Her ṭaraf kûşe-nişinân-ı velâyet-perver
Nuṣretin Ḥaḳdan anuñ eylediler cümle recâ
(…)
İtdi Maʿnoġlı ʿAli anda ʿaleʾl-ġafle ẓuhûr
İşledi sûr-ı saʿâdet irişüp luṭf-ı Ḫudâ

Geldi seg gibi o sekbâni ile âla şikâr
Bilmedi anı şikâr idecegin bâz-ı ġazâ

Yüridi üstine deryâ gibi ʿasker fiʾl-ḥâl
Oldı âteşleri barût u tüfengin ıṭfâ

Baḥr-ı ʿummâna dönüp lücce-i lemʿân-ı süyûf
Ser-i sekbân kesilüp döndi ḥabâba güyâ

Yaḳayı virdi ele kendisi Maʿnoġlı o dem
Kesdi şemşir-i Dımeşḳi ile cellâd-ı ḳażâ

Hâtif-i müjde-resân gördi kesildi başı
İtdi her cânibe âvâze-i tebşiri ṣadâ

Gör ne luṭf eyledi elṭâf-ı ḫudâvend-i ezel
Gör ne kâr eyledi üstâd-ı ʿaceb-bâz-ı ḳażâ

Maḳṣad-ı ednâsı iken oldı naṣib aʿlâsı
Ḥüsn-i niyyetle ṣadâḳat olıcaḳ râh-nümâ

Lillâhiʾlḥamd olup anuñile fetḥ ü fütûḥ
Girdi hep ḳabża-i ẓabṭa bu ḳadar şehr ü ḳurâ

Devleti nekbete tebdîl olıcaḳ faḫrüddin
Virdi aḥkâm-ı ḳażâ vü ḳadere ḥüsn-i rıżâ

Gördi yoḳ çâre buña ḫaşm ḳavi baḫt-ı zebûn
Gerdiş-i çarḫ-ı muḥâlif reviş-i dehr-i cefâ

Terk idüp ehl ü ʿıyâlini firâr itdi hemân
Bulsa eylerdi o dem künc-i ʿademde meʾvâ

Ḳaldı evlâdı felâket-zede zâr u nâlân
Kendi ḫavfile ḳalup künc-i ḫafâda tenhâ

Göricek ḥâlini Maʿoġlınuñ aʿyân-ı dürûz
Oldı Şüf ṭaġları başlarına zindân-ı belâ

Cümle aʿyânı gelüp itdi iṭâʿat nâçâr
Felege her biri baş egmez iken bî-pervâ

Ber-ḳarâr olmaḳ içün ṭâʿatı ehl-i Şûfuñ
İbn-i Maʿnuñ birini istedi rehin âṣaf-râ

Cem olup bir yere şur eyledi ʿuḳḳâl-i dürûz
Rehn virmek ṭarafın gördiler eṣlaḥ evlâ

Oġlınuñ biri o dem âṣaf-ı devrâne gelüp
Ṣıġınup sâye-i luṭfına emân itdi recâ

Luṭf idüp merḥametinden o kerem deryâsı
Eyledi şefḳat aña virdi emân itdi ʿaṭâ

Ḥaḳ budur lâyıḳ olan şân-ı ʿaẓimü'ş-şâna
ʿAvf ide gelse ayâġıyle bir ehl-i ḫaṭâ

Gel gel ey münşi-i dehr al elüñe ḫame-i zer
Ol nigârende-i evrâḳ-ı sipihr-i mînâ

Ḳıṣṣasın nâ-ḫalef evlâd ile İbn-i Maʿnın
Eyle sernâme-i efsâne-i târiḫ-i ḳażâ

Birinüñ başı gelüp birisi rehn oldıġına
Kendi ḫavfile ḳaçup oldıġına nâ-peydâ

Eyle efkâr-ı daḳiḳile serâpâ taḥrir
Ki ola ḳıṣṣaları tuḥfe-i bezm-i ʿuḳalâ

Ḥamd ü şükr itdi görüp Râmi-i dâʿi bu güni
Ḥaḳ budur müşkil idi olmasa ger luṭf-ı Ḫudâ

İtdügin buldı Ḫudâ virdi belâsın âḫir
Umaruz cânın ala virmeye mühlet aṣlâ
(…)
İbn-i Maʿnın birinüñbaşını kesdi câlâ
Aldı birisini de rehnine Aḥmed Pâşâ

Pâdişâhuñ ola düşmenleri dâ'im meksûr
Ümerâ vü vüzerâsı ola manṣûr-ı livâ

Ḥażret-i âṣaf-ı devrân umaruz devletle
Ṣadr-ı aʿlâyı müşerref ide beyne'l-vüzerâ"[235]

Çok şükür ki felek insâfa gelmiş ve devletimiz düşman karşısında başarılı olmuştur. Tüm âsilere çeşme başı olan Maʿnoğlu kendine isyan yolunu seçmiştir. Geçen yıllar boyunca bu isyan için gerekli zaman oluşmuştur. Devleti ele geçirme fikri onu harekete geçirmiştir. Bu bâtıl hayâli gören eşkıya kendini bir şey sanmıştır. Fitne tohumlarını saçmak ile işe başlayan Maʿnoğlu, her tarafta kavgalara sebep olmuştur. Fitne ateşinin yandığını gören hükümdar, Ahmet Paşa gibi büyük bir devlet adamını görevlendirmiştir. Bu zor bir görevdir fakat Ahmet Paşa daha önce bunun gibi nice zor görevlerin üstesindne gelmiş, çok eşkıyayı başsız ve ayaksız bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ne böyle bir hüner sahibi kişi daha önce gelmemiştir. O hem askerin başı hem de Arap diyarının vâlisi tayin edilmiştir. Paşa feleğin kalesine altın gibi parlayan bayrağı dikmiştir.

Ahmet Paşa'nın askerleri bir deniz gibi her taraftan düşmanı sarmıştır. Şair burada İbn-i Şehâb isimli birisinden bahsetmektedir. Anlıyoruz ki bu kişi Maʿnoğlu Ali'ye isyan için destek veren kişilerdendir. Ancak bu kişi askerlerimiz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Askerimiz amansız bir mücadeleye girmiştir. Düşmanın kesilen kafaları deniz üzerinde bir su kabarcığı gibi durmuştur. Yenilgiyi kabul eden Maʿnoğlu ailesini dahi geride bırakıp kaçmıştır. Korkusundan çocuklarını terk etmiştir. Şüf Dağları, düşmanın başına belâ zindanı olmuştur. Babası gibi kaçmayan erlerden birisinin başı alınmıştır. İsyancılar teker teker teslim olma yolunu seçmiştir. Bu esnada Maʿnoğlu'nun çocuklarından birisi gelip aman dilemiştir. Paşa, büyüklük göstererek onu affetmiştir. Şair bu kutlu günü gördüğü için şükretmektedir.

[235]Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 124-127.

" Ḫalḳ-ı cihân zamânede giryân-ı fitnedür
Gûya bu ʿaşr mebde-i ṭûfân-ı fitnedür

İtdi ẓuhûr her yâneden fitne vü fesâd
Devr-i ṣalâḥ gitdi bu devrân-ı fitnedür

Cemʿ oldı bir yire bir iki cilf-i fitne-cû
Oldı ṣalâ erâẕile divân-ı fitnedür

Şâmı pür itdi âteş-i fitneyle rüzgâr
Âşub-ı dehr var ise mihmân-ı fitnedür

Ehl-i fesâd oldılar âzâde ḳayddan
Ehl-i ṣalâh bende-i fermân-ı fitnedür

Gül gül açıldı küştelerin zaḫm-ı sînesi
Güyâ bahâr-ı ṣaḥn-ı gülistân-ı fitnedür

Ṣanmañ şafaḳdur eyleyen âfâḳı lâle-fâm
Ṭaşt-ı sipihr-i ḫûn-ı şehidân-ı fitnedür (G.85)" [236]

Râmî "fitnedür" redifli bu gazelinde yaşadığı devrin hâlini anlatmaktadır. Bir fitne tufanına tutulduklarını ifade etmektedir. Fitne ve fesat her taraftan baş göstermiştir. Dünyayı bir güvensizlik sarmıştır. Fitne salanlar toplanıp fitne divanları kurmuşlardır. Özellikle Şâm fitne ateşi ile dolmuştur. Bu gökyüzündeki şey şafak değil, fitne şehitlerinin kanıdır. Şair burada dökülen kana işaret etmektedir.

"İtdi istilâʿadû Rûm içre bir er yoḳ mıdur
Cünd-i ʿOṣmânide bilmem bir dilâver yoḳ mıdur
(…)

[236] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 177.

ʿArşa-i ʿâlemde cünd-i Rûma serdâr olmaġa
Bir dilâver-âṣaf-ı Cemşid-peyker yoḳ mıdur

Şimdi aʿdâ her ṭaraf leşker çeküp mülk almada
Ṣaf-şiken kişver-güşâ merdâne ʿasker yoḳ mıdur
(…)
Çâr-yâruñ himmetiyle ʿazm-i Baġdâd eyleyüp
Surḫ-serden dâd alur bir dâd-güster yoḳ mıdur

Ẓulmetile mülkini yıḳmaḳdan ġaraż ne bilmezüz
Rûz-ı ʿuḳbâda suʾâl olmaz mı maḥşer yoḳ mıdur

Düşmene viren ṭamaʿ bu vażʿ-ı nâ-şâyestedür
Ḫüsrev-i Cemşîd-râ şâh-ı muẓaffer yoḳ mıdur

Ḳullarına iltifât itmez meger Râmi o şâh
İntiḳâm alur ʿadûdan yoḫsa bir er yoḳ mıdur (G:87/9)"[237]

Râmî, Osmanlı toprakları içinde cereyan eden isyan hareketlerinden dolayı bıçağın kemiğe dayandığını ifade etmiştir. "Yokmıdur" redifi üzerine kurulmuş bu gazelde bir çaresizlik söz konusudur. Düşman Anadolu illerini işgal ederken, onlara dur diyecek bir yiğit asker aranmaktadır. Yine sağlam ve güçlü bir vezirin olması şarttır. Şair, Bağdat alındıysa isyanda bastırılabilir, demektedir. Hüsrev ve Cemşit gibi bir kahraman beklemektedir. Son söz yine bir sorudur: "Düşmandan İntikâm alacak bir er yok mudur? "

7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî

"ḲAṢÎDE BERÂY-I MEDḤ-İ MURÂD PAŞA

[237] Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 178-179.

Şu dem ki oldı küsiste zimâm-ı ḥüsn-i niẓâm
Güm oldı ʿarṣa-i ʿâlemde revnaḳ-ı islâm

Teġallüb eyledi bir kürd evvelâ Ḥalebe
İrişdi tâ Ḥaremeyne şirâr-ı şerr-i li'âm

Ḳalenderoġlı Anaṭolıyı tevâbiʿine
ʿAzîmet eyledi baḫş-ı Ḳalenderiye temâm

Bu sâlik olmaġla intisâb-ı Meymûne
Anuñḫurûcı da ʿâlemde oldı fitne-i ʿâm

Biri de kişver-i Baġdâdı eyleyüp tesḫîr
Helâk-ı ḫalḳa Hülâgu-veş eyledi iḳdâm

Ḳıral-ı kâfir ise cengi eyleyüp ʿâdet
Hemîşe ʿasker-i İslâma virmedi ârâm

Ḳıyâm sâʿatüñ oldı ʿalâyimi ẓâhir
Cihâna zelzele düşdi mükedder oldı enâm

Bu ḥâleti göricek çarḫa çıḳdı nâle-i raʿd
ʿAceb mi seyl-i firâvân olursa eşk-i ġamân

İşitdi ġulġule-i âh-ı ḫalḳı gûş-ı hilâl
ʿAceb degül yaḳasın yırtup itse ḳaddini lâm

Hezâr şükr ki aḫır bu ḥâli defʿ itdi
Kemâl-i merḥamet-i ẕü'l-celâli ve'l-ikrâm

Meger ki vâḳıf olup berâhîn-i devlet ü dîn
Cenâb-ı salṭanata itdi serbeser iʿlâm

Taḥarrük eyledi ʿırḳ-ı ḥamiyyet-i şâhî
Niẓâm-ı ʿasker-i islâma ḳıldı ʿaṭf-ı zimân

Vezîr-i aʿẓam idüp ḳahramân-ı devrânı
O demde eyledi serdâr-ı ʿasker-i islâm

Müşîr-i Cem-ʿaẓamet Aṣaf-ı Ferîdûn-fer
Felek muṭîʿ vü ḳazâ yâver ü sitâre ġulâm

Emîn-i mülk ü milel server-i sütûde ʿamel
Yemîn-i dîn ü düvel dâver-i bülend-maḳâm

Cihân-küşâ-yı ʿadû-küş Murâd paşa kim
Ṭoḳınsa ḍarbet kûpâli Sâm olur sersâm

O ṣadr-ı ʿaẓam u ṣâḥib-ḳırân-ı ʿâlem kim
Żiyâ-yı şuʿle-i şemşîri itdi refʿ-i ẓalâm

İrimce debdebe-i kûs-ı ʿazmi eflâke
Görüp mehâbetini gökde ditredi Behrâm

Açıldı şuḳḳ-i sancaḳ dögüldi ṭabl-ı raḥîl
Pür oldı velveleden kâr-ḫâne-i eyyâm

Cihâna lerze düşüp gîrûdâr-ı ʿaskerden
Yıḳıldı zelzeleden ḫâke düşmen-i ḫod-kâm

İrişdi çarḫa ṣadâ-yı ʿaleyke ʿaynu'llâh
Şu dem ki düşmene çekdi ḥüsâm-ı ḫûn-âṣâm

Muḳademâ Ḥalebe düşdi âteş-i ġażabı
Yol üzre her ḫas u ḫâşâkuñ oldı kârı tamâm

Varınca vâlî-i Kürd itdi ceng içün âheng
Velîkin eyledi âḫır firâra ʿaṭf-ı licâm

Saçıldı düşmene funduḳ atıldı ḫam-ı kemend
ʿAceb mi murġ-ı revâna olursa dâne vü dâm

Kesildi bend-i siper ḫîzrânı ṭoġrıldı
Meger ki eyledi bir mâr-ı ḫufta ʿazm-ı ḳıyâm

Pür oldı kelle-i düşmenle ḫâyme-gâh-ı sipâh
Miṣâl-i mihre ru'ûs u naẓîr-i ḥaḳḳa ḫıyâm

Ol ejdehâ-yı demân vardı ḳalʿa-i Ḥalebe
Miṣal-i genc anı żabṭ itdi eyledi ârâm

Kilid-i mülk-i ʿArab oldı feth şehr-i Ḥaleb
Anuñla cümlesünüñ kârı buldı ḥüsn-i niẓâm

Ṣalınca milket-i Baġdâda tîġi âvâze
Müsaḫḫar itdi ʿIrâḳı zihî ʿuluvv-i maḳâm

Aña daḫi nice kişver żamîme olmış idi
Serâser oldılar emr-i cihân-muṭâʿına râm

Dönüp Anatolıya çünki cezm-i ʿazm itdi
ʿAdûya ṣâʿiḳa-bâr oldı tîġ-ı âteş-fâm

Ḳalenderoġlınuñ oldı dilim dilim yüregi
İçinde baş ile tâc-ı Ḳalender oldı tamâm

Muḳâbil oldıġı dem bûy-ı merg-i cân-gâhı
Duḫân-ı lüle-i ṭopından itdi istişmâm

Firâra yüz ṭutup aldırdı mâl u aḥmâlin
Ḳalenderâne ṣoyındı o mülḥid-i bed-nâm

Ru'us-ı düşmeni mânend-i sîb idindi meze
İçince tîġı ʿadû ḳanını miṣâl-i müdâm

Ḫarâbe-i ten-i düşmende beyże-i dilden
Çıḳardı ṭâ'ir-i rûḥın başınca murġ-ı sihâm

Bir iki bâzını ṣaldı o bûm-ı meş'ûma
Dönüp şikârına Meymûn'uñ eyledi iḳdâm

Sipâhinüñ atı oġlanı anı oynatdı
Ṭutuldı ṭopa aña kesdiler ʿaceb endâm

ʿAdûnuñ âb ile ṭâs oldı migfer ü ḫûnî
N'ola ṣoyınsa ḳılıc rezm-gâh olup hammâm

ʿAceb mi cümle Benî Âdem olsalar mesrûr
Bozıldı cünd-i behâim ḳırıldı ḫayl-i hevâm

Ġarâbet anda ki ʿasker yatışmamışdı henüz
Meger melâ'ike-i naṣr u evliyâ-yı kirâm

Bu dest-i berdi görince ḳıral-ı mülk-i ḍalâl
Ricâ-yı ṣulḥ ile gönderdi dergehine peyâm

Cenâb-ı salṭanata ol mühimmi ʿarża ḳılup
Esâs-ı ṣulḥa ḫarâc üzre virdi istiḥkâm

Ḳıraluñ ilçisi dergâh-ı şâha yüz sürdi
Ḫarâcını getürüp itdi kullıġın iʿlâm

O mülki eyledi teʿşîr-i nâmesi teshîr
Meger ki vefḳ-i murâd idi ḥaṣıl oldı merâm

Ḳalemle maġribi feth itdi tîġ ile şarḳı
Zihî vezîr-i cihângir vâcibü'l-kirâm (…) (K.24)"[238]

İslam'ın nuru yeniden parlamış ve Osmanlı mülkünde düzen sağlanmıştır. Öncelikle Halep'te bir Kürt zorbalık etmiş, alçaklığı Mekke ve Medine'ye kadar uzanmıştır. Kalenderoğlu, Kalenderî düşüncesi ile Anadolu'yu etkisi altına almak istemiştir. Kalanderî tarikatının mensupları yalnızca farzları yerine getirmektedirler. Üyeleri sakal, bıyık ve kaşlarını keserek gezerler. Melâmetîlikten doğan Şiî-Bâtınî fikirlere sahiptirler. Bağdat, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli'de bu akım yayılmıştır. [239]

Bu fitnecilerin yanında bir tanesi de Bağdat askerini etkisi altına alıp halka eziyet etmiştir. Kâfir kıral yani Frenkler'de rahat durmayıp İslâm askeri ile savaşmıştır. İşte Osmanlı böyle bir hayli zor durumdadır. Bu yüzden şair âhlarının gökyüzüne ulaştığını ifade etmektedir. Şükür olsun ki yüce Allah bu feryatları duymuştur. Murat

[238] Numan Külekçi, a.g.t., s.170-173.
[239] İskender Pala, a.g.e., s.254-255.

Paşa, Allah'ın bir lütfu oalrak sadrazam olmuştur. O'nu azim davulunun sesi gökyüzüne erişince Behrâm titremiştir. Cihanı bir titreme tutmuş, düşmanın toprağı zelzeleden yıkılmıştır.

Paşa'nın gazabının ateşi ilk olarak Halep'e düşmüştür. Kürt zorbasının elinden Halep alınmıştır. Halep, Arap mülkünün anahtarı olmuştur. Bağdat isyanını da bastıran Paşa, Aandolu'ya Kalenderoğlu'nun üzerine yürümüştür. Yenileceğini anlayan Kalenderoğlu, çareyi kaçmakta bulmuştur. Kalenderoğlu sorununu da çözen Murat Paşa, Meymûn isimli başka bir isyancıya karşı savaşmıştır. Bu isyanıda bastırınca, Frenk kıralının gözü korkmuştur. Kıral hemen bir elçi ve haraç göndererek barış istemiştir. Paşa kalemiyle Batı'yı, kılıcı ile Doğu'yu fethetmiştir.

"ḲAṢÎDE-İ FETḤİYYE BERÂY-I MURÂD PAŞA

(…)

Ḳaçdı gülbank-ı nefîrüñle perîler Ḳâfdan

Ṣanki âvâz-ı tüfekle uçdı burcından ḥemân

(…)

Evvelâ ʿazm eyleyüp mülk-i ʿArab teshîrine

Âteş-i ḳahruñla Canpûlâdı mum itdüñ tamâm

Ḥalḳa ḥalḳa dûd ile funduḳ ṣaçınca ʿaskerüñ

Murġ-ı cân-ı ḫaṣma gûyâ dâne dökdi ḳurdı dâm

Ṭoldırırlarken tüfengi çöp ile ṣandı ʿadû

Ejder-i Mûsâdur itmiş mâr-ı siḥri iltiḳâm

Yardı giçdi ṣanki girdâb-ı muḥîti bir niheng

Düşmenüñḳalḳanını çün kim dü-nîm itdi ḫüsâm

Bir keduvdur kim dizilmiş üstine vâfir ḫilâl

Farḳ-ı düşmende şu deñlü cây-gîr olmış sihâm

Çünki yapraḳ aşladı bayraḳ nihâl-i nîzeye
Bitdi anda sîb-i ḥayvani degül farḳ-ı liyâm

Ṣerḥalar açdı ḳalender-veş Ḳalenderoġlına
Bir mücerred ḥaydarı ṣalduñ aña nâmı Ḥüsâm

Atılup vardı peleng-âsâ pelengi câmeler
Bayraḳ-ı düşmen ʿayân olduḳda mânend-i ġamân

Nây-ı nîze kâtib-i gerdûnuñ oldı ḫâmesi
Ṣafḥa-i meydânda itdi ḳâmet-i bedḫ'âhı lâm

Bildi şâh-ı düşmenüñ peymânesi pür oldıġın
Atdı bir sîb aña tâ kim çekmeye telḫî-i kâm

Çâk çâk oldı ten-i düşmen miṣâl-i bûriyâ
Ol ḥaṣır içre dil-i pür-ḫûni minâ-yı müdâm

İndirür her ḳaṭre-i bârânı çün kim bir melek
Oldı peykân ḳaṭre beñzer kim melâ'ikdür sihâm

Çünki iḳdâm eyledüñ meymûn-ı naḫsun ṣaydına
Düşdi ḳayda oldı ol demde aña şâdi ḥaram

Kelle-i pür-ḫûşi ġâziler dizüp fitrâkine
Her biri bir sübḥa-i mercâne virdi intiẓâm

Migfer-i ṣad-pâresi ḫaṣmuñṣanevber bârıdur
Oldı aña şâḫ-sâr-ı nîze anuñçün maḳâm

Bir kütükdür ḳalıb-ı düşmen ki ḫûn-âlûd olup
Aḫker-i surḫ itdi tâbından anı nâr-ı ḥüsâm

Nîze şemʿ-i bezm-i rezm oldı sinânı şuʿledür
Nitekim pervâne eṭrâfında cevlân-ger sihâm

Ḥamdüli'llâh kim celâli ẓulmetin defʿ eyledüñ
Ḥaḳ bu kim nûr-ı cemâle maẓhar olmışsın tamâm
(…)
Fetḥ ü nuṣretdür yemîn ü nâz u niʿmetdür yesâr
Ferr ü şevket lâ yezâl u baḫt u devlet ber-devâm (K.25)"[240]

Ganî-zâde Nâdirî, Murat Paşa için yazmış olduğu bu kasidede de özellikle Canpolatoğlu ve Kalenderoğlu ile yapılan mücadelelere değinmiştir. İçeride huzur ortamını sağlayan Paşa, dışardaki düşmanlara da korku vermiştir.

Şair verilen mücadeleyi anlatırken, "gülbank" ile düşmanın korkutulduğunu anlatmaktadır. Daha önce de birçok şiirde karşımıza çıkan gülbank duası Osmanlı ordusu için önemli bir gelenektir. Gülbank:

"*Gül ses, bülbül şakıması. Hep bir ağızdan yüksek sesle söylenen ilahi veya duâ. Yeniçeriler, Kalenderîler, Bektaşîler ve Mevlevîler arasında yaygındır. Yeniçerilerin ulûfe aldıkları gün şu gülbangı okudukları bilinmektedir: 'Allah Allah illallah. Baş uryân, sine büryân, kılıç kalkan, bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran. Eyvallâh eyvallâh. Kahrımız kılıcımız düşmana ziyân, kulluğumuz padişâ ayân. Üçler, yediler, kırklar, gülbang-ı Muhammedî, nûr-ı Nebî, kerem-i Alî, pirimiz,*

[240] Numan Külekçi, a.g.t., s.173-176.

sultanımız, hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî, demine, devrânına Hû diyelim, Hû!..'

Gülbangların askeriyede davul çalınırken, tekkelerde de kudüm eşliğinde söylenmesi âdettir. (...)" [241]

Murat Paşa ilk olarak Arap mülkünde Canpolatoğlu'nun üzerine yürümüştür. İsyancılar, Osmanlı askerinin tüfenklerini Hz.Musa'nın ejderine benzetmiştir. Bu ejder isyancıların kalkanını yarıp geçmiştir. Daha sonra Kalenderoğlu'nun üzerine yürüyen paşa yaptığı başarılı hamlelerle, düşmanın sinesini delik delik etmiştir. Böylelikle Celâli zulmüne son verilmiştir.

7.1.8. Ereğlili Türabi

"Berây-ı Ḳoca Çıġâl-zâde
Ḳadem başdı vezîr-i şâh-ı devrân
Müşerref eyledi şehr-i Dımışḳı

Maʿârif buldı devrinde revâcın
Ser-efrâz eyledi erbâb-ı ʿışḳı

Görüp elde sinân-ı ḫûn-feşânın
ʿAdû-yı kâfirüñḳaṭʿ oldı ʿırḳı

Türâbî didi tîz ṭabʿıyla târîḫ
'Sinân Pâşâ alup çaldı Dımışḳı' sene 1006 (T.44)" [242]

Sadrazam Cığal-zade'nin Şam dolaylarında çıkan isyanı bastırması münasebetiyle yazılmıştır. Sene Hicri bin altı yılında, Cığal-zade Sinan Paşa, Dımışk'ı düşmandan almıştır.

[241] İskender Pala, a.g.e., s.172.
[242] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.135.

“ Berây-ı Ġâzî Aḥmed Beg

İtdi Aḥmed Beg yine bir özge rây-ı cân-sitân

Eşḳiyânuñḳatline ḳaṣd itdi dâmen der-miyân

Aḳrâya(?) ʿazm idüp vardıḳda i(t)diler se rây

Üç ṭarafdan üç bölük ʿasker hücûm itdi hemân

Eşḳiyâ ḫaylin ḳırup cemʿin perîşân itdiler

Her birisi ṣaḥn-ı ceng içre geçerken kâm-rân

Eşḳiyânuñ dikdiler nevg-i sinâna kellesin

Zeyn olup ṣan sîb-i rengîn ile naḫl-ı gülsitân

Eşḳiyâ ḫaylin ḳırup çün eyledi zîr ü zeber

Gelmeye dünyaya bir anuñ gibi ṣâḥib-ḳırân

Aña el virdi yine bir nev-civânuñ vuṣlatı

Mâlik-i genç oldı ṣan kim eşḳiyâdan aldı cân

Ey Türâbî işidüp aʿdâyı pâ-mal itdügin

Ḳıldılar her gûşede aña (duʿâ) pîr ü cüvân

Eşḳiyânuñḳanını dökdükde târîḫin didüm

‘Oldı Aḥmed Beg dem-â-dem ṣaḥn-ı rezme Ḳahramân’ sene1011(T.71)”[243]

Ereğlili Türabi Ahmet Bey adlı bir kişiden söz etmektedir. Akrâ adlı bir yerleşim yerinde çıkan isyanın ardından Ahmet Bey askerlerini üç koldan eşkıyanın üzerine salmıştır. Eşkiyanın çoğu öldürülmüş, mızraklara kelleleri dikilmiştir. Canı alınan

[243] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.152-153.

eşkıya ırkı yerle bir olmuştur. Eşkiyanın ayaklar altına alındığını duyan Türabi, "Kahraman" Ahmet Bey için dua etmiştir.

"Berây-ı Ġâzî Aḥmed Beg
Bir seḥer irişdi bir peyk-i beşâret nâ-gehân
Bir ḫaber virdi ki oldı ḫalḳ-ı ʿâlem şâdmân

Didi Aḥmed Beg idüpdür eşḳiyâyı pâyimâl
Rezm içinde her biri gerçi geçerdi kâm-rân

Ṣaḥn-ı meydânuñ bu şimdi Rüstem-i destânıdur
Bu cihâna gerçi geldi niçe yüz biñ pehlivân

Ḳulı ḳurbânı olırdı ol şecâʿat kânınuñ
Rezmgâh içre eger cengin göreydi Ḳahramân

Eşḳiyâ ḫaylin ḳırup cündin perîşân eyledi
Ḥamduli'llâh şimdi oldur Rüstem-i ṣâḥib-ḳırân

Ey Türâbî her ḳaçan meydâna sürse atını
Cengi(ni) gördükde dirlerdi ʿadûlar el-amân

ʿÖmri çün ḳaddi ziyâd olsun dinildi târîḫi
'Oldı Aḥmed Beg bu gün ceng içre hem-çün Ḳahramân' sene 1011 (T.72)"[244]

Türabi, bir sabah vakti gelen müjdeli haber ile âlemin mutlu olduğunu söylemektedir. Gelen habere göre Ahmet Bey girdiği savaşta düşmanı ayakaltına almıştır. Bu meydandan nice pehlivan geçmiştir ancak Ahmet Bey'in yaptığı Rüstem destanıdır. Kahraman, Ahmet Bey'i savaş meydanında görseydi kulu kurbanı olurdu.

[244] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.153.

Hamdolsun eşkıya kırılmıştır. Düşman savaşı gördükçe aman dilemektedir. Son beyitte şair, Ahmet Bey için dua etmekte ve savaşın tarihini vermektedir.

"Diger

(…)

Gûy-ı bâzîçe idüpdür eşḳiyânuñ kellesin

Aña virildi şehâ çevgân-ı ḳudret ile tîr

(…)

Her ṭarafda ḳışşa-i cengin anuñ işitdiler

Defterini dürdiler Hûşeng Şâh u Erdeşîr

Gûş idince eşḳiyânuñ böyle yaman oldugın

Her vilâyetde duʿâlar itdiler bernâ vü pîr

Eşḳiyâ ḫaylin hemîşe eylesün ser-geşte-ḥâl

Dâyimâ eyler duʿâyı bu Türâbî-i ḫaḳîr

Aldı meydânı dil-âverlükle dindi târîḫi

'Eşḳiyâ def'inde âyâ olup Aḥmed Beg dilîr' sene 1011 (T.73)"[245]

Ereğlili Türabi'nin Ahmet Bey adına yazdığı bir başka şiiridir. Bu şiirde de bir sabah vakti aldığı fetih haberini işlemektedir. Savaş meydanını tasvir eden şair, düşmanın kellesi ile çevgan oynandı, demektedir. Ahmet Bey, Rüstem ve Kahraman gibi savaşıp, yenilmesi zor olan düşmanı yenmiştir. Düşmanın bu kadar çetin olduğunu duyan halk, bu zafere daha da mutlu olmuştur. Herkes Ahmet Bey için elini açıp dua etmiştir.

"Târîḫ Berây-ı Nûḥ Pâşâ

Nûḥ Pâşâ ʿizz ile ya (Ra)b irüp biñ yaşına

[245] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.154.

Ḳopara ṭûfânı her demde Celâlî başına

Cânib-i Ḥaḳdan belâdur ki ṣalındı nîzesi
Bu cihânuñ hem celâlîsine hem evbâşına

Oldı serdâr u vezîri pâdişâh-ı ʿâlemüñ
Bildüre ḥaddin bu devrüñẓâlim ü ḳallâşına

Ḥaḳ Teʿâlâ devletiyle eylesün ʿömrin ziyâd
Eşḳiyânuñḫalṭ idüp semm-i helâhil aşına

Didi târîḫ-i ḳudûmın bu Türâbî bendesi
'Nûḥ ṭûfânı bu dem ḳopar Celâlî başına' sene 1012 (T.160)"[246]

Şair,Nûh Paşa adı gibi bin yaşasın ve her zaman Celâlî eşkıyasının başına tufânı koparsın, demektedir. Burada Nûh Tufanı'na telmih vardır. Celâlî eşkıyası, Cenab-ı Hâk'tan gelen bir belâdır. Nûh Paşa, Padişah tarafından serdâr ve vezir tayin edilince bu belâya haddini bildirmiştir. Şiirin sonunda isyanın bastırılış tarihini veren şair, Nûh Paşa'ya devletinle uzun yaşa diye dua etmektedir.

"Berây-ı Yazıcı Ḥasan Pâşâ
Ḥażret-i Sulṭân Meḥemmed pâdişâh-ı baḥr u ber
Eyledi bir rây-ı ṣâʾib ol şeh-i âlî-naẓar

Eşḳiyâ defʿine serdâr itdi bir arslanını
Nâmına dirler Ḥasan Pâşâ dilîr-i pür-hüner

ʿÂleme bir daḫı gelmez böyle serdâr-ı cihân
Başlarını aldı aʿdânuñ urup tîġ ü teber

[246] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.208.

Ol şecâʿat kânınuñ nâmı gibi ḫulḳı ḥasen
Tîġ-i ḳahrıyla ʿadûnuñ dem-be-dem ʿırḳın keser
(…)
Yazıcınuñʿaskerini ṭuʿme-i şemşîr idüp
Rûy-ı ʿâlemden anuñ nâmın götürdi ser-te-ser

Rezm-gâha cân atup irişdi Pâşâ-yı şerif
Buldı ol nâm-ı Meḥemmed birle aʿdâya żafer

Ḥażret-i Aḥmed Pâşâ ʿasker-i Vânıyıla tîz
Eyledi aʿdâ-yı dînüñ yirlerin cây-ı saḳar

ʿAsker-i İslâma çün virdi şeref mîrüm şeref
Her ṭarafdan düşmen-i dîne olupdur kârger

Bir yañadan ʿazm idüp Pâşâ-yı ibn-i Canbolat
Ol Ḥüseynîler irüp ḫaylî Celâlî ḳırdılar

İbn-i Yûsufla varup mânend-i gürg-i ḫun-feşân
Ḥażret-i ʿOṣmân Pâşâ irdi hem-çü şîr-i ner

Marʿaşuñ mîr-i emîrânı Piyâle devr idüp
Ceng içinde oldı gûyâ ejdehâ-yı heft-ser

Rezmgâh içre Sefer Pâşâyı gördükde hemân
Eşḳiyâ dâr-ı fenâdan itdiler ʿazm-i saḳar

Râyet-i Faḫr-ı cihân ile irüp Şâm ʿaskeri
Cümle sekbân râyetini itdiler zîr ü zeber

Her ṭarafdan bebr ü gürgâsâ irüp Kürd begleri

Eşḳiyâyı ḳatl idüp her biri ḳanın içdiler

(…)

Ey Türâbî terk idüp daʿvâtı târîḫin didüm

'Yazıcıyla eşḳiyâ cümle ḳılıçdan geçdiler' sene 1010 (T:210/21)"[247]

Denizlerin ve karaların hükümdarı Mehmet Paşa, Hasan Paşa adlı bir arslanı, eşkiya isyanını bastırsın diye serdâr etmiştir. Âleme böyle bir yiğit daha gelmez ki kılıcı ile düşmanın başını almıştır. Kahır kılıcı ile düşmanın ırkını kesmiştir. Hasan Paşa'ya karşı koyamayan bin eşkiya kaçarak canlarını kurtarmışlardır. Şavaş alanına gelen Paşa, Mehmet nâmına savaşı kazanmıştır. Şair burada Hüseynîler, Canpolatoğlu, Yusufoğlu, Osman Paşa, Sefer Paşa, Piyâle Paşa ve bölgedeki Kürt Beyleri'nin Hasan Paşa'ya yardımcı olduğunu söylemektedir. Sultan Mehmet'in veziri Yazıcı Hasan Paşa Celâlî kavmini sene bin onda kılıçtan geçirmiştir.

"Berây-ı Meḥemmed Pâşâ-zâde

Oldı serdârumuzuñ ad ile her kârı ḥasen

Ṣıdı aʿdâyı bu gün eyledi Tengârı ḥasen

Cünd-i İslâmuñ olup şimdi sipeh-sâlârı

ʿAdl ile olsa nola cümle eṭvârı ḥasen

Ḥüsn-i tedbîr ile aʿdâyı idüpdür pâ-mâl

Ḳameti-naḫl-i keremdür ola her bârı ḥasen

Ad ile olsa nola pâdişehüñ serdârı

Ḥüsn ile ḫulḳı nâmı gibi yârı ḥasen

Eşḳiyâ vü kefere ber-ṭaraf oldı bu gün

[247] Cihan Okuyucu, a.g.e., 237-239.

Ṭarafeynüñ olalı ʿadl ile sâlârı ḥasen

(…) sene 1010 (T.211)"[248]

Ereğlili Türabi "hasen" redifli bu şiirde bir güzellikten bahsetmektedir. Nasıl ki daha önceki şiirlerde şairlerin yeni bir fetihe ya da isyanın bastırılmasına karşı duydukları sevinci hemen şiirin ilk beyitlerine yansıttıkları görüldüyse burada da şair eşkıyanın yenilmesine sevinmektedir.

Şiir, Mehmet Paşa adına yazılmıştır. Öncelikle zaten Mehmet Paşa'nın ismi güzeldir. Mehmet Paşa, askere serdar olmuştur ve bu da güzel bir haberdir. Sonra savaş ile eşkıya yenilmiş, topraklar düşmandan temizlenmiştir. Artık düşmanın olmadığı bu yerler çok daha güzeldir.

7.1.9. Nâlî

" TÂRÎḪ BERÂY-I İNHİZÂM-I CELÂLÎ

(…)

Ki bir yılda iki feṭḥ-i mübîne

Sezâ-vâr itdi şâh-ı kâm-rânı

Bozuldı kâfirüñ tabur-ı fikri

Celâlînüñ yıḳıldı ḫânumânı

Aṣıldı ʿarşa şâhâ tîġ-ı ʿadlüñ

Feraḥ-nâk eyledün kerrûbiyânı

Şehenşâhâ ḫidîvâ ḳalʿa-gîrâ

Eyâ baḥr u berüñṣâḥib-ḳırânı

Saña Ḥaḳ virdi iki dest-i ḳudret

[248] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.239-240.

Alursın Hind ü Sind ü Iṣfahânı

Biri şâhâ vezîr-i aʿẓamuñdur
Unutdurdı cihâna Ḳahramânı

Dem-i aʿdâ ile rûy-ı zemîni
Munaḳḳaş itdi tîġ-ı ḫûn-feşânı

Başıldı fitne yümn-i maḳdeminden
Ser-i ġavġâ kesildi râygân

Birisi şeyḫ-i İslâmuñdur el-ḥaḳ
Odur devletle dînüñʿizz ü şânı

Bulunmaz ʿilm u taḳvâda naẓîri
Ḫuṣûṣâ faẓl ile Nuʿmân-ı ṣânî

Ḫudâdandur egerçi feṭḥ ü nuṣret
Velî bunlar sebeb defʿ it gümânı

Sözümde ṣâdıḳum şâhâ bilürsin
Nice kez ḫod sen itdüñ imtiḥânı

Eger daʿvâma bürhân istenürse
Yeter bu feṭḥ-i ġarrânuñ nişânı

Bu feṭḥa cümle ʿâlem bî-tereddüd
Virürler pâdişâhum mâl ü cânı
(…)

Celâlînüñ ḳırılmasına hâtif

Didi târîḫ-i zîbâ feṭḥ-i ṣânî 1066 (T.1)"[249]

Âlemin yaratıcısı yüce Allah'ın lütfuyla cihân sultanı düşman karşısında galip gelmiştir. Padişah bir yılda iki fetih yapmıştır. Kâfirin fikir taburu bozulmuş, Celâlî'nin evi ocağı yıkılmıştır. Adalet kılıcı arşa asılmıştır. Ey padişah, sana Allah iki güç vermiştir, bu kudret ile Hint ve Isfahan gibi yerleride alman kolaydır.

Elindeki güçlerden birisi sadrazamındır. O cengâverliği ile Kahraman'ı unutturmuştur. Diğeri ise Şeyh'ül-İslâmdır. İlim ve takvada benzeri yoktur. Allah'tan gelen fetihlerin sebebi bunlardır. Nâlî, devlet için dua ettikten sonra zaferin tarihini vererek şiirini bitirmiştir.

7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü

Kaynağı bilinmemekle birlikte Kızılelma bir sembol olarak "fethedilmesi amaçlanan yer, ulaşılmaya çalışılan ülkü" olarak kullanılmaktadır. Bu sembolün Batı dünyası da dâhil birçok medeniyet tarafından kullanılmış olduğu tespit edilmiş olsa da, bazı çağdaş araştırmacılar Kızılelma ülküsünün ilk defa Orta Asya'da yaşayan Türkler tarafından bir ideal olarak kullanıldığını söylemektedirler. Kızıl Elma; Ergenekon Destanında, esaretten kurtulup kaybedilen yerleri tekrar fethetme arzusudur; Orta Asya'da Oğuz Türkleri için, gidilen dört bir tarafta kazanılan toprakların adıdır. [250]

Osmanlı padişahları tarafından ise Kızılelma bir hükümdarlık alâmeti sayılmıştır. I.Mehmet'ten başlayarak III.Murat'a kadar gelen sekiz padişahın yedisinin elinde bir elma ile resmedildikleri, Yavuz Sultan Selim'in ise her iki elinde de birer elma ile resmedildiği bilinmektedir. Kızılelma ülküsü Müslüman-Türk'ün varılabilecek en uç noktaya ulaşma istediğidir. Öyle ki bir Kızılelma ideali olan İstanbul'un fethi dahi bu hayali sonlandırmamış aksine Roma'ya Viyana'ya ulaşmayı hedefleyen yeni Kızılelma ülküleri doğurmuştur. Bir muhayyel olan Kızılelma diyarı, Osmanlı

[249] Bahattin Kahraman, a.g.e., s.110-111.
[250] Orhan Şaik Gökyay, "Kızılelma" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedesi, s.559., (Erişim Tarihi: 08.10.2017), http://www.islamansiklopedisi.info/pdf

Devletin'de kendini mimari yapılarda dahi göstermiştir. Öyle ki Evliya Çelebi, Budin'de bulunan Kızılelma Sarayı ve Estergon'da bulunan Kızılelma Camii'nden söz etmektedir. Kızılelma ülküsü Osmanlı Devletin'de Padişahtan vezirlere, yeniçerilerden şairlere kadar hep varoluştur. Öyle ki yeniçerilerin: "Bize hemen düşmanı gösterin, onları yenip Kızılelma'ya kadar gideriz." mealindeki sözleri ve Nev'î'den Enderunlu Vâsıf'a kadar birçok şairin bu tabiri kullanması bunu göstermektedir. [251]

Kızılelma üküsünün getirdiği fetih tutsusu bize Osmanlı'nın bir anda nasıl büyüdüğünü de göstermektedir.

> *"Osmanlı Devleti Söğüt'te kurulduğu 1299 yıllarında 400 atlıya sahip bir uç beyliği iken, 1326'da Bursa'nın fethi sırasında Orhan Bey 38.000 süvariye kumanda ediyordu. Bu asker artışı, nereden geliyordu? Fethedilen topraklardan toplanamazdı. Zira bu yerin ahalisi Türk değildi. 400 çadırlık bir aşiret, 27 senede bu kadar çoğalamazdı. Selçuk Sultanlığı, asker yardımı yapacak halde değildi. O halde artış nereden geliyordu? Öyle anlaşılıyor ki, Bizans ucundaki bu beylik bütün Türk âleminin ülküsünü temsil ediyor, Türklük âleminin, fetret devrinde bile asla vazgeçmediği, İstanbul fethinin ve dünya hâkimiyetinin mümessili sayılıyordu. Millî şuur ve ülkü Horasan'dan İzmir'e kadar her yerdeki Türk'ü, Ertuğrul sancağına çekiyor, şeyhler, müftüler, müderrisler eli kılıç kabzasına yakışan her yiğidi, gönlü fazilet aşkı ile dolu her mümini, kafası salim düşünceye açılmış her talebeyi Söğüt Beyliği'ne sevkediyordu. Küçük beylik az zamanda Türk âlemimin otağı haline geldi."*[252]

Bu ülkü ve tutku, şairlerin ve onların şiirlerinden anladığımız kadarıyla, 17.yy.'da zor zamanlar geçiren Osmanlı Devletin'de hâlâ tazeliğini korumaktadır. Fetih tutkusu barındıran şiirlerde anlatım daha coşkuludur. Bazı şiirlerde ise "Kızıl Elma"

[251] Orhan Şaik Gökyay, a.g.m., s.560.
[252] Nevzat Kösoğlu, Dündar Taşer, "Biz Kimiz" yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015., s.119.

sadece Osmanlı Devleti ve Türkler için değil savaşa girilecek karşı devletlerin şehirleri içinde kullanılmaktadır.

7.2.1. Hâfız Ahmed Paşa

"Devlet-i ṣalṭanatuġda yine iy ẓıll-i Ġafūr
Cünd-i İslāma Ḫudā ʿavn idüp itmiş manṣūr

Ḫayl-i demdür ki Budin ehli ḳaṣāvetde idi
Peşteʾnüğ fetḥi ile oldılar āḫir mesrūr

Dest-i küfr ile o vīrān olan iller umaram
Ehl-i İslām eline girüp ola hep maʿmūr

Ḳızıl elmayı alup sīb-i zenaḫdānlarınuñ
Zeḳanın dişleyelüm ḳullaruda vir destūr

Cān u dil birle bu Ḥāfiẓḳuluñ ister ki şehā
Cümle aʿdāñı ide dünyede ḳāhır maḳhūr (G.3)"[253]

Hâfız Ahmed Paşa, bu şiiri Budin'de başgösteren fitnenin Peşte'nin fethiyle sonuçlanıp, sorunun giderilmesinden dolayı yazmıştır. Allah'ın gölgesinde İslam askeri muvaffak olmuştur. Nice zamandır bu bölge küfrün elinde viran olmuştur, inşallah İslam ehlinin elinde yeniden tamir olacaktır.

Dördüncü beyitte "Kızıl Elma" tabiri karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, Peşte düşmanın çenesinde bir elmadır. Ancak bizim için bir "Kızıl Elma"dır. Yani ulaşmamız gereken hedeftir. Bu yüzden düşmanın çenesinden alınıp, şairin deyimi ile Allah'ın izni olursa dişlenmelidir. Düşmanın elinde sadece bir şehir olan Peşte,

[253] Adem Uysal, a.g.t., s.124.

Osmanlı için varılması gereken bir idealdir. Son beyitte şair, canıyla ve diliyle cümle düşmanın kahrolmasını istemektedir.

"ʿAskerüñden yine irişdi selāmet ḫaberi
Müjde iy şāh-ı cihān geldi beşāret ḫaberi

Kefere ḳalʿalarını bıraġup ḳaçmışlar
Varıcaḳ ʿaskerinüñ anda ʿazīmet ḫaberi

İki sūruñ ḫaberi fetḥi bize virdi sürūr
Demidür ṭolsa cihāna bu meserret ḫaberi

Şerbet-i nuṣrete ḳanmış ḳamu īmān ehli
Ḥaḳ budur virdi dimāġ-ı dile leẕẕet ḫaberi

Berr u baḥra giden ʿaskerüñ ola manṣūr
Ṭapuña dāʾim ire furṣat u nuṣret ḫaberi

Ḥażret-i Ḥaḳdan umar cānile Ḥāfiẓ bendeñ
Ḳızıl elma alınup ire ġanīmet ḫaberi (G.4)"[254]

Osmanlı askerinin yeni bir başarı haberi cihan şahı olan padişaha gelmiştir. Askerimiz düşman üzerine yürüyünce, kefere kalelerini bırakıp kaçmıştır. Fethi gerçekleşen iki surun haberi dünyanın sevince boğulmasına sebep olmuştur.

Şairin deyimi ile tüm iman ehli zaferin şerbetine kanmışken, Hak Teâlâ, bu fetihle dillere bir lezzet sunmuştur. Kara ve denizlerde mücadele veren askerimiz için Allah'ın yardımını dileyen şair, daha nice başarı haberleri beklemektedir. Çünkü inanılan bir Kızıl Elma ülküsü vardır ve bu fetih tutkusu buradan gelmektedir.

[254] Adem Uysal, a.g.t., s.125.

Nitekim Hâfız Ahmed Paşa, son beyitte bu tutkusunu dile getirmektedir. Gidilebilen en uç noktaya kadar gidilmeli ve ganimet haberleri gelmelidir.

7.2.2. Nuri İbrahim

"Bi-ḥamdullah yine zeyn oldı bu mülk-i Süleymâni
Vezâret ṣadrına itdi taṣaddur Âṣaf- i ṯânî
(…)
Sirâyet-vâr durur ismüñ müsemmâsı ḳabâyiḥdir
Muḥaḳḳaḳdır Meḥemmede ki ol tevfîḳ-i Rabbânî

Ki zîrâ ṣanki Dâvûduñ elinde oldı âhen mûm
Żiyâ-baḫş oldı âfâḳa ser ümmet tîġ-i bürrânı

Erir ṣâġ ol a Rûyîn-ten ṣu gibi nâr-ı ḳahrından
Bilâ-şek şu'le- i şimşîri nerm eyler Nerîmânı

İner tîġ-i ḳażâ mânend-i ser a'dâya şimşîri
Zemîni ġarḳ-ı ḫûn eyler alur her demde biñ cânı
(…)
Ḫudâ fırṣat virüp şâh-ı ġamımdan ḍarbe vü ḳahren
Müyesser ola feṭḥ itmek 'Irâḳ ile Ṣıfâhânı

Yeñi bir nâm idüp bâm-ı felekde çalına her dem
Maḳâm-ı feṭḥ-i nuṣret pür ide eṭrâf-ı Kâşânı

Temâmet mülk-i A'câmı ümîdim bu ki żam ide
Diyâr-ı Rûma revnaḳ bula taḫt u tâc u 'Osmânî

Cenâb-ı ḥażretüñde çünkü bu ḫaṣlet mükemmeldir
Müselleḥ itmeden ḥâlî değilsin nice ʻüryâni

Anuñçün bende-i efkendeñ itdi câ-be-câ luṭfuñ
Ser-i kûhânda eğer adı beriye içre ʻArabâni

Revâḳıl añ mü aḫḫar zûr-ı bâzû-yı mürüvvetle
*Mülûka nice vü Efrenç Nemse vü Tot u Boġdanı**

Cebînüñ pîr-i Kenʻân görse olurdı duʻâ-ḫânuñ
Ferâmuş eyleyüp lâ-şek ʻazîz-i Mıṣr-ı ḥâḳânı

Rıżâ ṭavḳın ṭaḳar gerdânına teslîm olup âsaf
Şecâʻatde dem urmaz ḫavf ider ḳayṭas-ı Yunânı

ʻAdâlet şerbetin bir ḫasta-i ẓulm olsa nûşîni
Ferâmuş eyler ol sâʻat devâ-yı derd-i Loḳmânı

Bu evżâʻu bu etvâruñ temâşâ eylese Dârâ
Der-i ferḫundeñüñ dâyim olurdı köhne derbânı

Elüñde şemʻa-i ʻadlüñ eğer Nûşirevân görse
Ẓalâm-ı ẓulm içinde gözler idi ol fürûzânı
(…) (K.5)"[255]

Şair, kasideye şükür ile başlamaktadır. Çünkü Süleyman mülküne benzettiği Osmanlı'ya şiir boyunca ismini vermediği bir paşa vezir olmuştur. Bu vezire "İkinci

[255] Esra Güngör, Nûrî İbrahim Dîvânı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s.70-74.

Âsaf" demiştir. Göreve gelen bu vezir, zülm gecesine bir ay gibi doğmuş ve doğu-batı her tarafı aydınlatmıştır. Bu şekilde neredeyse şiir boyunca övdüğü vezirin, şiirin başlığı olmadığı için, kim olduğu bilinmemektedir. Ancak dokuzuncu ve onuncu beyitlerde "Mehemmed" ismini zikrettiği görülmektedir.

On birinci beyitle beraber vezirin savaşçı özelliklerine vurgu yapılır. Buna göre vezir elinde demiri mum gibi yoğuran Hz.Dâvûd'a benzetilmiştir. Bilindiği gibi Hz.Dâvûd, demircilikle uğraşmış ve demir plakalardan eliyle zırhlar yapmıştır.[256] Yine vezirin kahramanlığını överken Nerîmân anılır. Nerîmân

> *" Rüstemin dedesi olan Sam'ın babasıdır. İran mitolojisinde adı oğlu Sam'ın yiğitliği ile anılır. Özellikle kasidelerde övülen kişi Nerîman'a benzetilir."*[257]

Bu şekilde tarihi ve mitolojik kahramanlarla birlikte anılan vezirin kılıcı o kadar kuvvetlidir ki her indiğinde bin can almaktadır ve zemini kana bulamaktadır.

Şair, kahramanlığını ve savaşçı özelliklerini övdüğü vezirden artık fetihler beklemektedir. Ondan öncelikle Irak ve Isfah'ın fethini istemektedir. Daha sonra Kâşân ve etrafının fethedilme arzusunu dile getirmektedir. Gözünü Acem mülküne de diken şair, Frenk-Nemse, Tot ve Boğdan hükümdarlarının Osmanlı'ya itaat etmesini istemektedir. Yine şiirinde Mısır Hakan'ı diyerek Hz. Yusuf'a telmihte bulunan şair, Dârâ ve Nûşirevân gibi efsanevî kahramanlarla vezir arasında bağlantı kurmuştur.

Şair, bundan sonra arda gelen beyitlerde veziri uzun uzun övmeye devam etmektedir. O'nu Osmanlı devleti'nin vekili diye adlandırmaktadır. Vezire uzun ve sıhhatli bir ömür dilemektedir.

[256] İskender Pala, a.g.e., s.108.
[257] İskender Pala, a.g.e., s.356-357.

7.2.3. Dânişî

"Ṭonatduḳ berk dürd-i sürḫa keştî-i şahbâyı
Hele şenlük şetâretle çıḳarduḳ bir donanmâyı

Degül gökde şafaḳ yirde gül ü lâle virüp zînet
Donattı al bayraḳlarla gerdün zîr ü bâlâyı

Ḳızıl almaya varınca bizimdür kâfirüñ mülki
O zülf ü sîb-i ġabġabdur iden taḥrîk eḥibbâyı
(…)
Dikildi besmeleyle ṣadrına râyât-ı peyġamber
Donanmâda temâşa ḳıl kemâl-i ṣunʿı Mevlâyı
(…)
Ne pâşâ câ-nişîn-i manṣıb-ı İskender ü Dârâ
Ne dârâ bir ḳılıçla gün gibi feṭḥ itdi dünyâyı
(…)
Bi-ḥamdi'l-lâh elinde rubʿ u meskûn-ile heft iḳlîm
Eli altına aldı döge döge ḥışn-ı aʿdâyı

Ne mümkin tünd-i bâd-ı gülşene ḳarşu ḳoya ḫâşâk
Ḳaçar düşmen öñince sürse raḫş-ı bâd-peymâyı
(…)
Gözi Tatar ḳızın ḳaşı kemân-ebrû ṣanemlerden
Ḫuda emriyle pâşâ ʿaskere emr itdi yaġmayı

Hele miftâḥ-ı tîġ-ı nuṣret-ile feṭḥ-yâb oldı
Bu müjdeyle ḥaḳîḳat ehli buldılar tesellâyı

Eli üstine el şemşîrine beñzer ḳılıç yoḳdur
Görüp kim gelmez îmâna yed-i iʿcâz-ı Mûsâyı

ʿAsâkir-perverâ nuṣret-penâhâ âsmân-ḳadrâ
Saña maḫṣûṣdur e'l-ḥaḳ müşîr-i ʿalem-ârâyı

Senüñ bu luṭf-ı ṭabʿuñ tîre ḫâkı şeb-çerâġ eyler
Senüñ bu ḥüsn-i ḫulḳuñ gökden indirür Mesîḥâyı
(…)
ʿAliyyü'l- Murtażânuñ Zü'l-feḳârı çıḳdı meydâna
Cihandan ʿâḳıbet ḥaḳḳ idecekdür nâm-ı tersâyı

Egerçi seng-i ḫârâdur ʿadûnuñ ḳalbi ammâ kim
Daḫî ser-tîz olur çalduḳça tîġuñ seng-i ḫârâyı

Varışda çâñına od ṭıḳdı ṭûbuñ hep râkib-i deyrüñ
Muḥammed ümmetine câmiʿ itdüñ çoḳ kilîsâyı

Yine yirden yire çalduñ dil-i aʿdâ-yı bed-kişi
Büti şındı ʿadûnuñ âteşe urdun çelîpâyı

Küned ḳavmi legedḳüb-ı sitem-ken bu ne sırdır kim
Yine göñli murâdınca döküpdür herkes pâyı

Pesend itdi görünce cevher-i şemşirüñi Efrenç
Ṣalâbetle Frengistâna ṣalduñ şûr-ı ġavġâyı

ʿAdû ṭaġ olsa yoḳdur saña ḳarşu ṭurmaġa cânı
Bir itdüñ gird-bâd-ı ḥaşmetüñle kûh u ṣaḥrâyı

Donanmâ-yı Hümâyûn ẕâtuñ-ıla buldı taḳviyyet

Unutdurduñ ʿadûya şevket ü dârât-ı Dârâyı

Hele sihrini ibṭâl eyledüñ ol ḳavm-i mekkâruñ

Eñ ednâsı anuñ dirlerdi gökden indürür ayı

(…)

Donansun her sene râyât-ı İslâm-ile keştiler

Ḫaṭâdan ṣaḳlasun Dâdâr baḥr u berr-i donanmâyı

ʿAlemdârı ola yaşda ḳurıda Ḫıżr-ile İlyâs

Bozup kâfir donanmâsın musaḫḫar ide Maltâyı (K.22)"[258]

Kadeh gemisi şarab ile donatılmış ve fetihler için bir donanma hazırlanmıştır. Gemiye çekilen al bayraklar gökyüzünü süslemiştir. Kızıl Elmaya vardıktan sonra kâfirin mülkü Osmanlı'nın olacaktır. Burada şair sevgili olarak fethedilecek toprakları karşısına almıştır ve sevgilinin çenesi elmaya benzediğinden bizi fetih için tahrik ediyor, demektedir. Yedinci beyitten anlıyoruz ki fetih için sefere çıkacak olan donanmanın önüne Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sancağı dikilmiştir. Daha sonra Hz.Hamza, İskender ve Dârâ'nın adını anan şair, paşanın bir güneş gibi kılıcı ile dünyayı fethettiğini söyler. Hz.Yusuf'un adaşı olan paşaya Allah büyük bir makam vermiştir. Allah'a şükreden şair, kuşatılan yerlerin Allah'ın yardımıyla fethedildiğini ve dünyanın yedi bölgesi ile dört tarafının hakimiyet altına alındığını ifade etmektedir. Her şeye rağmen düşmanın çetin olduğunu anlatan şair, kâfiri kalbi taşlaşmış kişiler olarak tasvir etmekte ama kılıcında sert taşla bilendiğinde daha keskin olduğunu söylemektedir.

Verilen mücadeleyi ve yapılan fetihleri uzunca anlatan şair, Hz.Muhammed (s.a.v.)' in ümmetinin bir çok kiliseyi cami yaptığını bize haber etmektedir. Düşmanın putunun kırıldığını ve haçının ateşe atıldığını söyleyen şair, manastırda rahibin

[258]Bülent Özer, Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, s.107-111.

çanına ot tıkıldığını yani çan sesinin kesilip ezan sesinin galebe geldiğini söylemektedir. Frenk milleti paşanın kılıcı karşısında boyun eğmiştir. Paşa'nın sayesinde padişahın donanması kuvvetlenmiştir.

Gemilerin her sene İslam sancakalarıyla donanmasını isteyen şair, Osmanlı'ya dua emektedir. Allah'tan karada ve denizde askerimizin hatadan korunmasını istemektedir. Son beyitte hedefteki yeni Kızıl Elma'nın adı karşımıza çıkmaktadır. Burası Malta'dır: "Yusuf Paşa, Hızır ve İlyas Peygamberlerin karada ve denizde bayrağını dalgalandırsın. Kâfirin donanmasını dağıtıp Malta'yı ele geçirsin."

7.2.4. Hisâli

"Heves-i kâkül ü zülfünle eser bâd-ı ṣabâ
Dil-i şeydâyı hevâyî ider âḫir bu hevâ

Dil kesilmez müje vü ġamze-i ḫûn-rîzüñden
Yüregüm yaraları bitmez oñulmaz ḳaṭʿâ

Mesken isterseñ eger şâh-ı ḫayâl-i ḥüsne
Ḳaṣr-ı çeşmüm gibi bir ṣırça sarây olmaz aña

Benüm ol baḫr-i meʿânî ki şehâ vaṣfuñda
Suḫanum gûşına mengûş ola dürr-i vâlâ

Ey Ḫişâlî umaruz luṭf-ı Ḫudâdan ki bu yıl
Ḫân Murâduñ naẓar-ı himmeti Baġdâda ola (G.3)"[259]

Sabâ rüzgârı sevgilinin saçının ve kâkülünün hevesi ile esmektedir. Bu hava gönül tutkununu isteğini bitirmektedir. Kan saçan gamze ve kirpiklerden gönül kendini geriye atmamaktadır ki şair bu yüzden gönlümün yaraları kapanmaz, demektedir.

[259] Özlem Ercan, a.g.t., s.14-15.

Âşık, sevgilinin gözlerinde bir mekân istemektedir ki aslında burası ona bir saraydır. Dördüncü beyitte sanatını öven şair, sözlerim değerli bir inci gibidir, kulağınıza küpe olsun demektedir.

Görüldüğü gibi bu bu gazel âşıkane bir deyişle kaleme alınmıştır. Son beyit şiirden çıkarıldığı zaman herhangi bir savaş unsuruna ya da fetih arzusuna rastlanılmayacaktır. Ancak şair sözü son beyite bırakmıştır. Burada Sultan Murat'ın adını anarak Bağdat'ın fethini istemektedir. Anlıyoruz ki o yıl Sultan Murat, Bağdat'ın fethi için harekete geçmiştir. Hisâli, bu yıl Allah'ın lütfu olarak Bağdat'ın alınması için dua etmektedir.

7.2.5. Dürrî

"Sulṭan Aḥmed Ḫân Ḥażretleriniñ Müceddiden İnşâ Buyurduḳları Baştardaya Târiḫdir

(…)

Cümleden evvel donanma-yı hümâyun silkine
Ḫayli revnaḳ irdi ol sulṭân-ı İskender-ẓafer

Vâḳıʿâ lâyıḳdur itse her ne deñlü iltifât
Ḳanḳı devletde görilmüş böyle bir ʿâlî-eṣer

Bir eserdür kim naẓîrin görmemişdür rûzigâr
Âferîn bânîsine ancaḳ olur hâzâ hüner

Oldı her çekdürmesi bir ejder-i âteş-feşân
Daḫı her ḳalyonı bir ḥaṣṣ-ı ḥaṣîn-i muʿteber

Şimdi bir baştarda inşâd ittiler kim dem-be dem
Ejder-âsâ düşmene aġzından âteşler saçar

Ḳalʿadur gûyâ mehîbü'ş-şekl-i mütaḥkem-esâs
Kim derûna cünd ü cebḫâneyle ṭolmış ser-te-ser

Kûh-ı kâf-âsâ olur ki lenger-endâz-ı sükûn
Gâh olur sîmürg-veş bâl ü perin açar uçar

Ḥâṣılı tekmîl olup ol zevraḳ-ı âteş-feşân
ʿÂdet üzre baḫre indirmeklige cemʿ oldılar

İbtidâ sulṭân-ı deryâ-dil o vâlâ menzili
İtdi mânend-i hümâ ẓıll-ı hümâyûna maḳar

Soñra geldi şeyhü'l-İslam ile ṣadr-ı aʿẓamı
Hem-nişîn oldı maʿen mânend-i ferzend ü pîrâ

Baʿdehu erkân-ı devlet cümleten tertîb ile
Ol temâşâgâha âdâb üzre bir bir geldiler

Çıḳdılar seyre ḳayıḳlarla ṣıgâr ile kibâr
Baḥr ü ber oldu ḫalâyıḳdan ḥaşr ender ḥaşr

Toplar güm güm çalındı mehterḫâneler
Ḫayli ḳurbânlar kesildi çok virildi sîm ü zer

Şol ḳadar ʿalem meserret buldı bu hengâmeden
Şehr-i İstanbulda oldı ṣandılar ʿiyd- diger

Eyledi fermân şehenşâh-ı ḳadr-i ḳudret hemân
Ol ʿaẓîmü'l-cismi bir îmâyıla indürdiler

Girdi çün baḥre o şekl ü heybet ü endâmla
Heybetinden mevc-i deryâ oldı hep zîr ü zeber

Sâde bir cevlânla çün baḥri itdi lerze-nâk
Düşmene olmaz mı her bir ṭopı bir dâg-ı ciger

Pâdişâhım Ḥaḳ ḫaṭâlardan emîn itsün seni
Âb-veş tabʿ-ı laṭîfiñ görmeden aṣlâ keder

Sensün ol sulṭân-ı ʿâli-şan ki mihr devletüñ
Rubʿ-ı meskûn ile heft iḳlime ṣalmış nûr u fer

Ḫıdmet-i beyt-i mükerrem ravżа-i pâk-i resul
Çün saña olmuş müyesser ey ḫidivv-i müftehir

Hindle Özbek ü ʿAcem cümle ṭufeyliñdür senün
Sen velî niʿmetsün anlar niʿmetiñden behre-ver

Salṭanatda saña taḳlîd idemez sâ'ir mülük
Maẓhar-ı nûr-ı tecellîdür bu devlet ser-te-ser

Ṭut ki taḳlîd eyledi eṭvârına ḫâkân-ı Çin
Yâ donanmâ-yı hümâyûna nice taḳlîd ider
(…)
Ḥaḳ donanmaña hümâyûn eyleye baştardañı
Ḳanda varışa aña reh-ber ola feṭḥ ü ẓafer

Dürrî me'mûren didi fi'l-fevr anuñ târîḫini

Bu donanma-yı hümâyûna bu zevrâḳ virdi fer (1117)"[260]

Baştarda, Osmanlı donanması içinde kadırga cinsinden bir savaş gemisi türüdür. [261]Devletin zor zamanlar geçirdiği ve artık 17.yy'dan yavaş yavaş 18.yy'a geçildiği bir döneme denk gelen bu baştardanın işaâsı şairde büyük bir heyecana sebebiyet vermiştir. Bu yüzden şiir, padişahın övgüsü ile başlamıştır. Padişah doğunun ve batının hükümdarıdır. Denizde ve karada verdiği hükümler saltanat burcunun güneşidir. O, Anadolu'nun padişahı, Acem mülkünün şahıdır.

Padişah göreve gelince ilk iş olarak donanmayı ayağa kaldırmak istemiştir. Şaire göre padişah he rtürlü övgüye layıktır, çünkü hiçbir devlette böyle büyük bir eser yoktur. Baştardanın kurucusuna aferin olsun ki bu eserin içi rüzgâr dahi görmemiştir. Baştardanın her kalyonu sağlam ve değerlidir. Kalyonlar her çekildiğinde ejder gibi ateş saçmaktadır. Yani inşâ edilen bu baştarya düşmana ağzından ejderha gibi ateş saçmaktadır. Bu devasa eserin şeklini anlatan beyitlerde karşımıza Kaf Dağı'nın şekli çıkmaktadır. Dağa sonra adet üzerine, yapımı tamamlanan savaş gemisinin, suya indiriliş töreni anlatılmaktadır. Buna göre padişah, sadrazam, şeyhülislam ve diğer devlat erkânı tören için buraya gelmişlerdir. Toplar güm diye atılmış, mehterânlar çalmıştır. Kesilen kurbanların yanında altın ve gümüşte dağıtılmıştır. Sevinç öylesine büyüktür ki baştardanın suya kavuşması İstanbul'da bir bayram gibi kutlanmıştır. Sonunda padişah emri savaş gemisinin suya indirilmesi için emir vermiştir. O endamı ile suya kavuşan savaş gemisinin heybetinden deniz suyu alt üst olmuştur. Sadece suya inmekle denizde bu etkiyi gösteren savaş gemisi hiç şüphe yoktu ki attığı toplarla düşmanın ciğerini dağlayacaktır.

Sonra gelen beyitlerde padişahı öven şair, Hint, Özbek ve Acem illerinin padişahın nimetlerinden nasiplendiğini anlatmaktadır. Çin hâkânı için ise şöyle ilginç bir ifade kullanmaktadır: "Diyelim ki Çin hâkânı senin tavırlarını taklit etti, peki bu donanmayı taklit etmesi mümkün müdür?"Dürrî, bundan sonra devlet için dua etmektedir. Bu baştardayla yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

[260] M.Ziya Bağrıaçık, a.g.t., s.86-90.
[261](Erişim Tarihi: 13.11.2017). , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com.

7.2.6. Medhî

“LV

(…)

Biri atın biri riḳâbın ṭutar

Ḳullarıdur Rüstem ü Efrâsiyâb

Açа ḳılıç ile Firenk illerin

Ola Ḫüdâdan dilerin feṯḥ-i bâb

Medḥî duʿa eyleyelüm Ḫân Murâd

Taḫt-ı ʿadâletde ola kâm-yâb” (G.LV)[262]

Medhî, bu şiiri Sultan Murat’ı övmek için yazmıştır. Bu kısa gazelde padişahı övmenin yanında savaş alanında başarılı olmasını istemektedir. Kılıcı ile Frenk illerini alması ve yeni fetihler kazanması için dua etmektedir. Çünkü Sultan Murat Han, büyük bir kahramandır. Öyle ki Rüstem ve Efrâsiyâb, padişahın köleleridir. Onlardan birisi padişahın atını diğeri ise üzengisini tutmaktadır. Böylesi büyük bir kahraman, ruhunun ayından örtüyü kaldırınca, talihimiz gün gibi açılacaktır.

“DX

Bozdı çün ʿahd-i ḳadîmini o şâh-ı güm-râh

Boza mülkini ala taḫtını tiz günde İlâh

Baḥr ü berrde añılan merd Sinân Paşa’nuñ

Ḳılıcı keskin ola surḫ-seri ḳıla tebâh

Her ṭarafdan süñüler erbaʿatın miḥnet-ile

[262] Nezihe Seyhan, Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s.351.

Çâr-yâr ʿaşḳına şemşîr uralar aña sipâh

Devr-i Âdem'den eyâ şâh-ı cihân bu deme dek
Şeh ki bî-meẕheb ola bâḳi degüldür aña câh

Her şu nâdan ki işüñ ṣoñuñı fikr eylemeye
Başına çûb-ı cefâ ṭoḳunıcaḳ eyleye âh

İşi şol demde ire başa Ḳızılbaşuñ kim
Pây-ı ẖünkâra gele himmet-ile efser-i şâh

Medḥiyâ el götürüp biz de duʿâ eyleyelüm
Pîş-i ẖünḳâra ire şâh-ı ʿAcem rûy-ı siyâh" (G.DX)[263]

İlk beyitten anlaşılacağı üzere, yolunu şaşırmış olan İran şahı, Osmanlıyla yapılan barış anlaşmasını bozmuştur. Şair İran şahına bedduada bulunarak, Allah mülkünü bozsun ve tez zamanda tahtını elinden alsın demektedir. İkinci beyitte anlıyoruz ki padişah bu anlaşmayı bozan şahın üzerine Sinan Paşa'yı göndermektedir. Şair bir kahraman olarak nitelendirdiği Sinan Paşa'dan çok ümitlidir. O'nun komutasındaki askerlerin dört halife aşkına düşmana kılıç vurmasını istemektedir. Hz.Âdem devrinden bu zamana kadar kimseye makam bâki kalmamıştır. İran şahı bunu düşünmediği için başına cefa tokmağı değecektir. Bu bakımdan Sinan Paşa'nın bu göreve getirilmesi önemlidir.

Medhî şiirinin sonlarında bir temennide bulunmaktadır. Kızılbaş şahının, Osmanlı padişahının ayağına affedilenmeğe gelmesini istemektedir. Şair bunun için dua etmektedir.

[263]Nezihe Seyhan, a.g.t.,s583-584.

"Ḥamdüli'llâh ki şehâ geldi bu nuṣret ḫaberi
Ṭoldı hep dâr u diyâr içre meserret ḫaberi
(…)
Umaraz Peşte gibi Pîç'i daḫı ala sipâh
Gûş-ı ḥünkâra ire mâl-ı ġanîmet ḫaberi

Dîn-i İslâm'a şeref virdüñ eyâ şâh-ı cihân
Ṭutdı dünyâ yüzini dîn ü diyânet ḫaberi

Münhezim ola hele cümleden evvel küffâr
Râfiżîler şehine ire hezimet ḫaberi

Ḥaḳḳ vire şâh-ı Ḳızılbaşa muṣîbetle belâ
Vara Efrenc içine ṣoñr[a] muṣîbet ḫaberi

Dilerüz ġâlib ola ḫaşmına sulṭân-ı güzîn
İki cânibden ire ḳuvvet ü ḳudret ḫaberi

Medḥiyâ gör ne dimiş şâh-ı Ferîdûn-fermân
Minnet Allah'a ki irişdi beşâret ḫaberi

Ya İlahî bu şehe baḫt u saʿâdet ola yâr
Yidi iḳlime yite baḫt u saʿâdet ḫaberi" (G.DLXXII)[264]

İlk beyitte görüldüğü gibi şiir Allah'a hamd ile başlamaktadır. Çünkü bir zafer haberi gelmiştir ve dünya sevinçle dolmuştur. İskender hükmünde olan padişahın düşmanı yendiği haberi gelmiştir.

[264] Nezihe Seyhan, a.g.t., s.615-616.

Üçüncü beyitte Osmanlı askerinin Peşte'yi aldığı haberi verilmektedir. Şair Peşte gibi Piç'in de fethini istemektedir. Böylelikle padişaha yeni bir ganimet haberini daha gelmiş olacaktır. Yapılan fetihlerle padişah İslam dinine büyük bir hizmet vermiştir. Artık gözünü Peşte'den Acem mülküne çeviren şair, bozguna uğrayan kâfir askerinin hezimet haberi Râfızî şeyhine ulaşşın, demektedir. Medhî, yeni fetihler istemektedir. Kızılbaşa vurdukça sesi Avrupa'dan duyulsun, Frenklere vurdukça da sesi İran'dan duyulsun istemektedir. Şair, padişahın hasımlarına karşı zafer kazanması ve iki tarafta başarılı olmasını istemektedir.

7.2.7. Şeyhülislam Yahya

"Vücûdundur sa'âdet evcinin hursîd-i rahşânı
Yüzündendir cihâna feyz-i nûr-lutf-ı Yezdânî
(…)
Budur söz kim zafer Sultan Murâd-ı dîpenâhındır
Hudâdan her ne isterse Hudâ âsân eder anı
(…)
Şehâ Bağdâdı al ecdadının ervâhını şâd et
Husûsen rûh-ı pâk-i Hazret-i Sultân Süleymanı

Varıp ser-hadd-i İslâma 'adûnun haddini bildir
Budur resm-i kadîm-i hânedân-ı Âl-i Osmânî

Delîlin Hızr olup cünd-i melâik sağ u solunda
Kafâdarın ola her kande isen Hıfz-i Rabbâni

Mukayyedmiş meğer bir sâ'at-ı sa'd-ı mabârekle
Sefer vaktini ta'yîn eyledi nevruz-i sultânî

Görüp eşcârı sâhrada kurulmuş haymeler sandım

Güzel mevsimde nasp oldu otâg u tûg-ı Hâkânî

Görenler râyet-i mansûrunu hurşîde peyveste
Sanırlar ser-'alem ol râyete mihr-i dırahşânı

Açıp râyât-ı fethi rezm-gâhı lâle-zâr eyle
Yine ihyâ vü âbâd et makâm-ı pâk-ı Nu'mânı

Güşâde goncayı fethe mübârek fâl eddetmiş
Varanlar gülşene mesrûr görmüş verd-i handânı

Nesîm'i nev-bahar öykündü hulk-ı şâh-ı devrâne
Güşâd olsa 'aceb mi goncalardan çîn-i pîşânı

Bahâr eyyamıdır şimdi safâ sahrâ vü deştindir
Yeter çektik derûn-ı hânede cevr-i zemistânı

Varıp Bağdâd fethin görelim şimdi bifadlillah
Sitanbûlun bizimdir yine gülzâr u gülistânı

Gazâlar eyleyip sultân-ı gâzî memleket alsın
Zahîr olup ana tevfik-i Hak te'yîd-i subhânı (…) (K.6)"[265]

Sultan Murat Han'ın Bağdat fethinden önce yazılmış olan bu şiire şair, padişahı överek başlamıştır. "Vücûdun parlayan güneşin saadet zirvesidir. Dünyada, Allah'ın lütfunun nurunun keremi senin yüzündedir." Sultan Murat, Allah'tan her ne isterse Allah o işi kolaylaştırmaktadır.

[265] Rekin Ertem, a.g.e., s.11-12.

Bundan sonra padişahtan Bağdat'ın fethi istenmektedir. Padişaha, Bağdat'ı al ecdadının ruhunu şâd et, demektedir. Şair bu noktada bilhassa Hz.Süleyman'ın adını zikretmektedir. Yüksek soylu Osmanlı'nın görevi din düşmanlarıyla mücadeledir. O yüzden padişahın gidip din düşmanlarına haddini bildirmesi gerekmektedir.

Şairin padişaha bu sesleniş karşılık bulmuştur ve padişah fetih için sefer vaktini tayin etmiştir. Ve yine şairin dediğine göre güzel bir mevsimde sefere çıkılmış, sahrada padişahın otağı kurulmuştur. Bu çadır üzerinde yardım bayrağını görenler onu parlayan güneşin gerdanlığı sanmaktadır. Şair yapılacak olan savaştan kesinlikle zafer ve fetih beklemektedir. Şairin gülşene varanlar gülün mutlu olduğunu görmüştür, sebebi ise açan goncanın fetih için uğur getirecek olmasındandır. Bilindiği gibi gonca ağzı açılmamış gül tomurcuğudur, içinde sırlar barındırmaktadır. Ağzını açtığında bu sırlar açığa çıkmaktadır. [266] Şair burada belli ki goncanın fetih sırrını açık ettiğini haber etmektedir ki gülşende bulunan güller bu haberden dolayı sevinçlidir. Artık Bağdât'a gidip bu fethi görme zamanıdır. Fetihin verdiği coşkuyla kutlamalar İstanbul'da yapılacaktır. Son olarak şair devleti için dua etmiştir. Sultan Murat'ın gazalar edip, memleketler almasını istemiştir.

7.2.8. Bahtî

"Diger
Yâ İlâhî cümle îmân ehlini mesrûr ḳıl
Şark u Ġarbı dâr-ı İslam eyleyüp maʿmûr ḳıl

Râfiżîler ḳatline ʿazm itdi ceyş-i müslimîn
Çâr-yârüñ ḥürmeti-y-çün anları manṣûr ḳıl

Atlı vü yayaya luṭfuñ muttaṣıl idüp müdâm
Cümlesini miḥnet ü derd ü belâdan dûr ḳıl

Sinân'ı bâd-ı nuṣretle idüp âsûde-ḥâl

[266] İskender Pala, a.g.e., s.168.

Mülḥidîni âteş-i ḳahruñ ile maḳhûr ḳıl

ʿAskerin Baḫtî ḳuluñ saña sipâriş eyleye
Her ḳażâdan anlara maḥfûẓ idüp mesrûr ḳıl "[267]

Râfizîler, İslam askeri olan Osmanlı Devleti askerlerinin canına kıymak istemişlerdir. Bahtî bu sebepten dolayı Allah'tan askerleri için yardım istemektedir. Şair padişah, Allah'a "askerlerimi sana ısmarladım, onları her türlü kaza ve belâdan koru" diye dua etmektedir. Çünkü Osmanlı askeri, din için uğraş veren İslam ehli kişilerdir. Doğuda ve batıda İslam mülkünün emin olması gerekmektedir. Şair, çâr-yâr hürmetine askerinin zafer ile dönmesi için dua etmektedir. Bilindiği gibi "çâr-yâr" dört büyük halife olan; Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz.Ali'ye verilen isimdir. [268]

Padişahın, düşman üzerine gönderilen askerlerin başında ise Sinan Paşa'yı görevlendirdiğini öğrenmekteyiz. Sinan Paşa ve askerleri için dua eden şair; yaya veya atlı hiçbir askere zarar gelmesin, demektedir.

"Diger
Ey uranlar ḳılıcı heybet ile küffara
Cân ü dilden sizi ısmarlamışım Settâr'a

Eyledüm size duʿâ ile selâmum irsâl
Siz selâmetde oluñ düşmen ola bî-çâre

Cengde nâm-ı Ḫudâ'yı ḳomañuz hiç elden
ʿAvn-i Ḥaḳḳ'ı dileyüp yalvaruñuz Ġaffâr'a

Ḥażret-i Ḥaḳ'dan umaram kim ḳral-ı bed-ḥâl

[267] İsa Kayaalp, a.g.e., s.211-212.
[268] İskender Pala, a.g.e., s.99.

Vire hep şehr ü ḥışârını gelüp yalvara

Aḥmedâ ḫayr duʿâ ile ġuzâta her dem
Diler iseñ ki muʿîn ola Ḫudâ anlara"[269]

Şiirin başında askerine "Ey düşmana kılıcını heybet ile vuranlar" diye seslenen padişah, askerini Allah'a emanet ettiğini söylemektedir. Askerinin selâmette olmasını, düşmanın ise çaresiz kalmasını istemektedir. Başkomutanları olarak, ordusunun yanında olduğunu bildiren padişah, askerine duâ ile selam göndermektedir. Onlara aynı zamanda kibirlenmeyi yasak eden padişah, savaşta Allah'ın adını dilinizden düşürmeyin, demektedir.

Ordusuna ve askerine büyük güven duyan padişah, din için savaşan bu gazilere çok duâlar ettiğini söylemektedir. Yapmış olduğu bir başka dua da ise kötü huylu Frenk kralının şehrini ve kalesini teslim edip, gelip kendisine yalvarmasını istemektedir.

" Bâlâdaki Ġazelde Bulunan Bir Mıṣra'ı Belîġun Tercî'i Bendi
İki cânib iki serdârı ʿâlî-şâna nuṣret vir
Ḳulaġuz olmaḳ içün anlara cünd-i hidâyet vir
Ġazâya ʿazm iden ġazîlere her yerde furṣat vir
İlâhî müjde-i feṯḥ u zaferle ḳalbe râḥat vir
Ḥabîbüñ ḥürmetine leşker-i İslam'a nuṣret vir

Ezelden ḥadden efzûn luṭfuñı yâ Rab göre geldüm
ʿAdûnuñ pençesin bâzû-yi ġayret-le bura geldüm
Ḥużûr-ı ḥâżrete dest-i niyâz üzre ṭura geldüm
Tevekkül eyleyüp dergâhuña çok yüz süre geldüm
Ḥabîbüñ ḥürmetine leşker-i İslam'a nuṣret vir

[269] İsa Kayaalp, a.g.e., s.212-213.

Beni serverlere serdâr-ı âlî-şân iden sensin

Bu ednâ bendeñi ser-defteri-i merdân iden sensin

Duʿâ-yı ḫayrını maḳbûl idüp iḥsân iden sensin

Yoġ-iken var iden bu Ahmed'i sulṭân iden sensin

Ḥabîbüñ ḥürmetine leşker-i İslam'a nuṣret vir"[270]

Baştan sona kadar Allah'a bir yakarış halinin olduğu şiirde, şair şunları söylemektedir:

"Allah'ım sen iki yanda bulunan iki paşamıza yardım et, kılavuzları doğruluk askerleri olsun. Gazaya niyetlenen gazilere imkân ver. Allah'ım fetih müjdesi ve zafer haberleriyle kalbimize rahat ver. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Ya Râb, ezelden buraya lütfunu fazlası ile gördüm. Düşmanın pençesinden gayret göstererek buraya geldim. Huzuruna duâ ederek geldim. Tevekkül edip dergâhına yüz sürerek geldim. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Beni askerlere şanı büyük komutan eden sensin. Bu aşağı kişiyi mertlik defterine baş eden sensin. Duâları kabul edip lütuf veren sensin. Bu Ahmet'i yok iken Sultan yapıp, var eden sensin. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver."

Görülmektedir ki padişah zafer ve fetihler istemektedir. İki yana göndermiş olduğu komutan ve askerlerin başarılı olması için Allah'a yalvarmaktadır. Padişah, aciz bir kul olduğunun farkındadır. Ancak, Allah çok büyüktür. Allah'ın yanında her şey mümkündür. Padişah bunun farkındadır çünkü daha önce normal bir insanken Allah onu Osmanlı Devleti'nin başına getirmiştir. Bu noktada duânın gücüne de inanan padişah; Allah'a, ben istedim sen lütfedip verdin, demektedir. Ve şimdi yine Allah'a, İslam askerinin zaferi için duâ etmektedir.

7.2.9. Gevherî

"Hak nasib ederse Nemçe üstüne

[270] İsa Kayaalp, a.g.e., s.214.

Kalkup sefer idüp göçmek isteriz
Tigler açup adûların kasdına
Ömür harmanların biçmek isteriz

Uryan olup nîze vü şimşir ü teber
Ser bürehne süvar bir elde şeşber
Gülbang-ı Mehemmed çekilüp yer yer
Din uğruna serden geçmek isteriz

Hân Mehemmedir İskender misâli
Seyfi Zülfikar'dır Haydar misâli
Gaziler her biri ejder misâli
Küffâre ateşler açmak isteriz

Gaziler serveri binüp düldüle
Evliyâvü enbiyâ ve melekler ile
Mu'cizât-ı Nebî ve lûtf-ı Hakk' ile
Kızılalmaya'da dek açmak isteriz

İnşâllah saf cengine kalursak
Ne gam bize şikârımız olursak
Öldürürsek gazi eğer ölürsek
Şehâdet kevserin içmek isteriz

Gevheri der atıldıkça gülleler
Per açup şehitler gibi hulleler
Bî-ender bî-harâb ola kulleler

Sâk-ı arşa doğru uçmak isteriz" (640.Şiir) [271]

Şair, Allah nasip ederse Avusturya üzerine sefere çıkmak ve düşmanın ömür harmanını kılıcımızla biçmek isteriz, demektedir. Askerlerin okuyacağı gülbank duaları ile düşmana saldıracaklarını bildirmektedir. Bu yola girenler başlarından geçmişlerdir.

Mehmet Hân, İskender gibi bir kahramandır. Hz.Ali gibi kılıcı Zülfikârdır. Gazilerin her biri ejder gibi düşmana ateş saçmaktadır. Şair sözün bu kısmında Kızılelma ülküsünde bahsetmektedir. Evliya ve meleklerin yardımıyla Düldül sırtında yola çıkıp, Peygamber'in mucizesi ve Allah'ın lütfuyla Kızılelma hedefine varma isteğini dile getirmiştir.

Yazılan her dörtlükte gaza isteyini coşkulu bir şekilde dile getiren şair, kalırsak gazi oluruz, ölürsek şehit demiştir. Şehitliği isteyerek kevser suyundan içmek arzusunu dile getirmiştir.

7.2.10. Âşık Ömer

Ehl-i dînin cây-ı istimdâdı sensin yâ mucîb
Üstümüze sâye-i lutf-ı kerimin kıl rakîb
Mü'mine sedd-i adûnun eyle fethin an-karîb
Asker-i İslâma yâ Rab şâdılıklar kıl nasîb
(…)
Her kaçan düşmân ile âşûbda gavgâlar kopar
Hem kıyâmetten nişân özge temâşâlar kopar
Top-ı kudret atılır bir bir tarakkâlar kopar
Çekilir düşmân-ı dîn üstüne gülbang-ı mehîb

Varoşun Estergon'un odlara yaktın bî-kusûr

[271] Şükrü Elçin, a.g.e., s.458-459.

Bağdâd'ın handakına bir yerin lağm-ı kubûr
İşitildi kim yakın geldi Kumârân'dan tabur
Seyl gibi meçten yanaktan çağladı akıp akıp

Sıdk ile Mevlâ deriz her işte inşâmız budur
Dîne da'vet eyleriz küffârı da'vamız budur
Rûz u şeb Âşık Ömer Hak'tan temennâmız budur
Eyleye nusret müyesser erişe feth-i kârîb" (68.Şiir) [272]

Âşık Ömer şiire Allah'ın yardımını dileyerek başlamıştır. Bu yardım düşmana karşı üstün olmak için istenmiştir. İslâm askerinin yeni fetihlerle mutlu olması temenni edilmişir. Şair, gece gündüz İslâm için çalıştıklarını ve Allah'tan dualarının kabul olmasını istemektedir.

Kaçan her düşmanla kavgalar edilmiştir. Bu kavgayı görenler kıyametten bir sanhe izlemiştir. Atılan kudret topları ile gümbürtüler kopmuştur. Arslanlar,din düşmanlarının üzerine gülbanlarla saldırmışlardır. Dördüncü kıt'ada geçmiş fetihlere değinilmiştir. Bu fetihler Estergon ve Bağdat fetihleridir. Âşık Ömer bir askerdir. Sabah akşam savaştığını belirtmektedir. Onların işi kâfiri dine davet etmektir. Şair asker yeni fetihler istemektedir.

"Nev-bahâr eyyâmı erdi her taraf buldu revâç
Asker-i İslâmın azmi sahn-ı sahrâ-yı Mohaç
Hâzır ol vaktına ey Nemçe kralı gözün aç
Yanına kalır mı gör bu inhizâm u indirâç
Başına târ-ı melâmet ola bir gün taht u tâç

Niyyeti azm-i gazâdır bunca bin er üstüne
Yalmanır bî-hadd ü pâyân tîg u cevher üstüne

[272]Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.142.

Tuğlar kaldırdı ser zerrîn alemler üstüne
Akın etti pâdişâh-ı heft-kişver üstüne
Sen gerek Malta'ya düş ister Kızıl Alma'ya kaç

Söyledip gûş eyledin mi Ak Deniz cengâverin
Depreyen bir dânesini seng-i top-ı ejederin
Sernigûn etti niçe bayrağı ile gönderin
Gark u hark etti donanmasın çevirtti askerin
Venedik kan ağlayıp kaldı arada lâ-ilâç

Askerin çokluğuna garrâlanırsın ey lâin
Dağıtır tohmunu re'y-i fâsidin tedbir-i dîn
Gelmez isen sıdk-ile îmâna olmazsın emîn
Bed fiâlin gâyete ermiş zevâlindir yakın
Gayrı var Lut u Menât'ın götürüp otlara saç

Ey Ömer bilsen bu yollarda neler gitti neler
İşbu da'vâ-yı mübîne merd olan merdler yeler
Zahmının kanın siler durmaz gazâ tîgın biler
Bunca şahbâzlar şehîd-i Kerbelâ kanın diler
Devlet-i İslâm değil bâc u harâca ihtiyaç" (124.Şiir) [273]

Gelen gün baharı getirmiştir. Her tarafta bir neşe vardır. Bu neşenin sebebini anlıyoruz ki Avusturya üzerine bir sefer vardır. Şair burada Nemçe Kıralı'na gözdağı vererek Mohaç savaşını hatırlatmaktadır. Gaza niyeti ile bunca er kılıcını çekip, tuğları kaldırarak sefere çıkmıştır. Padişah askeri ile düşmana akın etmiştir. Artık Nemçe Kıralı'nın işi çok zordur. Kıral Malta'ya değil Kızılelma'ya dahi kaçsa sonunda bulunacaktır.

[273] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.179-180.

Üçüncü kıt'ada Venedik ile yapılan gazaya temas edilmiştir. Akdenizde büyük kahramanlıklar gösteren donanmamız, düşman donanmasını yenmiştir. Venedik yarasına ilaç bulamamıştır. Düşman askerinin çokluğuna güvenerek bir gaflet ile Osmanlı'ya saldırmıştır. Ancak Osmanlı askeri imân ile savaşmaktadır. Bu yüzden kâfir karşısında yenilmeleri mümkün değildir. Kim ki gafkete düşerse sonu Lût kavmi gibi olacaktır. Şair gaza yolunda çok cengâverin şehit olduğunu bildirmektedir. Ancak her şeye rağmen gaziler savaş kılıçlarını bilemektedir. İslam Devleti'ne para pul gerekmez, din yolunda yeni fetihler gerekmektedir.

Bir râh-ı mübîne azm ederiz biz
Asker-i İslâm'ın dîn gazâsıdır
Çatında düşmana rezm ederiz biz
Bu emre rızâmız Hak rızâsıdır
(…)
Ölene gelmiştir dîn içün nizâ
Merde düğün bayram lekeye cezâ
Asker-i İslamâ dîn içün gazâ
Hâbil ü Kâbil'in mâcerâsıdır

Bu Ömer Hayr-ile yâd eder onu
Haşre dek şâd ola rûh-ı revânı
Düşmâna andırır Mehemmed Hân'ı
Sultân Mustafâ'nın nev gazâsıdır" (246.Şiir) [274]

İslâm askeri hak yolunda din için gazâ etmektedir. Düşman ile savaş için verilen emir, Allah'ın rızasını kazanmak için kanul edilir. Savaş meydanı zorlu bir alandır. Burada ancak Kerbela erenleri savaşabilir. Korkak kişiler bu alana girmekten dahi ürker. Şehitlerimiz yüce makamlara erişmiştir. Onlar din için nice zahmetler çekmişlerdir. Şimdi sabah akşam onların yası çekilmektedir.

[274] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.254.

Din için savaşmak mert kişi için düğün yapmak gibidir. İslâm askerinin bu yolda verdiği mücadele Hâbil ile Kâbil'in macerası gibidir. Son dörtlükte şair Sultan Mustafa'nın yeni gazasını övmektedir. Mustafa Hân'a dua ederek, O'nun savaş meydanında düşmana Mehmet Hân'ı hatırlattığını ifade etmektedir.

"Pâdişâh-ı heft-kişver hattına tuğrâ çeker
Tabl-ı kûs u tîğ u sancak âlem-ârâ çeker
Her kaçan azm-i sefer etse gazâ-yı ekbere
Kırk sekiz hâfız önünde feth okur esmâ çeker

Asker-i deryâ gibi ufukta merdâne gezin
Gâzi ser-askerleri hep kâm-yâb (u) kâm-bîn
Nusret-i fırsat verir İslâma Rabbü'l-âlemîn
Bârgâh-ı pâdişâhî devlet-i uzmâ çeker

Bağlanıp gayret kuşağın sadr-ı a'zam her sefer
Bunca serdengeçtiler kanlar saçıp başlar keser
Tîğların üryân eder Bektâşiler şâm (u) seher
Sıdk-ıla gülbangi kırk bin esrük efderhâ çeker

Cübbeci topçu çeker âlât-ı harbi ihtimâm
Hem sipâhî ser bölük etmektedir ikdâm-ı tâm
Baltacı iç halkı kurmuştur nizâm-ı iltizâm
Ceng içün kat kat îlâcı husrevi dârâ çeker

Ey Ömer âşık ger olmak diler isen yüzün ak
Dîn içün azm et gazâya baş açık yalın ayak
Hak içün kurbân ola kevser içer yevmü't-talâk

Şehitler sancağın (hem) Hamza gibi Ankâ çeker" (480.Şiir) [275]

Asker yedi iklim padişahının adına tuğra çekerek; davul, sancak ve kılıçlarla dünyayı süslerler. Onlar büyük gaza için sefere azmederken, kırk sekiz hâfız önlerinde "Fetîh" sûresi okumaktadır. Askerimiz derya askeri gibi kahramanca gezinirler. Allahîn yardımıyla Padişah'a yeni fetihler kazandırmak isterler.

Sadrazam her seferde gayret kuşağını beline bağlamıştır. Bu yolda canını ortaya koyarak başından vazgeçmiştir. Sabah akşam kılıçlarını kınından çekmiş halde hazır tutan Bektaşiler, kırk bin kişi ile ejderha gini gülbank okumaktadır. Cübbeci topçuları hazır hale getirmiş ve sipâhiler yerlerini almıştır. Baltacı iç düzeni sağlamış ve cenk için hazırlık tamamlanmıştır. Yüzü ak olmak isteyen gazaya baş açık, yalın ayak koşmalıdır.

7.2.11. Cevrî

"MERḤÛM CENNET-MEKÂN SULṬÂN MURÂD ḪAN-I ĠAZİ EDİRNE SEFERİNE GİTDÜKDE DİNİLÜP VİRİLMÜŞDÜR

Ḥak muʿin ola şehinşâh-ı Sikender ẓafere
Ki ġazâ niyyetinde ṣıdḳ ile çıḳdı sefere
Ḫaymesin ḳurmaġa fermân idecek taʿẓîmen
Döşedi dest-i ḳażâ atlas-ı gerdûnı yere
Perçem-i tuġ-ı ser-efrâzı şalındı feleke
Kevkeb-i baḫt-ı ʿadû düşşe nʾola ʿuḳdelere
Çekdi gerd-i ḥaşemi mâh-ı şeb-ârâya niḳâb
Oldı mâh-ı ʿalemi âyîne mihr-i seḥere
Buldı ordu-yı hümâyûnı kemâl-i revnâḳ
Ṣıġmadı ʿaskerinüñḫaymeleri deşt ü dere
Çıḳdı bir leşker ile ṭaşraya taḫtından kim
Virdi alayı mürettibleri ḥayret beşere

[275] Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.374.

Nice leşker ki düşer lerze dil-i Behrâma

Elini ṣundużı dem her biri tîġ u tebere

Nice leşker ki ider rûy-ı zemîni maḥşer

Her biri esb ile meydânda koparsa ḥaşere

Bu ne ḳudred bu ne ḳuvvet bu ne himmetdür kim

Hak naṣîp eylemiş ol pâdışeh-i dâd-gere

Üz muʿaẓẓam sefere himmet ide bir senede

Göndere ʿaskerini memleket-i baḥr u bere

Evvelâ cânib-i şarḳa çıḳarup ser-dârın

Göstere şevket ile ḳudretini surḫ-sere

Ṣâniyâ ide ḳapudanını baḥra irsâl

Düşüre debdebesi düşmeni ḫavf u haẕere

Şimdi ḫod kendü saʿâdetle çeküp tuġ u âʿlem

Eyleye ḳasd-ı ġaża kâfir-i pür-şûr u şere

Bâreke'llâh zihî ḳaṣd u zinî niyyet-i pâk

Âferin ol şeh-i gayret-keş-i Rüstem-eṣere

O güzîde ḫalef-i dûde-i ʿOṣmânî kim

Gâlib oldı bu tedârükle niyâ vü pedere

O şehinşâh-ı ḳavî-ṭâliʿ u saʿd-aḫter kim

Virdi hem-vâre şeref kevkebi devr-i ḳamere

O şehinşâh-ı felek-mesned ü mihr-efser kim

Taḫt-câh oldı deri niçe şeh-i tâc-vere

O şehinşâh-ı cihân-gîr-i Sikender-fer kim

Emri ḥükm eyledi dünyâda olan şânlara

Ḫusrev-i mülk-i cihân Ḥażret-i Sulṭân Murâd

Ki dili âyînedür sırr-ı ḳażâ vü ḳadere

(…)

Bitürüp maṣlaḥatın kâfirüñ andan ṣoñra

Râfiżî ḳaṣdına ṣun destüñi seyf-i ʿÖmere

Gerd-i ʿaskerle göz açturma pey-â-pey ḫaṣma

Tâ gelüp sürmeyicek çehresini ḫâk-i dere

Vaṣfuñı her ne ḳadar itse mufaṣṣal CEVRÎ

Nice mümkin ki anı derç ide bu muḫtaṣara

Ṣarḳdan ġarba sefer itmek içün tâ ki ḳażâ

Vire bir tîġ-ı mücellâ kef-i mihr-i seḫere

Milk-i dünyâyı Sikender gibi fetḥ eylemegi

Ḥaḳ müyesser ide sen Ḫusrev-i ferḫunde-fere

Düşmenüñ dâyim olup dîde-i baḫtı nâyim

Uġrasun ḫavfûn ile kendüsi renc-i sehere" (K.V) [276]

Cevrî, "Edirne seferi" diye adlandırdığı bu şiirinde aslında Sultan IV. Murat'ın Lehistan üzerine yapacağı seferi anlatmaktadır. [277]

İskender gibi büyük bir hükümdar olan Padişahımız, gazâ niyeti ile sefere çıkmıştır. Kazâ eliyle feleğin atlasına çadırlar kurdurmuştur. Yüksek başlı tuğunun perçemini feleğe salarak, düşmana bir korku vermiştir. Ordu sefer için hazırlık yaparken kurulan çadırlar mekâna sığmamıştır. Padişah bir asker ile birlikte taşraya çıkmış verdiği düzen ile insanı hayrete düşürmüştür. Padişahı yanında gören askerin morali yükselmiştir. O kuvvetli ve kudretli bir hükümdardır.

Şair, IV. Murat'ın seferler yapmasını istemektedir. Askerini denize ve karaya göndersin, demektedir. Şaire göre gidilmesi gereken yerlerin başında Doğu tarafı gelmektedir. Buraya bi serdâr tayin edilmelidir. Sonra görevlendirilecek bir kaptan ile denizlere sefer yapılmalıdır. Düşman korku içinde bırkılmalıdır.

Padişah'ın güçlü, adaletli ve çok akıllı olduğunu ifade eden şair, bu tür vasıflarını övmüştür. O 'nu efsanevî kahramanlardan daha üstün görmüştür. Din düşmanlarının üzerine askerini göndermesini, kendisinin de Haydar-ı Kerrâr gibi düşman karşısında

[276] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.68-70.
[277] Haluk Aydın, Cevrî Divanı'nın Tahlili, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2010, s.139.

mızrak ve kılıçla savaşmasını istemektedir. Kastedilen düşmanlardan olan Râfizîlerin, Hz.Ömer'in kılıcı ile bitirilmesini istemektedir. Daha sonra yeni fetihler için dua edilmektedir.

"KIṬʿA DER-TAʿRİF-İ KEMER BÂ-FERMÂN
Ḥażret-i Sulṭân Ġâzî dâyimâ
Ḳaṣd-ı aʿdâya ḳuşanduḳça kemer
Pîş-i iḳbâlinde olsun der-mîyan
Gevher-i gencîne-i feṭḥ u ẓafer" (k.LVIII) [278]

Şiir padişahın kemer kuşanmasını anlatmaktadır. Bu kemer düşman ile mücadelede bir semboldür. İnşallah yeni fetihlerin ve zaferlerin habercisidir.

7.2.12. Nef'î

"DER VASF-I SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHME

Muzaffer ola serdârın eyâ Şâhenşeh-i Gâzî
Ne Tebrîzi koya şâh-ı kızılbâşa ne Şîrâzı

Sa'âdetle otağın kurmadan serhadd-i Îrâna
Düşe Tûrân zemîne sâye-i tûğ-ı ser-efrâzı

Ede munzam yine evvelki gibi kişver-i Rûma
Çekip sağa sola şemşîr-i bürrân-ı ser-endâzı

Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şirvânı
Cenûben Şehrizor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı

[278] Hüseyin Ayan, a.g.e., s.149.

Bula bir mertebe nusret sipeh-sâlâr-ı mansûrun
Edince arsa-i heycâda gâzîler tek ü tâzı

Boza bir hamlede hem katl ede yüz bin kızılbaşı
Guzâtın her yegâne merd-i çâpük-dest-i ser-bâzı

Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gülbank-ı kûs-ı nusret-âvâzı

Bu şevk ile yine germ ola Vassâf-ı sihir-sâzım
Ede bir tehniyet-nâmeyle böyle medhe âgâzı

Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib
Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı

Te'âlallâh zihî şâhenşeh-i dîn-perver-i âdil
Ki olmuş ana rûzî devlet-i dâreynin ihrâzı

Kerem-güster Hudâvend-i hüner-ver dâver-i kâmil
Zafer-yâver şehenşâh-ı dilâver Husrev-i gâzî

Sipihr-i rif'atin tâbende-mâh-ı âlem-efrûzu
Riyâz-ı devletin zîbende-serv-i kâmet-efrâzı

Şeh-i âlî-neseb Sultân Murâd-ı Kahramân-kevkeb
Ki lutf u kahrıdır hep devlet ü dînin mühim-sâzı

O sultân-ı azîmü'l-kadr ü hâkân-ı bülend-efser
Ki lâyıkdır ne denlü rûzgâr eylerse i'zâzı

O çâpük-sehsüvâr-ı arsa-i devrân ki râm eyler
Ne denlü tünd olursa tevsen-i çarh-ı sebük-tâzı

Yegâne pâdişâh-ı müsta'id kim ana yeksândır
Mezâyâ-yı zebân-ı Fârisî vü Türkî vü Tâzî

Zamîri mû-şikâf-ı hikmetü'l-işrâk-ı vicdânî
Velî hem pîşe-i allâme-i Şîrâzî vü Râzî

Revândır ol kadar fermânı kim fevrî olur hâzır
Murâd etse geceyle seyre hurşîd-i fişek-bâzı

Ger olsa feyż-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
Ederdi beççe-i kebk-i derî şehbâz ile bâzı

Ger olsa himmet-i âciz-nüvâz u takviyet-güster
Kebûter cürre-şâhîn gibi sayd eylerdi şahbâzı

Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın
Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı

Cihân-pîrâ şehenşâhâ Hıdîvâ Husrevâ şâhâ
Eyâ şâhân-ı dehrin şevket ü şân ile mümtâzı (…) (K.23)"[279]

Nef'î bu kasideyi, Husrev Paşa'nın Miladi 1631 yılında Bağdat üzerine yürüyüşü sebebiyle IV. Murat'a hitaben yazmıştır.[280]

[279] Metin Akkuş, a.g.e., s.117-119.
[280] Tulga Ocak, a.g.m., s.4.

Padişahîn Bağdat'a gönderdiği serdara seslenen şair, kızılbaşın elinden Tebriz ve Şiraz'ı alarak zaferle dönmesini istemektedir. İran sınırına çadırlar kurulmalı, yüksek tuğun gölgesi Tûran mülküne düşmelidir. Anadolu askeri kılıcını çekerek Kuzeyde; Nahçivan, Gence, Tiflis ve Şirvan'ı almalıdır. Güneyde ise; Şehrizor, Basra, Bağdat ve Ahvaz'ı almalıdır. Bir hamlede yüz bin kızılbaş bozulmalı, zafere ulaşılmalıdır. Gelecek fetih haberi ile dünyayı gülbank duaları inletmelidir.

Yeni fetihler bekleyen bu yöndeki arzusunu belirten şair, Hüsrev Paşa'ya güvenmektedir. O'nun bu fetihler için atanmış doğru kişi olduğundan bahsetmektedir. Nef'î kasidenin bir bölümünde bize ilginç bir bilgi vermektedir. Anlaşılan o ki şair sivri dilinin farkındadır:

"Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyen illâ
Vereydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı

Beni dûr etdi zîrâ dergeh-i devlet-penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı"

Hüsrev Paşa'ya, bundan sonra kimseyi hicvetmeyeceğim fakat izin verseydin bahtsızlığımı hicvederdim, demektedir. Söze bu şekilde giren şair, felekten şikâyet etmekte ve Paşa'dan iltifat beklemektedir. Son olarak Paşa'ya ömrün uzun olsun diyerek dua etmektedir.

"DER MEDH-İ VEZÎR-İ A'ZAM HALÎL PAŞA
Sefer mübârek ola Vezîr-i Ferrûh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem

Sunuldu bahtına dest-i inâyet Hakdan
Berât-ı mansıb-ı sâhib-kırânî-i âlem

Çekildi nâmına dîvân-ı arş-ı a'lâda
Bilâ- mücâdele tuğrâ-yı feth-i mülk-i Acem

Acem değil Arab u Hindü Çin ü Bulgârı
Sana müsahhar eder hep elindeki hâtem

Tamâm-ı kişver-i Îrânı belki Tûrânı
Elindedir ger edersen memâlike munzam

Sana bu kuvvet-i baht ile kimse hasm olamaz
Olursa askerinin her birisi bir Rüstem

Bu feth ü nusret içün müjdeler sana benden
Bu oldu tab'ıma zîrâ vücûh ile mülhem

Ki sen muzaffer olursan ne hâl ise basa gör
Rikâb-ı himmete pây-ı tevekkülü muhkem

Görünce zât-ı şerifin bu devlete mazhar
Edâ-yı midhatin oldu dile bir emr-i ehemm

Bu gûne senâ safhasına elkâbın
Alınca destine hâme debîr-i endişem

Tehemten-i vüzerâ Kahramân-ı Cem-kevkeb
Şükûh-ı tâb-ı şikenc-i külâh-ı Behmen ü Cem

Penâh-ı ehl-i hüner dâver-i huceste-nihâd
Mürebbî-i fuzalâ Âsaf-ı sütûde-şiyem

Cihân-ı adl ü kerem âsmân-ı şevket ü şân
Mıhît-i âlem-i cûd âftâb-ı evc-i himem

Serîr-i câha cihân-dâver-i felek-dergâh

Cihân-ı haşmete şâhenşeh-i sitâre-haşem

Sipeh-şikâf-ı yegâne Halîl Paşa kim

Cihâne âteş urur berk-ı tîgı çekdiği dem

Yegâne şâhsüvâr-ı dilir ü çâpük kim

Olur şikârı adû basmadan rikâba kadem

(…) (K.37)"[281]

Seferin mübarek olsun kutlu vezir, üzülme evliyalar seninledir. Allah'ın izniyle, devlet seni Acem mülkünün fethi için görevlendirmiştir. Yalnız Acem değil, elindeki mührün gücü Arap, Hint, Çin ve Bulgar illerini almaya yetecektir. Hiç şüphe yok ki senin elindeki gücün sebebi her biri birer Rüstem olan askerindir. Bundan dolayı şair, fethi şimdiden müjdelemektedir.

Halil Paşa, kudretli bir devlet adamıdır. Büyük bir savaşçıdır. Kılıcını çektiği an dünyaya ateş vurmaktadır. Gücü karşısında düşmanın kalbine korku salınmıştır.Bu şekilde yeni fetihler isteyen şair, memduhun vasıflarını överek O'na bir nebze olsun moral vermek istemiştir. Şair, kılıç tutacak olan Paşa'ya kalemi ile destek vermiştir.

7.2.13. Nev'î-zâde Atâyî

"Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân

(…)

Şehen-şâhâ şu nusretler ki buldı hasma ecdâduñ

Ne Sâsânîlerüñ girdi eline ne keyân buldı

Kimi taht-ı kadîme tâbi' itdi mülk-i Yûnânı

Kimi Rûm illerin açdı nice genc-i nihân buldı

[281] Metin Akkuş, a.g.e., s.168-171.

Uyurdı baht-ı hâb-âlûd düşmen gaflet almışdı
Ser-â-ser çâr-sûy-ı mülketi bî-pâsbân buldı

Ölup miftah-ı kişver tîg-i pûlâdı ebü'l-feht'üñ
Be-rây-ı nusreti yolında dâmen der-meyân buldı

Selîm-i kâhir itdi çünki Mısr-ı Kâhire 'azmin
Fütûhı hem-rikâb u 'izz ü bahtı hem-'inân buldı

Şu'â'-ı berk-i tîgi gözlerin korkutdı A'câmuñ
'Arab gül-bang-ı topından kıyâmetden nişân buldı

Süleymân Hân-ı Gâzî bahr u berri eyledi teshîr
Metâ'-ı magrib ü maşrık harâc-ı bahr ü kân buldı

Şeh-i İrân-zemîn hâk-i dirîne ser-fürû itdi
Ayagı topragında feyz-i kuhl-ı Isfahân buldı

Dimâg-âsûde kıldı cevher-i tîgi 'adem mülkin
Yemen ser-keşlerin kûpâl-i kahrı pek yaman buldı

Kimi saldı vezîr-i şîr-gîri deşt-i Şirvâne
Varup sayd-ı pelengân itdi niñ bebr-i jiyân buldı

Ser-â-ser mülk-i mevrûsı gibi zabt itdi âfâkı
Kılâ'-ı mülk-i Azerbaycân buldı Revân buldı

MuhammedHân-ı Sâlis Egri gibi bir kal'ayı aldı
Bozup tabur-ı hasmı mülk ü malı râygân buldı

Atañ geldi Celâlî fitnesin def‘ itdi ‘âlemden
Memâlik gülşeni dest-i erâzilden emân buldı

Bi-hamdillah bu gün şâd eyledüñ ecdâduñ ervâhın
Kadîmî intizâmın devlet-i ‘Osmâniyân buldı (…) (K.20)”[282]

Atâyî bu şiiri Sultan Murat devrini övmek için yazmıştır. Tamamı doksan yedi beyittir. Şiirin başında “buldu” redifi ile birlikte Osmanlı halkının ne kadar şanslı olduğunu anlatmaktadır. Çünkü uzun zamandır var olan huzursuzluğa son verecek olan padişah gelmiştir. Sultan Murat eline aldığı kılıç ile doğuda ve batıda savaşmıştır. Ecdadının hasmı olan Sasanilere savaş açmış, Acem ve Arap mülklerini tesir altında bırakmıştır. Yunan’a karşı mücadele etmiştir.

Sultan Murat, Azerbaycan mülkü olan Revan kalesini almıştır. Atası III.Mehmet gibi Eğri gibi bir kale almıştır. Bunun yanında Celâlî isyanlarını bastırıp, Anadoluya baharı getirmiştir. Murat Hân’ın devrini öven şair, bu başarıların devam etmesini istemektedir.

7.2.14. Hâşimî

“MUḤAMMED PÂŞÂ ḤAŻRETLERİNÜÑ SERDÂR-I ʿACEM OLDUḲLARINA VAḲIʿ OLMUŞDUR

Ṣadr-ı aʿzam olıcaḳ mülke Muḥammed Pâşâ
İstiḳâmetle ṣafâ buldı mizâc-ı dünyâ

Cünd-i İslâm’a ḳılup ʿavn-ı İlâhî serdâr
Umaruz her işin âsân ide elṭâf-ı Ḫudâ

Sâlik-i râh-ı ġażâ oldı bugün ʿizzetle

[282] Saadet Karaköse, a.g.e., s.88-95.

Reh-nümâ Ḫıżr Nebî olsa muʿîni Mevlâ

Ḳademin dîn-i Muḥammed'e idüp Ḥaḳ ṣâbit
Pâye-i baḫtı ola devlet ile pâ-ber-câ

Çâr yârıyla idüp himmet İmâm-ı Aʿzâm
Āayret-i dîn ile yek-dil ola pîr u bernâ

Düşmen-i dîne urup ġayret ile şemşîri
Olʿadâlet ḳılıcı dehri ṭuta ser-tâ-pâ

İstiḳametle irüp menziline tîr gibi
Sîne-i düşmen-i bed-kişi hedef ḳılsa sezâ

İrişşe maşrıḳ-ı iḳbâle görüp ṣubḥ-ı ẓafer
Ray-ı rûşenle ṣala mihr gibi dehre żiyâ

Sûr-ı Fetḥ oḳuyup Ḥaḳḳ'a niyâz eyleyelüm
Düşmen-i dîne ġazâ ideme farż oldı duʿâ

Çün Resûl'üñʿâlemi sâye ṣalar ʿaskerine
Ḥaḳḳatında yücedür ẓıll-ı hümâdan o livâ

Fetḥ u nuṣretle olup ẓıllı hemîşe memdûd
Ḫoş geçe sâye-i luṭfında anuñ bây u gedâ (1033/1623) (k.8)"[283]

Hamdolsun devlet yeniden şan ve şeref bulmuştur. Dünya cennet bahçeleri ile süslenmiştir. Adalet güneşinin ışıkları gökyüzünü sarmıştır. Cevher saçan denizde

[283] Ayşe Bulan, a.g.t., s.102.

mânâ incisi bulunmuştur. Hz. Yusuf zamanında Züleyha'nın gençleşmesi gibi dünya hayat bulmuştur. Hz.Yusuf olayına telmih yapılarak, dünyanın yeniden taze ve güzel olduğu ifade edilmiştir. Padişah tahta oturunca devlet yeniden can bulmuştur. Kılıcını zülfikâr gibi doğuya ve batıya sallayan padişah, kâfir düşmanın dilinden anlayan bir tercüman bulmuştur. Bu tercüman Padişah'ın kılıcıdır. Düşman zordan anlamaktadır. Ayrıca şair burada "zülfikâr" kelimesini rastgele kullanmamıştır. Bilindiği gibi zülfikâr, Hz.Ali'nin çiftbaşlı kılıcının adıdır. Şair bu kılıcın adını kullanarak Doğu ve Bat'yı fetih yönü olarak göstermiştir. Şair daha sonra Murat Hân'ın zalimlere karşı verdiği mücadeleyi anlatmak için Dahhâk, ismine atıfta bulunmuştur. Dahhâk:

> *"İran'ın Pişdâdiyan sülâlesi hükümdarlarından biridir. İki omuzu üstünde kendisine acı veren iki yılan otururmuş. Bu yılanlara her gün iki çocuk beyni getirilerek yedirilirmiş. Sıra demirci Gave'nin on sekizinci çocuğuna gelince, demirci deri önlüğünü bayrak gibi kullanarak arkasına topladığı insanlarla ayaklanıp Dahhâk'ı tahttan indirmiş ve yerine Feriddun'u geçirmiştir. Dahhâk-i Mârî (Yılanlı Dahhâk) denilen bu kişi zulmüyle meşhurdur. Rivayete göre, Dahhâk, Mirsâd adlı bir Arap beyinin oğludur. Bir gün şeytan iyi bir insan kılığına girerek ona telkinde bulunmuş ve babasını öldürtmüştür. Sonuçta şeytan Padişah olan Dahhâk'a bir aşçı olmuş ve bir yolunu bulup iki omzundan öpmüş. Sonra omuzlarından yılanlar çıkmış ve bu yılanları ne kadar kestilerse yerinden daima yenisi çıkmış. Şeytan bu sefer de doktor kılığına girerek bu yılanların başlarını kesmek yerine onlara insan beyni yedirmeyi tavsiye etmiş. Böylece zâlim bir hükümdar olan Dahhâk, halktan insnaların beyinlerini yemeğe başlamış. (...)"* [284]

Savaş için gaziler siperlerden çıkmıştır. Bu sayede hasta gönüller ruhuna can bulmuştur. Artık asker fetih rüzgârı ile bayrak açıp yürüyebilir. Sultan Murat'ın tahta geçmesi ile dünya rahata kavuşmuştur. Dünyada hiçbir devlet böyle bir hâkân, hiçbir hâkân da böyle bir devlet bulamamıştır.

[284] İskender Pala, a.g.e., s.104.

Düşman kahır kılıcını kalbinde görünce yakasında yılan var sanmıtır. Padişah böylelikle Sâsânî mülküne tesir etmiştir. Daha önce de ecdadı Yunan mülküne saldırmış, Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Sultan Selim Mısır çöllerini aşmıştır. Acem milletinin korkudan gözleri açılmış, Arap mülkü kıyameti yaşamıştır. İran Şah'ı ayakları tozlu bir şekilde Isfahan dağlarına kaçmıştır. Azerbaycan topraklarında Revân alınmıştır. III. Mehmet düşmanın taburunu bozup Eğri gibi bir kaleyi almıştır. Anadolu'da baş gösteren Celâli fitnesinin başı ezilmiştir.

Bu şekilde geçmişi başarılarla dolu olan bir millet, şimdi ve gelecekte de zaferlere imza atacak kudrete sahiptir. Şair bundan sonra sanatını övmüş ve devletin devamı için dua etmiştir.

7.2.15. Bosnalı Alaeddin Sabit

"BERÂY-I MUṢṬAFÂ PAŞA

Yine murg-ı terennüm-sâz-ı ḳudsî naġme-pîrâdur

Meʾâl-i güft ü gûy-ı lehcesi innâ fetaḥnâdur

(…)

Çıḳar şemşîri görsün muʿcizâtı Nemçe Çâsârı

Yed-i beyżâ-yı tîġʿarż idecek Firʿavn-i ʿuẓmâdur

Ṣalâ ḳıl seby ü târâca ḳırıntı isteyen girsün

O dârü ʾl-mülk-i ṭuġyân ḫayliden muḥtâc-ı yaġmâdur

Beçi pâmâl idüp Romiyetü ʾl-kübrâsını fetṭ it

Ḳızıl Elmâsın al kim emr-i elzem anı almadur

Verâ-yı Ḳâfa gitse Türk ü tâzîden kesel gelmez

Bi-ḥamd ʾllâh sipâh-ı nuṣret-âṣâruñ tüvânâdur

Cihânı büsbütün feṭḥ eyle kimse ḳarşuña ṭurmaz

Gerek ḫayl-i ḳızıl-bâş ü gerek ḳısm-ı naṣârâdur

Şu iḳbâl-i cihân-gîrî ki vardur sende sulṭânum
Ne ḫâhişle olur ne kesb ile elṭâf-ı Mevlâdur

Bu dîn ü devlete bir mertebe ḫıḍmetler itdüñ kim
Birûn-ı ḫıyṭa-i kilk menâḳıb-senc-i inhâdur

Ḫuṣûṣâ vaḳʿa-i Çehrinde iẓhâr itdügüñ merdi
Cihân ṭurduḳça zîb-i levḥa-ı nüh-ṭâḳ-ı ḫaḍrâdur

Egerçi ṣadme-i tîġuñ görüp ṣulḥ itdiler ammâ
Daḫi Mosḳo diyârı lerze-nâk-ı şûr u ġavġâdur

Kühen-taḳvîme döndi Ḳıṣṣa-i Şeh-nâme devrüñde
Senüñ âyât-ı fetḥüñ nâsiḫ-i destân-ı Dârâdur
(…) (K.23)"[285]

Şairin kulağına hoş nağmeler gelmektedir. Şair daha önce âşinası olduğu güzel sesler duymaktadır. Kuşlar bu nağmeleri fısıldamktadır. Sözü edilen güfte "İnna fetahnâ"dır. Yani dillerde yeni bir fetih şarkısı dolaşmaktadır. Bu sevinç bu neşe âleme yayılmıştır. Utarit bu cümbüşe eşlik etmelidir. Bu fetih hareketi için ise çok yetenekli bir vezir görevlendirilmiştir. Bu kişi Mustafa Paşa'dır. Paşa bu alanda daha önce kendini kanıtlamış bir Kahraman'dır. Devrinde fitnenin başı kesilmiştir. Halkın gözündeki yaş silinmiştir. Yönetimi hep adalet üzerine olmuştur.

Bosnalı Alaeddin Sabit, fetih yönü olarak Avusturya'yı göstermektedir. Paşa'nın kılıcını Nemçe kıralına göstermesini istemektedir. Bu kılıç Hz.Musa'nın Firavun'a gösterdiği beyaz el gibidir. Şimdi vakit sefer vaktidir ve düşmanın Kızılelmasını

[285] Turgut Karacan, a.g.e., s.237-240.

alma vaktidir. Şair daha sonra hedef olarak İran'ı göstermektedir. Paşa'nın karşısında dünya duramayacaktır. Çünkü daha önce Çehrin gazasında Ruslar'ı yenmiştir. O, Şehnamedeki Dârâ gibidir.

Bu bilgilerden ve Paşa'nın övgüsünden sonra şiirde başka bir safhaya geçilmiştir. Yeni bölüm şairin halini arzetmesidir. Şair Mustafa Paşa'dan yardım istemektedir.

7.2.16. Kafzâde Fâ'izî

"DER SİTÂYİŞ-İ SULṬÂN-I FELEK-ÂŞİYÂN SULṬÂN AḤMED ḪAN ʿALEYHİ'R-RAḤME

(…)

İdince Ḫayder-âsâ ẕü'l-fiḳâr-ı himmetin derkâr
Necef gibi ḳurıtdı lücce-i bî-ḥadd ü pâyânı

Gehi eşkile pür-âlûde geh ḫâk-i meẕelletde
Fezâ-yı sîne-i ʿuşşâḳa beñzetdüm o meydânı

İşitdüñ âb ṣalmış bir diyâr üstine İskender
Ne ḳuvvetdür bu ḳıldı baḥri bir İskender-i ṣânî

Hele deryâdan aldı kişver-i Ḳaydâfenüñ kînin
Şehen-şâh-ı cihânuñ himmet-i tevfīḳ ü ünvânı

Tecâvüz eylemek isterdi ḥaddinden meger deryâ
Aña miḳdârını bildürdi ẓâhir oldı noḳṣanı

Bu ḥâli seyr idenler ḥâlet-i cezr añladı ammâ
ʿAceb cezr oldı kim medd olmaġa ḳalmadı imkânı

Dönüp mâʾî münaḳḳaş destmâle mevc ile deryâ
Kenârın ṭoldırurlar gûyiyâ tenzih içün añı

Sehî ḳad bir nigârı atdılar gûyâ ki deryâya
Şu dem kim baḥre pür-tâb itdiler serv-i ḫırâmânı

O meydânı ṭolarken ḫâkile seyr eylesen ey dil
Zemînüñ aṣlı âb üzredügin eylerdüñ izʿânı

Zemân-ı büʾlʿaceb ṭufân-ı Nûhʾı eyledi berʿaks
Gidüp âbuñ vücûdı ʿunṣur-ı ḫâk itdi tuġyânı

Gelüp bir yire ʿâlem kûh u deşt ü baḥr ḫuşk oldı
Ḳıyâmet ʿarṣasın seyr itmeyen görsin bu meydânı

Zihî ḳuvvet ki hâmûn itdiler bir demde deryâyı
Ḫoşâ ḳuvvet ki ṣaḥrâ ḳıldılar deryâyı ʿummânı

Bu ḥâli görmedi ḥaḳḳâ şehinşâhân-ı pîşîne
Bu kârı itmedi illâ ki yümn-i ʿazm-i sulṭâni
(…)
Ḳaçan kim râyı şemşir intikâma eyleye der-kâr
Olurḳâyim-maḳam-ı ḫançeri bir tîr-i Kirmânî

ʿAdû-yı kâfire kûh-ı tekebbür niʾcolur seyr it
Tenâr-ı ḳahrı der-kâr eyleye şol dem ki ṭûfânı

Muḥîṭı ṭoldurup hâmûn iderdi bir işâretle
Ṭonanma-yı hümâyûnınuñ olmasaydı lîmânı

Sipâh-ı bî-şümârından meger gerd-âşikar olmış
Bi ḥâr-engîz olur ẓann itdiler baḥr-ı firâvânı

Ṣanurlar küşte oldı bir dem içre âteş-i pür-tâb
Nihân itse ġubâr-ı ʿaskeri ḫurşîd-i raḫşânı

Gören âb almaġa deryâya inmiş ebr ẓann eyler
Duḫân-ı ṭopı leşker-i gâhını itseydi ẓulmânî

Ṣanurlar ḳulzüm-i zaḫḫardur cûşan ider ṣarṣar
Sipâhî bâd-pâlarla ne dem gösterse cevlânı

Teʿâlallah zihî ceyş-i muẓaffer kim dem-i nehżat
Ġubârı uġrasa ṣaḥrâ ider deryâ-yı ʿummânı

Sikender-meşrebâ hârâb-kerderâ kerem-dârâ
Eyâ dîhîm-gâh-ı ʿâlemüñ sulṭân-ı Cem-şânı

Sen ol Keyḫusrev-i teʾbîdsin kim saña kâr itmez
Hezâr Afrâsiyâb-ı hîle-sâzuñ mekr ü destânı

Sen ol şehsin kiʿâlem yek ḳalem-rev oldı ahdüñde
Biri birine ḳatdı saṭvetüñ İran u Tûrânı
(…)
Yıḳup mülk-i firengüñṣad-hezârân kalʿasın baḥre
Başît-ı ḫâke żamm it anda da deryâyı ʿummânı

Saʿâdet yâr u devlet sâz-kâr u baḫt hem meşreb

Müṣâhib ferr-i Cemşîdi müsâʿid ʿavn-i Yezdânî (K.8)"[286]

Ahmet Hân, Cem ve İskender lâyığında bir hükümdardır. Şair, padişahın verdiği mücadeleyi Hz.Musa'nın Firavun'a karşı verdiği mücadeleye benzetmektedir. Kızıldeniz'in yarılma hadisesine telmihte bulunarak Allah'ın izniyle hâkkın bâtıla gâlip geldiğini söylemiştir. Bunun yanında padişah elinde zülfikâr ile savaşan Haydar gibidir. Şair düşman ile yapılan savaşı soyutlaştırarak anlatmıştır. Padişah'ı ikinci bir İskender olarak nitelendiren şair, denizin ona baş kaldırdığını söylemiştir. Haddini aşan deniz isyan etmiştir. Deniz geriye çekilip hamle için öne atılacakken buna fırsatı kalmamıştır. Yani med-cezir olayına fırsat verilmemiştir. Bu arada Nûh tufanına da atıfta bulunan şair, denizin azametinden bahsetmiştir. Yani düşman çetindir. Ancak bu azgın düşman dize getirilmiş, deryanın üzerinde karanın gücü hâkim kılınmıştır. Görünen o ki şair bize denizlerde verilen bir mücadeleyi anlatmaktadır. Ancak bunu somut bir düşman yerine bizzat denizin kendisi ile şavaş şeklinde tasvir etmektedir. Nasıl ki Hz.Musa ordusu ile Kızıldeniz ve düşman arasında sıkıştığında Allah'ın yardımı ile Kızıldeniz ikiye yarıldıysa, Ahmet Hân'ın askerleri de Allah'ın yardımıyla azgın düşmandan kurtulmuştur. O yardım öyle büyük bir yardımdır ki Ahmet Hân'ın donanmasına bir liman bulunmazsa, deniz Allah'ın hikmeti ile dolup liman olacaktır. Nitekim Frenk illerinde yıkılan binlerce kale denize dökülüp toprak parçası olmuştur. Allah'ın izniyle yapılacak çok fetih vardır. Kafzâde Fâ'izî, Divânında yer alan sekizinci tarih kıtasında adını vermediği bir savaşın başarıyla tamamlandığından söz etmektedir:

"Geldi devletle Ḥazret-i Pâşâ
Eyleyüp ḫidmet-i ġażâyı tamâm

Ḫâtif-i ġayb didi târiḫin
Geldi serdâr-ı ʿasker-i İslâm -1011-"[287]

[286] Halil İbrahim Okatan, Kafzâde Fâ'izî (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir 1995, s.118-123.
[287] Halil İbrahim Okatan, a.g.t., s.258.

7.2.17. Behçeti Hüseyin Efendi

“ ḲASÎDE DER-VAṢF-I NİYYET KERDEN-İ ŞÂH-I SİTÂRE-SİPÂH BE-İNTİZÂM-I KÜFFÂR-I PÜR-TEBÂH

Yine devr eylesün gerdûn-ı gerdân feṯḥ-i bâb üzre
Dil-i aḥbâba olsun re’y-i cevrinden ḥicâb üzre

Yine olsun zemîn ü âsümân âsâyiş-i dilde
Olup çeşm-i ahâli vü dil-i seyyâre ḫâb üzre

Felek tedvîrin itsün şâh-ı devrânuñ murâdınca
Ola tabʿ-ı şerîfi gerdişinden âb ü tâb üzre

Ki ol şâh-ı cihân efrâz idüp râyât-ı İslâmı
Ġazâya niyyet itdi kâfir-i küfr-irtikâb üzre

Görindi cevher-i şemşîr-i ʿazm-i şâh-ı deryâ-dil
Nesîm-i ṣubḥdan mevc-i müselsel gibi âb üzre

Nola ʿâlem teşekkür itseler bu devr-i firûza
Bu devrüñ şükri lâzım oldı ḥaḳḳâ şeyḫ ü şâb üzre

Zamânıdur külâhın eyleyüp Mirrîḫ gerdûn kec
Dil-i aʿdâ-yı dîn ü devlete olsun ʿıtâb üzre

Zamânıdur giyüp tâc-ı zerîn mihr-i cihân-ârâ
Tefâḫür eylesün bu taḫt-gâhına ḳıbâb üzre

Zamânıdur felekden recm içün ceyş-i molaʿîne
Düşe seng-i nemâmet der-ʿaḳab tîb-i şihâb üzre

Bi-ḥamdillâh cihân emniyyet üzre reşk-i cennetdür
ʿAdûnuñ olsa mülk-i müstaʿârı nola tâb üzre

Ṭulûtʿ-ı necm-i şâhî ġâlib oldı ceyş-i ʿadâya
Miṣâl-i vüsʿat-i ḫurşîd bir ḳabza türâb üzre

Ṭutundı mülk-i aʿdâ dest-bürd-i kahr-i şâhîden
Nola mülki gibi anlar da olsa ittiḥâb üzre

Ġazâya hamle-i şâhbâzdur her rûz-ı nuṣretde
Hücum-ı ḳahr-i şâhî kâfir-i bîm-iktisâb üzre

Beşâretler zemîne müjdeler sükkân-i eflâke
Ki oldı müctehid ol rây-i bâ-ṣavâb üzre

Livâ-yi dîn-i İslâmı ser-efrâz eyledi ḥaḳḳâ
İdüp mülkin ʿadûnuñ nâr-ı ḳahr-ı şuʿle-tâb üzre

Bu kevne yazsun evsâfın o şâhuñ münşi-i gerdûn
Mesâ vü ṣubḥ levḥ-i âfitâb ü mâh-tâb üzre

Bülend-aḫter ḫudâvend-i cihân-ârâ ki olmuşdur
Ṭulûtʿ-ı mihri ġâlib düşmen-i pür-inḳılâb üzre

Şeh-i vâlâ-mekân ʿarş-pâye-i şâh-ı Cem-mesned
Olur fermânı cârî nice şâh-ı kâm-yâb üzre

Şehen-şâh ḳadr-i kevkeb-i medâr-ı ḳuvvet-i İslâm
Ki olmuş ẕâtı ġâlib Ḫüsrev ü Afrâsiyâb üzre

Tehemten ḳadr ü Efridün- ʿalem kim mülk-i ʿâlemde
Olur fermân-revâ ḳahrı nice mâlik-riḳâb üzre

O sulṭân-ı cihân-ârâ ki olmuş ḫâk-i dergâhı
Serîr-i ḳaṣr-ı devlet nice şâh-ı Cem-cenâb üzre

O Dârâ-yı Sikender-ihtişâm-ı devr-i ʿâlem kim
ʿAdûnuñ olmada devrinde emlâki ʿiḳâb üzre
(…)
Zamânında çıḳarmaz fitne başın perdeden aṣlâ
Meger kim ḫaṭṭ-ı dilber ẓâhir ola ki niḳâb üzre

Ṭutardı fitne-i âḫir-zamân dâmân-ı dünyâyı
Eger olmasa tîġ-i himmetinden ictinâb üzre (…) (K.9)"[288]

Behçeti Hüseyin Efendi, yeni bir fetihten söz etmektedir. "Yine" sözcüğü daha önce gerçekleşmiş bir fetihten sonra gelecek olan bu seferinde başarıya ulaşması isteğinin bir yansımasıdır. İkinci beyitte de tekrarladığı "yine" sözcüğü zor günler geçiren Osmanlı tebâsının asayiş ve güvene olan ihtiyacını göstermektedir. Öte yandan bir cihât arzusu karşımıza çıkmaktadır. Hedef gazâ niyetiyle kâfirin küfrünü bitirmektir. Bu istek devletin yöneticilerinde de görülmüştür. Dünyanın güven içinde olması yeterli değildir, aynı zamanda kâfir mülkününde ilhâk edilmesi lazımdır. İslam'ın yıldızı buralarda da parlamalıdır. Devrin padişahını öven şair onu Hüsrev, Efrâsiyâb, İskender ve Cem gibi efsanevî kahramanlarla karşılaştırmıştır. Padişah'ın zamanında fitne başını perdeden dışarıya çıkaramamıştır. Eğer hükümdar acizlik gösterip gaflete düşse fitne tüm dünyanın eteğini tutacaktır.

[288] Ahmet Ölmez, a.g.t., s.292-297.

Bu noktadan sonra şair Padişah hakkında övgülerde bulunmuştur. Daha sonra kendi sanatını övmüştür. Son olarak tekrar fetih konusuna dönmüştür. Yeni fetih arzusunda olduğunu bildirmiştir. Kâfir mülkünün cehennem azabıyla yanmasını istemiştir.

7.2.18. Ereğlili Türabi

"(Halil Paşaya)
Pendi bu oldı Ḫalîl Pâşâya Ṣulṭân Aḥmedüñ
Âṣaf u serdârum olduñ var yüri dâd eylegil

Ḍarb u ḥarbuñdan ʿAcem şâhı ḳaçarsa ġam degül
Himmet-i merdân ile taḫtını berbâd eylegil

Düşmen-i dînüñ varup eyle diyârını ḫarâb
Râfiżînüñ mülkini al bir iyü ad eylegil

Arḳa vir dâyim ricâlullâha eyle iʿtimâd
Her umûruñda Ḫudâyı ṣıdḳ ile yâd eylegil

Ol Resûl-i kâʾinâta ḳıl hemîşe istinâd
Tûşe-i tevḥîd ü iḫlâṣı hemân zâd eylegil

Tîġ ile erbâb-ı rafżuñ ʿırḳını ḳaṭʿ eyleyüp
Çâr-yâr-ı bâ-ṣafânuñ rûḥını şâd eylegil

Rüzgâruñ iḫtiyârıdur olup pâ-mâl(…)
Bu Türâbînüñ dil-i vîrânın âbâd eylegil

Pend idüp Sulṭân Aḥmed izzet ü ikrâm ile

‘Didi târîḫi Ḫalîlüm âṣafum dâd eylegil’ sene 1026 (T.83)”[289]

Halil Paşa’yı kendisine vezir yapan Sultan Ahmet, yeni vezire adaletli ol diye nasihatte bulunmuştur. Acem Şahı’nın tahtı berbat edilmeldir, ancak savaş sırasında kaçarsa üzülmeye gerek yoktur. Din düşmanlarının mülkü yerle bir edilmelidir, o bölgeler Râfizîler’in elinden alınmalıdır. Paşa, ancak bu şekilde geride iyi bir isim bırakabilir. Tüm bu mücadeleyi yaparken Allah’ı her zaman anmalıdır. Peygâber’i kendine rehber etmelidir. Kılıç ile Râfizîler kırılıp, dört halifenin ruhu şâd edilmelidir.

Şair, Halil Paşa’ya tüm bunları Sultan Ahmet’in dilinden söylemektedir. Anlıyoruz ki Halil Paşa, İran üzerine yapılacak bir sefer için görevlendirilmiştir.

[289] Cihan Okuyucu, a.g.e., s.160-161.

8.SONUÇ

Bu çalışmamızda 17.yy. da yaşamış şairlerin divanları incelenmiştir. Divanların incelenme amacı söz konusu tarihte meydana gelen savaşların divanlara yansıyıp yansımadığını öğrenmektedir. Bu kapsamda 17.yy. da yazılmış yüz yirmi civarında divan incelenmiştir. İncelenen yüz yirmi divan içerisinde altmış iki divanda savaş unsuruna rastlanılmıştır. Divanlarında savaş unsuruna yer veren bu şairler şunlardır:

Nef'î, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fenâyî, Fehîm-i Kâdîm, Hisâlî, Hafız Ahmed Paşa, Bahtî, Siyahî Dede, İzzetî, Üsküdarlı Sırrî, Şeyh Mehmet Nazmî, Gevherî, Âşık Ömer, Naèilî Kadîm, Bosnalı Alaaddin Sâbit, Şehrî, Seyyid Nâkibzade Nièmetî, Hikmetî, Cemèî, Şeyhülislam Yahya, Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî, Nevizâde Atâyî, Fevzî, Sahhaf Rüşdî, Kadrî, Hâşimî, Rehâyî, Dürrî, Nazîf, Nâci Ahmed Dede, Şerif Nehcî, Tâlib Ahmed Bosnavî, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Vecîhî, Şeyhî Mehmet, Nurî İbrahim, Dânişî, Medhî, Kafzâde Fâizî, Abdulbâki Arif, Birrî, Bursalı Tâlib, Kâşif, Mehmet Adlî, Şuèurî, Vecdî, Râmî Çelebi, Sıtkî Paşa, Sükkerî, Behçetî, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Ahmet Nâmî, Sabir Mehmed, Feridûn, Sabri Mehmet Şerif ve Ereğlili Türabi.

Sayı olarak elli iki şiirle en fazla İran ile yapılan savaşlara yer verilmiştir. Daha sonra otuz iki şiirle Avusturya-Macaristan ile yapılan mücadeleler gelmektedir. Kızıl Elma Ülküsü ve Lehistan ile yapılan savaşlara yirmi sekizer tane şiir yazılmıştır. Akdenizde verilen mücadele için yirmi yedi şiir yazılırken, "İsyanlar" başlığı altında yirmi üç şiire rastlanılmıştır. Rusya ile yapılan savaşlar ise on dört şiire konu olmuştur. Böylelikle toplamda iki yüz iki şiir tespit edilmiştir.

Söz konusu şiirler genellikle kaside ve tarih düşürme şeklinde kaleme alınmıştır. Bunların dışında sırasıyla kıt'a, gazel ve musammatlara da yer verilmiştir. Hacim olarak tek beyitli şiirlerden yüz beyitli şiirlere kadar çeşitli büyüklükte şiirlere rastlanılmıştır.

Çalışmamızda dikkat çeken bir diğer unsur şairler arasındaki üslûp farkıdır. Bazı şairler savaşları edebî bir dille, benzetmeler yaparak anlatırken bazı şairler ise savaşı

olduğu gibi anlatmıştır. Yine kimisi kasidelerle sözü uzatmış kimisi ise kısa tarih beyitleri ile o günü ölümsüzleştirmek istemiştir. Ancak tüm şairler genel olarak kazanılan zafer ile yetinmemiş ve yeni zaferler arzusunda olduklarını dile getirmişlerdir.

Avusturya-Macaristan, Lehistan, Venedik ve Rusya ile yapılan savaşlarda daha çok düşman askeri için "kâfir" ifadesi kullanılmıştır. İran ile yapılan savaşları anlatan şiirlerde "rafîzî" olgusu ön plâna çıkmaktadır. Şairlere göre İrân halkı Müslüman olmasına rağmen dînimize büyük zarar vermektedir. Bu yüzden onlarla yapılan mücadele şairler tarafından desteklenmiştir.

Devletler ile yapılan savaşların dışında içerdeki İsyanlar ve Kızıl Elma hedefi de şairlerin işlediği önemli konulardandır. Özellikle isyanların bastırılmasından duyulan sevinç bazen diğer devletlere karşı kazanılan savaşlardan duyulan sevinci aşmıştır. Çünkü görüyoruz ki ateş Osmanlı tebâsının evine kadar ulaşmıştır. İsyanlar sonucu halkta huzur kalmamıştır. Bu yüzden isyanları bastıran devlet adamlarına karşı büyük bir sevgi başlamıştır. Zaten hacim olarak "İsyanlar" başlığı altında uzun şiirler gözümüze çarpmaktadır. Bu şiirlerin büyük kısmında, isyanı bastıran padişah ve görevlendirdiği paşa uzun uzun övülmektedir.

Kızıl Elma Ülküsü ve buna bağlı olarak gelişen fetih tutkusu da çalışmamızda önemli bir nokta olmuştur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı'nın o ihtişamlı devri artık bir durgunluk safhasına geçmiştir. Ancak tarihi büyük başarılarla dolu olan Türk Milleti şairlerin aracılığı her şeye rağmen yeni zaferler kazanmak istediğini dile getirmiştir.

Şiirlerin tamamına baktığımız zaman şairlerimiz yapılan savaşları bir "cihat" olarak görmektedir. Türk askerini "İslâm askeri" olarak nitelendiren şairler, din yolunda gazâ olgusuna yer vermişlerdir. Bu noktada "barış için savaş" fikri ortaya çıkmaktadır. Bu fikri özellikle bastırılan isyanlar için yazılan şiirlerde görmekteyiz. Şairlere göre; Hâk, fitne ve fesatı bozguna uğratmış ve düzen sağlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Divan Edebiyatı'nın halktan kopuk, sosyal konulardan uzak şiirler yazdığı tezinin gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Şairler milleti derinden etkileyen savaş konusuna kayıtsız kalmamışlardır. Özellikle Nef'î, Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fehîm-i Kâdîm, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Gevherî, Âşık Ömer, Naèilî Kadîm, Cevrî, Nevizâde Atâyî gibi hem devrinin hem de tüm Türk Edebiyatı'nın önde gelen büyük şairlerinin bu konuda kalem oynatmaları önem arz etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu önemli şairlerle birlikte altmış iki şair, savaş konulu iki yüz iki şiir yazmışlardır. Ana başlıklardan yola çıkarak inceleyecek olursak, adı geçen şairler ve şiirlerine konu olarak seçtikleri savaşlar şunlardır:

1)Avusturya-Macaristan

Bu başlık altında otuz iki şiir tespit edilmiştir.
Uyvar Kalesi'nin fethi: Nâ'ilî-i Kadîm, Şeyh Mehmet Nazmî (İki adet şiir yazmıştır), Abdülbâki Arif, Sabir Mehmet.
Eğri Kalesi'nin fethi: Fenâyî, Hisâlî, Ereğlili Türabî (Üç adet şiir yazmıştır).
Estergon Kalesi'nin fethi: Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Hâfız Ahmed Paşa.
Yanova Kalesi'nin fethi: Neşâtî, Nâlî, Vecdî.
Varat Kalesi'nin fethi: Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).
Yeni Kale'nin fethi: Neşâtî.
Vişegrad Kalesi'nin fethi: Hâfız Ahmed Paşa.
Belgrad Seferi: Bursalı Tâlib
Budin Seferi: Ferîdûn

Bunların dışında Siyahi Dede, İzzeti, Üsküdarlı Sırrî, Gevherî, Âşık Ömer, Bosnalı Alaeddin Sabit, Kâşif, Mehmet Adlî ve Sükkerî gibi şairler genel olarak yapılan Avusturya-Macaristan seferleri ile ilgili şiirler yazmışlardır.

2)İran
Bu başlık altında elli iki şiir tespit edilmiştir.
Bağdat'ın fethi: Ahmed Nâmî, Sâbrî Mehmed Şerif, Şehrî, Şeyhülislam Bahâyi, Seyyid Nakıb-zâde Ni'meti, Hikmetî, Cem'î (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam

Yahya (Altı adet şiir yazmıştır), Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî (Üç adet şiir yazmıştır), Nâ'ilî Kadîm, Nevî-zâde Atâyî, Râmî (Dört adet şiir yazmıştır), Gani-zâde Nâdirî, İsmetî (İki adet şiir yazmıştır), Fehim-i Kadîm (İki adet şiir yazmıştır), Ereğlili Türabi, Neşâtî.

Revan Kalesi'nin fethi: Seyyid Nakıb-zâde Ni'metî, Şeygülislam Yahya, Nev'i-zâde Atâyî (Dört adet şiir yazmıştır), Sıdkî Paşa, Sabri Mehmet Şerif.
Basra ve Kurna seferleri: Diyarbakırlı Mâlî, Hikmetî (Üç adet şiir yazmıştır).
Bunların dışında Nef'î, Gani-zâde Nâdirî (İki adet şiir yazmıştır) ve Ereğlili Türabi (Üç adet şiir yazmıştır) genel olarak İran ile yapılan savaşları anlatan şiirler yazmışlardır.

3)Lehistan

Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir.

Şeyhülislam Yahya, Nef'î, Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Sükkerî, Behçeti Hüseyin Efendi gibi şairler genel olarak Lehistan üzerine yapılan seferleri ve Kazak mülküne yapılan seferleri konu alan şiirler yazmışlardır. Kadrî, Hotin seferini anlatan bir şiir kaleme almıştır. Bazı şairler ise Kamaniçe Kalesi'nin fethine dair şiirler yazmışlardır.

Kamaniçe Kalesi'nin fethi: Fevzi, Sabir Mehmet, Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Şu'ûrî (Beş adet şiir yazmıştır), Behçeti Hüseyin Efendi (İki adet şiir yazmıştır), Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).

4)Rusya

Bu başlık altında on dört şiir tespit edilmiştir.
Çehrin gazası: Sahhâf Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Âşık Ömer (İki adet şiir yazmıştır), Sâbir Mehmet, Rehâyî.
Azak Kalesi'nin fethi: Cem'î, Dürrî.
Özi Kalesi'nin fethi: Ahmet Nâmî

Bunların dışında Âşık Ömer, Bosnalı Alaeddin Sâbit ve Birrî Mehmet Dede gibi şairler Rusya ile yapılan mücadeleleri anlatan şiirler yazmışlardır.

5)Akdeniz Savaşları

Bu başlık altında yirmi yedi şiir tespit edilmiştir.
Girit Adası'nın tamamı için yapılan savaşları anlatan şairler şunlardır: Hikmetî, Cem'î, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Sükkerî.
Kandiye Kalesi'nin fethi: Nâci Ahmed Dede (İki adet şiir yazmıştır), Şerif Nehcî, Fevzi (İki adet şiir yazmıştır), Tâlib Ahmed Bosnavî, Nehcî Mustafa Dede, Nâlî, Sabir Mehmet.
Sakız Adası'nın fethi: Nazîf, Âşık Ömer, Bursalı Tâlib, Mehmet Adlî.
Hanya Kalesi'nin fethi: Sıdkî Paşa
Koyun Adaları'nın fethi: Nâci Ahmed Dede
Ayamavra'nın kaybedilmesi: Nazîf

İsmi verilen bu yerlerin dışında bazı şairler Akdeniz'de hâkimiyeti sağlamak için yapılan seferleri anlatan şiirler yazmışlardır. Bu şairler şunlardır: Nazîf, Siyâhî Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Gani-zâde Nâdirî.

6)İsyanlar

Bu başlık altında yirmi üç şiir tespit edilmiştir.
Celâli İsyanları: Bahtî (İki şiir yazmıştır), Vecihi, Nef'î, Ereğlili Türabi, Nâlî.
Canpolat ve Kalenderoğlu İsyanları: Râmî, Gani-zâde Nâdirî.
Abaza İsyanı: Kadrî, Şeyhi Mehmet
Ma'noğlu İsyanı: Râmî (Üç adet şiir yazmıştır).
Ayrıca bu isyanların tamamının anlatıldığı şiirler kaleme alınmıştır. Bu tarz şiirler yazan şairler şunlardır: Râmî, Gani-zâde Nâdirî, Ereğlili Türabi.

7)Kızıl Elma Ülküsü
Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir. İçinde fetih tutkusunu barındıran Kızıl Elma temalı şiirleri yazan şairler şunlardır: Kafzâde Fâizî, Behçeti Hüseyin

Efendi, Ereğlili Türabi, Hâfız Ahmed Paşa (İki adet şiir yazmıştır), Nuri İbrahim, Dânişî, Hisâli, Dürrî, Medhî (Üç adet şiir yazmıştır), Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam Yahya, Gevherî, Âşık Ömer (Dört adet şiir yazmıştır), Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Nef'î (İki adet şiir yazmıştır), Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Bosnalı Alaeddin Sâbit.

KAYNAKÇA

ABDURRAHMAN Varis, "Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında", http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf, *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Cilt:22, Sayı 35, Ankara 2004.

ADIGÜZEL İsmail, *Tarihin Pusulası*, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015.

AGOSTON Gabor, "Top" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/.pdf *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, 2012.

AKÜN Ömer Faruk , "Divan Edebiyatı" ,http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:9, 1994.

ALPER Ömer Mahir, "İbn Sînâ" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:20, 1999.

AKGÜL Hasan, *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, 436 s.

AKKUŞ Metin, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

ARSLAN, Üzeyir, *XVII. Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü's-Sâlikin Ve Hediyyetü'l-Mütereşşidin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış DoktoraTezi, İstanbul 2005, 548 s.

ASLANTAŞ Gazanfer, Vecîhî- *Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 288 s.

AYAN Hüseyin, *Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/* ,Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.

AYAR Fatih, *Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'ın Dîvânının Transkripsiyonu*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, 169 s.

BAĞRIAÇIK M.Ziya, *Dürrî ve Dîvanındaki Târih Manzumeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, 288 s.

BALTALI Seval, *Mehmed Adlî Divanı*, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016. 177 s.

BEKTAŞ Halime, *Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, 916 s.

BİLGE Mustafa L., "Şattülarap" Maddesi, http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, 2010.

BULAN Ayşe, *Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, 272 s.

BÜYÜKYILDIRIM Ayşe, *Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni Ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998. 311 s.

CANGÖZ Gülşah, *Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, 471 s.

ÇAĞLI Adnan, *Vişne-zâde İzzetî*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), 153 s.

ÇELEN Ahmet, *Kelîm Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994, 248 s.

DARICIK Murat, *Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme*), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, 400 s.

DEMİREL Şener, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, 691 s.

DEVELİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, "Râfıza ve Râfizî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008.

DURU Necip Fazıl, *Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 271 s.

EĞRİ Aysel, *17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 399 s.

EKER Sami, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği”, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2015.

EKİCİ Hatice, *Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, 424 s.

ELÇİN Şükrü, Gevherî *Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara 1998.

ERCAN Özlem, *Peşteli Hisâlî Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, 894 s.

ERDEM Melike, *Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, 382 s.

ERDOĞAN Mehtap, *Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr*, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011.

ERKUL Rasih, *Birrî Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişişiği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, 415 s.

ERTEM Rekin, *Yahyâ Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1995.

GEZA David, "Eğri" Maddesi, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, 1994.

GÖKYAY Orhan Şaik, "Kızılelma" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.infpdf, *TDV İslam Ansiklopedesi*, Cilt: 25, 2002

GÜLEN Ahmet, *Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, 325 s.

GÜLER Murat, *Şu'ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, 177 s.

GÜN Mesut, *Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana 2002, 223 s.

GÜNGÖR Esra, *Nûrî İbrahim Dîvânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, 182 s.

HALLAÇOĞLU Yusuf, "Bağdat" Maddesi, http://www.islamansiklopedisi.info.pdf, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1991.

HAMÎDULLAH Muhammed , "Hayber" Maddesi, http://www.islamansiklopedi.pdf, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 17, 1998.

HAMMER Von, *Osmanlı Tarihi*, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kamer Yayınları, İstanbul 2013.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BA%C5%9ETARDA , (Erişim Tarihi: 13.11.2017).

İLGÜREL Mücteba, "Celâlî İsyanları" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:7, 1993.

İNALCIK Halil, *Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014.

İPEKTEN Halûk, *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

İPEKTEN Halûk, *İsmeti Dîvânı -Ediston Kritik-*, Baylan Matbaası, Ankara 1974.

İPEKTEN Halûk, Mustafa İsen, *Basılı Divanlar Katoloğu*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

KAPLAN Mahmut, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

KARACAN Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 199?.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, "Kemâleddîn-i İsfahânî" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Cilt:25, 2002.

KARAMAN Bahattin, *Nâlî Dîvânı*,http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebook, Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005.

KARAMAN, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, "Meryem Sûresi", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015.

KARAKÖSE, Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*,http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

KARASOY Yakup ve YAVUZ, Orhan, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.

KASIR Hasan, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, 336 s.

KAVUKÇU Fatma Zehra, *Râmî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, 427 s.

KAYA Bayram Ali, "Yahyâ Efendi" Maddesi, http://www.islamansiklopedisi.pdf *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 43, 2013.

KAYAALP İsa, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

KAZAN Şevkiye, *Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı-Tenkitli Metin, İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, 486 s.

KILIÇ Remzi, "Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda-nasuh-pasa1612-ve-serav1618-antlasmalari.html, *Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Ve Bilim Dergisi*, Sayı:2, 2011.

KIRIRKTAŞ Yılmaz, *Nâcî Ahmed Dede Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, 211 s.

KİEL Machiel, "Ayamavra" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1991.

KOÇ Neslihan İlknur, *17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni,* Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, 607 s.

KÖSOĞLU Nevzat, *Dündar Taşer,* "Biz Kimiz" yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015.

KOPARAN Birgül, *Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı'nın Tenkîdli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, 402 s.

KÜLEKÇİ Numan, *Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Dîvânı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, 466 s.

KÜLAHLIOĞLU Mehmet, *Kadrî Hayatı,Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, 328 s.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012.

OCAK Tulga, "Ölümünün 350.yılında Nef'î", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985.

OKATAN Halil İbrahim, *Kafzâde Fâ'izî*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, 303 s.

OKUYUCU Cihan, *Ereğlili Türabi Divanı*, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

ORHONLU Cengiz, "Bozcaada" Maddesi,http://www.islamansiklopedisi.info.pdf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:6, 1992.

ÖLMEZ Ahmet, *Behcetî Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni-,* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, 677 s.

ÖZER Bülent, *Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, 486 s.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010.

PALA, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, 86-88. Basım, İstanbul 2014.

PAMUK Bilgehan, Mehmet İnbaşı, Ersin Gülsoy, İbrahim Yılmazçelik, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Zübeyde Güneş Yağcı, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

PARLAK Betül Dönmez, *Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi'nin Divanı'nın İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2006, 273 s.

SEYHAN Nezihe, *Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili

ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, 1070 s.

SONA Fatih,*18. Yüzyıl Divanlarında Fetihler Zaferler*, Soncağ Yayınları, Ankara 2018.

SORGUN Sercay, *Tâlib Ahmed Bosnavî Dîvânı*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, 262 s.

ŞAHİN Ali, *Abdülbâki Ârif Efendi-Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, 182 s.

ŞENÖDEYİCİ Özer, *Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 356 s.

ŞİMŞEK Kadriye, *Ferîdûn Dîvânı-Transkripsiyonlu Metin*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, 268 s.

TUĞLUK İbrahim Halil, "Divan Şiiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler", http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_İbrahim%20Halil%20TUĞLUK.pdf , *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:42, 2010.

TUNCER Eda, *Sükkerî Divânı'nı Sözlüğü- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük- ,* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

TOPRAK Muhbet, *Şeyhülislam Bahayi Divanı Şerhi*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli 2006, 339 s.

ULUÇAM Abdüsselâm, "Âzamiye Külliyesi" Maddesi, http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:4, 1991.

UYSAL Adem, *Hâfız Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, 259 s.

ÜZGÖR Tahir, *Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*- Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

YANMAZ Eşref, *Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı'nın Karşılaştırmalı Metni*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum 1995, 187 s.

YENİKALE Ahmet, *Ahmet Nâmî Dîvânı*, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/.pdf?0 , T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

YENİTERZİ Emine, "Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi15pdf/yeniterzi_emine.pdf ,12.12.2017), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:15, 2010.

YILDIZÂlim, *Fenâyî Dîvânı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, 529 s.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Mehmet ÖZER**
Doğum Yeri	**Gaziantep**
Doğum Tarihi	**20.07.1990**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**Çankırı Karatekin Üniversitesi**
Fakülte	**Edebiyat Fakültesi**
Bölüm	**Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**

İLETİŞİM

Adres	**Seyrantepe Mah. 65003 nulu Cad. Sefa apt. Nu:13 Şehitkâmil/Gaziantep**
Mail	**Ozer8839@gmail.com**